

קוֹרְאִים בְּ-א'

מדריך למורה

ייעוץ מדעי: ד"ר עמליה בר־און

מ.י.ס.ד.

הוצאת יסוד

פיתוח תכנית וכתיבת מדריך: **חגית פורת, ויטל גייגר (פרלמן), ד"ר עמליה בראון**

ניהול צוות שפה: **ד"ר צילה שלום**

עריכת לשון: **שלומית ברנע**

תוכן העניינים

5.	התכנית ומטרותיה
6	תאוריה ויישומה: הלכה למעשה
6	עקרונות תאורטיים לרכישת שפה ואוריינות
7	• הוראת שפה ואוריינות בכיתה א'
8	• רכישת הקריאה והכתיבה
12	• הוראת הקריאה והכתיבה בספר הלימוד "קוראים ב-א"
15	• לשון ומטא-לשון
15	• העשרת הידע הלשוני בספר הלימוד "קוראים ב-א"
16	• הקשרי השיח
16	○ אופנויות השיח: הלשון הדבורה והלשון הכתובה
18	○ סוגות השיח והוראתן
20	• המפגש עם ספרות
23	• הוראת הספרות בספר הלימוד "קוראים ב-א"
25	• מבנה הספר ועיצובו
26	מרחבי למידה
28	שונות בין תלמידים
30	מבדקים להערכת ההתקדמות בקריאה
31	המדריך למורה
32	מראי מקום
	הפעלות דיסקטיות
37	חלק 1 - קמץ, פתח ושווא - התחלות
79	חלק 2 - חיריק - אני וחברים
105	חלק 3 - צירה וסגול - אני ומשפחתי
139	חלק 4 - חולם - כיד הדמיון
149	חלק 5 - שורוק וקבוץ - מה שילדים אוהבים
	כל שנה מחדש...
161	לוח השנה העברי: שבת, חגים, מועדים ועונות השנה
219.	נספחים
	נספח 1: מבנה ספר הלימוד

נספח 2: מקרא צלמיות

נספח 3: רשימה חלקית של ספרי שלומית כהן־אסיף - היוצרת שנבחרה לתכנית

נספח 4: פריסת היצירות בספר הלימוד "קוראים ב-א"

נספח 5: יצירות נוספות המופיעות בספר ומיועדות לקריאה עצמית בהתאם לשלב ברכישת הקריאה

נספח 6: פריסת הטקסטים המידעיים בספר הלימוד "קוראים ב-א"

נספח 7: המלצות לקריאה המופיעות בספר הלימוד "קוראים ב-א"

נספח 8: המלצות לקריאה נוספת המוזכרות במד"ל

נספח 9: מודעות פונולוגית - דפי תרגול

נספח 10 : דפי תרגול

התכנית ומטרותיה

ספר הלימוד "קוראים ב-א" מיועד להוראת השפה בכיתה א'. הספר מותאם לעקרונות החינוך הלשוני של משרד החינוך ולדרישות ההוראה הייחודיות המאפיינות את כיתה א', והוא משלב בין הוראת הקריאה, העשרת הידע הלשוני והעיסוק בטקסטים איכותיים, הכוללים יצירות ספרותיות מגוונות: שירים, סיפורים קצרים וספרים, טקסטים מידעיים ועוד.

מטרות ספר הלימוד

א. ללמד את הקריאה באופן שיטתי מדורג ומושכל, המתאים לכל תלמיד, ובדרך חווייתית, מעניינת ו'מחויכת'.

ב. לזמן התנסויות רבות של קריאה עצמית לשם הבנה וליצור חוויות קריאה מוצלחות ומהנות כבר בשלבי הרכישה המוקדמים - באמצעות התאמת הטקסט לרמת הקריאה של התלמיד

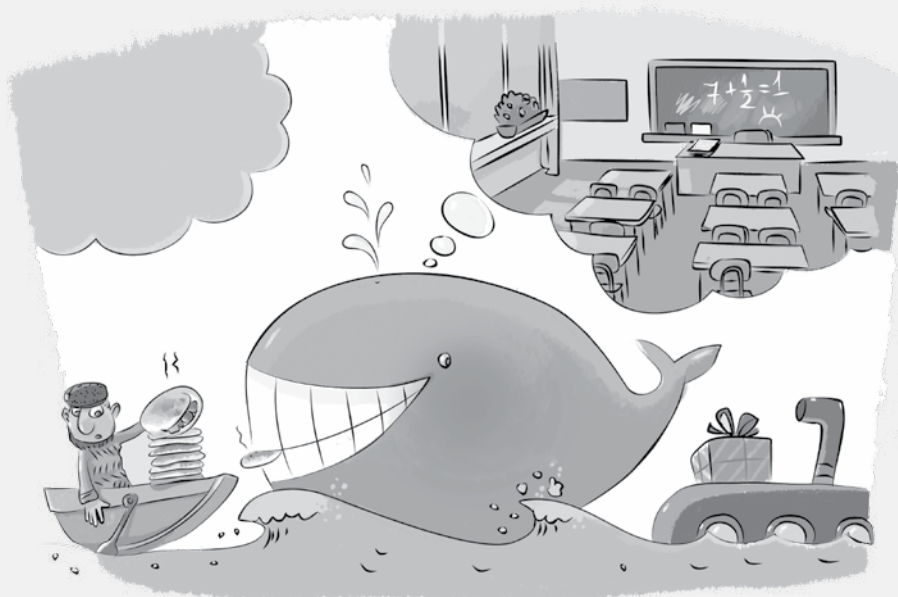
ג. לעודד לכתיבה כחלק מתהליך רכישת הקריאה ולזמן התנסויות של כתיבה

ד. לפתח ולטפח, כבר מראשיתה של כיתה א', את ההנאה מיצירות ספרותיות שונות, כמו שירה, סיפורים קצרים וספרים, באמצעות האזנה להם

ה. לפתח את יכולות הבנת הנקרא באמצעות משימות מגוונות הנעשות בהקשר של טקסטים שהתלמיד מאזין להם או קורא אותם

ו. להעשיר את יכולות השיח הדבור של התלמיד באמצעות יצירת הזדמנויות שונות המעודדות שיחה ודין בכיתה

ז. להעשיר את לשונם של הילדים באמצעות פעילויות העשרה לשונית המזדמנות הן מהוראת הקריאה והן מהוראת היצירות הספרותיות

מבקש לשקול
להשאיר
מוסיף עת-נחתא
ואווירה - אודי

תאוריה ויישומה: הלכה למעשה

מטרתו של החינוך הלשוני היא לטפח את האוריינות הלשונית, כלומר את היכולת לשלוט בשפה הדבורה והכתובה על כל גוניה ורבידה (Ravid & Tolchinsky, 2002). בניסוח שהתקבל בתכנית הלימודים החדשה בעברית לבית הספר היסודי (תשס"ג) נדרש "לטפח אדם בעל ידע לשוני ובעל יכולת להשתמש בשפת אם בצורה מושכלת, בהתאם לנסיבות (מבחינה לימודית, תקשורתית וחברתית)", כך ש"כל תלמיד ותלמידה יוכלו להשתמש בשפה לצורכיהם, על פי בחירתם, בהתאם לתחומי העניין שלהם ולפי הנסיבות". עפ"י תכנית הלימודים, מטרה זו תתאפשר באמצעות הכשרת "לומדים לתפקוד רב-פנים בחברה ובתרבות להבין טקסטים דבורים וכתובים במגוון סוגות ואף להפיק טקסטים משלהם". למעשה מדובר בהכשרתו של התלמיד להכיר את העברית החדשה על סוגותיה ומשלביה השונים – שפה דבורה וכתובה, יומיומית וספרותית, ייעודית להקשרי בית הספר, החברה, המדעים והאמנויות – ולהניח את התשתית לשימוש.

עקרונות תאורטיים לרכישת שפה ואוריינות

טיפוח הכשירות האוריינית בספר הלימוד "קוראים ב-א" מבוסס על כמה גישות תאורטיות נפרדות. האחת היא "מודלים מבוססי שימוש" (Usage-based Models) או "למידה סטטיסטית והסתברותית" (Saffran, 2003; Tomasello, 2003). גישה זו טוענת שהשפה הדבורה (ובהשלכה - גם הכתובה) נלמדת מתוך התנסות מרובה בשיח שהילד שומע ורואה. הילד מפליא לגלות בתשומה הלשונית דפוסים החוזרים על עצמם, סדירויות וקטגוריות לשוניות ומושגיות. לכן חשוב כל-כך לחשוף את הילדים בתהליך הלמידה למגוון רחב של פעילויות המזמנות סוגים שונים של מילים ומבנים, כפי שנעשה בספר הנוכחי הן בהקשר של הוראת הקריאה והכתיבה והן בהקשר של הוראת הלשון; הספר חושף את הילדים לצורות כתובות סדורות וחזרתיות כמו הייצוג הנפוץ של התנועה *a* בסוף מילה על ידי האות **ה** (אָכְלָה, גָּנָה, קָנָה), ובמקביל לכך מדגים צורות שאינן "נשמעות" לסדירות רחבה זו, אך מקיימות סדירות פנימית ברורה, כמו המילים **מָצָא וַיָּצֵא** או **אָהַבְתָּ וְאָכַלְתָּ**. חשיפה למבנים לשוניים או רכישת מילים חדשות נעשות אך ורק בהקשרן, וככל שהילד יהיה מודע וערני יותר למבנים הלשוניים וירכוש יותר מילים יוכל להתמודד טוב יותר עם קריאה של מילים שהוא פוגש לראשונה בכתב ועם למידת משמעות של מילים חדשות בהקשרים אחרים.

"מודל תיאור הייצוגים מחדש" (Representational Redescription - RR) מוסיף ממד התפתחותי-קוגניטיבי שיש בו מסר חשוב לעוסקים בהוראת שפה. המודל מציג את בנייתו של הידע כתהליך דינמי ומתמשך שבו הייצוגים מתארגנים ומשתנים כל הזמן, והופכים בהדרגתיות מייצוגי ידע סמויים לייצוגים מפורשים (Karmiloff-Smith, 1992). דוגמה להתארגנותו של הידע אפשר לראות בהתפתחות הידע על מושג השורש. ניצני הידע נראים כבר בקרב בני השלוש, היוצרים באופן לא מכוון תחדישים כמו "תשרוולי לי את השרוול", "אני מבכה את הבובה" ו-"אני רוצה מים ברוזים". בני החמש-שש עוסקים במשחקי מילים, כמו "אני אקרא לך חבנקית כי את מחבקת אותי כל הזמן", ופעילות מכאנת זו מלמדת על השתכללות הידע על השורש, ההופך נגיש יותר ויותר אף שהוא עדיין אינו מוכר בצורתו המפורשת. בגיל בית הספר פוגשים בני השש והשבע את המילה הכתובה, המדגישה את תכונת אחידות אותיות השורש (כתב, מכתב, התכתבות); הם לומדים באופן מפורש את המונח 'שורש' ומאפייניו, מסבירים קשרים בין מילים על בסיס ידע זה ונעזרים בו לשם רכישה של מילים חדשות וכתובות. תרומת הכתב לידע הלשוני מוצגת היטב על ידי אולסון (Olson, 1994), האומר כי הלשון הכתובה מספקת מכשיר רב עצמה וייחודי בחשיבה על השפה, דהיינו מטא-לשון, ומרגע שהאדם הופך להיות קורא וכותב מיומן הוא אינו יכול לחשוב שלא דרך הכתב. אולסון מתאר את הלשון הדבורה והלשון הכתובה כשתי מערכות המשלימות זו את זו ולכל אחת כוח הייחודי לה: הלשון הדבורה היא 'מכשיר החשיבה הראשוני' של הילד, ויש לה את הכוח האקספרסיבי, שהוא הכוח להעביר את הכוונות התקשורתיות, ואילו השפה הכתובה

מאופיינת בכוח רפלקטיבי. הבנה זו חשובה במיוחד בתקופת המעבר מהגן לכיתה א', תקופה שבה הלשון הכתובה מצטרפת בהדרגה אל הלשון הדבורה, ובין שתי המערכות מתקיימים יחסי טעינה הדדיים כאשר האחת משכללת ומרחיבה את האחרת.

הנחת יסוד: ילד המגיע לכיתה א' נושא ברשותו ידע רב על הלשון ועל האוריינות, וקיים רצף בין התפתחות הידע הלשוני והאורייני בגיל הרך לבין ההוראה הבית ספרית, המשכללת ומפתחת ידע זה בדרכים שונות.

מטרות ההוראה (מתוך תכנית הלימודים בחינוך הלשוני, תשס"ג): התלמידים "ייהנו מההתנסות בשפה ומהבנת העקרונות שבבסיסה", וכן "יוכלו להבין טקסטים דבורים וכתובים במגוון סוגות, ואף להפיק טקסטים שהולמים את הנושא, את ערוץ התקשורת, את הנמענים, את מטרות התקשורת ואת מוסכמות הסוגה".

התכנים שנבחרו לספר הלימוד ואופן הוראתם מונחים על פי תפיסתו של החוקר ויגוצקי (Chaiklin, 2003) כאשר ל"איזור ההתפתחות המקורב" (ZPD – Development Zone of Proximal), שהוא ההבדל בין מה שהלומד יכול להשיג ללא עזרה ובאמצעות עזרה. תפיסה זו משמשת עיקרון בסיסי בבחירת אופן הוראת הקריאה והכתיבה ובבחירה של הטקסטים וההפעלותיהם. ספר הלימוד מתמודד עם האיזון העדין המאפיין את תלמידי כיתה א': רמת קריאה המאפשרת קריאה של טקסטים פשוטים למדי, אינה תואמת את רמתם הלשונית והקוגניטיבית המאפשרת הבנה של טקסטים מורכבים יותר. הטקסטים והפעלותיהם השונות מציעים דרגות שונות של תיווך ההופכות גם את המשימות המורכבות יותר לנגישות עבור הילדים. ולסיום, הוראת הקריאה והכתיבה בספר כמו גם טיפוח הידע הלשוני תואמים לגישת "הכורח הטיפולוגי" (המתקראת גם "תוקף אקולוגי" – Ecological validity), הטוענת שיש ללמוד וללמד את השפה והאוריינות הלשונית מתוך התכונות הספציפיות של שפת האם של הילד (Berman, 1986; Frost, 2012). כלומר לא הרי אוריינות לשונית בשפה העברית כאוריינות לשונית בשפה כמו האנגלית (Share, 2008). דוגמה חשובה לכך היא שלמידת מילים בעברית כרוכה בתפיסה של המבנה הפנימי של המילה, המורכב לעתים קרובות משורש ומתבנית, תופעה שאינה קיימת באנגלית. הכרת השורש והמשקל חשובים מאוד ללמידת השפה, לקריאה ולכתיבה (בר-און, 2010; רביד, 2011), משום שהם מקשרים בין קבוצות של מילים ומסייעים ללמידתן. ספר הלימוד כולל הפעלות רבות הקשורות למבנה המילה העברית שמטרתן לתרום לפענוח המילה הכתובה, לעורר מודעות למבנה איות המילה ולהעשיר את הידע הלשוני.

הוראת שפה ואוריינות בכיתה א'

המעבר מהגן לכיתה א' הוא מרגש ומשמעותי במובנים רבים. בהיבט האורייני, אף שילדי הגן מגיעים לכיתה א' מצוידים בידע רב, מתחולל בשנה זו שינוי דרמטי: הפיכתם לילדים קוראים וכותבים. רכישת הקריאה והכתיבה אינה תהליך המתרחש מעצמו; קידומה מחייב הוראה וטיפוח מושכלים על ידי תיווך מצד המבוגר (תשתית לקראת קריאה וכתובה, תשס"ו). שונה מהן רכישת השפה המתרחשת מתוך התשומה הסובבת את הילד, וככל שהתשומה עשירה וקוהרנטית יותר השפה עשירה ומפותחת. הוראת הכשירות האוריינית והוראת הקריאה והכתיבה אינן היינו הך: טיפוח השפה והאוריינות הוא תהליך רציף ומומשך שתחילתו בגיל הרך. בגיל זה נחשפים הילדים לפעילויות לשוניות מגוונות ולטקסטים כתובים רבים, בעיקר סיפוריים אך גם מסוגות אחרות, וחשיפה זו נמשכת אל כיתה א', שמתרחש בה מעבר הדרגתי מהאזנה לטקסטים כתובים ולקריאתם באופן עצמאי. לאורך שנות בית הספר - היסודי, החטיבה והתיכון - נמשך העיסוק בלשון ובטקסטים בהתאמה למטרות החינוך הלשוני. הוראת הקריאה והכתיבה מתבססת אמנם על תשתית הידע האלפביתי שנבנה בגיל הגן, ואולם כיתה א' מסמנת פרק חדש ומוגדר, שבו לומדים לקרוא ולכתוב באופן מפורש ושיטתי, וסיומו של פרק זה מוגדר

היטב כאשר הילד רכש את כלי הפענוח המתאימים הנדרשים לפענוח של מילים קיימות ושל מילים חדשות. תהליך רכישת הקריאה והכתיבה אינו מסתיים בנקודה זו, אלא ממשיך להשתכלל ולהתפתח, ואולם לא דרך ההוראה המפורשת, אלא בדרך הלימוד העצמי מתוך התנסויות קריאה חוזרות ונשנות (Share, 1995). האתגר העיקרי בכיתה א' הוא אפוא רכישת הקריאה והכתיבה, ומשאבים רבים - של המורה ושל הלומדים - מושקעים במשימה זו. בצד זאת, ניצבת בפני המורים מטרה נוספת - להמשיך ולטפח את הידע הלשוני והאורייני.

רכישת הקריאה והכתיבה

רכישת הקריאה בשפות העולם השונות - סינית, יפנית, אנגלית, עברית וכו' - דורשת בראש וראשונה את הבנת העיקרון האוניברסלי: יחידות כתובות מייצגות יחידות דבורות (Perfetti, 2003). הבנה זו מתחילה בגיל צעיר מאוד, טרום הקריאה והכתיבה, והיא משתקפת למשל בקריאה לוגוגרפית של שמות פרטיים או של תוויות המופיעות בסביבתו של הילד. במערכות כתב אלפביתיות, כמו העברית, הערבית או האנגלית, נדרשת גם הבנה של העיקרון האלפביתי, כלומר הבנה שהפונמות בשפה (למשל, העיצורים b , r או התנועות u , o) ממופות אל סימני הכתב (**ר**, **ב**, **ו** בהתאמה). הבנת העיקרון האלפביתי דורשת מודעות למבנה הצלילי של השפה, דהיינו מודעות פונולוגית. במילים אחרות, על מנת להבין שהמילים **בן** ו**בת** מתחילות שתיהן באותה האות יש לדעת ששתיהן מתחילות באותו העיצור b (בנטיין, 1997). ידע הכרחי נוסף לביסוס העיקרון האלפביתי הוא ידע האותיות: ידע על שמותיהן, על צורתן ועל הצלילים שהן מייצגות (ליון, שתיל-כרמון ואסיף-רווה, 2008). הבנת הקשר אות-צליל חייבת אפוא שילוב של שני סוגי הידע - מודעות פונמית וידע אותיות. הבנת העיקרון האלפביתי נראית לרוב בקרב ילדים בגיל גן חובה, והיא מסמנת את הפריצה אל המערכת, ואולם על מנת להצליח לקרוא יש לרכוש ידע מלא על הרכיבים האלפביתיים של מערכת הכתב שאותה הילד לומד.

מערכת הכתב העברית

מערכת הכתב העברית כוללת שלוש מערכות גרפמיות (סימני כתב). הראשונה כוללת שמונה עשרה אותיות המייצגות עיצורים בלבד (למשל: **ת**, **ג**), כאשר ארבע מתוכן מייצגות שני עיצורים (**כ**, **פ**, **ש**). השנייה היא ארבע אותיות **אהו"י** המייצגות גם עיצור וגם תנועה, והשלישית, מערכת סימני הניקוד המייצגים בעיקר תנועות (קמץ, חיריק), אך גם עיצורים (סימן הדגש באותיות **כ"פ**, **ש** שמאלית או ימנית). מערכת הכתב כוללת שתי גרסאות: הגרסה המנוקדת והגרסה הלא מנוקדת. בגרסה המנוקדת נעשה שימוש בשלוש המערכות הגרפמיות, כך שהמילה המנוקדת מייצגת באופן שקוף למדי את המילה הדבורה (למשל המילה **מְדַבֵּר**). המערכת המנוקדת נחשבת לשקופה ביותר, ואולם היא אינה שקופה באופן מלא מכמה סיבות: סימני ניקוד שונים מייצגים את אותה התנועה (קמץ ופתח מייצגים את התנועה a), סימן ניקוד אחד מייצג שתי תנועות (קמץ קטן או שווא בתחילת מילה, למשל במילים **מְנוּרָה** ו**שְׁבִיל**), וכן יש כמה צורות פחות סדירות, כמו המילים **תְּפוּחַ** ו**בוֹרֵךְ**. המערכת המנוקדת משמשת בשלבים המוקדמים של רכישת הקריאה בעברית והיא מספקת לילד הלומד לקרוא כלי פענוח יעילים ביותר לפענוח כמעט כל מילה חדשה.

הגישה הפונולוגית להוראת הקריאה

בעשורים האחרונים עסקו מערכות החינוך בארץ ובעולם בשאלת הדרך הנכונה להוראת הקריאה. בשנות השבעים של המאה הקודמת, בעקבות הבנת התפקיד של הפונולוגיה ברכישת הקריאה, התבסס קונצנזוס סביב התפיסה כי הוראת הקריאה צריכה להיעשות בדרך הפונולוגית, שמשמעותה הוראה בדרך שיטתית, מדורגת ומובנית - מן היחידה הגרפמית הקטנה אל המילה. יתרונה של הגישה הפונולוגית הוא שהילד נדרש ללמוד סט מוגבל של סימנים (בעברית, שלוש המערכות הגרפמיות שהוצגו לעיל), ובאמצעות סט זה וההבנה

של הדרך שבה הסימנים מצטרפים זה לזה, הוא יכול לפענח כל מילה חדשה שהוא פוגש. נשאלת השאלה מה היא היחידה הגרפמית האידיאלית להוראת הקריאה? תשובה על שאלה זו תלויה בתכונותיה הייחודיות של כל שפה ובמערכת הכתב המייצגת אותה. דוברי העברית נוטים לתפוס את יחידת הצירוף (עיצור ותנועה, כמו *ba*, *gi*) כיחידה הפונולוגית הבסיסית (Share & Bloom, 2005). תפיסה זו נובעת ממבנה ההברה בעברית (טבעי יותר לחלק את ההברה *sar* ל-*sa-r* מאשר ל-*s-ar*), ומאופיה של המילה הכתובה - המנוקדת והלא מנוקדת: במילה המנוקדת סימני הניקוד מופיעים מתחת לאות, בתוכה או מעליה, כך שהם נתפסים כחלק מהאות ולא כיחידה נפרדת ממנה; במילה הלא מנוקדת היחידה הגרפמית מייצגת תמיד צירוף או עיצור, למשל במילה **בלון** האות **ב** מייצגת *ba*, **לו** - *lo* ו-**ן** - *n*.

שלב הפענוח הפונולוגי

ראשיתה של הקריאה במערכות אלפביתיות מוגדרת כשלב **הפענוח הפונולוגי** (או הקריאה המצרפת), שמשמעותו תרגום היחידות הגרפמיות ליחידות פונולוגיות וצירופן לכדי יחידות גדולות יותר בדרך אל זיהוי המילה והעלאת משמעותה. פענוח פונולוגי בעברית חייב את הניקוד, ותלמידי כיתה א' נשענים עליו באופן מלא. כך למשל הם יקראו באופן מדויק את המשפט **מָה עֲשֶׂה הַחֲתוּל?** במהלך כיתה א' הילדים לומדים על הרכיבים האלפביתיים השונים, ומתרגלים את פענוחם במילים, במשפטים ובטקסטים. בנקודה זו יש לציין את חסרונה של הגישה הפונולוגית: הרכישה המדורגת של הרכיבים האלפביתיים מציבה אילוצים על המילים, המשפטים והטקסטים שהילד יכול לפענח, למשל, טקסט המורכב ממילים המכילות את התנועות *i* ו-*a* בלבד. אילוצים אלה מכתיבים חשיפה של הילד לטקסטים לא טבעיים, החסרים באופן מיוחד את מילות ומילות התפקוד, כמו **את, של** או **ו'** החיבור. דרך ביניים המאפשרת פענוח מבוסס פונולוגיה בצד התנסות בטקסטים טבעיים ככל האפשר, היא הוראה מצומצמת של **מילים שלמות בדרך הלמידה בעל פה**. מילות תפקוד הן לרוב קצרות ושכיחות מאוד, הוראתן פשוטה, והוספתן לרפרטואר הידע של הילד מאפשרת יצירה של משפטים וטקסטים במבנים תחביריים צפויים וטבעיים. התקדמות בקריאה בכיתה א' משמעותה לא רק רכישה של הידע האלפביתי, אלא גם שכלול מיומנות הפענוח המשתקף בשליפה מהירה יותר של הצירופים וצירופם למילים. ככל שהידע מתרחב והפענוח הופך מיומן התלמידים יכולים להתנסות בפענוח של יחידות קריאה גדולות יותר, וההתנסויות החוזרות ונשנות בקריאה ממשיכות ומשכללות את יכולת הפענוח הפונולוגי, ההופך להיות מיומן לקראת סוף כיתה א'.

הבנת הנקרא בתקופת הפענוח הפונולוגי

הקריאה מוגדרת ביסודה כיכולת להבין את משמעותן של המילים בהקשרן התחבירי והפרגמטי הנכון לצורך פענוח הטקסט במשמעותו הרחבה ביותר - לא רק הבנה של המילים הבודדות אלא הבנה של המסר המדויק הנמסר בטקסט תוך יכולת לקשר אותו לטקסטים אחרים (Seidenberg, 2011). תהליך זה דורש מיומנויות מסוגים שונים: מיומנויות פענוח וזיהוי מילים, מיומנויות לשוניות המאפשרות הבנה מילולית של הטקסט ותהליכים גבוהים של בניית היסקים התומכים בתהליכי הבנה מורכבים. ילדים בכיתה א' הם בעלי יכולות לשוניות וקוגניטיביות המאפשרות הבנה של טקסטים ארוכים ומורכבים, כדוגמת הטקסטים שהם האזינו להם בגיל הגן, ואולם, הם אינם יכולים להפיק משמעות מטקסטים אלה בתהליך הקריאה, שכן קריאה בדרך הפענוח הפונולוגית היא מאומצת, אינה אוטומטית ודורשת הפנייה של מרב משאבי הקשב לפענוח. בתקופה זו מתקיים איזון עדין ומורכב, המשתנה מרגע לרגע, בין יכולות הפענוח של התלמיד, תכונותיו של הטקסט והבנתו. התנסויות קריאה מרובות בטקסטים התואמים את יכולת הקריאה של הילד משכללות את הפענוח הפונולוגי, וככל שהפענוח מיומן אפשר להפנות משאבים להקשר הטקסט ולתוכנו. הפניית משאבים להקשר תומכת מצדה בתהליכי הפענוח ומקדמת אותם, ובדרך זו הילד מתנסה בקריאה שהיא משמעותית ומשלבת בין תהליכי מטה-מעלה (פענוח) ומעלה-מטה (הקשר והבנה). התאמת הטקסט לרמת הקריאה של הילד קשורה

לתכונותיו הצורניות, כמו אורכו וגודל האותיות, למורכבותו הלשונית והקוגניטיבית ולמידת העניין שבו. כל אלה ישפיעו על המידה שבה חוויות הקריאה יהיו מוצלחות, מהנות ומשמעותיות.

המעבר לזיהוי אורתוגרפי ולטקסט הלא מנוקד

מיומנות הפענוח הפונולוגי הכרחית לראשיתה של הקריאה, אך היא אינה נמשכת לאורך זמן. תפקידה העיקרי לשמש גשר אל הזיהוי האורתוגרפי-חזותי (זיהוי המילה בשלמותה), המתרחש לרוב במהלך כיתה ב'. הזיהוי האורתוגרפי עומד בבסיס הקריאה השוטפת - קריאה שהיא מהירה, מדויקת, אוטומטית ונטולת מאמץ, כך שהקשב מופנה כולו להבנת הטקסט. מיומנות זו אינה נלמדת מפורשות, אלא במנגנון לימוד עצמי (Self-teaching mechanism) - ככל שהילד מיומן ומתנסה בפענוח הפונולוגי, כך הוא יכול להפנות תשומת לב רבה יותר לחלקים גדולים יותר במילה או למילה השלמה, ולבסס את יכולת זיהוי החזותי (Share, 1995). במהלך כיתות ב' ו-ג' מתרחש שינוי נוסף ייחודי לעברית (וכן לערבית): מעבר הדרגתי אל הקריאה במערכת הלא מנוקדת. המערכת הלא מנוקדת נחשבת עמומה למדי, כיוון שעם השמטת סימני הניקוד מילים רבות הופכות להיות הומוגרפיות - מילים הנכתבות אותו הדבר אך נהגות בדרכים שונות (כמו, מדבר, ספר, יבשה, בחור). כרבע מהמילים בטקסט רגיל הן הומוגרפיות, ותכונה זו של הטקסט העברי מכתובה קריאה הנשענת על הקשר מורפולוגי, מורפו-תחבירי, תחבירי, סמנטי ופרגמטי. למשל פענוח המילה גזר במשפטים הילד גזר דפים ו- הילד ראה גזר נשען על הציפייה התחבירית לפועל במשפט הראשון ולשם עצם במשפט השני, ופענוח נכון של המילה ביצה במשפט החלוצים ייבשו את הביצה נשען על הקשר סמנטי-פרגמטי (בר-און, 2011 א', ב'). בתקופת המעבר למערכת הלא מנוקדת הקורא הצעיר פוגש לראשונה בכתב מילים רבות לא מנוקדות. את חלקן הוא מכיר מהלשון הדבורה (מלכודת, מרפסת, התחשבות), ואת חלקן הוא פוגש לראשונה בכתב (הדברה, משכיל, תחלופה). פענוח מילים חדשות רבות מתאפשר מתוך זיהוי המבנה המורפולוגי של המילה, ומתברר כי יכולת זו מתבססת כבר בסוף כיתה ב' (Bar-On & Ravid, 2011). ככל שיכולת הזיהוי המורפולוגי הופכת מיומנת, זיהוי המילים הלא מנוקדות הופך יעיל יותר ומשאבי הקשב מופנים להקשר, הנדרש לפענוחו של הטקסט הלא מנוקד. התקדמות בקריאת העברית משמעותה זניחה של המערכת המנוקדת לטובת רכישה של אסטרטגיות חדשות, המאפשרות את הקריאה בטקסט הלא מנוקד. התקדמות זו עשויה לבוא לביטוי בקריאה "לא מדויקת" של הטקסט המנוקד, למשל: התעלמות מהניקוד במשפט **מָה עָשָׂה הַחֲתוּל?** מחקרים מראים כי שיאה של ההתעלמות מהניקוד הוא בכיתה ד' - התקופה שבה מתרחש המעבר אל הקריאה ללא ניקוד, ועם העלייה בגיל ובמיומנות הקריאה מצליחים הקוראים להפנות קשב לסימני הניקוד, אך הם עושים זאת באופן מכון שאינו טבעי להם (Ravid, 1996; Schiff, 2012; Shany, Bar-On & Katzir, 2011).

רכישת הכתיב בעברית

רכישת הקריאה ורכישת הכתיבה מזמנות אתגרים דומים בראשית הדרך, אך בהמשך מתפצלות דרכיהן וכל אחת מזמנת אתגרים שונים. באופן מעט פרדוקסלי מקדימה רכישת הכתיבה את רכישת הקריאה, וכבר בגיל הגן ילדים כותבים מילים על בסיס קשר אות-צליל בכתיבה המוגדרת כתיבה ילדית, כתיב מומצא (*invented spelling*) או כתיבה פונטית (ליון, אמסטרדמר וקורת, 1997). הכתיבה הפונטית (למשל, כתיבה של המילה **משרוקית** כ- **משרכט**) נמשכת אל כיתה א', ואף שהיא אינה תקשורתית, שכן לרוב קשה לפענח את הנכתב, היא נחשבת אמצעי יעיל וחשוב לתרגול הקשר אות-צליל, וכן מאפשרת התנסות בהפקת טקסט כתוב. בכיתה א' מתבסס הקשר אות-צליל ונרכש ידע ראשוני על מוסכמות הכתב, למשל, ההבנה של גבולות המילה הבאה לביטוי ברווחים בין המילים, למידה שאותיות מש"ה וכל"ב נכתבות בצמוד למילה (הילד **שחזר מבית הספר**

התרגש) ולמידה על הדרך שבה אותיות אהו"י מייצגות את התנועות. למשל, התנועות a ו- e לרוב אינן מיוצגות על ידי אות אהו"י באמצע המילה (חֶלֶב, שְׁקֵט), אך כמעט תמיד הן מיוצגות בסופה, ולרוב על ידי ה (מִלְכָּה, קָנָה, מוֹרָה, מוֹרָה). האתגר המרכזי ברכישת הכתיב בעברית הוא אתגר ההומופוניות. כמחצית מהאותיות במערכת הכתב העברית הן הומופוניות, דהיינו, שתי אותיות או יותר המייצגות את אותו הצליל (א-ע-ה, ב-ו, ח-כ, ט-ת, כ-ק, ס-ש). כמעט כל מילה נושאת פוטנציאל להחלפה הומופונית - אחת או יותר, ומילים רבות הן הומופוניות (לא-לו, אם-עם, נשא-נסע). הדרך לביסוס הכתיב הנכון היא דרך חשיפה חוזרת ונשנית למילה או לצורות שונות שלה, וככל שהצורה נפוצה יותר קל יותר לבסס את כתיבה. רכישת הכתיב מוכתבת אפוא על ידי התכונות הסטטיסטיות של השפה ושל מערכת הכתב, ותכונות אלה מקנות יתרון לכתיב אותיות התפקוד (ת במילה תכשיט או ה ו- תי בהתאמה במילה הלבשתי) שהן מעטות ושכיחות, על פני כתיב אותיות השורש (רביד, 2006). רכישת כתיבן המדויק של אותיות השורש ממושכת יותר והיא נמשכת אל שנות בית הספר היסודי המאוחרות ואף מאוחר מזה. בפרט מאתגרות מילים הומופוניות כגון, מילות התפקוד לא-לו, אם-עם, או מילות התוכן תבע-טבע, רכב-רחב. כתיבן הנכון של אותיות השורש דורש בראש ובראשונה להבין את עיקרון אחידות אותיות השורש בכתב, והוא מושפע משכיחות המילה, שכיחות אותיות השורש וגודל המשפחה המורפולוגית שבה משתתף אותו השורש (Ravid & Bar-On, 2005). גורם נוסף רב השפעה הוא שכיחות האות עצמה (רביד ושיף, 2013). אל אתגר האותיות הומופוניות נוספות צורות שכתבן אינו מייצג באופן נאמן את הפונולוגיה או את עקרונות ייצוג התנועות במילה, כמו המילים רצית, שלף, ילדיו או יוצאת. המשותף לכל המילים האלה הוא שכתבן משקף מבנים מורפולוגיים (למשל: צורן השייכות יו), ורכישתן לכן מתבססת על חשיפה חוזרת ונשנית למבנים הנושאים תכונות מורפולוגיות דומות המשתקפות בכתיב (רביד, 2011).

הוראת הקריאה והכתיבה בספר הלימוד "קוראים ב-א"

להלן מטרותיה העיקריות של התכנית "קוראים ב-א", הנגזרות מתוך התשתית התאורטית לרכישת הקריאה והכתיבה שהונחה לעיל:

1. התלמידים יבססו את הידע האלפביתי ויקראו באופן מדויק מילים מנוקדות מוכרות וחדשות תוך העלאת משמעותן, יכתבו מילים תוך ייצוג מלא של העיצורים והתנועות, יכתבו בכתב מדויק מילים שכיחות מאוד שנלמדו במהלך השנה, יכתבו בכתב מדויק אותיות תפקוד שכיחות מאוד, כמו ו' החיבור או ת' כסיומת נקבה.
2. התלמידים יקראו לאורך השנה קריאה מדויקת ומשמעותית של משפטים וטקסטים מנוקדים ומגוונים התואמים את רמת קריאתם.
3. התלמידים יפתחו מודעות למבנים המורפואורתוגרפיים של המילה העברית, ויקשרו בין התכונות הלשוניות של המילה הדבורה לצורתה הכתובה.

שיטת הוראת הקריאה

התכנית "קוראים ב-א" מניחה כי ילדים העולים לכיתה א' מציגים בתחילתה של השנה רמות ידע שונות בתחום האלפביתי. על מנת ליצור בסיס משותף לכל ילדי הכיתה פותח ספר הלימוד ביחידה מקדימה העוסקת במונחים הלשוניים: אות, מילה, משפט. מונחים אלה משמשים לאורך הספר, ואף שהילד מכיר אותם באופן אינטואיטיבי, הוא לא בהכרח מקשר בין ידע זה למושג הלשוני התואם. למשל, לא תמיד יבינו ילדים רבים בגיל הגן את השאלה: "כמה מילים יש במשפט?". לכן פותח הספר ביחידה מקדימה המקנה ידע מפורש, מעלה את המודעות למשמעותם של מונחים אלה ומתרגלת אותם.

הוראת הקריאה בספר הלימוד "קוראים ב-א" היא על פי השיטה הפונולוגית, המתייחסת לצירוף של אות עם סימן ניקוד כאל יחידה אחת המייצגת צירוף של עיצור עם תנועה. למשל, הצירופים $ק$ או $קָה$ מייצגים את צירוף העיצור m עם התנועה a (ma). הקניית הצירופים בספר נעשית על פי עקרון הלמידה המדרגת: ביסוס סימני ניקוד המייצגים תנועה אחת, וּמְעָבָר מדרג לתנועות אחרות. סדר ההקניה הוא כדלהלן: בחלק הראשון נלמדות זו בצד זו אותיות בצירוף הסימנים המייצגים את התנועה a (פתח, קמץ, חטף פתח) ואותיות בצירוף הסימן שווא וללא סימן ניקוד. בחלק השני נלמדים הסימנים המייצגים את התנועה i (חיריק מלא וחסר), בשלישי - הסימנים המייצגים את התנועה o (חולם מלא וחסר), ברביעי - הסימנים המייצגים את התנועה e (צירה וסגול), ובחלק החמישי - הסימנים המייצגים את התנועה u (הסימנים שורוק וקובוץ). הסימנים החדשים נלמדים תמיד בצד תרגול חוזר של הסימנים שכבר נלמדו. בשני חלקי הספר הראשונים נלמדות **כל** האותיות, כל אות נלמדת ביחידה נפרדת, ובשלושת החלקים הבאים מתורגלים מקבצי אותיות עם התנועות החדשות.

הצגתן של כל האותיות נעשית באותה הדרך: הצגת האות ושמה (למשל, **ש, שֵׁן**) בצד איור הומוריסטי - בצדו משפט ובו כל המילים פותחות באות הנלמדת ('שור שר שיר שובב'). לאחר מכן מופיע תרגול של זיהוי האות וכתיבתה.

הצגת כל האותיות בחלק הראשון מלווה במשימות שמטרתן חיזוק הקשר אות-צליל. משימות אלה מתרגלות זיהוי מילים הפותחות בצירופים שונים של האות הנלמדת, למשל, המילים **שולחן, שמש ו-שעון** מתחילות באותו הצליל - **sh**, ובאותה האות - **ש**. לאחר תרגול קשרי האות-צליל נלמדת האות בצירוף סימני הפתח והקמץ (**שֵׁן**), ולאחר מכן בצירוף סימן השווא או ללא סימן ניקוד, כלומר כאות סופית במילה. הלמידה נעשית דרך תרגול של זיהוי הצירוף במילים שונות, כתיבתו וכד'. במקרים של אותיות סופיות נלמדת האות הסופית בסופה של היחידה העוסקת באותה האות.

החלק השני פותח בהוראה של החיריק המלא והחיריק החסר. ההוראה של הסימנים מתחילה בתרגול של מקבצי אותיות שנלמדו בחלק הראשון, בצירוף סימני החיריק המלא והחסר, ובתרגולם בהשוואה לצירופי האותיות עם סימני הפתח, הקמץ והשווא. לאחר מכן נלמדות שאר האותיות. הבחירה לחלק את לימוד האותיות בין שתי תנועות - **a** ו-**i** - נועדה למנוע את תופעת 'קיבעון התנועה **a**', שבה ילדים מתקשים לעבור מהתנועה **a** לתנועה אחרת, ועל מנת לחזק את הבנת הקשר אות-צליל, כלומר את ההבנה שאותיות יכולות להופיע בצירופים שונים, ולא רק בצירוף הסימנים המייצגים את התנועה **a**. חלקים 3-5 מלמדים את יתר התנועות במקבצים של צירופים, למשל, יחידה המלמדת את הצירופים **מ/מ' נו/נ' ס/ס'**.

סדר הוראת האותיות

סדר הוראת האותיות נקבע על סמך שיקולים קשורים בתכונות השונות של האותיות. האותיות הנלמדות בחלק הראשון הן ברובן קלות לייצוג גרפי ונפוצות בשפה. האותיות **ש** ו-**ר** נבחרו לפתוח את הספר בשל תכונות אלה ובשל אופי הגייתן: הצלילים שהן מייצגות (**sh** ו-**r**) ניתנים להגייה ממושכת, ולכן הן נוחות להדגמת הקשר אות-צליל. שיקולים נוספים בבחירת סדר הוראת האותיות קשורים לתכונות הייחודיות של האותיות: אותיות הומופוניות (למשל, **ת** ו-**ט**) לא נלמדות בצמידות. לעומתן, האותיות **ב** - **ב'**, **כ** - **כ'**, **פ** - **פ'** נלמדות בזוגות: תחילה נלמדת האות הדגושה ומיד לאחריה האות ללא הדגש. אותיות **אהו"י**, המייצגות עיצורים ותנועות, נלמדות תחילה בצורתן העיצורית, ולאחר מכן כמייצגות תנועה. כך למשל, האות **ה** נלמדת תחילה בצורתה העיצורית (**הר, נהר**), ולאחר מכן כמייצגת את התנועה **a** בסוף מילה (**דנה, שרה**). החלק הראשון מסתיים באות **י** כמייצגת עיצור (**ילדה**), והוא מהווה גשר לחלק השני, שבו נלמדת האות **י** כמייצגת את התנועה **i**. באותו אופן מסתיים החלק השני באות **ו** כמייצגת עיצור (**אָויר**), והוא מהווה גשר לחלק השלישי, המלמד את סימני החולם המלא והחולם החסר.

טקסטים לקריאה עצמית

מטרה מרכזית של הספר "קוראים ב-א" היא לזמן - כבר בשלבי ההוראה הראשונים - התנסויות של קריאה באמצעות צירוף הצירופים שנלמדו ליחידות משמעותיות של מילים, משפטים וטקסטים. המחשה של הקריאה מופיעה עם ההוראה של האות הראשונה באמצעות עלילון שבו מתנהל "דושיח" בין ילדה לארנב. למידה של האות השנייה מאפשרת יצירת מילה (שָׁר), וכבר באות הרביעית משולבים משפטים (למשל: רָן שָׁר). על מנת לאפשר משפטים מגוונים וארוכים יותר התכנית משלבת באופן מצומצם ביותר למידה גלובלית של מילות תפקוד: לא, את, של ועוד. מילות התפקוד מורכבות מאותיות שכבר נלמדו, בצירופי תנועות שעדיין לא נלמדו.

הטקסטים הראשונים לקריאה עצמית מופיעים לקראת סופו של החלק הראשון, ואורכם ומורכבותם הקוגניטיבית והלשונית הולכים וגדלים עם הוספת הצירופים הנלמדים. למרות האילוצים הרבים המשפיעים על בנייתם של טקסטים מסוג זה, התכנית "קוראים ב-א" הציבה לעצמה מטרה: ליצור עבור הילד חוויות קריאה מוצלחות ומהנות כבר בשלבי הקריאה הראשונים. הטקסטים הייעודיים להוראת הקריאה כתובים בדרך לכידה ומוֹכֶנֶת, התואמת את עולמו של התלמיד, והם מייצגים סגנונות שונים ומגוונים, כמו שיר, סיפור, דיאלוג, בדיחה, חידה, טקסט מידע וטקסט הפעלה. טקסטים רבים כתובים בגוף ראשון ומספרים חוויות ואירועים האופייניים לילדים צעירים, כך שהקורא יכול להזדהות עם הסיפור, ורבים מהם מתאפיינים בסגנון הומוריסטי, היתולי וקליל. רוב הטקסטים כוללים פעילויות מגוונות הנגזרות מתוכנו ומאופיו של הטקסט, למשל: משימות חריזה, שאלות על הדמויות שבטקסט או קישור בין המסופר בטקסט לעולמו של הילד. ככל שהטקסטים הופכים מורכבים יותר מבחינה קוגניטיבית ולשונית, כך הם מזמנים תהליכים מורכבים יותר של הפקת משמעות מהטקסט, והשאלות והפעילויות סביבם מאתגרות יותר ומטפחות כישורי חשיבה מסדר גבוה, כגון הסקת מסקנות. טקסטים רבים יכולים לזמן שיחה בכיתה סביב הנושאים המוצגים בהם, ופעילויות רבות מעודדות את הילדים לכתובה עצמית הקשורה לעולמם, למשל: כתיבת קטעי יומן.

כתיבה, כתיב וכתב

התכנית "קוראים ב-א" מעודדת כתיבה כחלק מתהליך רכישת הקריאה והכתיבה, והיא מזמנת שני סוגי כתיבה: כתיבה פונטית וכתיבה התואמת את הלמידה. בחלקו הראשון מציע הספר התנסויות כתיבה פונטית, למשל: כתיבה של תשובה קצרה ובה אותיות ותנועות שהילד עדיין לא למד. משימות הכתיבה הילדית מסומנות בסימון קבוע, המגדיר אותן ומבדיל בין ובין משימות הכתיבה תואמות הלמידה. משימות אלה הן לבחירתו של הילד, ולרוב הוא יכול לבחור: לענות בכתיבה ילדית או לצייר. כתיבה התואמת את הלמידה נעשית דרך פעילויות כתיבה המסתמכות על הנלמד, וכוללות בחירה מבין פריטים, השלמת מילים, כתיבה של מילים שהוצגו קודם לכן, כתיבת משפטים וכד'. על מנת לבסס את הדרך אל הכתיב הנכון משלבת התכנית לכל אורכה פעילויות לשוניות רבות הקושרות בין המבנה הלשוני ובין אופן כתיבתו (הפעילויות מתוארות בסעיף הבא, העוסק במסלול ההעשרה הלשונית). חלק מן הפעילויות הלשוניות כוללות מבני כתיב שהילד אינו אמור לשלוט בהם בכיתה א'; כך למשל, פעלים המסתיימים בתנועה *a* שאינה מיוצגת על ידי ה (אמרָתָ, לבשָׁתָ), פעלים כמו יצא ומצא ומילים הומופוניות. מטרת התכנית אינה ללמד מבנים או מילים אלה, אלא לחשוף את הילד להופעתן של צורות אלה בכתב ולהעלות את מודעותו להן. העיסוק בהומופוניות, לדוגמה, קיים בכל היחידות שבהן נלמדת אות הומופונית, והוא נעשה דרך פעילויות משעשעות סביב זוגות מילים הומופוניות.

בהיבט של **עיצוב האותיות** לומדים הילדים לכתוב באותיות דפוס, תוך הנחייה לאופן כתיבת האות. התכנית ממליצה להתחיל וללמד את אותיות הכתב באמצע השנה. תלמידי כיתה א' מחכים בקוצר רוח להתחיל את תהליך רכישת אותיות הכתב. הכתיבה באותיות הכתב מסמנת עבורם התקדמות והצטרפות לקהילה של

"הגדולים" - כתיבה "בשפה של בוגרים". עבור ילדים רבים הכתיבה בכתב קלה יותר מהכתיבה באותיות הדפוס - תנועת היד מעגלית, רכה ונוחה יותר, והכתיבה אף מהירה יותר. התכנית "קוראים ב-א" כוללת חוברת להוראת אותיות הכתב. החוברת מציעה התנסויות בכתיבה באותיות כתב דרך פעילויות לשוניות מגוונות ומשעשעות ברוח התכנית כולה והיא מספקת הפעלות לשוניות והזדמנויות נוספות לקריאה ולכתיבה.

לשון ומטא-לשון

על כל תכנית לימודים וספר - העוסקים בהקניית כישורי שפה ואוריינות לתלמידים - להתמודד עם השאלה הקשורה לתפקיד המטא-לשון בלמידת הלשון. בספר "קוראים ב-א" העיסוק במבנים הלשוניים נעשה כחלק מהדיון בטקסט שהילד קרא או האזין לו, או שהוא נגזר מתוך תוכני הוראת הקריאה והכתיבה. הגדרת הקשר בין הלשון למטא-לשון משמעותית ביותר. ההבדל בין לשון למטא-לשון הוא ההבדל שבין שימוש לבין מטרה. הלשון משמשת לנו להבעת תכנים מסוגים שונים, ואנו עושים במכלולה שימוש שלם ואינטגרטיבי ללא חשיבה אנאליטית על חלקיה וללא בקרה נוספת על שימוש זה מעבר לחשיבה על תכנים רצויים להבעה ועל דרכי הבעה מקובלות. שימוש זה נשען כמובן על הידע הסמוי האדיר שיש לכל אחד ואחת מאתנו על השפה. לעומת זאת, מטא-לשון פירושה ראיית השפה כאובייקט ראוי למחקר, כְּכֹר לחשיבה על נושא שהוא חלק מאתנו אך יש לו מבנה ומהות אוטונומיים משלו שהם ראויים ללימוד. העיסוק המטא-לשוני הוא במהותו מפורש ואנליטי והוא כרוך תמיד בבקרה לשונית - כלומר בחשיבה על טיבם של הנושאים שבהם אנו עוסקים (רביד, 1997). פירושו של דבר הוא שכל עיסוק במילים, במבנים לשוניים ובמשמעויותיהם הוא עיסוק מטא-לשוני: כל לימודי הלשון החל מגיל הגן, עבור בבית הספר וכלה בלימודים גבוהים, הן במסגרת של דיון בשיח והן מחוץ לו מהווים דרגות שונות של עיסוק מטא-לשוני (Karmiloff-Smith, 1992; Ravid & Hora, 2009). העיסוק המטא-לשוני הוא חלק חשוב מן הידע שהילד מייחס לעצמו ולאחרים לגבי החשיבה והאמונות בקרב בני אדם, הנקרא (Theory of Mind, Doherty & Perner, 1998), והתפתחותו נתלית במידה רבה בלימוד השפה הכתובה ורכיביה (Olson, 1994). תלמידי כיתה א' נמצאים בשלב ביניים שבין ההתפתחות הלשונית המוקדמת לבין התפתחות המאחרת המאופיינת בידע לשוני אורייני מתקדם. החשיפה ללשון הכתובה וההתפתחות הקוגניטיבית בגיל זה תורמות להתפתחות כישורי השיח החשובים כל כך לכתיבה, ולהרחבתו ההדרגתית של המילון שנוספות לו מילים מופשטות (מחשבה, דיון), פעלים מנטליים (מנחש, נזכר, מאמין), מילים בעלות ספציפיות מילונית (מזמרה, מפזם), צורות לשוניות לא מחויבות (חבריי, שכונתי, משחקי מחשב) ועוד. ספר הלימוד מסתמך על הגישות התאורטיות שפורטו לעיל על למידת השפה והאוריינות ועל הידע על ההתפתחות הלשונית בכיתה א' ומשלב את הלשון והמטא-לשון בכל פרק מפרקו, כפי שיתואר להלן.

מטרות ההוראה (מתוך תכנית הלימודים בחינוך הלשוני, תשס"ג): התלמידים "יפתחו מודעות לשונית וירחיבו את הידע הלשוני: יוכלו להתבונן בשפה, להבין את יסודות המרכיבים אותה ולחשוב באמצעותה", וכן "ייהנו מן ההתנסות בשפה ומהבנת העקרונות שבבסיסה".

העשרת הידע הלשוני בספר הלימוד "קוראים ב-א"

בספר הלימוד יש עושר של פעילויות העשרה לשונית מגוונות ומעניינות, המשרתות מטרות אורייניות שונות. רוב פעילויות ההעשרה נעשות במהלך מסלול הוראת הקריאה, כלומר פעילויות בקריאה עצמית, וחלקן נגזרות מתוך היצירות הספרותיות. המשימות הלשוניות עוסקות בתחומי השפה השונים: הפונולוגיה (כמו משחקי חריזה), המורפולוגיה, אוצר המילים והתחביר. התכנית מייעדת מקום נרחב לתחום המורפולוגיה, וזאת בהסתמך על מחקרים בשפה העברית, המעידים על התפקיד המרכזי של הידע המורפולוגי בהרחבת אוצר המילים, בפענוח המילה הכתובה ובאיותה הנכון (בר-און, 2011; רביד, 2011; Ravid, 2004; Bar-On & Ravid, 2011).

המשימות המורפולוגיות עוסקות במבני נטייה, כמו נטיית יחיד-רבים או נטיית זכר-נקבה, ובמבני גזירה שונים, המדגישים את צורני השורש והתבנית. מטרה עיקרית במשימות אלה היא יצירת הקשר בין המבנה הלשוני של המילה לצורתה הכתובה. קשר זה מבסס את הדרך אל זיהוי המילה השלמה הלא מנוקדת ואל הכתיב הנכון. יצירת הקשר נעשית דרך משימות המדגישות את צורני הנטייה, למשל סיומת **ים** בנטיית הרבים (גמד - גמדים, נגר - נגרים) או סיומת **ה** בנטיית הנקבה (אמר - אמרה, הקשיב - הקשיבה), ודרך משימות העוסקות בקבוצות מילים - שמות, פעלים או תארים - שהן באותה התבנית ומשתייכות לאותה הקטגוריה התחבירית-סמנטית. למשל: מקומות במשקל **מְקַטְלָה** או בדרך של בסיס וסופית יָה, מכשירים במשקל **מְקַטְל** - מברג, מסרק ומעדר. התבניות המשמשות בפעילויות הלשוניות נגזרות משלב הקריאה, ותואמות את הידע האלפביתי הנרכש על האותיות והתנועות. כך, למשל, בחלק הראשון מוצגים בעלי מקצוע במשקל **קְטַל** (נגר, גנן, נגן), בחלק השני - בעלות מקצוע עם סופית **ית** (ספרית, חזאית), ובחלק הרביעי - בעלי מקצוע במשקל **קוּטַל** (שומר, שוטר). המשימות מדגישות את התבנית הזוהה של המילים, כפי שהיא מיוצגת בכתב, ובמקביל הן מציגות את קשרי השורש שבין המילים. לדוגמה: פעלים הנגזרים בבניינים שונים (לכד - נלכד; סירק - הסתרק; לבש - הלביש), קשר של שורש בין מכשיר ופעולתו (במברג מבריגים, במסרק מסרקים) או בין בעל המקצוע ומקום עבודתו (ספר - מספרה; נגר - נגרייה). משימות נוספות מציגות מבנים מורפולוגיים אחרים, כמו צורות הקטנה (כף - כפית; שק - שקית), צורת הזוגיים (גבעתיים, משקפיים) או הלחמים (קולנוע, מדחום) ומצמדים (בית חולים, בית מרקחת). כל המשימות נעשות בצורה יצירתית וחינוכית ורבות מהן מזמינות את הילד ליצור 'תחדישים' מורפולוגיים מבוססי שורש ותבנית. המורים יכולים להשתמש במשימות אלה ולהרחיב בערוץ הדבור, כך שהמשימה לא תהיה מוגבלת בידע האלפביתי - שעדיין אינו מלא - ובדרך זו להמשיך ולהרחיב את הידע על השפה העברית.

הרחבת אוצר המילים נעשית דרך המשימות המורפולוגיות, שתוארו למעלה, אך גם בנפרד מהן. לאורך הספר משולבות משימות העוסקות בהכללות סמנטיות סביב נושאים ומושגים שונים (כלי מטבח; חורף-קיץ), ומשימות מילוניות העוסקות בביטויים, במילים נרדפות, במילים דומשמעיות ובפירושי מילים. היצירות הספרותיות מזמנות פעילויות רבות מסוג פירושי מילים, ואלה מסומנות בסימון קבוע. בדומה לאופייה הכללי של התכנית, רבות מהמשימות המילוניות נעשות בדרך משעשעת והיתולית, כך למשל המשימה: **נמלה + נמלה** + **נמלה = נחיל נמלים**... תחום נוסף שהספר עוסק בו הוא תפקידן של מילות התפקוד במשפט. הספר מקצה מקום ללימוד מפורש של צורנים המצטרפים למילה, כמו **ה** הידיעה, **ו** החיבור, **ב**, **ל** ו- **מ** היחס, ושל מילות יחס, שייכות, כינוי גוף, מילות שאלה ומילות קישור. הצורנים ומילות התפקוד הנלמדים נגזרים לרוב משלב הקריאה, והם מתורגלים בהקשרים שונים של משפטים וטקסטים לקריאה עצמית.

הקשרי השיח

"בית הספר נועד להכשיר לומדים לתפקוד אורייני רב-פנים בחברה ובתרבות. פיתוח כשירויות אורייניות בבית הספר פירושו יצירת נגישות אל הטקסטים הדבורים והכתובים בתחומי דעת שונים ולצרכים חברתיים שונים" (תכנית הלימודים בחינוך לשוני, תשס"ג). תשתית חשובה לתפקוד אורייני היא ההבנה של הלשון משתנה בהתאם לנסיבות התקשורתיות, למשל, שיחה פורמלית לעומת שיחה אינטימית, התבטאות בלשון הדבורה לעומת הלשון הכתובה או סיפור סיפור לעומת דיון. בשנות בית הספר חלים שינויים רבים במערך ידע השפה; הלשון הופכת עשירה יותר ויותר, ומתרחב הידע על דפוסי שיח שונים. ידע זה עומד בבסיס היכולת להפיק לשון הולמת בנסיבות משתנות, ובמילים אחרות להתאים את המשלב הלשוני להקשר התקשורתי (Berman & Ravid, 2009). נדון להלן בשני היבטים תקשורתיים של השיח - האופנות והסוגה.

אופנויות השיח: הלשון הדבורה והלשון הכתובה

ממד האופנות מתייחס לערוץ התקשורת, כלומר לאמצעים שבהם מעבירים את המסר. ההבחנה באופנות עוסקת בעיקרה בלשון הדבורה לעומת הלשון הכתובה, אך גם בערוצי תקשורת כמו טלפון, רדיו, טלוויזיה,

תכתובת מחשב, כתב ברייל וכיו"ב. הלשון הדבורה והלשון הכתובה נבדלות ביניהן בראש ובראשונה בערוצי התהליך: הפקת המסר מתממשת באמצעות הדיבור בשיח הדבור והכתיבה בשיח הכתוב, והבנתו של המסר מתרחשת דרך ההאזנה בשיח הדבור וקריאה בשיח הכתוב. ואולם אלה אינם ההבדלים היחידים בין שני סוגי הלשון. השיח הדבור הטיפוסי הוא ביסודו אינטראקטיבי - המוען והנמען נוכחים יחדיו, והקשר זה מאפשר שימוש בערוצי תקשורת לא מילוליים, כמו תנועות גוף והבעות פנים, שימוש רב בפרוזודיה - הנגנת הדיבור, הטעמה, הדגשה וכיו"ב, וכן, הישענות על ההקשר ועל הידע המשותף אותו חולקים המוען והנמען. הדובר המצוי בשיחה יכול לבחון אם בן שיחו מבין את המסר, מתעניין או קשוב לו, והמאזין מצדו יכול לבקש הבהרות במקרים של חוסר הבנה. כל אלה מהווים מקורות רבי עוצמה בהעברת הכוונות התקשורתיות, ומקנים לאופנות הדבורה את היתרון המכונה על ידי אולסון (Olson, 1994) - הכוח ההבעתי של הלשון הדבורה. מנגד, הפקת השיח הדבור והבנתו מתרחשים לרוב בזמן אמת (online), ו"בחלון" תהליך צר יחסית, ואילו ציפים אלה מגבילים את יכולת התכנון מצדו של הדובר, ויכולת העיבוד מצדו של המאזין. מכוח זאת השיח הדבור הוא לרוב לא רציף ומקוטע, יש בו יחידות רבות לא אינפורמטיביות (כמו אָ...), התחלות שווא, מעברים אסוציאטיביים, חזרות על משפטים ותיקונים, ואף שגיאות לשוניות (כמו כיסאות רטובות). כמו כן השיח הדבור מאופיין במבעים קצרים ושימוש במילים ומבנים מורפולוגיים ממשלב לשוני יומיומי, כפי שכתב הבלשן חיים בלנק: "רצונך לדבר כמו כל הבריות, אמור 'אני לא שומע'; רצונך לדבר כמו מיעוט בעל צביון מיוחד, אמור 'איני שומע'" (ויקיפדיה).

הלשון הכתובה חסרה את הכוח ההבעתי המאפיין את הלשון הדבורה ואולם כוחה טמון ביציבותה - הסימן הלשוני הגרפי יציב ועומד לרשותו של הכותב ושל הקורא בכל עת לאחר שנכתב (Olson, 1994). יציבות זו של הטקסט, והעובדה כי הפקת המסר והבנתו מתרחשים בזמן מוזח (offline) ואינם מוגבלים בזמן, מקדמים את החשיבה הרפלקטיבית על מבנה הטקסט ומאפשרים את פיתוחם של הרעיונות תוך כדי תהליך הכתיבה. הכותב המיומן מפעיל תהליכי תכנון, עריכה ושכתוב, עד להגעתו לארגון מסודר ובהיר ולזרימה שוטפת, דחוסה ורציפה של המידע המוצג בטקסט, תוך שימוש במילים ובמבנים ההולמים את מטרת השיח, תכניו וסוגתו (Chafe, 1994; Slobin, 2003). כתיבה מעין זו היא פסגת האוריינות ואליה העיניים נשאות, ואולם הדרך להשגתה היא תהליך ארוך טווח וקשה במיוחד שכן היא מחייבת שליטה במערכת מובנית ומאורגנת המגבילה שיטתית את מבנה השיח הכתוב ואת צורתו תוך גיוס של משאבי שפה (אוצר מילים, מבנים לשוניים מורכבים, מערכת הפיסוק) ומשאבי קוגניציה עשירים (כמו יכולת בקרה ופיקוח ניהוליים ויכולות תכנון), ותוך דרישה להתכתבות אינטגרטיבית עם טקסטים אחרים ומקורות מידע חיצוניים (אביבי-בן צבי וחיים, 2012; רביד ושלום, 2012; Berman & Ravid, 2009).

אף שהטקסט הדבור אינו ניחן באותן המעלות המאפיינות את הטקסט הכתוב, הרי שאין להתייחס אליו כנחות. הלשון הדבורה היא הראשונה להתפתח - אבולוציונית והתפתחותית, ועבור הילד היא מכשיר החשיבה הראשוני שבאמצעותו הוא מייצג את העולם. הלשון הכתובה מצטרפת במהלך השנים אל הלשון הדבורה, ובכוחה הרפלקטיבי היא מעשירה את הידע הלשוני והאורייני, ואולם יש לזכור כי היא אינה ממעיטה מכוחה האקספרסיבי של הלשון הדבורה ומתפקידה התקשורתית בחיי האדם (Olson, 1994). לכן, לאורך כל שנות הלימוד יש להמשיך ולטפח את שתי האופנויות; ליצור אפשרויות שיחה, קריאה וכתיבה של מגוון טקסטים דבורים וכתובים, מסוגות רבות, למטרות שונות ומעולמות שיח שונים (תכנית הלימודים בחינוך הלשוני, תשס"ג).

מטרות הוראה (מתוך תכנית הלימודים בחינוך הלשוני, תשס"ג): התלמידים "יוכלו להשתמש בשפה הדבורה והכתובה למילוי צרכים תקשורתיים: לשוחח, להבין ולהעביר מידע בלשון העברית גם אם אינם דוברים ילידיים של השפה".

באופן מיוחד יש לשים לב למעמדן של שתי הלשונות במעבר מהגן אל כיתה א'. החשיפה ללשון הכתובה מתרחשת בשלבים מוקדמים מאוד של ההתפתחות כאשר הילד מאזין לסיפורים המוקראים לו, לשירים, ואף לקטעי מידע. הלשון הכתובה מקבלת מקום מרכזי יותר עם הכניסה לבית הספר כאשר הילדים לומדים לקרוא ולכתוב ונחשפים באופן מודע ומפורש יותר ויותר לטקסטים מגוונים בלשון הכתובה. ועדיין, הלשון הדבורה

היא ערוץ הלמידה המרכזי של הילד, שכן הטקסטים שהוא יכול לקרוא בעצמו מוגבלים על ידי רמת הידע האלפביתי ויכולת הקריאה, והטקסטים שהוא יכול להפיק בכתב מוגבלים גם הם בשל המאמץ הרב המושקע בכתיבתם. ספר הלימוד "קוראים ב-א" משקף הבנה זו, ויש בו פעילויות דבורות רבות המסומנות בצלמית 'נהנים לשוחח' וממוסגרות בתוך מלבני שיח שבתוכם רעיונות לשיחה ולדין בכיתה על תופעות בלשון, על יצירה שזה עתה סיימו לקרוא, על חוויות ורגשות הנקשרים לנושא תוכן מסוים וכיו"ב. לפעילויות הדבורות שתי מטרות חשובות: האחת - העשרת כישוריו התקשורתיים של הילד, כלומר טיפוח היכולת לשוחח, להתבטא, לנהל דיון וכיו"ב. מצבי למידה המזמנים התנסויות כגון אלה והנעשים תוך הכוונה ותיווך של המורה מפתחים אצל התלמיד הרגלי שיח החשובים כל כך בימינו: הקשבה לדברי החבר - תוך הימנעות מלהיכנס למבעים מונולוגים - ויצירת שיח הדדי שיש בו התייחסות זה לדברי זה. המטרה השנייה היא התנסות בשיח הדבור לשם קידום הלמידה, הידע ויכולות ההבעה בכתב. הגישה המוצגת בספר הלימוד היא כי שיח דבור המטרים כתיבה (למשל: שיחה על יצירה או תיאור אירועים המוצגים בתמונה בודדת או ברצף של תמונות) תורם לתהליך הכתיבה ומקדם את היכולת להפיק את הטקסט הכתוב, כמו תשובות על שאלות או כתיבת סיפור.

סוגות השיח והוראתן

בספרות הבלשנית והפסיכולינגוויסטית מוגדרת הסוגה כסוג שיח המאופיין על פי תוכן, לשון ומבנה. כל סוגה דנה ומתיחסת למידע מסוג אחר, ולכל סוגה מטרה שונה, הקשורה בנסיבות ובהקשר התרבותי שבהם היא מופקת. סוגות השיח כוללות סיפור, שיר, מחזה, טקסט מידעי, תסריט, שיח הפעלה, תפילה ועוד. התפיסה החינוכית-לשונית שהנחתה את כתיבת ספר הלימוד "קוראים ב-א" רואה חשיבות בבניית תשתית לשיח וללשון אורייניים תוך חשיפת התלמידים לסוגות שונות. ספר הלימוד חושף לכן למגוון של סוגות, ואולם באופן טבעי הסוגות המרכזיות שבהן מתמקד הספר הן **סוגות הסיפור והשיר**, המוכרות לילדים מגיל צעיר. בהכללה, שיח הסיפור עוסק בעלילותיהם של המשתתפים בשיח ובקורות אותם בהקשר של זמן, של מקום ושל נסיבות נלוות (שן וברמן; Berman & Slobin, 1994, 1997). יש לו מבנה טיפוסי הכולל פתיח ובו רקע המתאר את הדמויות, את הזמן ואת המקום שבו הן פועלות, וכן את הרקע לאירועים העומדים להתרחש (נסיבות נלוות). בהמשך מתרחש בדרך כלל אירוע מאתחל, כלומר אירוע המניע את העלילה, המורכבת מאפיזודות (חלקי עלילה) ולרוב יש בה נקודת שיא, שהיא החלק המרשים והמרכזי של הסיפור. לבסוף יש בסיפור אחרית דבר, המסכמת את האירועים ומתבוננת בהם מנקודת ראות מרוחקת יותר, ולפעמים עוסקת בלקח שאפשר ללמוד מן הסיפור. עם כניסת הילדים לבית הספר כבר טבועה בהם הסכמה הנרטיבית הבסיסית, המתגבשת בגיל הרך, והיא עתידה לעזור להם בהבנת הסיפורים שיפגשו. סכמה נרטיבית זו מתפתחת ומתגבשת בשנות בית הספר והיא באה לידי ביטוי הן בהבנה של סיפורים מורכבים יותר והן בכתיבה של סיפורים. השיח הסיפורי הוא בעל חשיבות לשונית ותרבותית, אסתטית והומניסטית, והוא מאפשר הבעת מחשבות ורגשות תוך התייחסות למניעים של גיבורי היצירה. העברת התוכן והחוויות יכולה להיעשות בדרכים אמנותיות שונות, ואכן, בין תתי-הסוגות הספרותיות תמצאו בספר הלימוד סיפורים, עלילונים, משלים, ושירים רבים בנושאים שונים. בין הסיפורים והשירים הרבים בספר הלימוד משולבים **טקסטים מהמקורות היהודיים** - פסוקים, פתגמים ואמרות חז"ל. טקסטים אלה מובאים כחלק משיח דבור סביב נושא תוכן או בעקבות יצירת ספרות. לדוגמה, הפסוק **מִסְפָּר מְשָׁלִי**: "לך אל הנמלה עצל..." נדון בעקבות משל "הצרצר והנמלה". החלק העוסק בשבת, חגים, מועדים ועונות השנה גדוש בפסוקים מן המקורות המקשרים בין החג למקור שלו (פסח, שבועות, סוכות ועוד) ויוצקים משמעות, מובן וזיקה למסורת היהודית ולערכי החברה הישראלית. כן נערכת היכרות עם מדרשים ופיוטים המופיעים כלשונם ("שלום עליכם מלאכי השלום", "מה נשתנה", "אחד מי יודע?"). ההיכרות עם טקסטים אלו נתמכת בהפעלות דידקטיות שמטרתן לפגוש את הטקסט בהקשר המתאים, להדגיש רעיונות ומסרים מרכזיים, להקל על הבנתו ולקרבו אל התלמיד הצעיר.

סוגה מרכזית נוספת בספר הלימוד היא **הסוגה המידעית**. הטקסטים המידעיים נועדו לפתוח לפני התלמידים הצעירים את עולם השיח העיוני ולספק מידע עובדתי על בעלי חיים, חפצים, תופעות, תהליכים ומושגים. בקריאת טקסט מידעי נחשפים הילדים לתכנים ולמבני שיח שונים לחלוטין מאלה של הסיפור והשיר, שכן הטקסט המידעי מפרט את מהותו של נושא ומתאר אותו בשפה שִמנית וכללית, השונה מן השפה הפועלית, הספציפית והדינמית האופיינית לסיפורים. בהיבט התפתחותי ילדים נחשפים לטקסטים מידעיים כבר בגיל הגן, מסוגלים להתמודד עמם בהצלחה וללמוד מהם, ואף עושים זאת מבחירה ובהנאה (Duke & Kays, 1998). בהמשך, עם העלייה בגיל ובשנות הלימוד, הופכת הסוגה המידעית להיות מרכזית בלמידה הבית ספרית, והבנתה מהווה מפתח להצלחה אקדמית ומקצועית (לבנת, 2011). ספר הלימוד "קוראים ב-א" כולל טקסטים מידעיים רבים בנושאים מגוונים הקשורים לנושא התוכן של כל אחד מחלקי הספר. כך למשל הטקסט "הכלב - ידידו הטוב של האדם" קשור לנושא החברות בחלק השני, והטקסט "הברווזה מגוננת על אפרוחיה" קשור לנושא **המשפחה**. חלק מהטקסטים המידעיים הם מגויסים, כלומר נכתבו לצורך רכישת הקריאה, לדוגמה: "החילוץ" או "הגורילה". טקסטים אלה כתובים ברמת קריאה המותאמת ללומדים, הם עוסקים בנושאים המעניינים את התלמידים ומרחיבים את הידע. במקרים רבים הטקסטים בנויים כטקסטים חזותיים שבהם המלל מלווה בתמונות הממחישות את הכתוב ומקלות על עיבוד המידע.

בצד הטקסטים המידעיים נחשפים הילומדים לטקסטים נוספים מעולם השיח העיוני, כמו **טקסטים למטרות הפעלה**, למשל: מתכון להכנת מיץ לימון או הוראות לתרגיל התעמלות - כפיפות בטן. טקסטים אלה מזמנים פעילויות מסוג איתור מילים מפעילות, עבודה על רצף תהליכי והתייחסות למאפיינים ייחודיים - צורניים ולשוניים - של הטקסטים, כמו צורת הרשימה או שימוש בפעלים בצורת המקור או בצורת ההווה. ספר הלימוד מתייחס באופן מצומצם ומינורי לסוגה העיונית מסוג דיון או טיעון. העיסוק בסוגה זו מתרחש בגילים מאוחרים הרבה יותר, ואולם את ניצניה אפשר לראות כבר בגיל הצעיר, למשל: במהלך ויכוחים בין ילדים או בניסיונות של שכנוע ההורים. סוגות אלה מקבלות התייחסות בספר כחלק מפעילויות דבורות או כתובות הנגזרות מהעיסוק בטקסטים הספרותיים. , בסיפור "אלונה לא רוצה" למשל, המספר על ילדה שאינה רוצה לנעול נעליים, ביקשנו מהתלמידים לעזור לאמה של אלונה לשכנע את בתה מדוע חשוב לנעול נעליים. המדריך למורה מביא לכל אורכו הצעות לעידוד הדיון הכיתתי בהתייחס לנושאים השונים הנלמדים, וזאת על מנת לטפח את יכולת התלמידים להביע את עמדתם ודעתם באופן מנומק ומורחב.

ולבסוף, ספר הלימוד גדוש בדוגמאות מגוונות של **טקסטים מעולם השיח של התקשורת הבין-אישית ומעולם השיח של תקשורת ההמונים**. מתוך התפיסה כי התקשורת בין בני משפחה וחברים חשובה לחייהם של הילדים בגילים שאליהם מיועד הספר, שילבנו בספר הלימוד טקסטים מעולם השיח של התקשורת הבין-אישית כגון מכתבים, ברכות או יומן אישי, המאפשר כתיבה של סיפורים אישיים ושיח על חוויות, על מחשבות ו/או על רגשות העולים מהתכנים הנלמדים. ספר הלימוד משלב גם טקסטים מעולם השיח של תקשורת ההמונים, כגון שלטים, מודעות, ידיעות וכתבות. העיסוק בתכנים אלה נגזר לעתים משיח סביב יצירת ספרות, כך לדוגמה תת-הסוגה "שלטים" נגזרת מהשיר "מתחילים לקרוא אותיות", ולעתים קשור לנושא שבו עוסקים במסלול הוראת הקריאה. על מנת להכיר יותר את הסוגות ואת תת-הסוגות השונות ואת מאפייניהן הן מוגדרות על ידי כותרות המדגישות את הנושא, ובמדריך למורה מובאות הצעות כיצד להציג את תת-הסוגה לתלמידים. למשל, בהוראה של שלטים מציע המדריך למורה לבקש מהתלמידים לצלם שלטים ברחוב ולהביאם לכיתה.

מטרות הוראה (מתוך תכנית הלימודים בחינוך הלשוני, תשס"ג): "התלמידים יוכלו להבין טקסטים דבורים וכתובים במגוון סוגות, ואף להפיק טקסטים שהולמים את הנושא, את ערוץ התקשורת, את הנמענים, את מטרות התקשורת ואת מוסכמות הסוגה", וכן: "התלמידים יוכלו להשתמש בשפה הדבורה והכתובה למילוי צרכים תקשורתיים: לשוחח, להבין ולהעביר מידע בלשון העברית גם אם אינם דוברים ילידיים של השפה".

מהותה של הספרות ומקורות השפעתה על הקורא - היבטים אסתטיים, פסיכולוגיים ודיקטיים

תוכני היצירה ואופן ארגונו האסתטי כמקור השפעה על הקורא

אחד ממקורות השפעתה של הספרות על הקורא טמון בכך שהיא מעמידה בפני הקורא את הדינמיקה של החיים. יש כאן משחק בין **שיקוף להארה**, שאותו ממחיש יפה מ.אברמס (1953) באמצעות שתי מטאפורות מרכזיות - **המראה והמנורה** (The Mirror and the Lamp). היצירה הספרותית, אומר אברמס, היא **מראה** של חיי האדם, והמשורר הוא **המנורה** של קיום זה. הוא מאיר באור חזק קטעים מסוימים של חיים אלה ומאפשר לקורא לראותם מזווית מסוימת.

כל אמן, לדעת אברמס, יוצר באורח ייחודי את יצירתו בעזרת מילים - מילים בעלות צליל, תמונה, ריתמוס ואידיאה, היוצרים את החוויה האסתטית של אותה יצירה:

- לעתים הוא **מתאר את המציאות**, מתמקד באירועים המתרחשים סביבו. מציאות מחיי הילדים משתקפת ב"שבת בבוקר" מאת תרצה אתר (שבת, חגים ועונות השנה, עמ' 20; מד"ל: עמ' 171).

- לעתים הוא **בא להאיר עולם פנימי** - רגשות, מחשבות, מאויים. ברוח זו חושפת לאה גולדברג את מאווייו של אורי כדורי בשירה "אורי כדורי בפורים" (שבת, חגים ועונות השנה, עמ' 61; מד"ל: עמ' 185). גם הסיפור "ילד כיתה א'" מאת ויטל גייגר (פרלמן) משקף את רגשות הילד הדובר, את חשבותיו ואת מחשבותיו (חלק 1, עמ' 69; מד"ל: עמ' 55).

- לעתים הוא בא להדגיש לא את מה שקיים, כי אם את **מה שצריך להיות**. במקרה זה משקפת היצירה ערכים שונים (דתיים, חברתיים, מוסריים, לאומיים, כלל אנושיים). יצירה המשקפת ערכים רצויים (סבלנות והשקעת עמל על מנת להניב פירות) היא "השועל והלחם" (שבת, חגים ועונות השנה, עמ' 105; מד"ל: עמ' 204). שוב ושוב השועל מבטא קוצר רוח וחוסר מוכנות להשקיע בתהליך ארוך ומתגמל.

- לעתים הוא **משנה את המציאות**, הופך אותה לפלאית ובכך פותר בעיה. ביצירה "עשה נסים" מאת חגית בנזימן הפלא עדיין אינו מתרחש, אך מובעת משאלה לנס שימלא מחדש את הכיסים שהתרוקנו (שבת, חגים ועונות השנה, עמ' 38; מד"ל: עמ' 178).

- לעתים הוא **בונה מציאות אבסורדית** שהכול אפשרי בה. בספרו של ע' הלל "דודי שמחה" נוצר הומור מצבי ונחשפים קְשָׁלִיו האבסורדיים של הדוד המבולבל (חלק 3, עמ' 101; מד"ל: עמ' 115).

- לעתים הוא **שוזר את האירועים על רצף של זמן** ויוצר יצירות אפיות או מעלה את העלילה למתח גבוה, **יוצר קונפליקטים ואת ההתמודדות אתם** ויוצר יצירות דרמטיות. דרמטיות עזה מובעת בשירה של לאה נאור "כשקיבלו את התורה". (שבת, חגים ועונות השנה, עמ' 102; מד"ל: עמ' 203). במקרה זה מושגת הדרמטיות באמצעות תיאור המעמד המקודש במילים מהדהדות וחוזרות, המתארות דווקא את הדממה. האפיות נוצרת לא בשל השתלשלות אירועים המתוארת בשיר אלא מידיעת הרקע ההיסטורי. יצירה זו הובאה כדוגמה בשל הדרמטיות והמתח אם כי אין בה התמודדות עם קונפליקטים.

- לעתים הוא יוצר **יצירות מוזיקליות** שיש בהן מצלול, חזרות, חריזה, ריתמוס מודגש. בשיר "רוח, רוח..." משיגה מרים ילן-שטקליס הרמוניה בין התוכן למוזיקליות הריתמית (שבת, חגים ועונות השנה, עמ' 125; מד"ל: עמ' 209). גם בשירה של חיה שנהב "המרזב" נרקמת הרמוניה בין עיצוב השיר על הדף, המצלול והתוכן (שבת, חגים ועונות השנה, עמ' 132; מד"ל: 112).

- לעתים הוא בונה **יצירות פיגורטיביות** שבמרכזן ציור המעביר רעיון, דימוי, האנשה, מטאפורה. כך, למשל, בשירה של לאה נאור "מתנה לראש השנה" מיוחסות תכונות אנושיות לציפור, לענן ולענף, ה"שולחים" מתנות (שבת, חגים ועונות השנה, עמ' 8; מד"ל: 165). מטאפורות מופיעות גם בשירה של שושנה יובל "ירושלים" (שבת, חגים ועונות השנה, עמ' 94; מד"ל: עמ' 200) וב"חצי שמש" מאת שלומית כהן-אסיף (שבת, חגים ועונות השנה, עמ' 135; מד"ל: עמ' 212).

במילים אחרות: מה שעומד במבחן הוא מלאכת השתי וערב שעשה היוצר בחומרים שקלט מהמציאות, מצורת שילובם ביצירה עד להעמדת מציאות בדיונית ייחודית בעלת הדגשים שונים: לירי, נרטיבי, ראיסטי, פלאי, אפי, דרמטי, נורמטיבי, פיגורטיבי או צלילי.

תפיסת ספרות הילדים כתופעה בין-תחומית וכמקור כוח

הגישה לספרות הילדים מתבססת על הגדרתה כתופעה אינטרדיסציפלינרית, הכוללת את תחומי הספרות, הפסיכולוגיה והחינוך. על פי גישה זו **ספרות הילדים היא ענף בספרות**, ועל כן תעמוד בקריטריונים של תורת הספרות: תמטיים, לשוניים, מבניים, מוזיקליים וכיו"ב. עם זאת, היא מותאמת לנמען - לילד: להתפתחותו ולצרכיו, **ועל כן תיבחן גם בכלים ובמושגים מתחום הפסיכולוגיה ההתפתחותית**: ספרות הילדים מאפשרת לילד להתנסות בחוויות של הזדהות עם דמויות ועם מצבים אנושיים. היא עשויה לשחרר אותו ממתחים רגשיים ולסייע לו להתמודד עם המציאות. הילד הקורא שואב כוח מחבריו הספרותיים המתחבטים באותן שאלות כמוהו ולומד דרכי פתרון שונות; הוא גם נחשף לתופעות חדשות, המעשירות את אוצר הידע שלו על העולם. הספרות נותנת ביטוי לדמיונותיו של הילד - שלב חיוני וטבעי בתהליך התפתחותו; היא נותנת לגיטימציה לביטוי רגשות, מחשבות ועמדות כלפי המסופר.

ההתייחסות לספרות הילדים כאל תופעה בין-תחומית מוצאת ביטויים ודגשים מגוונים בספרות המקצועית שהתפתחה בתחום זה: צ'וקובסקי (1926), גולדברג (1959), ילן-שטקליס (1978), רות (1977), כהן (1972), ברוך (1983), פרוכטמן (1985), חובב (1987) ואחרים.

הלשון - הכלי המרכזי לעיצוב החוויה הספרותית כמקור רב השפעה על הקורא

הספרות פועלת על קוראיה באמצעות מילים, שהן יותר מכלי להעברת תכנים ומשמעויות. יש בהן ריתמוס, תמונה וצליל, רגש וכוונה. מעצם טבעה כאמנות של מילים מניעה הספרות את דמיונו של הקורא לתת ביטוי לרשמיו. היא פונה אליו בכוח סימנים (מילים, משפטים, הגאים), ועל הקורא לגשר על פני החללים הריקים הרבים ביניהם בכוח דמיונו.

צורכי הילד כקורא ומימוש ביצירה הספרותית כמקור כוח

היצירה הספרותית לילד מעבירה אליו באמצעות מילים תכנים, חוויות ומסרים בעלי מטען חוויתי הנוגעים בו, בעולמו, ביחסיו עם עצמו ועם הסובב אותו. הוא מגיב בכליותו: **בחושיו** (הוא מאזין, קורא וקולט), **ברגשותיו** (הוא כועס, שמח, מקנא, בוכה), **בשכלו** (הוא מבין, מפרש, מסיק); והוא גם נותן לכל אלה **ביטוי** (בשיחה, במשחק, בציור וכיו"ב) ובכך משחזר את המסופר. ארבעה סוגי חוויות אלה - **הקליטה, הרגש, החשיבה וההבנה** - משתלבים יחד ויוצרות חוויה חדשה וייחודית בהתאם לאישיותו של הילד.

המפגש בין הקורא ליצירה הספרותית הוא הידברות בין החומרים והאמצעים המעצבים את מציאות היצירה לבין דמיונו, מחשבותיו ומשאלותיו של הקורא, החוזר ומערבבם מדי פעם ומחזירם לתנועה מתחדשת עם כל קריאה... "הספרות אינה מתממשת אלא בפגישה שבה יגיב הקורא בתגובת נוכחות אישית על הטקסט שלפניו" (יזרה, 1982).

על פי גישה זו נתפס הקורא כשותף פעיל ליצירה הממשיך לברוא אותה, להוסיף עליה ולפרש אותה על פי מאגר האסוציאציות שלו. **המפגש בין הקורא ובין היצירה עשוי להתקיים גם בעת הקריאה האישית הדמומה, ועם זאת כדאי ליצור בכיתה אינטראקציה חברתית עם עמיתים, להאזין לקריאה, לקרוא ולכתוב על יצירות ספרות – כל זאת בתיווך המורה. ברוח זאת מזמן הספר הבעת רגשות, מחשבות והבעת עמדה סביב כל היצירות המוצעות.**

בחירה נבונה של יצירות ספרות לילדים והתאמת דרכים לתיווך מחייבות הבנה ורגישות לצורכי הילד ולהתפתחותו מהבחינה הקוגניטיבית, הריגושית והחברתית בצד ידע נרחב בספרות לילדים.

הנחות יסוד לתכנון התיווך בין הילד ליצירה הספרותית

מן האמור לעיל משתמעות שלוש הנחות יסוד לגבי תכנון התיווך בין הילד ליצירה הספרותית:

הנחה 1: התיווך נגזר על פי היצירה הספרותית, שהיא אחדות חד־פעמית של תוכן וצורה.

על המתווך לחשוף את ייחודיות היצירה הספרותית, על תכניה ומישורי עיצובה: המבני, המוזיקלי, הפיגורטיבי, הרעיוני או אחר, על מנת שיוכל להוציא מן הכוח אל הפועל את היש הגלום הטמון ב"מיטב המילים במיטב סדרן" (קולרידז); יוצא מכאן ש"היצירה מכתובה את המתודה" (ריבלין, תשכ"ח).

ככל שהתיווך רלוונטי לעולם המוצג ביצירה, כן התחברותו של הקורא תעמוד על מידה של **הפנמת המסופר והטמעתו** בתוך מערכות הרגש והאינטלקט שלו.

הנחה 2: התיווך מקורו בראיית הילד (הנמען) כאחדות המתפתחת בתחומי הקוגניציה, הרגש והחברה.

כנמען של הטקסט הספרותי, הילד חווה את המציאות המתוארת בו בחושיו, ברגשותיו, בשכלו, בהבעתו. הוא קולט את צלילי המילים ואת תוכניהן, בונה לעצמו את התמונות החזותיות המסתתרות מאחוריהן ונותן ביטוי אישי למסרים המשודרים אליו על ידי היוצר - בהתאם להתפתחותו, לאישיותו ולעולם התנסויותיו.

במשך השנים פותחו דרכים שונות לתיווך בין הילד ליצירה הספרותית, שמקורן בפסיכולוגיה ההתפתחותית בגישה של שילוב אמנויות - גישה פולי-אסתטית - פאינס-גליק (1968), לוונפלד (1970), סירוטה (1977), ברין (1982), גולן (1983). לפי מקורות אלה, הספר משמש נקודת מוצא, והחוויה הספרותית משתלבת בתחומי אמנות נוספים ומפלסת את דרכיה אל הילד בכל תחומי ההתפתחות כחוויה טוטאלית. הילד נותן ביטוי לחוויה זו בכל שטחי ההבעה - מילולית ובלתי מילולית - באמצעות כלים, חומרים ודרכי תיווך שהסביבה החינוכית מזמנת לו.

הנחה 3: תיווך משמעותי בין הילד (הנמען) לבין היצירה הספרותית ייעשה על פי הגישה של שילוב אמנויות: ציור, דרמה, מוזיקה, תנועה ולשון.

מקורות התפיסה הרעיונית המונחת ביסוד מודל התיווך בין היצירה לבין הנמען הצעיר בגישה הפולי-אסתטית. גישה זו יונקת מהפסיכולוגיה ההתפתחותית, הרואה בילד אחדות ושלמות הן ברמת קליטת העולם והן ברמת ההבעה והביטוי.

לפי תפיסה זו הספר הוא רק נקודת המוצא, והחוויה הספרותית משתלבת בחוויות אחרות ומפלסת את דרכיה אל הילד באמצעות כל הכשרים כחוויה טוטאלית: הוא קולט את צלילי המילים ואת תוכניהן, בונה לעצמו את התמונות החזותיות המסתתרות מאחוריהן ונותן ביטוי אישי למסרים שמשדר היוצר - בהתאם לאישיותו ולניסיונותיו. ביטוי זה נעזר בכל האמצעים: בצבע, בחומר, בתנועה, בקו, במלל, במשחק ובכל יתר ערוצי ההבעה הקיימים במסגרת החינוכית.

הוראת הספרות בספר הלימוד "קוראים ב-א"

ספר הלימוד "קוראים ב-א" מכון ללוות את תלמידי כיתה א' במסעם לרכישת הקריאה והכתיבה, כישורי הלשון והאוריינות - באמצעות עיסוק מרובה ומעניין בהאזנה לטקסטים מסוגות שיח שונות ובעלי מטרות חברתיות-תקשורתיות מגוונות, ובניהול דיון ושיחה על אודותיהם. מטרות אלה מתחשבות בגילם של הילדים, ובכך שהם עדיין אינם קוראים וכותבים. ילדי כיתה א' נחשפו כבר בגיל הגן ליצירות ספרותיות רבות: סיפורים קצרים, ספרים ושירים שהגננת או הוריהם קראו להם, ואף נחשפו לטקסטים מידעיים. בכיתה א' הם לומדים לקרוא, ואולם חולף זמן עד שהם יכולים לקרוא באופן עצמאי טקסטים הדומים לאלה שהם נחשפו להם בגן. הטקסטים התואמים את **רמת קריאתו** של תלמיד כיתה א' הם לרוב קצרים ואינם מורכבים קוגניטיבית ולשונית, ואילו הטקסטים התואמים את **רמת התפתחותו** הם לרוב ארוכים הרבה יותר, מכילים מבנים לשוניים גבוהים והבנתם מחייבת לעתים קרובות שימוש בתהליכי חשיבה גבוהים, כמו היסק או עיבוד מידע. מטרת ספר הלימוד לשמור על רצף העיסוק בטקסטים כתובים התואמים את רמת התפתחותו של הילד - מהגן לכיתה א'; לפתח, לטפח ולעודד את ההנאה מקריאת ספרים וסיפורים; לחשוף את הילד ליצירות ספרותיות שונות, המעשירות את עולמו התרבותי; ולבנות את התשתית להבנת הנקרא, כלומר להפקת משמעות מהטקסט הכתוב. הדרך להשגת מטרות אלה בכיתה א' היא דרך קריאת הטקסטים לתלמידים, ולכן הם מוגדרים בתכנית **כטקסטים להאזנה**. התכנית ממליצה להמשיך ולקרוא לתלמידים גם לאחר שהם רכשו את הידע האלפביתי המלא, שכן משימת הפענוח גוזלת משאבי קשב רבים, וככל שהטקסט מורכב יותר, כך נותרים משאבי קשב מועטים להבנתו. האזנה לקריאה המוטעמת והרציפה של המבוגר תורמת הן להבנת הסיפור השלם והן להנאה מהיצירה הספרותית. תלמידי כיתה א' זקוקים להדרכה צמודה ואינטנסיבית בכל מה שקשור להמשגת התוכן ולמבנה הטקסט כמו גם להפקת הטקסט. הטקסטים שהם מאזינים להם או קוראים מהווים הדגמה מצויינת לכתיבה רצויה ומקור הולם להפקת ידע על מילים ומבנים לשוניים המאפיינים כל סוגה (Berman, 2008).

היצירות הספרותיות משולבות בספר "קוראים ב-א" החל משלבי ההוראה המוקדמים, והן משובצות בין היחידות העוסקות בהוראת הקריאה. יחידות הטקסטים להאזנה מובחנות מיחידות הוראת הקריאה באמצעים גרפיים ברורים: מראה הדף שונה וכן הגופנים. הבחנה זו מאפשרת למורה ולתלמיד לעבור בקלות בין היחידות, וכן היא מאפשרת לתלמיד להבחין בין טקסטים לקריאה עצמית ובין טקסטים שהוא אינו נדרש לקרוא. תלמידים בעלי יכולות קריאה מתקדמות יכולים, כמובן, ליהנות מקריאה עצמית של הטקסטים האלה. בנוסף לשירים ולסיפורים, הכתובים בגוף הספר, היצירות הספרותיות כוללות הקראה של ספרים שלמים ופעילויות סביבם. הצגת ספר כזה בספר הלימוד "קוראים ב-א" היא באמצעות הצגה של תצלום כריכת הספר. הטקסטים להאזנה נבחרו מתוך שלושת מעגלי הבחירה של היצירות הספרותיות שהוגדרו על ידי משרד החינוך, וכן יצירות נוספות שנבחרו על בסיס איכותן הספרותי והתרבותי, העניין שבהן וקישורן לתחומי תוכן שהתכנית עוסקת בהם. בחירתן של היצירות נעשתה מתוך מחשבה רבה, ומתוך רצון להציג בפני התלמיד יריעה רחבה של תכנים מעניינים ובעלי ערך, עולמות שיח מגוונים, סגנונות כתיבה ויוצרים שונים. יצירות רבות עוסקות בעולמם הרגשי-חוויתי של ילדים, והן פונות למגוון חוויות ורגשות, כך שהן יכולות ליצור הזדהות בקרב ילדים שונים. המדריך למורה מציע המלצות לקריאה של ספרים נוספים על אלה הנמצאים בתכנית. המשוררת והסופרת שנבחרה להיות היוצרת הייחודית של התכנית היא **שלומית כהן-אסיף**. בספר שירים וסיפורים רבים מפרי עטה, והמדריך למורה מרחיב על היוצרת. נוסף על היצירות הספרותיות מופיעים בספר טקסטים מידעיים המשתלבים בנושאי התוכן של החלקים השונים. היצירות הספרותיות מופיעות ככתבן וכלשונן, ואילו הטקסטים המידעיים עובדו והותאמו לרמה הלשונית והקוגניטיבית של כיתה א'. טקסטים אלה מובחנים מהיצירות הספרותיות באמצעים גרפיים, ובחלקים השלישי, הרביעי והחמישי שולבו טקסטים מידעיים המיועדים לקריאה עצמית.

היצירות הספרותיות בכל אחד מחלקי הספר נסבות סביב **נושא תוכן** משותף. החלק הראשון עוסק בנושא **התחלות**, ויש בו שירים וסיפורים העוסקים כולם בכניסה לבית הספר ובראשית הקריאה. החלק השני מציג שירים וסיפורים מגוונים בנושא **אני וחברים**; הנושא **אני ומשפחתי** - בחלק השלישי - מקבל ביטוי דרך

טקסטים העוסקים הן בבני אדם והן בבעלי חיים. כאשר התלמיד מגיע לחלקים הרביעי והחמישי הוא בעל ידע אלפביתי רחב למדי, המאפשר לו לקרוא טקסטים רבים, ולכן חלקים אלה מתאפיינים בעושר של טקסטים מגוונים ומעניינים לקריאה עצמית: סיפורים קצרים, טקסטים מידעיים, טקסטים מפעילים ועוד. הטקסטים לקריאה עצמית בשני החלקים האלה משתלבים במידה רבה בנושאי התוכן של היצירות הספרותיות: נושא התוכן של החלק הרביעי הוא **כיד הדמיון** והיצירות שבו אכן מפליגות על כנפיו; החלק החמישי עוסק **בדברים שילדים אוהבים** כגון חיות וחוגים. בחלק השישי מרוכזים כל הטקסטים העוסקים **בשבת, בחגים, במועדים ובעונות השנה**. הטקסטים בחלק זה מאורגנים על פי רצף עונות השנה והחגים, והפעילויות סביבם לוקחות בחשבון את השלבים השונים של הוראת הקריאה. כך, למשל, משימות מסוג כתיבה ילדית אינן מופיעות לאחר הטקסטים העוסקים בחג הפורים. נושא **השבת** מעובד בטקסטים המתאימים לשלבים מוקדמים יותר של הקריאה ולשלבים מתקדמים יותר.

התפיסה המלווה את הספר היא כי לשיח האורייני הדבור, כלומר לשיח הנסב סביב תכנים לימודיים ואורייניים שונים, תפקיד מרכזי הן בפיתוח יכולות ההבעה של הילד - הדבורה כמו גם הכתובה - והן בביסוס ההבנה של הטקסט הכתוב. בכל חלקי הספר מופיעה הצלמית 'נהנים לשוחח' בצדם של הטקסטים לקריאה עצמית, של הפעילויות הלשוניות ושל היצירות הספרותיות. ההמלצה הרחבה היא כי השיח הדבור יהיה במוקד הפעילויות הקשורות ביצירות הספרותיות, כך שהפקת המשמעות מהן תיתמך בשיחה ובדיון שיתקיימו טרום הקראת היצירה, תוך כדי הקראתה ובסיומה, בהתאם לאופי היצירה ולאופן העיבוד שהיא מזמנת. היצירות הספרותיות מלוות בהדרכה מפורטת ורחבה במדריך למורה, הממליץ על אופן הצגת היצירה בכיתה, ועל שאלות, על נושאים ועל תכנים הקשורים לתוכנו של הטקסט, למבנהו וללשונו, וכאלה המרחיבים את משמעות הטקסט אל עולמות אחרים, כמו עולמו של התלמיד. ההמלצות **אינן** דומות, קבועות, או סכמתיות, אלא הן משתנות ומותאמות לכל טקסט וטקסט. נוסף על הפעילויות הדבורות, המוצעות במדריך למורה, מלוות כל היצירות במשימות מגוונות בספר לתלמיד. המשימות עוסקות בהבנת העלילה או המידע, בקישור בין תוכן הטקסט לתכנים אחרים המוכרים לילד, בפירושי מילים, במבנה הטקסט וכד'. בשלבי הקריאה הראשונים נעשה שימוש רב בתמונות כאמצעי למתן תשובה, ועם ההתקדמות ביכולת הקריאה ניתן מקום רב יותר לתשובות מילוליות כתובות.

מבנה הספר ועיצובו

ספר הלימוד "קוראים ב-א" תואם את הגישות התאורטיות ואת מטרות החינוך הלשוני שהוצגו לעיל, והוא משלב בין מטרות אלה לבין המטרה רבת הערך הייחודית לכיתה א': הוראת הקריאה והכתיבה. ספר הלימוד בנוי משלושה מסלולים: **מסלול הוראת קריאה וכתיבה, מסלול העשרת הידע הלשוני ומסלול הוראת ספרות**. מסלולי הוראת הקריאה והכתיבה והוראת הספרות מובחנים זה מזה באופן גרפי, ואפשר להבחין בבירור בין היחידות העוסקות בהוראת הקריאה והכתיבה לבין היחידות העוסקות בהוראת הספרות. הבחנה זו חשובה והיא מדגישה בפני התלמיד והמורה שהטקסטים במסלול הוראת הספרות אינם לקריאה עצמית של התלמיד, אלא המורה או כל מבוגר אחר קוראים לו אותם. הטקסטים במסלול זה מוגדרים 'טקסטים להאזנה'. **מסלול העשרת הידע הלשוני** משולב בכל אחד משני המסלולים, והוראתו ופעילויותיו נגזרות מתכני הוראת הקריאה והכתיבה ומתכני היצירות הספרותיות. **תחום הבנת הנקרא** אינו מוגדר כמסלול בפני עצמו, אלא הוא שזור בתוך שלושת המסלולים האלה, ופעילויות רבות בספר מקדמות את הבנת הנקרא הן במסלול הוראת הספרות והן במסלול הוראת הקריאה והכתיבה.

התכנית "קוראים ב-א" כוללת:

- ספר לימוד מודפס לתלמיד ובו חמישה חלקים המיועדים להוראת הקריאה, הכתיבה, הלשון והספרות, וחלק נוסף - **לוח השנה העברי: שבת, חגים, מועדים ועונות השנה** המשתלב בלמידה לאורך כל השנה
- מדריך למורה
- סביבה ממוחשבת המלווה את ספר הלימוד המודפס
- חוברת להוראת הכתב
- דפי מוכנות לקריאה ולכתיבה
- דפי תרגול
- ערכת מבדקים
- ערכת עזרים

כל אחד מבין חמשת חלקי הספר הראשונים בנוי על פי שני עקרונות מארגנים: מסלול הוראת הקריאה מאורגן סביב התנועה הנלמדת - כל חלק מלמד תנועה אחרת, ומסלול הוראת הספרות מאורגן סביב יצירות העוסקות בנושא תוכן אחד. חמשת נושאי התוכן בספר הלימוד הם: **התחלות, אני וחברים, אני ומשפחתי, כיד הדמיון, מה שילדים אוהבים**. העקרונות המארגנים של כל חלק מוצגים על הכריכה, וכן, בתחילתו של כל חלק ובסופו מופיעים עלילונים ואיורים המזמנים שיחה עם התלמידים על "מה נלמד?" ועל "מה למדנו?" הספר לתלמיד והסביבה הממוחשבת כתובים בכתיב מנוקד: הטקסטים הספרותיים מופיעים כלשונם ובניקוד מלא, והאחרים מנוקדים ללא דגשים בלתי נשמעים. נציין כי ספר הלימוד מציע רצף של יחידות להוראת הקריאה וביניהן משולבות היחידות להוראת הספרות. רצף זה הוא בגדר המלצה בלבד, וכל מורה יכולה לבחור להתקדם בו כרצונו/ה.

הטקסטים מופיעים על צבעי רקע אחדים:

טקסטים על רקע תכלת - טקסטים שהילדים יכולים לקרוא אותם בעצמם שכן רכשו את כל התנועות המופיעות בהם. בראשם תופיע ההוראה **קראו**.

טקסטים על רקע צהוב - טקסטים שאינם מיועדים לקריאה עצמית אלא להאזנה. מופיעה לידם צלמית **מאזינים**.

כן קיימת הבחנה בין טקסטים ספרותיים ובין טקסטים מידעיים. הטקסט הספרותי - על רקע צהוב; הטקסט המידעי - במלבן לבן על רקע צהוב.

בחלק החמישי מופיעים כל הטקסטים על רקע תכלת, דהיינו הילדים אמורים להצליח לקרוא אותם. עם זאת, בשל אורכם של חלק מהטקסטים מופיעה צלמית **מאזינים**.

בחלק "לוח השנה העברי: שבת, חגים, מועדים ועונות השנה" לא קיימת הבחנה עיצובית כדוגמת זו שבחלקים 5-1.

מרחבי למידה

1. פעילות כיתתית / קבוצתית ועבודה עצמית

ספר הלימוד מכוון לפעילויות כיתתיות / קבוצתיות בצד עבודה עצמית של התלמיד. הספר מציע לכל מורה לבחור את הרכבי ההוראה המתאימים לו ולתלמידי הכיתה. הקניית הקריאה יכולה להתבצע בכל הרכב הוראה, על פי שיקול דעתה של המורה: באופן כיתתי, בקבוצות קטנות - בהתאם לשלב התפתחות הקריאה שבו נמצאים ילדי הקבוצה - ואף בהוראה פרטנית. מומלץ שהוראת הספרות, הכוללת האזנה לטקסטים, שיחה ודיון סביבם ופעילויות המונחות על ידי המורה, תיעשה במסגרת המליאה, כך שהילדים יאזינו יחדיו, ייהנו וייתרמו מהשיחה ומהפעילות המשותפת. כך גם לגבי פעילויות הקשורות בהעשרת הידע הלשוני. בצד זאת, על מנת לאפשר ביטוי והשתתפות פעילה של מרב ילדי כיתה, מומלץ לגוון מדי פעם את הרכבי ההוראה -- להאזין לטקסטים ולשוחח עליהם בקבוצות קטנות. לאור העובדה שבכיתה א' ההוראה אינה יכולה להסתמך באופן מלא על הכתב, ספר הלימוד עושה שימוש באמצעים שונים המאפשרים את דרכי ההוראה השונות. אלה יפורטו להלן.

הקנייה במסלולי הוראת הקריאה והכתיבה ומסלול ההעשרה לשונית: ספר הלימוד מבחין בין למידה בדרך ההקנייה לבין תרגול באופן עצמאי והוא משתמש בצלמיות המכוונות את המורה והתלמיד לאופן הלמידה. צלמית 'הקניה' מופיעה תמיד בצדו של נושא חדש הקשור לתחום הידע אלפביתי (למשל, אות חדשה, מילה גלובלית, מילים הומופוניות) או לתחום הידע הלשוני (למשל, מילים מאותה משפחה או מאותה תבנית). צלמית ההקניה מסמנת לתלמיד שהוא אינו אמור לעבוד בעצמו, אלא המורה ילמד את הנושא, וכן, היא מפנה את המורה למד"ל, שם יש המלצות כיצד ללמד את הנושא החדש.

פעילויות לתרגול עצמי: מרחב הלמידה בספר הלימוד לוקח בחשבון את רמת הקריאה של הילד ובונה באופן הדרגתי את העבודה העצמית שלו, תוך הצגת ההוראות בלשון פשוטה וברורה וליווין בצלמיות קבועות המייצגות אותן כמו 'קראו', 'הקיפו בעיגול', 'ציירו', 'כתבו באופן חופשי' (כתיבה ילדית) וכיו"ב. מומלץ להפנות את תשומת לב התלמידים לצלמיות השונות על מנת לעודד ככל האפשר את העבודה העצמית. מקרא של כלל הצלמיות בספר הלימוד מופיע בסופו של המדריך למורה. וכן כרטיסיות של הצלמיות בערכת העזרים. מומלץ להכין מקרא מוגדל ולהציבו במקום בולט בכיתה כך שהתלמידים יוכלו להיעזר בו.

שיחה ודין בכיתה: ספר הלימוד מעודד שיחה ודין קבוצתיים או כיתתיים בהקשרים שונים, וחשיבותם תוארה לעיל. בהקשרים אלו מופיעה הצלמית 'נהנים לשוחח' והיא מלווה במלבני שיח שבתוכם שאלות המופנות לתלמידים, והם מסמנים לתלמיד כי אלה הן שאלות שהמורה תעלה בפני הכיתה או הקבוצה. השאלות המופיעות במלבני השיח הן מסוגים שונים, למשל בהקשר של יצירות הספרות הן מתייחסות לרבידים שונים של הבנת היצירה, הערכיתה, רגשות, מחשבות או תחושות הזדהות העולים מקריאתה וכיו"ב. מלבני השיח כוללים לרוב שאלה אחת או שתיים הנתפסות על ידי כותבות הספר כמרכזיות ומשמעותיות במיוחד לנושא המסוים או ליצירה המסוימת. המד"ל מציע שאלות ונושאים נוספים לדין.

פעילות עצמית סביב יצירות ספרות וטקסטים מידעיים: יצירות הספרות והטקסטים המידעיים מלווים בפעילויות לתלמיד. בחלקיו הראשונים של ספר הלימוד השאלות או ההוראות אינן ברמת הקריאה של התלמיד, והן מכוננות לקריאה של המורה. לאחר שהתלמיד הבין את הנדרש ממנו הוא יכול לעבוד בעצמו בספר הלימוד כיוון שהתשובות הנדרשות הן בתחום יכולתו. הוא נדרש למשל להקיף את התמונה המתאימה, לקשור בין תמונות, לצבוע, לצייר או לכתוב בכתיבה ילדית. על מנת לבנות את יכולת העבודה העצמית של התלמיד, מומלץ בראשית הדרך לעבור על כל משימה מספר פעמים ולהיעזר לצורך כך בצלמיות המלוות את הפעילות. גם בשלבים מאוחרים, כאשר חלק מהילדים נמצאים כבר בשלב התפתחות קריאה מתקדם, עדיין תהיה חשיבות להפניית תשומת לב לקריאה ולהסבר על השאלות ועל הפעילויות השונות.

פעילויות במחברת: ההוראה בספר הלימוד "קוראים ב-א" שואפת לאפשר מגוון של פעילויות יצירתיות ומגוונות סביב התכנים השונים הנלמדים בתכנית. ספר הלימוד צר מלהכיל את מגוון הפעילויות, ולכן במקומות רבים הוא מפנה למחברת ומציע לתלמידים לכתוב, לצייר, להדביק תמונות וכדומה. נוסף על המחברת אנחנו ממליצים על לוח מחיק אישי, המאפשר תרגול כתיבה. לוח כזה ישמש לפעילויות של תרגול כתיבה נכונה של אותיות הא"ב, תרגול כתיבה נכונה של מילים, וגם תרגול בחשבון.

פעילויות נוספות: נוסף על הטקסטים המופיעים בתכנית מופיעות לאורכה המלצות לקריאה לפני הילדים. רצוי להנהיג שגרה יומית של קריאה ושל האזנה לטקסטים ספרותיים איכותיים. יש הזדמנויות רבות לכך במהלך שבוע הלימודים. למשל, לפתוח את הבוקר בקריאה אישית בספרים או ללוות את היציאה להפסקת האוכל בקריאה לפני הילדים. כאשר הילדים חוזרים מההפסקה עשויה קריאת טקסט ספרותי ליצור אווירה רגועה ולסייע לריכוז וללמידה; בסוף היום, לפני היציאה מבית הספר, אפשר לקרוא לילדים סיפור.

2. סביבה לימודית אישית, נעימה ומחויכת: דמויות, עלילונים, הומור וצבעוניות

מטרה מרכזית של ספר הלימוד "קוראים ב-א" היא ליצור סביבה לימודית חווייתית, מעניינת ומחויכת. מטרה זו ממומשת בדרכים שונות. במהלך הלמידה פוגשים התלמידים דמויות מאוירות, ובכל חלק מצטרפות דמויות חדשות. כולן יחד מהוות בסופו של דבר כיתה ובה שלושים תלמידים. הדמויות מגוונות מבחינת מינן, מוצאן ותחומי העניין שלהן. סביב דמויות אלה מופיעים טקסטים שונים וכן פעילויות קריאה וכתיבה. ספר הלימוד מלווה באיורים צבעוניים רבים, המותאמים לגילם של התלמידים, והם מלווים את שלושת מסלולי הלימוד. האיורים יוצרים תמיכה חזותית בטקסטים או מהווים בסיס לפעילות. חלק גדול מהאיורים מתאפיין בסגנון הומוריסטי וקליל, המגביר עניין והנאה. לאורך החוברת אפשר למצוא עלילונים רבים. העלילונים משמשים אמצעי קישור בין נושאים או הטרמה ללמידה, ובמקומות אחרים הם תומכים בקריאת הטקסט ובהבנתו. העלילונים מזמנים קריאה משותפת והמחזה.

סביבת הלימוד מלווה בערכת עזרים המאפשרת פעילות משחקית, יצירתית וחווייתית לשם תרגול הידע האלפביתי. הערכה כוללת כרטיסים של צלמיות ההוראות, סרגל אותיות גדול לתלייה על הקיר וסרגלי אותיות אישיים לכל תלמיד, כרטיסים גדולים לתרגול האותיות וסימני הניקוד וכרטיסי אותיות קטנים, המאפשרים יצירה של מילים. כמו כן כוללת הערכה כרטיסים שעליהם מילים שלמות שנלמדו בספר הלימוד. על כרטיסים אלה מילים גלובליות, מילים ש"נשמעות שונה ונכתבות דומה", מילות הוראה ומילות שאלה.

3. סביבה ממוחשבת

בעידן זה, שבו האוריינות כוללת בתוכה את האוריינות הדיגיטלית, המחשב הוא מקור מידע רב עצמה והילדים רואים בו את הסביבה הטבעית להם, חשוב לשלב בתכנית ההוראה את הסביבה הממוחשבת, המאפיינת את החיים המודרניים כמעט בכל תחום. ספר הלימוד "קוראים ב-א" מלווה בסביבה דיגיטלית, המציגה בפני התלמידים טקסטים מקוריינים ומארים, מזמנת התנסויות בפעילויות מגוונות התומכות בקריאה ובהבנת הנקרא ומספקת לתלמידים כלי עזר כמו רמזים ומשובים במהלך מילוי המשימות. הסביבה הממוחשבת כוללת את כל החומרים שנלמדו בספר המודפס וחומרים נוספים רבים. כל אלה מוצגים לתלמיד בדרך יצירתית ודינמית באמצעים חזותיים כגון תמונות או סרטונים, ואלה הופכים את חווית הקריאה והתרגול למהנה ומחשית. לסביבה הממוחשבת יתרונות ייחודיים בהקשר של הלמידה בכיתה א': היא מאפשרת תרגול של משימות מודעות פונולוגית ושל קשרי אות-צליל באמצעות שילוב בין הערוץ השמיעתי והערוץ הכתוב, וכן היא מאפשרת לתלמיד להיות עצמאי כבר בשלבים המוקדמים של רכישת הקריאה, באמצעות קריאות של הטקסטים, ההוראות, השאלות וכיו"ב. הלמידה באמצעות הסביבה הדיגיטלית מאפשרת להיענות לשונות הקיימת בקרב התלמידים - תלמידים שמתקדמים בקצב מהיר יכולים ליהנות מטקסטים נוספים ומפעילויות מגוונות ומאתגרות, ותלמידים שמתקדמים לאט יותר יכולים ליהנות מהאפשרות לחזור ולהאזין שוב ושוב הן ליצירה הספרותית והן לפעילויות השונות בעקבות הקריאה. כן מאפשרת הסביבה הדיגיטלית רצף לימודי מהכיתה לבית. היא מזמנת את שיתוף המשפחה בחוויית הלימוד, למשל קריאה משותפת של יצירה שקראו בכיתה. כך ההורה שותף ללמידה ולומד על הידע שרכשו בנו או בתו.

שונות בין תלמידים

אחד האתגרים הניצבים בפני המורה והמחנך הוא ההתמודדות עם השונות הרבה הקיימת בין תלמידים בני אותו גיל והמשתייכים לאותה שכבת גיל. אתגר זה מתעצם עוד יותר בכיתה א' המנקזת אליה ילדים ממקומות שונים, כך שהתלמידים הנכנסים בשעריה אינם בעלי ידע זהה או יכולות שוות, וכל אחד מהם הוא עולם בפני עצמו עם נקודות חוזק וחולשות. השונות בין הילדים נובעת מסיבות שונות, שיש להכירן ולהיות מודעים להם:

א. **מיצב סוציו־אקונומי שונה.** יכולות משפחתיות כלכליות והשכלתיות משפיעות על היכולת של הילדים למצות את כישוריהם. הבדלים בין מיצבים סוציו־אקונומיים עלולים להציב מכשולים ללמידת השפה והאוריינות כמו גם להצלחה אקדמית בבית הספר (לוי ואביבי בן-צבי, 2010). מדד הטיפוח של משרד החינוך מתווה את אופן הקצאת המשאבים לבתי הספר היסודיים לשם סיוע אם רוב הילדים שלומדים בהם הם ממיצב ס"א נמוך (חוזרי מנכ"ל, 2007).

ב. **עלייה והגירה.** ישראל היא מדינה קולטת עלייה ויש בה גם מהגרי עבודה ופליטים; כך יש בינינו ילדים רבים שהעברית אינה שפתם היחידה ולצדה הם רוכשים בבית שפת אם נוספת, שלעתים היא דומיננטית יותר מן העברית.

ג. **קבוצות מיעוט.** באוכלוסיית המדינה קבוצות גדולות של דוברי שפות אחרות - ערבים, דרוזים, צ'רקסים וגם קבוצות גדולות של עולים דוברי רוסית ושפות אתיופיות. ילדי קבוצות המיעוט במקרים רבים אינם דוברים עברית כשפת אם ראשונה.

ד. **לקויות שפה, קריאה, קשב ולמידה.** מעבר להרכב הדמוגרפי של אוכלוסיית המדינה, כ- 20% ואפילו יותר מן הילדים בכל כיתה סובלים מלקויות מסוגים שונים, שהן מכשול רציני בדרך לרכישת כישורי אוריינות (לוי, 2012).

ה. **הבדלים אינדיווידואליים.** מעבר לכל שהוזכר לעיל יש לזכור גם שאנשים שונים זה מזה ביכולותיהם ובנטיות לבם. בכל כיתה, למשל, יש כחמישה אחוזים של תלמידים מוכשרים ומחוננים במיוחד. יש ילדים חובבי אמנות ויש המוכשרים במיוחד בספורט, במוזיקה או במתמטיקה. ככל שההוראה מזמנת התנסויות מגוונות כך היא יכולה לתת מענה רחב יותר להבדלים אלה.

ו. **שונות ייחודית לכיתה א': המעבר מהגן לבית הספר.** כיתה א' מסמנת תקופה ייחודית שמתקיים בה מעבר בין מסגרת חינוכית אחת - גן הילדים, למסגרת בוגרת יותר - בית הספר. תכנית הלימודים לגן הילדים מתווה דרכים לבניית התשתית לקריאה וכתיבה, ואולם היא מכירה בחשיבות השמירה על "רוח הגן" שנושאת אופי חווייתי ופחות דידקטי, והלמידה מותאמת לשונות ההתפתחותית הרחבה המאפיינת גיל זה. לכיתה א' מגיעים ילדים ממסגרות גניות שונות, שחלקן הקדישו זמן רב לבניית הידע האלפביתי ואחרות הרחיבו בהעשרת הידע הלשוני ותחומי התנסות אחרים. תחילת כיתה א' מאופיינת לכן בשונות רחבה, ובפרט בתחום הקריאה והכתיבה: מצד אחד ילדים קוראים ומצד אחר ילדים בעלי ידע אלפביתי מצומצם למדי. השונות בין התלמידים נמשכת גם לאורך שנת הלימודים: חלק מהתלמידים מסתפקים במספר מצומצם של חשיפות על מנת לבצע תהליכי העברה לידיע אלפביתי חדש, וקצב התקדמותם מהיר, ולעומתם תלמידים הזקוקים לתרגולים מדורגים, חוזרים ונשנים, והתקדמותם אטית יותר. מורי כיתה א' נדרשים אפוא להתמודד לאורך השנה כולה עם אתגר לא פשוט כלל וכלל: הם נדרשים להתאים את הוראת הקריאה והכתיבה כך שתהיה מסקרנת, מעניינת ומאתגרת עבור התלמידים המתקדמים, ומדורגת, שיטתית ומובנית עבור התלמידים האחרים.

ספר הלימוד "קוראים ב-א" מציע כמה פתרונות המאפשרים את התאמת ההוראה לרמת התלמיד. ראשית הספר פותח בתרגול המודעות הפונולוגית וקשרי אות-צליל ההכרחיים לשם רכישת הקריאה והכתיבה. תלמידים המגיעים עם ידע אלפביתי מבוסס, יכולים ליהנות משימות אלה כחזרה הנערכת לקראת רכישת הקריאה והכתיבה, ותלמידים שעדיין לא ביססו כהלכה את הקשר האלפביתי, יכולים להמשיך ולתרגל זאת בעזרת "מודעות פונולוגית - דפי תרגול", הנמצאים ב"נספחים" וכקובץ במחשב, וכן בעזרת פעילויות נוספות המוצעות במדריך. בהמשך, אפשר למצוא במדריך דפי תרגול רבים המרחיבים הוראה של כל צירוף וצירוף ומיועדים לתלמידים הזקוקים לתרגול נוסף. במקביל לאלה, כוללים דפי התרגול משימות המרחיבות את הפעילויות

שבספר הלימוד והן מיועדות לתלמידים מתקדמים שסיימו את עבודתם בספר. הסביבה הדיגיטלית מאפשרת גם היא התייחסות לרמות הידע השונות. ילדים שקצב התקדמותם מהיר יכולים למצוא בה הפעלות נוספות על אלה הנמצאות בספר הלימוד, וילדים הזקוקים ללמידה חזרתית ומדורגת יותר יתנו מאפשרויות ההאזנה וההארה שמציעה הסביבה הדיגיטלית התומכת בתהליך הקריאה, וכן מהאמצעים החזותיים המושכים את העין והופכים את הלמידה לחווייתית ומהנה.

ההתמודדות עם השונות נעשית גם דרך אופיין של המשימות ואופן הוראתן. ספר הלימוד כולל רמות שונות של פעילויות תוכן ולשון, המציעות משימות פשוטות יותר בצד משימות מורכבות. במקומות רבים מספק ספר הלימוד עזרה ותיווך הן בתהליך ההבנה של הטקסט והן במשימות הבעה. בשל הפערים ביכולות הכתיבה לאורך השנה מציע ספר הלימוד דרכים שונות להבעה - ציור או כתיבה ילדית - כך שכל ילד יכול לבחור את הדרך המתאימה והנוחה לו. ספר הלימוד והמדריך למורה מציעים דרכים נוספות להבעה, למשל המחזה של טקסט, כך שכל ילד יוכל למצוא את ערוץ ההבעה הנוח לו שבו הוא יכול לפרוח ולהביא עצמו לידי ביטוי. זאת ועוד: כדי לעניין ככל האפשר את מרב התלמידים בכיתה מציע ספר הלימוד מגוון רחב של נושאים הקשורים לעולמות תוכן שונים: ספורט, בעלי חיים, בישול וכד'.

ספר הלימוד "קוראים ב-א" נכתב באופן המאפשר לכל מורה ומורה ללמד על פי דרכו, הרגליו ותפיסותיו. המלצתנו היא שיצירות הספרות יילמדו במליאה כך שיתאפשרו הדיון הכיתתי והחוויה המשותפת. הלמידה במליאה מאפשרת הקשבה זה לזה ולמידה הדדית, ואולם, היא לא בהכרח מזמנת השתתפות פעילה של כלל הילדים. מאחר שבכל כיתה יש תלמידים שהשתתפותם מעטה אנו ממליצים ללמד מדי פעם את היצירות הספרותיות בקבוצות קטנות. כך תינתן הזדמנות גם לאלה הנוטים להשתתף פחות בפעילויות כיתתיות.

מבדקים להערכת ההתקדמות בקריאה

הוראה בית ספרית היא קבוצתית מעצם טיבה. כדי לעקוב באופן שוטף ורציף אחר התקדמותו של כל תלמיד ותלמיד, ספר הלימוד כולל חמישה מבדקי הערכה המיועדים לבחון את רכישת הקריאה והכתיבה לאחר סיומו של כל פרק ופרק. כל אחד ממבדקי ההערכה בנוי באופן דומה ובו החלקים האלה:

1. **קריאה של צירופי עיצור-תנועה** שנלמדו באותו החלק. מטרת בדיקת הצירופים היא לבחון אם התבסס הידע האלפביתי שנלמד בחלק זה.

2. **קריאה של שלוש רשימות מילים:** א) רשימת מילים מוכרות מאוד, שהופיעו בחלק הנלמד פעמים רבות; ב) רשימת מילים מוכרות שחלקן הופיעו בחלק הנלמד; ג) רשימת מילים מוכרות פחות - מילים שהתלמיד מכיר אך זו פגישתו הראשונה איתן בכתב או שאינו מכירן כלל. כל המילים בשלוש הרשימות מורכבות מצירופים שנלמדו בכיתה, כך שקריאתן יכולה להתבסס על פענוח פונולוגי, והציפייה לכן היא שהתלמיד יקרא אותן באופן מדויק. הקריאה בשתי הרשימות הראשונות אמורה להיות מהירה יותר ופחות מאומצת מהקריאה ברשימה השלישית, שכן אלה הן מילים שהילד כבר נחשף להן. רשימת המילים הלא מוכרות מיועדת לבחון את יכולת הילד לעשות שימוש בכלי הפענוח הפונולוגיים בפענוח מילים חדשות או מילים שאינו מכיר.

3. **קריאה קולית של טקסט.** מטרת המבדק לראות כיצד התלמיד מתמודד עם קריאה שהיא מעבר למילה הבודדת ודורשת קריאה רציפה. הטקסטים מותאמים לרמה הנלמדת בכל חלק וחלק, מורכבים מצירופים שנלמדו בכיתה ועולים באורכם ובמורכבותם. הציפייה היא שהתלמיד יקרא את הטקסט באופן מדויק.

4. **קריאה דמומה של טקסט ומענה על שאלות.** מטרת הקריאה הדמומה היא להעריך את יעילות הקריאה בכל שלב ושלב. גם כאן הטקסטים מותאמים לרמה הנלמדת בכל חלק וחלק, מורכבים מצירופים שנלמדו בכיתה ועולים באורכם ובמורכבותם. משימת ההערכה מתחשבת בעובדה כי בשלבי רכישת הקריאה מופנים משאבי קשב רבים לפענוח על חשבון ההבנה, ולכן הטקסטים המוגשים הם פשוטים וכך גם השאלות עליהן. מענה נכון על השאלות משקף קריאה מדויקת ויעילה של הטקסט - קריאה המאפשרת הפקת משמעות.

5. **הכתבה.** הכתבה נועדה לבחון את התבססות הקשר האלפביתי דרך כתיבה של מילים, וכן את ההיבטים הגרפיקו-מוטוריים של הכתיבה. המילים בהכתבה מורכבות מצירופים שנלמדו בכיתה, והקריטריון להצלחה הוא ייצוג כל העיצורים במילה, כתיבה של אותיות סופיות וייצוג התנועות באמצעות אותיות אהו"י. למשל: כתיבה של המילה **זיקוקים** כ- **זיקוקים** משקפת את הנדרש בכיתה א'; לעומת זאת כתיבה של המילה כ- **זיקים** או **זקקם** מעידה כי הילד לא ביסס כהלכה את הידע האלפביתי הנדרש בשלב קריאה זה. במבדק ההכתבה הילד אינו נדרש לנקד את המילים, ויכולת הניקוד אינה נבדקת.

נדגיש כי המבדקים מבוססים על הידע הנלמד בכל שלב ושלב, ולכן הציפייה במבדקי הקריאה היא לפענוח מדויק באופן מלא למדי, ובמבדקי הכתיב - לאיות המשקף את הקשר אות-צליל. נוסף על הערכת הדיוק מומלץ להתרשם ממרכיבי קריאה נוספים כגון קצב הקריאה: האם הילד קורא בקצב הנראה סביר, מהיר או אטי? מידת המאמץ המושקע בקריאה, הגישה של הילד לקריאה - נינוחות לעומת תסכול וכיו"ב. כמו כן אם הילד שוגה, מומלץ לתאר את השגיאות: האם למשל בקריאה של הטקסט השגיאה היא שגיאה קלה כמו הוספה מיותרת של ה' הידיעה או שגיאה מסוג פענוח המילה כמילה לא קיימת. המבדקים מאפשרים זיהוי קשיים אפשריים ברכישת הקריאה, ניתוחם מתוך השוואה המשימות השונות והתאמה של תכנית הוראה לתלמידים. חוברת המבדקים כוללת דפי הערכה ומעקב המאפשרים לסכם את יכולות התלמיד בכל שלב ושלב.

המדריך למורה

המדריך למורה מלווה את הספר ומסביר באופן ברור ופשוט כיצד ללמד את הקריאה בהתאם לתכנית הקריאה, כיצד לעסוק בפעילויות הלשוניות וכיצד לעבד את היצירות הספרותיות. המדריך מוסיף הצעות רבות להרחבת ההוראה בכל אחד משלושת הנושאים. כל היצירות הספרותיות, כל הפעילויות הלשוניות ורבים מהטקסטים לקריאה עצמית מלווים בהנחיות במדריך למורה. באשר להוראת הקריאה: המדריך אינו מלווה את כל עמודי הספר, אלא מטפל רק בתכנים חדשים, למשל בהוראה של האות ה' בתפקיד ה' הידיעה, בהוראה של מילה גלובלית או בהוראה של תנועה חדשה. לעתים יש הרחבה על פעילות כזו או אחרת אף על פי שהנושא טופל קודם לכן. זאת מאחר שיש לנושא היבטים נוספים המצריכים מיקוד והרחבה, והשלב בהתפתחות הקריאה מאפשר אותם. באשר להוראת הספרות: המדריך מציע מפרט המציג עבור כל יצירה את מטרות ההוראה - בתחום הוראת הספרות ובתחום ההעשרה הלשונית, וקושר בין מטרות אלה להפעלות סביב היצירה.

מראי מקום

בן-צבי, ג' וחיים, ל' (2012). התפתחות כישורי כתיבה וטיפוחם בשכבות גיל שונות. סקירה מוזמנת כחומר רקע לעבודת ועדת שפה ואוריינות במסגרת היוזמה למחקר יישומי בחינוך.

בטלהיים, ב'. (1980). **קסמן של אגדות ותרומתן להתפתחותו הנפשית של הילד**. ת"א: רשפים.

בנטין, ש'. (1997). על הקשר שבין פונולוגיה, מודעות פונמית ותהליכי קריאה. בתוך י' שימרון (עורך), **מחקרים בפסיכולוגיה של הלשון בישראל: רכישת לשון, קריאה וכתיבה**. ירושלים: מאגנס. 202-184.

בר-און, ע'. (2010). תפקיד הידע הלשוני והתפתחותו בקריאת העברית הלא מנוקדת. עבודת דוקטור, בית הספר לחינוך, אוניברסיטת תל אביב.

בר-און, ע'. (2011 א'). מודל התפתחותי ברכישת הקריאה בעברית. **ד"ש, דיבור שפה ושמיעה, כתב העת של קלינאי התקשורת (30), 1-25**.

בר-און, ע'. (2011 ב'). תהליכים לשוניים ברכישת העברית הלא מנוקדת. בתוך ד' ארם וע' קורת (עורכות) **אוריינות ושפה: יחסי גומלין, דו-לשוניות וקשיים**. ירושלים: מאגנס.

גולן, מ'. (1983). **קריאה כהרפתקה**. תל אביב: ספריית פועלים.

גרון, ר'. (1998). המפגש בין הילד הצעיר והספרות - היבטים אסתטיים, פסיכולוגיים ודידקטיים. בתוך: **יצירות ספרות לגיל הרך**, מכללת לוינסקי.

גרון, ר'. (2004). תיווך היצירה הספרותית לילד בגיל הרך. בתוך: **לחונת ספרות בגיל הרך**. מרכז לוינסקי קיפניס לספרות ילדים, מכללת לוינסקי לחינוך.

וקסמן, ש' ודויד-בראלי א'. (2000). דברים שרואים משם לא רואים מכאן: הרחבת טווח פרשנות לטקסט ספרותי כפונקציה של התייחסות לאינטראקציה בין דימויים ויזואליים ומילוליים. **מחשבות כתובות, 17**, 57 - 73.

חובב, ל'. (1987). **יסודות בשירת ילדים בראי יצירתה של לאה גולדברג**. כרטא.

חוזרי מנכ"ל 2-3, 7. (2007). מדד טיפוח שטראוס. ירושלים: משרד החינוך.

ילן-שטקליס, מ'. (1987). על ספרות לילד. בתוך: **חיים ומילים**. קריית ספר.

כהן, א'. (1972). **דרכים בהוראת שירה**. עקד.

לבנת, ז'. וכהן, א'. (2011). שפת המקצועות: ידע לשוני וביטוי במקצועות לימוד שונים בחטיבת הביניים. סקירה מדעית, מוגשת לוועדת המומחים לתחום שפה ואוריינות, במסגרת היוזמה למחקר יישומי בחינוך.

לונפלד, ו'. (1970). על החינוך האסתטי. בתוך: כספי ולם (עורכים). **תורת החינוך**. ירושלים.

לוי, ר'. (2012). התפתחות מורפולוגית מאוחרת בעברית בצל לקות מולדת וחסך סביבתי. עבודת דוקטור, אוניברסיטת תל אביב.

לוי, ר' ואביבי בן-צבי, ג'. (2010). תהליכים מורפולקסיקאליים ברכישת התואר בעברית: התפתחות שפה תקינה ולקויה בגיל בית ספר בשני מיצבים סוציו-אקונומיים. בתוך ע' קורת וד' ארם (עורכות) ספר לכבוד איריס לוי: **אוריינות ושפה - יחסי גומלין, דו-לשוניות וקשיים**. (עמ' 101-166). ירושלים: מאגנס.

לוין, א', ס' שתיל-כרמון וא' אסיף-רווה. (2008). למידת שם אות וצלילה ותרומתה לזיהוי מילים כתובות. *אוריינות ושפה*, 1, 39-71.

מחרוזת, פרקי ספרות לביה"ס היסודי המ"מ והממ"ד, מדריך למורה, ת"ל, משרד החינוך והתרבות.

סירוטה, ש'. (1977). **שילוב דרמה יוצרת בהוראה, הוראת טקסטים בשיטת הקריאה הפעילה**. משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית.

סמילנסקי, י'. (1982). **לקרוא סיפור**. עם עובד.

סנפיר, מ' וגרון ר'. (תשנ"ג). **יסודות בשירת ילדים כמפתח להוראה**. מכון מופ"ת, גף להכשרת עו"ה, משרד החינוך והתרבות.

פאיאנס-גליק, ש'. (1986). **החינוך בגיל הרך**. תל אביב: יבנה.

פלד, נ'. (1996). פעילויות אורייניות בגיל הרך והצלחה בביה"ס. בתוך: נ' פלד (עורכת). **מדיבור לכתיבה - דרכים לאוריינות**, כרך ע' (עמ' 43-66). ירושלים: המכללה לחינוך ע"ש דוד ילין, הוצאת כרמל.

צ'וקובסקי, ק'. (1985). **משתים עד חמש, ההתפתחות הלשונית של ילדים**. ספריית פועלים.

צלרמאייר, מ'. (תשנ"א). התבנית הסיפורית בהוראת טקסט מספרי לימוד. בתוך: מלילות, ירושלים וכפר סבא: מכללת בית-ברל ומשרד החינוך, המחלקה למיומנויות יסוד, 65-78.

רביד, ד'. (1997). רכישת הלשון והוראת הלשון: השוואה והזנה הדדית. **חלקת לשון**, 25, 103-114.

רביד, ד'. 2006. כתיב עיצורים ותנועות באותיות פונקציה: מחקר התפתחותי. דו"ח מחקר מוגש ללשכת המדען הראשי, משרד החינוך.

רביד, ד'. (2011). כותבים מורפו(פונולוגיה): הפסיכולינגוויסטיקה של הכתיב העברי. בתוך ע' קורת וד' ארם (עורכות) **אוריינות ושפה: יחסי גומלין, דו לשונית וקשיים**. ירושלים: מאגנס, 190-210.

רביד, ד. ושיף ר. (2013). רכישת הכתיב באותיות שורש בילדי בית ספר המתקשים בקריאה בהשוואה לבני גילם הקוראים בצורה תקינה. דו"ח מחקר מוגש ללשכת המדען הראשי של משרד החינוך.

רביד, ד' ושלום צ'. (2012). **דו"ח הסטנדרטים**. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, מט"ח וקרן יד הנדיב.

רות, מ'. (1984). תהליך התיווך של המבוגר בין הספר לילד המתפתח. **מבחר ספרות לגיל הגילאי הנג**. אורנים.

ריבלין, א'. (תשנ"ד). **מפתח זידקטי לפתיחת שיעור בספרות**. ת"ל, משרד החינוך והתרבות.

רייזמן, ע' דליות (תשמ"ד). "היה היה ..." פיתוח היענות ורגישות לסיפור ולשיר. **פרקי לשון לגיל הרך**. משרד החינוך והתרבות.

שן, י' ור' ברמן (1997). מהאירוע הבודד למבנה הפעולה: שלבים בהתפתחות הנרטיבית. בתוך: י' שימרון (עורך). **מחקרים בפסיכולוגיה של הלשון בישראל: רכישת לשון, קריאה וכתיבה**. ירושלים: מגנס.

תכנית הלימודים בחינוך לשוני. (תשס"ג). עברית - שפה ספרות ותרבות לביה"ס היסודי ממלכתי וממלכתי דתי. ירושלים: משרד החינוך.

תשתית לקראת קריאה וכתיבה. (תשס"ו). תכנית לימודים לגן הילדים. ירושלים: משרד החינוך.

- Abrams, M. H. (1953). *The Mirror and the Lamp, Romantic Theory and Critical Tradition*. Oxford University Press.
- Arbuthnot & Sutherland. *Children and Books*. Glenview, Illinois: Scott Foresman&Co. London.
- Bar-On, A. & Ravid, D. (2011). Morphological decoding in Hebrew pseudo words: a developmental study. *Applied Psycholinguistics*, 32, 553-581.
- Berman, R.A. (1986). A step-by-step model of language learning. In I. Levin (Ed), *Stage and structure: Re-opening the debate* . Norwood, N.J: Ablex, 191-219.
- Berman, R.A. & D. Ravid. (2009). Becoming a literate language user: Oral and written text construction across adolescence. In David R. Olson and Nancy Torrance (eds.) *Cambridge handbook of literacy*. Cambridge: Cambridge University Press, 92-111.
- Berman, R.A. (2008). The psycholinguistics of developing text construction. *Journal of Child Language* , 35, 71-735.
- Berman, R.A. & Slobin, D. I. (1994). *Relating events in narrative: A crosslinguistic developmental study*. Hillsdale: Erlbaum.
- Bruner, J. (2000). Narrative distancing: A foundation of literacy. In J. Bruckmeier, M. Wang & D.R. Olson (Eds.), *Literacy, narrative and culture* (pp. 86-93). Richmond, Surrey: Curzon Press.
- Carey, S. 2011. *The origin of concepts*. Oxford: Oxford University Press.
- Chafe, W.L. (1994). *Discourse, consciousness, and time: the flow of language in speech and writing*. Chicago: Chicago University Press.
- Chaiklin, S. (2003). The Zone of Proximal Development in Vygotsky's analysis of learning and instruction. In A. Kozulin, B. Gindis, V. Ageyev & S. Miller (Eds.) *Vygotsky's educational theory and practice in cultural context*. (pp. 39-64). Cambridge: Cambridge University Press.
- Doherty, M. J., & Perner, J. (1998). Metalinguistic awareness and theory of mind: Just two words for the same thing? *Cognitive Development* , 13, 279-305.
- Duke, N. K., & Kays, J. (1998). "Can I say 'once upon a time'?: Kindergarten children developing knowledge of information book language. *Early Childhood Research Quarterly*, 13, 295–318.
- Frost, R. 2012. Towards a universal model of reading. Target article, *Behavioral And Brain Sciences*, 35, 263-279.
- Gaida, L. (1988). "Reader, Texts and Contexts: A Response- Based View of Literature in the

Classroom" in *The New Advocate* 1.

Karmiloff-Smith, A. (1992). *Beyond modularity: A developmental perspective on cognitive science*. London: MIT Press.

Martinez, M. & Roser N. (1991). *Children's Responses to Literature*. In: *Handbook of Research to Literature*. New York, Macmullan.

Mioduser, D., R. Nachmias & A. Forkosh-Baruch. (2008). *New literacies for the knowledge society*. In J. Voogt & G. Knezek (eds.) *International handbook of information technology in primary and secondary education* (pp. 23-42). New York: Springer.

Norton, D. (1995). *Trough the Eyes of a Child*. Prentice-Hall, U.S.A.

Olson, D. R. (1994). *The world on paper*. Cambridge: Cambridge University Press.

Perfetti, C. A. 2003. *The universal grammar of reading*. *Scientific Studies of Reading*, 7, 3–24.

Rapp, D. N., & Kendeou, P. (2007). *Revising what readers know: Updating text representations during narrative comprehension*. *Memory & Cognition*, 35, 2019-2032.

Ravid, D. 1996. *Accessing the mental lexicon: Evidence from incompatibility between representation of spoken and written morphology*. *Linguistics*, 34, 1219-1246.

Ravid, D. 2004. *Later lexical development in Hebrew: Derivational morphology revisited*. In: R.A.Berman (Ed.) *Language development across childhood and adolescence: Psycholinguistic and crosslinguistic perspectives*. TILAR series. Amsterdam: Benjamins.

Ravid, D. & Bar On, A. 2005. *Manipulating written Hebrew roots across development: The interface of semantic, phonological and orthographic factors*. *Reading and Writing*, 18, 231-256.

Ravid, D. & A. Hora. (2009). *From implicit to explicit language knowledge in intervention: Introduction to the special issue on Intervention and Meta-language*. *First Language*, 29, 5-14.

Ravid, D. & L. Tolchinsky. (2002). *Developing linguistic literacy: A comprehensive model*. *Journal of Child Language*, 29, 419-448.

Saffran, J.R. (2003). *Statistical language learning: mechanisms and constraints*. *Current Directions in Psychological Science*, 12, 110-114.

Schiff, R. (2012). *Shallow and deep orthographies in Hebrew: the role of vowelization in reading development for unvowelized scripts*. *Journal of Psycholinguistic Research* 41(6), 409-24.

- Seidenberg, M. S. (2011). Reading in different writing systems: One architecture, multiple solutions. In P. McCardle, J. Ren & O. Tzeng, (Eds.), *Dyslexia across languages: orthography and the gene-brain-behavior link*. NY: Paul Brooke Publishing.
- Shany, M., Bar-On, A. & Cohen-Katzir, T. (2012). Learning to read the shallow deep dual Hebrew script: The long and winding road. *Reading and Writing*, 25 (6), 1217-1238.
- Share, D.L. 1995. Phonological recoding and self-teaching: Sine qua non of reading acquisition. *Cognition*, 55(2), 151-218.
- Share, D.L. 2008. On the anglocentricities of current reading research and practice: The perils of overreliance on an "outlier" orthography. *Psychological Bulletin*, 134(4), 584–615.
- Share, D. L., & Blum, P. 2005. Syllable splitting in literate and preliterate Hebrew speakers: Onsets and rimes or bodies and codas? *Journal of Experimental Child Psychology*, 92, 182–202.
- Slobin, D.I. (2003). Language and thought online: Cognitive consequences of Linguistic relativity. In: D. Gentner & S. Goldin-Meadow (eds.), *Language in mind: Advances in the investigation of language and thought*, 157-19, MA: MIT Press.
- Tapscott, d' (1998). *Growing Up Digital: The Rise of the Net Generation*. McGraw-Hill, New York.
- Tomasello, M. (2003). *Constructing a language: a usage-based theory of language acquisition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

חלק 1

קמץ, פתח ושווא

התחלות

- ❖ חלק זה בספר הלימוד מלמד אותיות בצירוף הסימנים המייצגים את התנועה *a* (פתח, קמץ, חטף פתח) ואותיות בצירוף הסימן שווא וללא סימן ניקוד.
- ❖ בחלק זה נלמדות אותיות אלה: **ש, ר, ג, נ, ד, ה, ל, ת, מ, א, י**.
- ❖ בכל הקניה של אות יש התייחסות לקשר אות-צליל.
- ❖ הספר פותח ביחידה מקדימה העוסקת במוכנות לקריאה ובה יש התייחסות לאות, למילה ולמשפט.
- ❖ בחלק זה נלמדות מילים שלמות אלה: **לא, את, מי, וכן ו החיבור**.
- ❖ הנושאים הלשוניים הנלמדים בחלק זה: **אות - מילה - משפט, נטיית זכר נקבה, ה הידיעה, ו החיבור, מילות שאלה ועוד**.
- ❖ תת־הסוגות המופיעות בחלק זה: **שירים וסיפורים, טקסט מידעי, שלטי רחוב**.
- ❖ הטקסטים הראשונים מופיעים כעלילונים ויש בהם בעיקר עלילה מצוירת עם טקסט קצר מאוד. בשלב מאוחר יותר בספר הלימוד, יש מעבר לטקסטים רציפים קצרים.
- ❖ כל הטקסטים הספרותיים סובבים סביב הנושא **התחלות**; הטקסט המידעי עוסק בנושא **בית הספר**.

הטקסטים הספרותיים בחלק הראשון של הספר (חלק 1) עוסקים בנושא **התחלות**. השיר "שבוע ראשון" של שלומית כהן-אסיף עוסק בחששות ובתקוות המלווים את תחילת שנת הלימודים. באופן דומה גם השיר "שלום כיתה א'" עוסק בתחילת שנת הלימודים ומתואר בו המפגש הראשוני עם הכיתה. בסיפור "ילד כיתה א'" אנחנו מלווים ילד העומד להתחיל את כיתה א': המחשבות החולפות בראשו מקשות עליו להירדם בלילה שלפני היום הראשון בכיתה א'. בהמשך נכיר את לולה, המתחילה גם היא ללמוד בבית הספר. לולה ואחיה צ'רלי הם גיבורי הספר "אני בהחלט קטנה מדי לבית ספר". שירה של תרצה אתר "מתחילים לקרוא אותיות" קושר בין הכניסה לבית הספר ובין ראשית הקריאה ומבטא את חדות גילוי הקריאה.

סדר היצירות המופיע בחלק זה הוא הסדר המומלץ על ידינו. עם זאת, ניתנת הבחירה לכל מורה להחליט אם לקבץ כמה יצירות יחדיו, להשהות את המפגש עם יצירה מסוימת או לחשוף את היצירות בסדר שונה.

הנושא **התחלות** לקוח מתוך עולמם של התלמידים שמתחילים כיתה א' ומתמודדים לא אחת עם חששות, ציפיות, תקוות ומחשבות לקראת הבאות. ההתחלות הן רבות ומגוונות: מתחילים ללמוד, מכירים מורה חדשה, נחשפים למסגרת חדשה - שונה לחלוטין מזו של הגן, מתחילים לקרוא ולכתוב, מכירים חברים חדשים ועוד. יש לפתח את הנושא הן בהקשר הספרותי והן בהקשר הכללי בעזרת איורים מעודדי שיח, עלילונים והמלצות לדיון המופיעים ספר הלימוד ובמדריך למורה (ראו הרחבה בהמשך).

איור: כניסה לכיתה א' (עמ' 4-5)

הצעות לפעילויות

איור זה מזמן שיח עשיר בנושא התוכן של חלק 1 - **התחלות** - הרלוונטי כל כך לשלב שהילדים נמצאים בו: תחילת שנת הלימודים. זה המקום לעבד יחד עם התלמידים את חוויותיהם ורגשותיהם סביב תחילת השנה.

התבוננו יחד עם הילדים בתמונה ושוחחו על פרטיה: מי מלווה את הילדים לבית הספר ביום הראשון ללימודים? מי ליווה אתכם? מי הייתם רוצים שילווה אתכם? איך הרגשתם בבית הספר ביום הראשון? האם זה דומה למה שהיה בגן? האם היום הראשון עבר עליכם כפי שדמיינתם שיהיה? וכן הלאה.

בקשו מהילדים להביא תצלומים שלהם מהיום הראשון ללימודים. ערכו תערוכה קטנה בכיתה ושוחחו על המשתקף בתצלום: כיצד הם נראים, מי מחייך ומדוע, מי נראה עצוב ולמה?

תוכלו להעלות את התצלומים על גבי מחשב ולערוך מצגת תחילת שנה עם שיר מלווה המתאים לכך ("אלף בית" של נעמי שמר, "שלום כיתה א'" של נעמי שמר ועוד). שמרו מצגת זו לסוף השנה והציגו לילדים כיצד הם נראו ביום הראשון של כיתה א'.

עלילון, תמונות הקשורות להתחלות, שיח על התחלות (עמ' 6)

העלילון כאן נועד לחשוף את התלמידים לנושאים שבהם יתמקד חלק זה של הספר. בספר הלימוד שזורים זה בזה לימוד הקריאה, יצירות ספרותיות ונושאים לשוניים שונים. בעלילונים הפותחים מופיעות אמירות המביעות ציפיות הנוגעות ליכולת הקריאה, להתקדמות ברכישתה ולרצון לקרוא יצירות ספרות. חלקן אמירות רפלקטיביות: מה אנחנו כבר יודעים ומה נרצה ללמוד.

זו פעם ראשונה שהילדים נפגשים בעלילון וכדאי לדבר על ייחודו של העלילון, הכולל בדרך כלל תמונות ובעיות דיבור שבהן מלל מועט. רצוי להסביר את כיווני הקריאה בבעיות הדיבור.

עלילונים כאלה מופיעים בפתיחת כל חלק של הספר ובסיומו. שתי דמויות קבועות משתתפות בהם: עיפרון בעל משקפיים ועיפרון הכותב אותיות (מייצגים את הקריאה והכתיבה). הסבירו לתלמידים שעפרונות אלה ילוו אותם לאורך כל התכנית: הן בצלמיות השונות והן בעלילונים שיופיעו במקומות שונים לאורך ספר הלימוד.

לאחר קריאה של עלילון זה מומלץ לשוחח עם התלמידים על תוכנו ולהעצים את חוויית הלמידה המצפה להם. "אנחנו מתחילים לקרוא: נלמד אותיות, נכיר צלילים ואפילו נצליח לקרוא מילים ומשפטים. לא רק זאת: נשוחח על **התחלות** ונקרא שירים וסיפורים בנושא זה."

התמונות המופיעות תחת הכותרת **השנה מתחילים...** מיועדות לדיון בנושא.

התמקדו בשיחה על התחלת הלימוד בכיתה א' אך שוחחו גם על התחלות אחרות כגון התחלת השנה העברית והתחלה של חוג חדש. לאחר מכן שוחחו על הביטוי **כל ההתחלות קשות** ובקשו מהילדים דוגמאות לכך. התייחסו לרגשות המתעוררים בנו כשאנו מתחילים דבר מה, ולדרכי התמודדות שהופכות את ההתחלות לקלות יותר.

שיר: **שבוע ראשון / שלומית כהן-אסיף** (עמ' 8)

מטרות בהוראת הספרות

1. פיתוח מודעות ליצירה כמשקפת היבטים שונים במציאות חיי התלמיד

2. התנסות מחדש בחווייה מוכרת ועירור הזדהות עם הדובר בשיר

3. מתן ביטוי למחשבות ולרגשות כלפי המסופר

- השיר "שבוע ראשון" מדבר על **ראשית כיתה א'**, בדומה לטקסטים הנוספים שנבחרו לחלק זה. שיר זה מעשיר את השיח סביב נושא ההתחלות והחששות המלווים את תחילת שנת הלימודים. השיר מספק הצצה לחיי המשוררת ולרגשותיה ביום שבו התחילה את לימודיה בכיתה א' ויוצר הזדהות עם התחושות המאפיינות יום זה.

- סיפור רקע על השיר:

לשלומית כהן-אסיף יש אחות בכורה, והמשפט בסוף השיר הוא אמת! שלומית נהגה לחפש את אחותה כדי שתשמור עליה במהלך ההפסקה.

הצעות לפעילויות

טרומ קריאה

- לפני קריאת השיר ערכו שיחה עם תלמידי הכיתה על הרגשתם ביום הראשון ללימודים: מה היו התחושות שלהם ביום זה? האם הם הרגישו שזהו יום מיוחד, חגיגי, מרגש או אולי יום מלא חששות? חשוב לתת לגיטימציה לכל רגש שהילדים מעלים ולתת חיזוקים חיוביים. עודדו הקשבה, כבוד ומתן משוב לדברי האחר.

קראו את השיר.

לאחר קריאה

- שוחחו עם התלמידים: על מה חושבים כאשר קוראים את השיר, מה הם מרגישים כשהם שומעים את השיר.

- קראו שוב את השיר.

- שוחחו על תוכן השיר ועל החוויה העולה ממנו: מה קורה לדובר בשיר? מה הוא רוצה שיקרה לו? מה אינו רוצה שיקרה לו בכיתה? חשוב להתייחס לרגשותיהם של התלמידים. עם מה הם מזדהים? אילו מהתחושות גם הם חשו או חשים? מה עוזר להם להרגיש רגועים? מה הם מקווים שיקרה בבית הספר?

- התבוננו בתמונה בעמ' 21 ושוחחו עם התלמידים על הקשר בין התמונה לשיר. בשיחה הדגישו את נקודת המבט של השיר: חששות מהעמיד להתרחש והבעת ציפיות להתחלה נעימה.

- ערכו שיחה על משמעות המילה **הלוואי**, בקשו מהתלמידים לחשוב על משפטים נוספים המתחילים במילה **הלוואי** - משפטים הקשורים לכיתה א'. אפשר להאזין לשיר **הלוואי** ששר בועז שרעבי.

- הסבירו לילדים את הפעילויות השונות על הדף, והנחו אותם ביחס לכתיבה הילדית. בהינתן צלמית של כתיבה ילדית הם מוזמנים לכתוב כפי שהם שומעים (ראו הרחבה בעמ' 10).

- שימו לב - השיר בנוי משני בתים, או שני חלקים, הבית הראשון מתאר את הסיטואציה של הילד בהקשר לחרדה או הבלבול בגלל הכניסה למקום חדש. הבית השני עוסק בפחד וברצון להגנה של משהו קרוב אליו - בן משפחה.

השיר מופיע במקראה הדיגיטלית המלווה את ספר הלימוד "קוראים ב-א'" המליצו לתלמידים להיכנס למקראה ולעבוד על השיר גם שם.

בחרנו ביוצרת שלומית כהן-אסיף כיוצרת המרכזית והייחודית לתכנית זו. פרק קצר על תולדות חייה והתייחסות לשיריה מובא במד"ל לחלק 2.

אות - מילה - משפט

יחידה זו מהווה גשר בין הנלמד בגן לבין כיתה א' ומשמשת לבניית מכנה משותף לכלל ילדי הכיתה. עם זאת, יש **תלמידים הזקוקים לתרגול נוסף**, ולכן הוספנו דפי תרגול לביסוס המודעות הפונולוגית. בדפים אלה פיתוח מודעות לחריזה, זיהוי צירוף פותח, זיהוי צליל פותח, זיהוי צליל סוגר ומודעות למספר צירופים במילה (ראו "דפי תרגול מודעות פונולוגית" ב"נספחים" וכקובץ דיגיטלי).

להלן רעיונות נוספים לפעילויות שאפשר לערוך בכיתה במידת הצורך כפעילויות במליאה או כפעילויות בקבוצות.

מילים חורזות

מומלץ לתרגל חריזה באמצעים שונים.

דוגמאות:

- מציאת חרוזים לשמות הילדים בכיתה.
- הצגת ציורים, שיומם ומציאת חרוזים לכל אחד מ
- מציאת חרוזים למילים המוצגות לילדים בעל פה
- הקראת שירים ודקלומים תוך זיהוי המילים החורזות
- משחקי חריזה שונים

צירוף פותח

דוגמאות:

- הצגת חפצים שמתחילים באותו הצירוף ולאחר מכן לבקש מהתלמידים לחשוב על חפצים נוספים המתחילים בצירוף זהה
- יצירת זוגות תלמידים ששםם מתחיל באותו הצירוף
- משחק זיכרון שבו כל זוג מתחיל באותו הצירוף

באופן דומה אפשר לתרגל מודעות **לצליל פותח** אולם יש לחדד את ההבחנה שכאן אנו מתייחסים ליחידה הצלילית הקטנה ביותר.

צליל סוגר - גם כאן אפשר להיעזר בשמות התלמידים בכיתה, בתמונות של חפצים וכן במשחקי זיכרון, בדומינו ובלוטו שבהם יש להתאים בין מילים המסתיימות באותו הצליל.

פעילויות נוספות המומלצות לתלמידים שזקוקים לכך הן פעילויות **אנליזה וסינתזה** של מילה.

"אני אומרת את המילה לאט לאט ואתה תגיד לי מה המילה - מ - כו - ני - ת"

"עכשיו אגיד את המילה כולה ואתה תחלק אותה..."

הצעות לפעילויות הקשורות לשמות הילדים ולאותיות הא"ב

- משחק השמות: כל תלמיד כותב את שמו במחברת. לידו הוא כותב את מספר האותיות המרכיבות את שמו. אם יש לוח שמות הילדים בכיתה, אפשר למיין את שמות הילדים לשמות ארוכים וקצרים.
- משחקי מיון לפי קטגוריות שונות יעזרו לילדים להפנים ולתרגל את הנושא.
- כל תלמיד יסמן את האות הפותחת של שמו ואת האות הסוגרת של שמו. על לוח השמות בכיתה הכינו משימה: מיון השמות לפי אות פותחת ולפי אות סוגרת.
- הכינו משימה נוספת ללוח השמות: הילדים יבדקו כמה פעמים חוזרת האות **ש**, לדוגמה: בשמות ילדי הכיתה. הכינו משימות דומות בשינוי אות. בדרך זו יחפשו הילדים את האותיות ויכירו אותן טוב יותר. אפשר לבדוק איזו אות חוזרת על עצמה הכי הרבה / מעט פעמים בשמות של ילדי הכיתה.

אות - מילה - משפט

היחידה המקדימה - **אותיות, מילים ומשפטים** (חלק 1, עמ' 11) - נועדה להעלות את המודעות למונחים אלה (ראו הרחבה בעמ' 5 במד"ל).

הצעות לפעילויות

- כתבו כמה אותיות על הלוח. שאלו את התלמידים: מה כתבתי על הלוח? הפנו אותם לדף לזיהוי אותיות נוספות במלבן שבו מופיעים תווים, ספרות ואותיות.
- בחרו שתי אותיות מתוך האותיות שכתבתם על הלוח וצרו מילה. קראו לתלמידים את המילה ושאלו: מה נוצר מחיבור של האותיות הללו? דברו על כך שמילה מורכבת מאותיות. הדגימו זאת שוב דרך מילים המורכבות ממספר שונה של אותיות. תוכלו להקיף את האותיות במילים ולבדוק מכמה אותיות מורכבת כל מילה. הפנו את התלמידים לדף הפעילות לזיהוי מילים.
- אפשר לתרגל זאת באמצעות לוח מחיק - הילדים יכתבו אותיות שהם מכירים ומילים שהם מכירים כגון שמות שלהם ושל חברים קרובים.
- כתבו על הלוח את המשפט **דָּנָה לומֶדֶת בְּכִיתָה א'.** אמרו: כתבתי על הלוח את המשפט **דָּנָה לומֶדֶת בְּכִיתָה א'.** שאלו את התלמידים: ממה מורכב המשפט? שוחחו על כך שמשפט מורכב ממילים. שאלו כמה מילים יש במשפט. (אפשר להקיף בעיגול כל מילה, אפשר לכתוב את הספרה 4 ליד המשפט.)
- כתבו עוד משפט ותרגלו באופן זהה.
- הרחיבו את הנושא: היכן מתחיל המשפט? היכן הוא נגמר? מה המילה הראשונה / האחרונה במשפט?
- תוכלו להמשיך את העיסוק במשפטים, במילים ובאותיות באמצעות פעילויות ומשחקים שונים. לדוגמה, אמרו לתלמידים להמשיך את המשפט: החתול... בדקו על ידי ספירת המילים איזה משפט הוא הארוך ביותר, כתבו מילים נוספות באורכים שונים ודברו על אורך המילה (אפשר לבקש מהילדים לחשוב על מילים ארוכות מאוד ועל מילים קצרות מאוד) ועוד.
- אפשר לתרגל באמצעות ספרים - בקשו מהילדים למצוא את המשפט הראשון שאלו אותם היכן הוא מתחיל והיכן הוא מסתיים.
- כדאי להמשיך ולתרגל את שלושת המונחים באמצעות כתיבת משפט או אות או מילה על הלוח (חשוב לומר בעל פה את מה שנכתב על הלוח תוך כדי הכתיבה). שאלו את התלמידים: מה כתוב על הלוח? האם זאת מילה? אות? משפט? מומלץ להשתמש בתרגול בלוח מחיק ולבקש מהתלמידים לכתוב אותיות או מילים שהם מכירים.

- הפנו את התלמידים לפעילויות בדף זה העוסקות במשפטים, מילים ואותיות. מומלץ להתייחס לאיורים המלווים את נושא המשפטים והמילים.
- עם **תלמידים מתקשים** יש לעבוד על המושגים בהדרגה. תחילה ודאו שהמושג **אות** נהיר להם. חזרו שוב ושוב על המושג. לאחר מכן הדגישו כיצד אותיות מצטרפות למילה. ערכו פעילות מיון בין אותיות למילים. רק לאחר ששני המושגים נהירים עברו למושג **משפט**.
- היעזרו באותיות ממגנט, בפלסטלינה, בלוח מחיק ובכל דרך אחרת שתעזור להמחיש את המושגים.

הקניית האותיות והצירופים

לומדים אותיות (עמ' 17)

דף זה מהווה פתיחה חגיגית ללימוד האותיות.

התחילו בעזרת סרגל האותיות התלוי בכיתה ושאלו את התלמידים אילו מהאותיות הם מזהים. לאחר מכן עברו לספר הלימוד.

שאלו את התלמידים: אילו אותיות אתם מזהים בדף זה? נסו לשיים עם הילדים את שמות האותיות. בקשו מהילדים להראות באצבע את האות הראשונה המופיעה בשמם ועברו עם הילדים על האותיות לפי הרצף האלפבתי.

מפלצת משוכצת מנהצת מוצצים / תמר אדר

האיור בדף זה לקוח מתוך הספר "מפלצת משוכצת מנהצת מוצצים" מאת תמר אדר.

באופן דומה, הקניית כל אות בתכנית "קוראים ב-א" פותחת באיור מתוך ספרה זה של תמר אדר. לצד האיור מופיע משפט שבו כל המילים פותחות באותה האות. לדוגמה:

כחלק מהפתיחה החגיגית לפני הקניית האותיות יש לקרוא לתלמידים את הספר.

- אופן הקריאה המומלץ: קריאה ראשונה ברצף; קריאה שנייה - עם הפסקות לצורך התבוננות באיורים המשעשעים.
- שוחחו עם הילדים על הספר: מה מיוחד בו? שוחחו על המשפטים הכתובים לצד כל איור, על היגיון ואיגיון הקיימים במשפטים אלה.
- המלצה לפעילות: התלמידים יציעו עוד משפטים ברוח הספר.

לאחר הקריאה הדגישו משפטים דומים על הלוח. קראו אותם לתלמידים ושוחחו עליהם. עודדו את התלמידים לחשוב על משפטים נוספים. הפנו את התלמידים למחברות ובקשו מהם לצייר ולנסות לכתוב משפטים כאלה לשמם. אפשרות נוספת - בצעו את אותה פעילות על דפים. לאחר מכן אפשר לאסוף את תוצרי התלמידים לחוברת בשם **מְפֻלְצֵת מְנַחֶצֶת שֵׁל כִּיתָה א'ו** (לדוגמה).

הערה: רוב המשפטים בספר הלימוד לתלמיד נלקחו מהספר כלשונם. משפטים אחרים שונו בהתאם לשלב ההקניה (לדוגמה: האות **ש**, או האות **ו**). לאותיות **ב, כ, פ** הלא דגושות ולאות **ש** חוברו משפטים ברוח הספר.

הקניית אות

הערה: הקניית האותיות והצירופים בחלק זה נעשים על פי עקרונות קבועים. להלן הדגמה של הקנייה של האות **ש**, והצירופים הקשורים לה. מומלץ להקנות את כל האותיות והצירופים על פי דוגמה זו. כל פעילות חדשה בספר הלימוד שאינה מודגמת כאן תוסבר בהמשך.

הקניית אות: **ש** (עמ' 18)

סדר הקניה מומלץ והצעות לפעילויות

- קראו בקול את המשפט **שור שָׁר שָׁר שׁוֹבֵב**. הדגישו והאריכו את הצליל *sh*. שאלו: איזה צליל אתם שומעים בתחילת כל מילה?
- המשפט ייכתב על הלוח. הקיפו את האות **ש** בכל אחת מהמילים. אמרו: לאות הזאת קוראים שין, הצליל של האות **ש** הוא *sh*.
- תרגול של הקשר אות-צליל (ש-*sh*) במילים שונות: אמרו מילים המתחילות בצירופים שונים של האות **ש** (ש, ש, ש..). כמו שור, שמש או שולחן בצד מילים המתחילות באותיות אחרות (רגל, כדור..). ובקשו מהילדים לומר אם המילה מתחילה באות **ש** או לא.
- משחק: המורה זורקת כדור לתלמיד כלשהו ועליו להחזיר את הכדור ולומר מילה המתחילה באות **ש**.
- התלמידים יביאו לכיתה תמונות או חפצים ששמן מתחיל באות **ש**.
- אפשר להכין עם הילדים אלבום כיתתי גדול - לכל אות מיועדת כפולת עמודים ובה הילדים מדביקים תמונה מתאימה. אלבום זה יכול לשמש מילון כיתתי.
- התלמידים ימציאו משפטים שבהם כל המילים מתחילות באות **ש**. אפשר לבקש מהתלמידים לכתוב את המשפטים בכתיבה ילדית (ראו הרחבה על כתיבה ילדית בעמ' 10 במד"ל). גם במקרה זה אפשר לרכז בספרון קטן את כל המשפטים שהילדים חיברו. ספרונים אלה ישמשו כלי לתיעוד הלמידה במהלך השנה.
- בקשו מהתלמידים למצוא את האות **ש** על סרגל האותיות שבדף זה.
- הקדישו זמן להיכרות עם סדר האותיות. אפשר לעשות זאת גם באמצעות שירים או משחקים.
- אפשר להראות בעזרת היוטיוב סרטונים קשורים לאותיות הא"ב. לדוגמה:
- <http://www.youtube.com/watch?v=XtDIFvN05oc> שיר האלף בית - הופ ילדות ישראלית
- <http://www.youtube.com/watch?v=gCAznfygWTY> שיר האלף בית
- <http://www.youtube.com/watch?v=GukEJETngdI> שיר האותיות "כמוני לא תוכלו למצוא" עפרה ועידן
- הדגישו על הלוח כתיבה של האות **ש**: הצביעו על הכיוונים כדי שהילדים ידעו מהי נקודת ההתחלה של הכתיבה. התלמידים יתרגלו את כתיבת האות גם במחברת.
- אם יש בכיתה לוחות מחיקים, תרגלו כתיבה על הלוח המחיק ושימו לב לכיווני הכתיבה של התלמידים.
- חשיבות התרגול של כיווניות נכונה היא קריטית. תלמידים רבים נוטים לכתוב את האותיות שלא בכיוון המומלץ. הדגישו זאת כל עת שאתם כותבים על הלוח וכן הקפידו שהתלמידים יכתבו נכונה בספר הלימוד או במחברת.

- לתלמידים שזקוקים לתרגול נוסף - "דפי תרגול", הנמצאים ב"נספחים" וכקובץ דיגיטלי.

מבוך (עמ' 19)

התחילו פעילות זו בהסבר כללי על מהותו של מבוך. לאחר מכן הסבירו לתלמידים מה הם נדרשים לעשות בפעילות זו. הדגישו לילדים כיצד עליהם להשלים את המבוך באמצעות המללה בקול של שמות העצם המופיעים באיור תוך כדי הדגשה של האות **ש**.

הקניית הצירוף **ש/ש** (עמ' 18)

כתבו את הצירוף **ש/ש** במרכז הלוח. אמרו: זו האות **ש**. מתחתיה הסימן קמץ. זו האות **ש**. מתחתיה הסימן פתח. קוראים זאת כך: *sha*. בקשו מהתלמידים לחשוב על מילים ועל שמות המתחילים ב-**ש**. אמרו אותם יחד בכיתה.

חשוב לוודא שכל התלמידים מבינים את הצירוף של התנועה **a** לצליל. אפשר להיעזר בקוביות כדי להמחיש זאת: כתבו על קובייה אחת את האות **ש** ועל קובייה אחרת את סימן הניקוד: **ַ**. הציגו את הקובייה עם האות ואמרו את הצליל: **ש**. חזרו על כך כמה פעמים. לאחר מכן שימו מתחת לקובייה זו את הקובייה עם סימן הניקוד **ַ**. הדגישו כיצד הצליל **ש** מתארך ל-**ש**. חזרו שוב ושוב על ההדגמה: עם הקובייה מתחת אומרים: **ש** ללא הקובייה מתחת אומרים **ש**.

היעזרו בכרטיסי האותיות והתנועות המצורפת לחבילת עזרי הלמידה. תרגלו באמצעותם את הקניית הצירוף.

מה מתחיל ב-**ש**? (עמ' 20)

הנחו את התלמידים לשיים את החפצים שבתמונה. בקשו מהתלמידים לבדוק באיזה צירוף פותחת כל מילה וכתבו **ש** רק מתחת למילים הפותחות ב-**ש** (מתחת לאלה שאינן פותחות ב-**ש** אין צורך לכתוב דבר).

חשוב לוודא שהתלמידים מכירים כל איור בשמו.

המליצו לתלמידים לחפש בעיתונים תמונות נוספות של מילים שמתחילות ב-**ש** ולהדביקן במחברת.

הכינו משחקי התאמה בין חפץ לתנועה פותחת.

אפשר גם להכין במחשב מצגת של מילים (עם תמונות) שמתחילות ב-**ש**.

תמונה מורכבת (עמ' 20)

הסבירו לתלמידים את המשימה. חפשו פריטים רבים ככל האפשר שהצליל *sha* מופיע בהם. לאחר ביצוע המשימה שחקו עם התלמידים: מי מצא את מספר הפריטים הגדול ביותר? עודדו את התלמידים למצוא אפשרויות רבות ככל האפשר.

בקשו מהתלמידים להתבונן סביבם ולחפש מילים נוספות שהצליל *sha* נמצא בהן.

תוכלו לבקש מהתלמידים ליצור "תצלום מורכב": לאסוף חפצים שיש בשמם **ש** או **ש**, להניח אותם בסמיכות יחד עם חפצים נוספים, לצלם זאת ולהביא לכיתה את התמונה (תמונה מודפסת או תמונה שתוצג באמצעות "ברקו") על מנת שהתלמידים יחפשו את החפצים שהצליל *sha* מופיע בשמם. אפשרות אחרת: בקשו מהתלמידים להביא חפצים שבשמם יש הצליל *sha*. ערכו תערוכה קטנה.

הקניית **ש/ש** (עמ' 21)

כתבו על הלוח ואמרו **ש, ש, ש, ש**. הצביעו על הצירוף **ש** ואמרו: זו האות **ש**, מתחתיה הסימן שווא. קוראים זאת כך: *sh*. הראו לתלמידים כיצד השינוי בניקוד יוצר צליל שונה. בקשו מהילדים לחשוב על מילים המסתיימות ב-**ש** (כביש, ראש, איש, אש...). בקשו מהילדים לחשוב על מילים המתחילות ב-**ש** (שלולית, שביל, שמרטף, שתיל, שתיקה...). ולאחר מכן מילים ששומעים בהן **ש** באמצע המילה (משטח, משטח, משכב, משקולת...).

שחקו משחק של שָ או שֶ: אמרו מילים המתחילות ב-שָ או ב-שֶ ובקשו מהילדים לומר אם המילה מתחילה ב-שָ או ב-שֶ.

תרגלו את ההקניה בעזרת כרטיסי האותיות והתנועות המצורפות בערכת העזרים.

יש תלמידים העלולים להתקשות במעבר בין שָ ל-שֶ. חשוב לתרגל זאת שוב ושוב ולחזור כל העת לעובדה שללא סימני הניקוד שומעים את הצליל בלבד. תוכלו לתרגל זאת בעזרת לוח מחיק:

כתבו ש.

אמרו את הצליל ש.

הוסיפו מתחת ל-ש את סימן הניקוד קמץ. מה יצא? שֶ.

מחקו את סימן הקמץ - נשארנו שוב רק עם הצליל ש. אמרו: ש.

מה יקרה אם נשים מתחתיו שווא? יצא - שָ.

הדגישו את חשיבות סימני הניקוד. כתבו זה לצד זה שָ שֶ שָ ותרגלו כיצד יש לקרוא כל אחד מהצירופים.

עלילון: ילדה וארנב (עמ' 22)

לאורך ספר הלימוד מוצגים עלילונים בהתאם לרמת הקריאה של התלמידים.

להלן הצעה לפעילות שמתאימה לעלילון המוצג כאן ולעלילונים שיופיעו בהמשך.

שוחחו על הסיטואציה הנראית בתמונה. קראו יחד עם התלמידים והדגישו את הצליל שנלמד. אפשר לקרוא עם הילדים בקריאה שקטה, בקריאה בקול רם, בקריאה עם מגנייה, בקריאה תקיפה וכדומה. כדאי להפוך זאת להצגה קטנה בכיתה: לחלק את התפקידים לזוגות, וכל זוג יקרא תפקיד של אחת הדמויות. לאחר מכן יתחלפו בתפקידים.

כהעשרה בנושא הראו לתלמידים ספרים שהם עלילון ועלילונים בעיתונים (במגזין "עיניים" יש מדור קבוע של עלילונים. גם במגזינים "מסע צעיר" ו"טבע הדברים" יש עלילונים).

המלצה לספרים שהם עלילונים:

סעודה עם המלכה / רותו מודן

היה הייתה צפרדע / מאירים אחדים, הוצאת מודן

הקניית מילים

להלן הדגמה לאופן הקניית מילה.

מילה: שָר (עמ' 28)

סדר הקנייה מומלץ והצעות לפעילויות

- כתבו על הלוח את המילה שָר באותיות גדולות וביניהן רווח.
- הדגישו לתלמידים מה קורה כאשר מחברים שָ עם ר.
- קראו את המילה בקול והדגישו את הצטרפות הצלילים לכלל מילה: כל אחד מהצלילים ייקרא בנפרד,

ואח"כ ברצף תוך יצירת המילה **שָׁר**. חשוב שהתלמידים ייחשפו לתהליך ויתנסו בהרכבת המילה. שוחחו עם הילדים: מה משמעות המילה? מי שר? וכדומה.

- תרגלו את ההקניה בעזרת כרטיסי האותיות והתנועות המצורפות בערכת העזרים. בקשו מהתלמידים להרכיב את המילה **שָׁר**, ולקרוא אותה.
 - אפשר לומר לתלמידים שמהאותיות **ר** ו-**ש** אפשר ליצור גם מילה. כתבו על הלוח את המילה **רָש**, בקשו מהם לקרוא את המילה. סביר להניח שרוב התלמידים אינם מכירים את משמעות המילה. הסבירו את משמעותה וציינו שלרוב יהיה השימוש במילה זו בספרים.
- מומלץ להזכיר לתלמידים את פעילות המוכנות של אותיות, מילים ומשפטים שנעשתה בתחילתו של ספר הלימוד. "למדנו כמה אותיות ועכשיו אנחנו מצרפים את האותיות למילה. עוד מעט נוכל גם לצרף כמה מילים למשפט."

במה מתחילה המילה? (עמ' 32)

התרגיל משמש חזרה על צלילים קודמים שנלמדו.

בקשו מהילדים להציע מילים נוספות המתחילות בצלילים אלה ומיינו יחד אתם את המילים לקבוצות על פי הצליל הפותח. הכניסו גם מילים שאינן שמות עצם, כגון **ראה, שמר, גמר, שתקן, גבוה**. זו עוד הזדמנות מצוינת לחזור לשמות ילדי הכיתה: מיינו את שמות ילדי הכיתה לפי הצלילים הללו והוסיפו לרשימה שמות אחרים.

הכינו משחקי זיכרון, התאמה ועוד לצורך תרגול.

הכינו דף תרגול ובו תמונות שמתחילות בצלילים שנלמדו. בקשו מהתלמידים למיין זאת בטבלה. תוכלו להכין דפים בהתאם לרמות התלמידים (דף עם שלושה צלילים למתקדמים יותר ועם שני צלילים למתקשים).

מה נגמר ב-ג? מה נגמר ב-ר? (עמ' 33)

כדאי להפנות את תשומת הלב של התלמידים לסיומת **ג** ו-**ר**. המילים **כדור** ו**דג** מתאימות להדגמה. כתבו על הלוח את המילים **כדור** ו**דג**, קראו בהדגשה את סיומת המילים ובקשו מהתלמידים עוד מילים המסתיימות בצלילים אלה. הסבירו לילדים שצלילים סוגרים אלה אינם מנוקדים.

מילים: **גג, שָׁר, גָּר** (עמ' 35)

סדר הקניה מומלץ

- כתבו את המילים על הלוח ובקשו מהתלמידים לקרוא את המילים.
- בקשו מהילדים לחבר משפט לכל מילה. אפשר לבקש מזוגות או מקבוצות של ילדים ליצור ביחד משפטים.
- בקשו מהילדים לבחור את אחת המילים והפנו אותם לצייר ולכתוב אותה במחברת.
- התבוננו באיורים שבדף זה ובקשו מהילדים לומר מה רואים בכל איור. איזו מילה מתאימה לכל איור? הסבירו לתלמידים את הפעילויות שעל הדף.
- הכינו כרטיסים עם המילים הללו. חלקו לכל תלמיד מילה אחת, בקשו ממנו לקרוא את המילה ולשבץ אותה במשפט.

מטרות בהוראת הספרות

1. עירור תחושת שותפות עם הדובר בשיר
2. מתן ביטוי למחשבות ולרגשות כלפי המסופר
3. הרחבת משמעות היצירה באמצעות יצירת קשרים עם יצירות אחרות באותו בנושא תוכן (קישור בין שיר זה לשיר "שבוע ראשון" מאת שלומית כהן-אסיף)

המלצות לפעילויות

טרם קריאה

- שוחחו עם התלמידים על הפעם הראשונה שבה נכנסו לכיתה א': מה ראיתם כשנכנסתם בפעם הראשונה לכיתה א' ואיך הרגשתם? מה עשיתם ביום הראשון של כיתה א'? לאחר מכן שוחחו על הדמויות המופיעות בדף המקדים לשיר, האם הן דמויות הדומות לילדי הכיתה? בצעו את הפעילות המופיעה בעמ' 39.

קראו את השיר.

לאחר קריאה

- שוחחו עם התלמידים: מה לדעתכם מרגיש הילד בשיר? האם בשיר הזה יש משהו המזכיר לכם איך הרגשתם ביום הראשון ללימודים?
- התבוננו יחד בתמונות המתארות כיתות שונות ובקשו מהתלמידים לתאר מה הם רואים בהן. בקשו מהתלמידים לחפש את התמונה המתאימה לכיתה שבשיר ודונו מדוע היא מתאימה.
- בקשו מהילדים לחפש את הילד שבשיר בתמונה שהם סימנו, ובקשו שיסבירו מדוע. אם יש צורך, חזרו וקראו את השורות המתאימות בשיר.
- התייחסו לדמויות המופיעות בשיר. האם הכיתה הזו דומה לכיתה שלנו? את מי מהילדים לא הכרתם לפני שנכנסתם לכיתה א'? מי היה יחד אִתכם בגן? איך מרגישים כשנמצאים עם ילדים מוכרים? איך מרגישים כשלא מכירים את הילדים האחרים? איך אפשר לגרום לכל אחד בכיתה להרגיש טוב ונעים?
- בשיר כתוב:
"ברגע הראשון זה נראה לי מפחיד,

כמו החושך הזה

הקטן

לפני שהסרט מתחיל"

יש לשוחח עם התלמידים - למה המספר מדגיש שזה נראה לו מפחיד רק ברגע הראשון? מה קורה אחרי הרגע הראשון? חשוב לקשר למתרחש בכיתה - במה הרגע הראשון של כיתה א' דומה לרגע לפני שהסרט מתחיל? האם גם אתם חששתם ברגע הראשון של כיתה א'? האם הרגשתם השתפרה / השתנתה עם הזמן? אם כן, מה גרם לשינוי?

- הנחו את התלמידים בביצוע פעילויות נוספות שיש לשיר זה.

- בסיום הפעילויות מופיע חיבור בין השיר "שבוע ראשון" של שלומית כהן־אסיף ובין השיר "שלוש כיתה א" של יהונתן גפן. שני האיורים מהשירים, זה לצד זה, מזמנים שיחה על הקשר בין השירים. מומלץ לקרוא שוב את השיר שנלמד כבר ("שבוע ראשון" מאת שלומית כהן־אסיף) ולערוך שיחה קצרה עם התלמידים כתזכורת לנושא שבו עוסק השיר. באופן דומה חיבור כזה ייעשה ביצירות בהמשך ספר הלימוד. מומלץ להתייחס ליצירות דומות גם כאשר אין לכך התייחסות מפורשת בספר הלימוד.
- השיר מופיע במקראה הדיגיטלית המלווה את ספר הלימוד "קוראים ב-א". המליצו לתלמידים להיכנס למקראה ולעבוד על השיר גם שם.

הקניית אות סופית

בחלקים 1 ו-2 נחשפים התלמידים לאותיות הסופיות. להלן הדגמה לאופן הקניית אות סופית.

אות סופית: ן (עמ' 46)

סדר הקניה מומלץ

- כתבו את האותיות **נ** ו **ן** על הלוח.
- אמרו לתלמידים שהאות **ן** נכתבת כך בתחילת המילה ובאמצע המילה אבל בסוף המילה כותבים אותה אחרת, ולכן קוראים לה **נון** סופית.
- בקשו מהתלמידים לחשוב על מילים שמסתיימות באות **ן**.
- כתבו על הלוח את המילים **נָן, נִנָּן, וְנִנָּן**. אפשר לצבוע את האותיות **נ** ו-**ן** במילים **נָן וְנִנָּן** כדי להראות את שתי צורות האותיות.
- שוחחו עם התלמידים: למי יש בשמו אות סופית כלשהי? למי יש נון סופית בשמו? כדאי להזמין ילדים אלה לכתוב את שמם על הלוח. אילו עוד שמות מסתיימים באות **ן**?

צְבָעוּ בְּאָדָם - ן

צְבָעוּ בְּיָרֵק - ן

נִגְנוּ גִּנְנוּ גָּנוּ נִגְרָו

- שוחחו: מה עושה כל בעל מקצוע? באילו כלים הוא משתמש? היכן מקום העבודה של כל בעל מקצוע? התייחסו גם לבעלות מקצוע. שאלו: איך קוראים לאישה שמגנת בתזמורת? איך קוראים לאישה שעובדת בנגרייה? איך קוראים לאישה שעובדת בגינה? איך קוראים לאישה שעובדת בגן ילדים?
- הצעות לפעילויות נוספות:

*משחק מיון: הביאו לכיתה תמונות של חפצים השייכים לשלושת בעלי המקצוע ובקשו מהתלמידים לשייך אותם לאחד מבעלי המקצוע הכתובים על הלוח. נצלו את ההזדמנות לשיים כל חפץ.

הציעו לתלמידים לכתוב במחברותיהם על המקצועות של בני משפחתם ולצייר ציורים מתאימים.

*מה אני רוצה להיות כשאהיה גדול? בקשו מהילדים לכתוב / לצייר על דפים מה הם רוצים להיות כשהיו גדולים. אספו את התוצרים והכינו ספרון **המקצועות העתידיים של ילדי כיתה א'**.

בקשו מהתלמידים להביא לכיתה תמונות של בעלי מקצוע שונים.

יש שירים העוסקים בנושא זה. מומלץ להציגם בכיתה כגריון:

<http://www.youtube.com/watch?v=yVu0GXQzwNE> כשאהיה גדול - שלמה גרוניך (מתוך מסיבת גן)

<http://www.youtube.com/watch?v=X0S4C3CuF68> הכבש השישה עשר - כשאהיה גדול

הקיפו מילים קיימות (עמ' 48)

בפעילות זו התלמידים צריכים לקרוא את המילה ולחשוב אם היא קיימת בשפה העברית. לפני הפעילות בדף זה הציגו לילדים בעל פה שתי מילים לדוגמה (נשר - רשן) ושאלו: האם המילה קיימת בעברית? האם אתם מכירים את המילה הזו? הציגו דוגמה נוספת, ולאחריה קראו יחד עם התלמידים את המילים בדף זה ושאלו אותם אם המילים קיימות בשפה או לא. הסבירו לתלמידים את הפעילות שבדף זה.

לתלמידים מתקדמים הציעו להכין במחברת טבלה עם מילים שקיימות בעברית ומילים שאינן קיימות.

אפשר לתרגל פעילות זו באמצעות כרטיסי משחק: התלמיד צריך להרים כרטיס לקרוא את שכתוב עליו ולומר אם זו מילה קיימת או לא.

ציירו תמונה לכל מילה (עמ' 48)

זוהי פעילות שבה התלמידים מתבקשים לקרוא את המילים ולצייר להן ציור מתאים. הציור מהווה **בקרה** לכך שהמילה נקראת נכון (באופן דומה לפעילויות דוגמת מתיחת קו ממילה לתמונה).

אפשר להציע לתלמידים שמסוגלים לכך - לכתוב עוד מילים במחברת ולצייר להן ציורים.

בונים משפט

בונים משפט (עמ' 49)

הצעות לפעילויות

- כתבו את המשפט וקראו אותו: **רן שָׁר**. אמרו: כתבתי כאן משפט קצר.
- קראו יחד עם התלמידים את המשפט שנכתב.
- בקשו מהתלמידים לחשוב על משפטים נוספים שבהם המילה **שָׁר**. כתבו דוגמאות נוספות על הלוח.
- כתבו את המשפט: _____ **שָׁר**. שאלו את התלמידים: מי שר? המורה תכתוב את הצעות התלמידים על הלוח.
- בקשו מהתלמידים לכתוב במחברותיהם משפטים עם שמו של רן ושמות בעלי המקצוע שנלמדו (נגן, נגר, גן) ועם הפעלים שנלמדו: שר, גר.
- הציעו לתלמידים לתרגל את הקריאה באמצעות פזל השלמה: חלק מהכרטיסים יכולו שמות כמו רן (אפשר גם שמות מוכרים מהכיתה). החלק האחר יכיל מקצועות ופעולות כמו גן, נגר, שר, גר, ועליהם יהיה ליצור משפט ולקרוא אותו.
- הזכירו לתלמידים את פרק המוכנות בתחילתו של ספר הלימוד. ספרו: למדנו אותיות, קראנו מילים ועכשיו אנחנו יכולים לצרף את המילים למשפט.

משפט מצחיק (עמ' 50)

לאורך ספר הלימוד מוצגים משפטים הגיוניים ומשפטים שאינם הגיוניים - בהתאם לרמת הקריאה של התלמידים. להלן הצעות לאופן ביצוע משימה זו.

הצעות לפעילויות

- כתבו משפט לא הגיוני על הלוח. לדוגמה: גג שר.
- שוחחו: מדוע המשפט מצחיק? מה לא הגיוני בו? מה היינו יכולים לכתוב במקום המילה **שָׁר**, והמשפט עדיין יהיה מצחיק (גג אכל, גג בכה...)? מה היינו יכולים לכתוב כדי להפוך את המשפט להגיוני (גג אדום, גג גבוה...)?
- חלקו לתלמידים תפקידים בזוגות: האחד יקרא רק את המשפטים המצחיקים; האחר - את המשפטים שאינם מצחיקים.
- הפנו את התלמידים לכתיבה במחברת של משפט מצחיק ומשפט שאינו מצחיק.
- הציעו לתלמידים הרוצים ויכולים - לכתוב מספר משפטים מצחיקים למילים שנלמדו. אפשר להכין ספרונים של משפטים מצחיקים.
- יש תלמידים שיתקשו בהבנת אבסורד. מומלץ לתרגל אתם תחילה הבנת אבסורד בתמונות משעשעות (להתבונן בתמונה ולהמליל מה מצחיק בה) ורק לאחר מכן לעבור למשפטים הכתובים.

עלילון (עמ' 50)

- בקשו מהתלמידים להתבונן בתמונת העלילון: מה הם רואים בתמונה? מי הדמויות? איזה סיפור אפשר לספר על התמונה?
- שוחחו: היכן מתחילים לקרוא? איזו בועת דיבור יש לקרוא קודם?
- קראו את הטקסט בשני אופנים: פעם אחת כאשר קוראים את בועת הדיבור של השור, ולאחריה את בועת הדיבור של הארנב; בפעם השנייה - קודם את הבועה של הארנב ולאחר מכן את דברי השור. האם הסיטואציה השתנתה? כיצד משתנה הסיפור בעקבות השינוי בסדר הקריאה? האם זה הארנב שמתגרה בחיות האחרות, והשור משתיק אותם? או שאולי השור מבקש מהארנב לשמור על השקט כי הרעש מפריע לו לקרוא עיתון, ואילו הארנב "עושה לו דווקא"...
- בכל מקרה יש לומר לילדים שתמיד קוראים מלמעלה, מימין לשמאל.

מה נגמר ב-1? מה נגמר ב-2? (עמ' 55)

- הפעילות דורשת הקוונה לכך שכל איבר המוזכר בציוור הוא ביחיד (אוזן, עין, שן, יד).
- שאלו את הילדים למה מכוונים החצים.
 - שחקו במשחק שבו אתם מצביעים על איבר בגוף, והתלמידים אומרים באיזה צליל מסתיים כל שם.
 - הכינו כרטיסי תרגול ועליהם תמונות של חפצים המסתיימים באותיות אלה ותנו לתלמידים לסמן חפצים אלה בעזרת מצבע מחיק.
 - תוכלו להכין דף עבודה ובו מיון למילים נוספות המסתיימות ב-1 או ב-2.

ה - ה הידיעה (עמ' 63)

בשלב זה התלמידים כבר מכירים את האות **ה** ואת הצליל **ה/ה**.

- הפנו את התלמידים לתמונה המובאת בעמוד זה (עמ' 63 למעלה) ושאלו מה מיוחד בדג שלצדו כתובה המילה **הַדָּג**.
- בקשו מהתלמידים להסתכל על הדגים האחרים בתמונה ושאלו מדוע לידם לא כתובה המילה **הַדָּג**. בקשו מהתלמידים להניח את ידם על הדג הגדול וקראו ביחד: **הַ דָּג**. הדגישו בקול את **ה הידיעה** וכתבו על הלוח: **ה**.
- ציירו על גבי הלוח שורה של כדורים זהים וביניהם כדור אחד גדול וצבעוני. הצביעו על כל אחד מהכדורים והזהים ואמרו: זה כדור, זה כדור, זה כדור, אבל זה (הצביעו על הכדור הגדול) - זה כדור.
- הסבירו: אנחנו מוסיפים **ה הידיעה** כשאנו רוצים להדגיש דבר-מה, לספר עליו שהוא לא "סתם" אלא מוכר ומיוחד. הדגישו זאת בעזרת הדגים והכדורים. כל אחד מאלה הוא "סתם" כדור, אבל זה ה - זה כדור. כל אחד מאלה הוא "סתם" דג, אבל זה **הַדָּג**.
- כתבו **ה** על הלוח, וליד זה כתבו שני משפטים זה תחת זה (לדוגמה: **גִּנְן שָׁר בְּגֵן**. **הַגִּנֵּן שָׁר בְּגֵן**). הסבירו: במשפט הראשון גנן כלשהו שר בגן, ואילו במשפט השני גנן מסוים שר בגן.

- הדגימו את הנושא דרך שאילת שאלות: מי החיה האהובה עליכם? מי הזמר האהוב עליכם? מה המשחק האהוב עליכם? וכדומה.
- בקשו מהתלמידים לצייר במחברותיהם דוגמאות נוספות.

ה בסוף מילה (עמ' 65)

- שחקו עם התלמידים במשחק "הוא והיא". אמרו פועל בזכר ובקשו מהתלמידים להשלים את צורתו בנקבה: הוא לבש והיא... (לבשה), הוא אכל והיא..., הוא שמר והיא..., הוא ישב והיא..., הוא שר והיא..., הוא גר והיא ...
- אמרו: בואו נשמע את ההבדל בין שר ל- שרה; במילה **שָׁרָה** שומעים בסוף *a*.
- מה ההבדל בין גר ל- גרה? - במילה **גָּרָה** שומעים בסוף *a*.
- מה ההבדל בין דג ל- דגה? - במילה **דָּגָה** שומעים בסוף *a*.
- כתבו על הלוח את זוגות המילים: **שָׁרָה - גָּר - נָרָה, דָּג - דָּגָה**. הסבירו: כששומעים *a* בסוף המילה כותבים זאת כך: הצביעו על **ה** בכל אחת מהמילים: **שָׁרָה, נָרָה, דָּגָה** וסמנו זאת בצבע שונה.
- תרגלו את ההקניה בעזרת כרטיסי האותיות והתנועות המצורפות בערכת העזרים. תוכלו לכתוב מילה ולבקש מהתלמידים להוסיף את האות והתנועה במקום המתאים.
- בקשו מתלמידים המסוגלים לכך, **לכתוב** במחברותיהם מילים נוספות בזכר ובנקבה.

תפזורת (עמ' 68)

בשלב זה אנחנו מתמקדים בתפזורת שיש למצוא בה מילים הכתובות במאוזן בלבד.

הצעות לפעילויות

- הסבירו כיצד בנויה תפזורת. הדגימו על הלוח בעזרת תפזורת קטנה ובה המילים הבאות:

ה	ר	ש
ר	ג	ש
ה	ג	ג

- קראו בקול את המילים הכתובות.
- הדגימו לילדים כיצד לסמן את המילים שהם הצליחו לקרוא. כדי לתרגל את הנושא הזמינו ילדים ללוח. יהיה עליהם לקרוא את המילה ולסמן אותה.
- שרטטו תפזורת נוספת ובה שמות ילדים מהכיתה. הזמינו ילדים אלה למצוא את שמותיהם ולסמנם.

לדוגמה:

	ן	ת	מ
ן	ת	ו	ד
ר	ת	ס	א
ל	ט	ן	ח

- הכינו תפזורת ריקה ובקשו מהתלמידים לכתוב בתוכה ארבע מילים שלמדו (לפי בחירתם). לאחר הכתיבה התלמידים יחליפו ביניהם את התפזורות וחבריהם ימצאו את השמות בתפזורת.

סיפור: **ילד כיתה א' / ויטל גייגר (פרלמן)** (עמ' 69)

מטרות בהוראת הספרות

1. פיתוח מודעות ליצירה כמשקפת היבטים שונים במציאות חיי התלמיד (התרגשות לקראת מעברים, הצפה במחשבות, אי יכולת להירדם)
2. התנסות מחדש בחווייה מוכרת ועירור הזדהות עם הילד הדובר
3. הרחבת משמעות הסיפור באמצעות קישור ליצירות אחרות באותו נושא תוכן

הצעות לפעילויות

טרום קריאה

הפנו את התלמידים להתבוננות בתמונה המופיעה לפני הסיפור. שוחחו: הילד הער במיטה הולך מחר לכיתה א'. על מה הוא חושב? על מה אתם חשבתם בלילה לפני הכניסה לכיתה א'?

קראו תחילה את הסיפור ברצף ולאחר מכן ערכו שיחה על כל חלק בנפרד.

לאחר קריאה

חלק ראשון: מהמילה **לילה** ועד המילים **אני לא מצליח**

קראו חלק זה של הסיפור, ושוחחו עם התלמידים על הדמויות בסיפור ועל ההתרחשות: היכן מתרחש הדבר ומתי?

שאלו את התלמידים: מדוע הילד שבסיפור אינו מצליח להירדם? על מה הוא חושב?

המלילו את רגשות התלמידים בעקבות קריאת הסיפור ושוחחו עמם: מה הרגשתם בלילה שקדם ליום הלימודים הראשון? מה מרגיש הילד בסיפור ומה הרגשות שמתעוררים בכך: האם יש דמיון / שוני? (אם נערכה שיחה על התמונה, אפשר לקצר בחלק זה ולשוחח באופן כללי על הסיפור עצמו: מי הוא המספר בסיפור? האם כל בני המשפחה שבסיפור התרגשו לקראת הכניסה לכיתה א'?)

חלק שני: מהמילים **אבא לימד** ועד המילים **כיתה א'**

נקודות לשיחה: מה הילד חושב שיקרה לו בכיתה א'? מה אתם חשבתם שיקרה לכם? מדוע הילד רוצה לשבת על יד אבישי? האם גם אתם הגעתם עם חברים לכיתה כמו הילד בסיפור? ליד מי רציתם לשבת? מה לדעתכם הילד מרגיש?

חלק שלישי: מהמילים **אני שומע** ועד הסוף

נקודות לשיחה: מה עשה הילד? כיצד הרגיש הילד כשליטף את התיק? כיצד נרדם לבסוף? מדוע התרגשה אמו של הילד?

האב כמעט אינו מוזכר בסיפור. שאלו את התלמידים: האם גם אביו של הילד התרגש? מי מבני המשפחה שלכם התרגש מעלייתכם לכיתה א'?

מומלץ לבצע העברה לתלמידים עצמם: האם גם לכם היה קשה להירדם לפני היום הראשון ללימודים? מי היה אתכם בבוקרו של היום הראשון ללימודים?

לפני שעוברים לפעילויות בדפים אלו הסבירו לתלמידים מה הם מתבקשים לעשות.

בפעילות "מה מתאים לסיפור?" מומלץ להמליץ עם התלמידים את מה שרואים בתמונות ומדוע תמונה כזו או אחרת מתאימה או אינה מתאימה לסיפור. בפעילות "סידור ברצף" הסבירו לתלמידים למה מתכוונים כאשר הם מתבקשים לסדר את המשפטים ברצף.

גם כאן מקושר הסיפור לשני השירים הקודמים. יש לשוחח עם התלמידים על הקשר בין היצירות.

עלילון (עמ' 77)

מומלץ לקרוא את הכתוב פעמים אחדות בכיתה עם הילדים. הזמינו תלמידים וחלקו להם תפקידים - דנה והנגן. לאחר הקריאה החליפו ביניהם. אפשר לתת לתלמידים להציג את הסיטואציה. אפשר לתת לתלמידים לכתוב במחברות עלילון דומה עם המילים שכבר למדו: גן, נגן, נגר, לשה, לש, שר, שרה וכו'.

מה נגמר ב-? מה נגמר ב-ל? (עמ' 78)

לפני שהילדים ממלאים משימה זו, שוחחו על התמונה ובדקו אתם מה נגמר באותיות הנלמדות. זכרו שיש בתמונה פריטים נוספים שאין חץ המופנה אליהם. אפשר לדון גם בהם (אוזן, ישבן, שרוול). הסבירו לתלמידים שעליהם לכתוב אך ורק את האות הסופית של החפץ שאליו מופנה החץ.

מומלץ להוסיף דף למיון תמונות על פי הצליל בסוף המילה.

קראו את המילה גֶלְשָׁן (עמ' 80)

כתבו את המילה גֶלְשָׁן על הלוח ובקשו מהתלמידים להסביר מהו גלשן.

שאלו את התלמידים אם הם מכירים מילים מאותה משפחת מילים והוסיפו מילים לרשימה (גולש, גולשת, מגלשה, לגלוש, גלישה, מגלשיים...). שוחחו על הקשר בין כל המילים הללו. לדוגמה: מה הקשר בין גלשן למגלָשָׁה?

קשרו בין הנושא לעולמם של הילדים: האם ראיתם פעם גולש על גלשן? האם אתם מכירים אדם שזה תחביבו?

תוכלו לקשר למונח **גלישה** במרשתת (אינטרנט). בכיתות ממוחשבות אפשר להדגים את פעולת הגלישה.

מילים שלמות

לאורך ספר הלימוד מוצגות מילים שלמות שיש להציג בפני הכיתה בבהירות ולחזור ולתרגל את קריאתן. להלן הצעה לדרך ההקניה של מילה כזו.

מילה: לא (עמ' 83)

- הדגמו שימוש במילה **לא** בתוך משפטים. אפשר לתרגל משפטים ובהם המילה **לא**, כאשר בכל פעם שנשמעת המילה - יסמנו התלמידים "לא" באמצעות פנטומימה.

בקשו מהתלמידים לקרוא בקול את המילים המופיעות בפעילות זו (יש בכך תרגול של מילים שהם כבר יכולים לקרוא).

שאלו את התלמידים כמה פעמים מופיעה המילה **לא** בשורה הראשונה, השנייה, השלישית, וכמה פעמים מופיעה המילה **לא** בכל הפעילות. בקשו מהילדים להקיף בפעילות את המילה **לא**. אפשר להציע להם לצבוע כל **לא** בצבע אחר.

- בקשו מהתלמידים משפטים ובהם משובצת המילה **לא**.
- תרגלו את ההקניה בעזרת כרטיסי ההברקה של המילה **לא**, הכלולים בערכת העזרים.
- הכינו מקום בולט בכיתה ותלו שם מילים שלמות לצורך תרגול הקריאה וחיזוק הלמידה.
- הפנו את התלמידים למחברת: יכתבו בכתיבה ילדית משפטים עם המילה **לא**.
- תוכלו להכין ספרוני **לא** של כיתה א', ולאחר מכן להפיק ספרוני **לא**.
- תוכלו לקרוא לתלמידים סיפורים שבהם המילה **לא** היא מרכיב משמעותי:

הדובון לא לא / יצחק אבנון, הוצאת מודן

אלונה לא / רימונה דינור, הוצאת כתר

לא דני! / דיוד שנון, הוצאת זמורה ביתן

ספר: **אני בהחלט קטנה מדיי לבית ספר / לון צ'יילד** (עמ' 85)

מטרות בהוראת הספרות

1. קידום יכולת הניבוי על סמך רמזים חוץ-טקסטואליים (כל המופיע על כריכת ספר)
2. עירור הזדהות עם רגשות אמביוולנטיים כלפי ההליכה לבית הספר

מטרות בתחום ההעשרה הלשונית

1. גילוי הקשר בין עיצוב המילים והאותיות על הכריכה ובין תוכנו של הספר (שימת לב לעיצוב הגרפי כמקדם את הבנת הטקסט)
2. פיתוח ערנות לרבגוניות בעיצוב גרפי של אותיות האלף-בית ושל מילים
3. פיתוח ערנות מורפולוגית להבנת קשרים בין מילים מאותו שורש (כריך - כריכה)

רקע על הספר:

ייחודו של ספר זה הוא בעיצוב הוויזואלי שלו. הטקסט מופיע כחלק מהאיור עצמו, לעתים משולב באיור ולעתים מהווה את האיור עצמו. הגופנים השונים והגדלים שלהם יוצרים משחק מרהיב על הדף. אבירמה גולן תרגמה את הספר לאחר שהתאהבה באנגלית הילדית שבו, והפכה את העברית שבספר לעברית ילדית. (לדוגמה: בשם הספר מופיע צירוף המילים **לבית ספר** ולא כפי שצריך לכתוב: **לבית הספר**). הספר מזמין קריאה חוזרת הן של האיורים המיוחדים והן של הטקסט החביב והמתוחכם. הילדים הקוראים עשויים לזהות את הדמויות המופיעות בספר: הן מופיעות בתכנית טלוויזיה האהובה עליהם.

טרומ קריאה

- כדאי לכוון את התלמידים לכריכת הספר, לשם הסיפור ולגודל הגופנים והמילים: אילו מילים הן קטנות / גדולות / בולטות? וכו'. כווננו את התלמידים לשם היוצרת; שוחחו עם הילדים על כך שגם את האיורים המיוחדים יצרה לורן צ'יילד.
- שוחחו עם התלמידים על המילה **כריכה** ועל הקשר שלה למילה **כריך**.
- שוחחו עם התלמידים: מה לדעתם יסופר בספר? תוך כדי שיחה הראו לתלמידים תמונות אחדות - בדפים אלה ובמקומות אחרים בספר - על מנת לעזור להם בתהליך הניבוי. (התמונות המומלצות: הכפולה עם הפילים, הכפולה עם המפלצת, הכפולה עם התלבושת האחידה).
תהליך הניבוי בספר חשוב ליצירת עניין וסקרנות, וכן מקל על ההבנה של הסיפור. לאחר מכן קראו את הטקסט בשלמותו.

לאחר קריאה

- שוחחו על החוויה עם התלמידים. במהלך שיחה זו בדקו עם תלמידי הכיתה מה מתוך תהליך הניבוי אומת במהלך קריאת הספר ומה הופרך.
- קראו פעם נוספת את הספר ובצעו תהליך של הסיפור. אפשר להציג את הדמויות ולבדוק מה אמרה כל דמות ומדוע. ספרו את הסיפור יחד עם התלמידים גם בעזרת האיורים. שיחה שמציגים בה את הדמויות ומנסים לערוך שיחה ביניהן, משמשת פעמים רבות כסוג של תהליך הטקסט. הזמינו שני ילדים שייצגו את הדמויות בספר וייצגו את הנאמר.
- לפני שעוברים לשאלה המופיעה בדף זה שוחחו על השאלות הבאות: לָמָּה לדעתכם לולה אומרת שהיא קטנה מדוי כדי ללכת לבית הספר? מי הצליח לשכנע את לולה ללכת לבית הספר?
- אפשר לרכז את טענותיה של לולה מדוע היא אינה צריכה ללכת לבית הספר, ומנגד - את דברי השכנוע של צ'ארלי.
- בדפים אלה מופיעה השאלה הבאה: כיצד לולה השתכנעה לבסוף שכדאי לה ללכת לבית הספר? שוחחו עם התלמידים: האם גם אתם חששתם / הרגשתם כמו לולה? איך הרגשתם לפני שהגעתם לבית הספר? מה שמעתם על בית הספר? מה חשבתם שיהיה בבית הספר?
- קראו לתלמידים את ההוראות ואת המשפטים הכתובים בדפים אלה והסבירו להם את המשימות שעליהם לבצע.
- כווננו את התלמידים להמלצות המופיעות על הדף, דברו על משמעות המילה **המלצה**, שוחחו עם התלמידים על הספרים האחרים: האם הם מכירים אותם? האם יש להם בבית ספרים בנושא? הביאו לכיתה עוד ספרים בנושא וקראו להם. בקשו מהם המלצות נוספות לספרי קריאה.
- הספר מופיע במקראה הדיגיטלית המלווה את ספר הלימוד "קוראים ב-א". המליצו לתלמידים להיכנס למקראה ולעבוד על הספר גם שם.

עלילון (עמ' 93)

בעלילון נעשה שימוש בתופעה של מילים דו־משמעיות - מילים שיש להן שתי משמעויות: האחת משמשת כשם עצם או כשם פרטי והשנייה משמשת כפועל (נָתַן, נָתַן, נָהַג, נָהַג, דָּג, דָּג...).

- בקשו מהתלמידים להתבונן בעלילון, תמונה אחר תמונה ושוחחו עם התלמידים: מי הדמות שבאיור? מה עשה נתן? נָתַן, נָתַן. בתמונה השניה: מי הדמות? נהג. מה עשה הנהג? הָנַהַג, נָהַג. וכן הלאה בתמונות הבאות. בקשו מהתלמידים לקרוא את העלילון.
- הסבירו לתלמידים: יש מילים בעברית שיש להן שני פירושים. לדוגמה: נתן נתן. יש ילד בשם נָתַן. ולמילה **נָתַן** יש גם משמעות של פעולה שבה נותנים משהו למישהו.
- הדגימו עם שמות נוספים (מומלץ מתלמידי הכיתה) שיש להם שתי משמעויות. לדוגמה: יאיר, יצחק (שמות שהם גם שם וגם פועל) וכן שמות שיש להן משמעות נוספת כמו: אגם, תמר, מעיין וכדומה.
- הזמינו תלמידים לקרוא את העלילון תוך שימוש בהנגנה מתאימה. תוכלו לחלק תפקידים בין כמה תלמידים.

מתחו קו לתמונה המתאימה (עמ' 94)

הפנו את תשומת לב התלמידים לכך שבאמצעות פעולת מתיחת הקו הם יוצרים משפט: נתן שתה... מיץ. דן תלה... תמונה. תרגלו אתם את הפעולה בקול.

מומלץ ללמד את התלמידים אסטרטגיה של בדיקה: לאחר שסימנו כל קו עליהם לקרוא לעצמם בקול את המשפט שנוצר. אם שלושת המשפטים שנוצרו הם הגיוניים - סימן שהתשובה נכונה; אם לא - התשובה אינה נכונה.

בקשו מהתלמידים לחבר במחברת משפט נוסף.

תל + תל (עמ' 95)

פעילות זו עוסקת במילים שיש בהן הכפלה של אותם הצלילים.

- הפנו את תשומת לב התלמידים למילים נוספות כאלה: עפעף, פרפר, קומקום ובקשו דוגמאות נוספות.
- משחק: אמרו מחצית מהמילה ובקשו מהתלמידים להכפיל אותה ולגלות מהי המילה השלמה. לדוגמה: אמרו "שי" והתלמידים צריכים להגיד את המילה השלמה: שישי.
- תוכלו להכין או לבקש מהתלמידים להכין משחק לוטו המורכב מתמונות של מילים כאלה.

נתן ל... (עמ' 95)

קיימים מצבים שבהם אות המנוקדת בשווא נהגית עם תנועת e (שווא נע). לדוגמה: מילים שפותחות באותיות יחס - ב, כ, ל, מילים שפותחות באותיות ל, מ, נ, ר, י המנוקדות בשווא ועוד.

לדוגמה: כשאומרים את המילה **ילדים**, שומעים *ye* ולא *y*.

כשאומרים את המילה **רציני**, שומעים *re* ולא *r*.

הצירוף שמובא להלן: "נתן ל" מזמן התייחסות למצבים כגון אלה.

אין לחשוף את התלמידים לכללים שבהם שווא נהגה כ- e אלא להסביר שקיימים מצבים שבהם האות המנוקדת בשווא נהגית עם תנועת e.

- על מנת להדגים את ההבדל כתבו על גבי הלוח את הצירוף **לְ**. שאלו: מה כתוב כאן?
- כעת כתבו את המילה **גלגל**. בקשו מהתלמידים לקרוא את המילה ולהדגיש כיצד נשמע הצירוף **לְ**.
- כתבו את המשפט **דן נתן לדנה מתנה**. בקשו מהתלמידים לקרוא את המשפט ולהדגיש כיצד יש לקרוא את הצירוף **לְ** הפעם. השוו **לְ** (במילה **גלגל**) ל- **לְ** (במילה **לדנה**).
- כתבו את הצירוף **רְ** ושאלו: מה כתוב כאן?
- כתבו את המילים **דְרֶשָה, רְננה** ובקשו מהתלמידים לקרוא בכל אחת מהמילים את הצירוף **רְ**.
- הסבירו: כשרואים **לְ** - לפעמים שומעים / ולפעמים שומעים **le**.
- כשרואים **רְ** - לפעמים שומעים **r** ולפעמים שומעים **re**.
- אמרו לתלמידים: כדי לדעת אם קוראים כך או כך צריך לקרוא בשקט, להקשיב למילה שקוראים ולתקן את הקריאה במידת הצורך.
- גם העלילון בעמ' 79 ממחיש תופעה זו. הקפידו על קריאה נכונה של הצירוף הפותח במילים **לדנה, לנתן**.

מתחילים לקרוא אותיות / תרצה אתר (עמ' 99)

מטרות בהוראת הספרות

1. יצירת ציפייה לחדווה הכרוכה ברכישת הקריאה
2. קידום הבנת השיר באמצעות עמידה על עיצובו ועל הקצב שבו
3. הפקת הנאה מיצירה ספרותית מהקצביות הדינמית ומן השמחה העולה ממנה

הצעות לפעילויות

טרומ קריאה

- לפני שיר זה מוצעת פעילות מקדימה בנושא שלטים. קראו לתלמידים את הכותרת בעמ' 98 ושוחחו על התמונה המראה רחוב. מה יש ברחוב? למה יש שלטים ברחוב? אילו שלטים אתם מכירים? התמונה המופיעה בעמוד זה מעודדת שיחה: אילו שלטים חסרים? איך נדע מה כתוב בכל שלט? אילו רמזים עוזרים לנו לקרוא את הכתוב בכל שלט? איזה שלט יהיה בכל חנות?
- כווננו את התלמידים לביצוע הפעילות ולאחריה בצעו רפלקציה:
איך ידעתם להתאים בין השלט לחנות המתאימה? אילו רמזים עוזרים לקרוא את השלטים ולדעת מה שייך למה?
- שוחחו עם התלמידים: האם גם אתם קוראים שלטים ברחוב? איך אתם מרגישים כאשר אתם רואים שלטים או כל דבר אחר כתוב? האם אתם מנסים לקרוא? איך אתם מרגישים כאשר אינכם מצליחים לקרוא? איך אתם מרגישים כשאתם מצליחים לקרוא משהו? מה אתם כבר מצליחים לקרוא ברחוב, בחנות ובמקומות אחרים? האם אתם מצליחים לקרוא גם מה כתוב על אריזות?

קראו את השיר.

לאחר קריאה

- שוחחו: מה מסופר בכל בית בשיר? בקשו מהתלמידים לתאר במילים שלהם את התמונות העולות מכל בית בשיר. הציעו לילדים לבחור בית בשיר ולצייר לו ציור מתאים.
- שוחחו על הפעילויות המופיעות דף זה. במידת הצורך שוחחו על התמונות ודונו: מה רואים בכל תמונה?
- בסיום הפעילויות יש שאלות המתייחסות למבנה השיר. הסבירו לתלמידים את הפעילות ובמידת הצורך ענו יחדיו על השאלות.
- שוחחו על מבנה השיר, הבנוי מבתיים שבהם רוב המילים יוצרות תחושה של מקצב פעימות הלב ו / או מקצב צעידיה ברחוב. המקצב הזה יוצר תחושה של התרגשות מעצם הגילוי של התחלת הקריאה.

הצעות נוספות לפעילות סביב נושא השלטים

- בקשו מהתלמידים לצלם שלטים באזור מגוריהם ולהביא את התמונה.
- בקשו מהם להכין שלט לפי בחירתם (לרוב, לחנות וכו').
- בקשו מהתלמידים להביא לכיתה אריזות של מוצרים שונים שאת הכתוב עליהן הם מצליחים לקרוא. מאריזות אלה אפשר ליצור יחד עם הילדים משחקי זיהוי ומשחקי לימוד קריאה כמו משחק זיכרון או מיון של אריזות לפי אות פותחת ואות סוגרת או לפי צליל פותח וצליל סוגר.
- בקשו מהתלמידים לחפש בעיתונים תמונות, פרסומות, מודעות שרואים בהן שלטים. הביאו לכיתה והכינו תצוגה או משחק.
- השיר מופיע במקראה הדיגיטלית המלווה את ספר הלימוד "קוראים ב-א". המליצו לתלמידים להיכנס למקראה ולעבוד על השיר גם שם.

חברו מילים (עמ' 106)

הסיומת ם

- תרגלו פעילות של הרכבת מילים בעל פה עם התלמידים: הקשיבו ואמרו מה המילה. לדוגמה: Ge - she - m. תרגלו זאת על ידי מספר מילים.
- כתבו על הלוח את הצלילים ם + ן וקראו בהדגשה כל צליל בנפרד. לאחר מכן כתבו מתחתם את שני הצלילים ברצף - ןם.
- הדגישו עם מילים נוספות שאינן מופיעות בפעילות שבחלק זה. לדוגמה: גרם, רגם. שוחחו על משמעותן של מילים אלה.
- הציעו לתלמידים מתקדמים להכין מעין "חידות" כאלה בעצמם. הם יכולים לבחור מילה (לדוגמה, דן), "לפרק" אותה (ד+ן) ולהציג בפני חבריהם את המילה "המפורקת". החברים ירכיבו אותה מחדש.

מילות שאלה: מה? למה? (עמ' 108)

הצעות לפעילויות

- הדגישו מתי נוהגים להשתמש בכל אחת משתי מילות השאלה.
- בקשו מהתלמידים להציע שאלות אחדות לכל מילת שאלה. כתבו את השאלות על הלוח.
- הסבירו מה הן מילות שאלה במשפט. הפנו את תשומת הלב לסימן השאלה המאפיין את המשפטים האלה.

- תרגלו את מילות השאלה באמצעות כרטיסי ההברקה הנמצאים בערכת העזרים.
- הדגו בעת קריאה קולית הנגנה של קריאת משפט שאלה לעומת הנגנת משפט חיווי.
- בקשו מהתלמידים להסביר את ההתרחשות המתוארת בעלילון והמחיצו אותה בכיתה.
- תוכלו לערוך משחק בכיתה. אמרו משפט בהנגנה מסוימת ובקשו מהתלמידים לצייר על לוח מחיק **נקודה** או **סימן שאלה**.
- תלמידים שיכולים - יכתבו שאלות במחברותיהם.

גם (עמ' 111)

הצעות לפעילויות

- כתבו את המילה **גם** על הלוח.
- כתבו משפט שמשולבת בו המילה **גם** ובקשו מהתלמידים לומר משפטים נוספים.
- הצעה לתרגול קצר: בחרו שם של תלמיד מהכיתה ואמרו: ל..... יש קלמר, גם ל... (שם נוסף של אחד מילדי הכיתה) יש קלמר. באופן דומה תוכלו לגוון במשפטים נוספים כגון ל..... יש צמה. גם ל..... יש צמה וכדומה. הפנו את התלמידים לכתיבה במחברת של משפטים עם המילה **גם**.
- פנו לזוגות תלמידים. המשימה שלהם תהיה לחשוב מה משותף להם, ויחד יחברו שני משפטים. (אני אוהב שוקולד. גם אני אוהב שוקולד.)
- בטקסט המופיע בעמודים אלה חשוב להפנות את תשומת לב התלמידים לסימני הפיסוק ([.] [?]) ולהנגנה המתאימה.

טקסט מידע: **בית ספר / ויטל גייגר (פרלמן) וחגיית פורת** (עמ' 113)

מוצג כאן טקסט המידע הראשון. הילדים אינם אמורים לקרוא טקסט זה בכוחות עצמם אלא להאזין לו ולשוחח עליו. צבע הדף מרמז שמדובר בטקסט להאזנה ולשיחה בכיתה.

הצעות לפעילויות

טרומ קריאה (האזנה)

- בקשו מהתלמידים להביא לכיתה תצלומים מימי בית הספר של הוריהם או של סביהם.
 - בקשו מהתלמידים לחפש בתקשורת הכתובה ובתקשורת האלקטרונית תמונות של בתי ספר בארץ ובעולם, להדפיסן ולהביא לכיתה. ערכו תצוגה של החומרים שנאספו.
 - השתמשו בתצלומים לצורך איסוף מידע. כדי לעשות זאת שאלו שאלות מכוונות: מה אתם יודעים על בית הספר שלכם? כמה שנים הוא קיים? כמה כיתות לומדות בבית הספר שלכם? האם אתם יודעים היכן למדו הוריהם? כיצד נראה בית הספר של הוריהם או של סביהם? וכדומה.
 - הפקת המידע תבטיח שכל תלמיד יצבור ידע על בית ספרו לפני ההאזנה לטקסט.
 - שוחחו עם התלמידים: אנחנו כבר נמצאים בבית הספר וכבר יש לנו ידע על "מהו בית ספר". מה עוד נוכל ללמוד על הנושא? מטרת השיחה היא להעלות שאלות וליצור עניין סביב הטקסט.
- קראו את הטקסט.

לאחר קריאה

- שוחחו: במה עוסקת הפסקה הראשונה של הטקסט? במה עוסקת הפסקה השלישית של הטקסט? במה עוסקת הפסקה האחרונה של הטקסט?
- שוחחו על סוג הטקסט: האם זה סיפור? האם זה שיר? איך קוראים לטקסט כזה? (טקסט מידע). מדוע זה נחשב לטקסט מידע? (הטקסט מסביר נושא כלשהו). איפה עוד אפשר לקרוא טקסטים כאלה? (במגוון מקורות - אנציקלופדיות, עיתוני ילדים, ירחונים, אינטרנט...)
- קראו את הטקסט על בית הספר (מתוך המילון של אהוד מנור וצפורה שפירא). שוחחו עם התלמידים: מה ההבדל בין הטקסט שהאזנו לו עכשיו ובין טקסט המידע על בית הספר?
- שאלו: איזה מידע חדש למדנו מתוך הטקסטים שקראנו?
- הפנו את תשומת לב התלמידים לפעילות הנמצאת בדף זה, הסבירו את המשימות ובקשו מהם להשלים את המטלות בהמשך.
- הפנו את התלמידים למקראה הדיגיטלית לפעילויות נוספות בטקסט מידע זה.

אָ אָ אָ (עמ' 116)

- קראו אָ אָ אָ.
- הציגו בפני התלמידים את סימן הניקוד **חטף פתח** והסבירו שסימן זה נשמע בדיוק כמו סימני הניקוד **קמץ** ו**פתח**.

עלילון (עמ' 117)

- בעלילון מודגמת החשיבות הרבה של קריאה בהנגנה מתאימה.
- הצביעו על מה שכתוב בבוטת הדבור הראשונה. שאלו: איך לדעתכם צריך לקרוא זאת? עברו לבוטת הדיבור השנייה ושאלו איך צריך לקרוא אותה. הפנו את תשומת לב התלמידים לאפשרויות ההנגנה השונות ולבחירה בזו הנכונה ביותר. המחיזו את העלילון בכיתה.

א בסוף מילה (עמ' 119)

- המשפטים והאיורים בעמוד זה נכתבו ואוירו ברוח הספר "מפלצת משובצת מוגהצת מוצצים". התלמידים אינם מצופים לקרוא את הכתוב; הוא נועד לדיון בכיתה (ראו צלמית "משוחחים בכיתה").
- מטרת עמוד זה היא לחשוף את התלמידים לתופעה של מילים המסתיימות ב- אָ.
- כתבו על הלוח מילים שמסתיימות ב- אָ: **הָ, שָׂרָה, גָּרָה, דָּגָה, שְׂמֵרָה.**
 - במקביל לרשימת מילים זו כתבו את המילים **אָבָא** ו-**אָמָא** (אף על פי שעדיין לא כל הצלילים במילים אלה נלמדו, רוב התלמידים יכולים לקרוא אותן).

- אמרו: יש מילים ששומעים בסופן *a*. בדרך כלל הן מסתיימות ב-**ה** אבל יש גם מילים שמסתיימות ב-**א**.
- התבוננו בתמונות שבדף זה. בקשו מהתלמידים לספר מה הם רואים בתמונות.
- הקריאו את המשפטים. שאלו את התלמידים מה משותף לכל המילים המופיעות בעמוד זה. כל המילים מסתיימות ב-**א**.

פעלים בזכר ונקבה (עמ' 122)

בפעילות זו מציגים בפני הילדים מילים המסתיימות בתנועת *a* שאינה מיוצגת על ידי האות **ה** (או **א**). המטרה אינה ללמד את הילדים צורות חריגות אלו, אלא להתייחס לנטיות הזכר והנקבה בגוף שני יחיד.

יש לערוך לפני הפעילות שבדף זה פעילות הטרימה מילולית של מעבר מזכר לנקבה בגוף שני: אתה אכלת ואת... (אכלת), אתה שתית ואת... (שתית). יש להדגיש את הסיומת בנקבה ואת הסיומת בזכר (נתת לעומת נתת) ולהיעזר לשם כך באיורים ובמילים שמתחתן.

אַתָּה נָתַתָּ

אַתְּ נָתַתְּ

הרכבת משפט ממילים (עמ' 123)

בפעילות זו חשוב להדגים את דרך ביצוע המשימה.

כדי לעשות זאת בדרך מיטבית בחרו משפט כלשהו וכתבו את המילים על כרטיסים: כל מילה על כרטיס נפרד. הציגו את הכרטיסים על הלוח באקראי. קראו את הכתוב על כל כרטיס ושאלו את התלמידים: האם יש משמעות למשפט הזה? שאלו אותם איך נסדר את המילים כך שנקבל משפט הגיוני ונוכח. הדגמו על הלוח כל הצעה שהתלמידים יציעו.

הסבירו את התרגול שעליהם לעשות בדף זה בספר הלימוד:

1. יש לקרוא כל מילה בנפרד.
2. יש לחשוב כיצד אפשר לסדר את המילים כך שייצרו משפט תקין.
3. יש לומר בקול את המשפט שנוצר ולבדוק אם הוא אכן נשמע תקין. אם לא - יש לשנות את סדר המילים במשפט.

הדגישו: פעמים רבות יש כמה דרכים אפשריות ליצירת משפט תקין.

במהלך המשימה אפשר לעתים ליצור משפט תקין מבלי לשנות את סדר הופעת המילים. כך במשפט: דנה גמד ראתה.

שָׁאֵל, אָמַר (עמ' 123)

- כתבו על הלוח את צמד המילים **שָׁאֵל אָמַר** ובקשו מהתלמידים לקרוא אותן.
- בקשו מהתלמידים לומר משפטים שמשולבת בהם המילה **אָמַר** ומשפטים שמשולבת בהם המילה **שָׁאֵל**.
- קבעו עם התלמידים כלל: מתי נשתמש במילה **שָׁאֵל**? במצבים שמוצגת בהם שאלה. היעזרו בסימן הפיסוק [?] כדי להדגיש זאת.

מילות שאלה (עמ' 133)

- הביאו לכיתה תמונה שיש בה פריטים רבים ושונים.
- עודדו את התלמידים לשאול שאלות: מה יש בתמונה? למי יש ... וכו'.
- כתבו על הלוח את מילות השאלה המופיעות בעמוד זה. שאלו את התלמידים שאלות הקשורות אליהם תוך הדגשת מילות השאלה וכתיבתן על הלוח: **מי** סירק אותך כל כך יפה? **לאן** את הולכת לאחר שעות הלימודים? **מתי** קמת בבוקר? וכו'.
- כדי לתרגל את מילות השאלה היעזרו בכרטיסי ההברקה הנמצאים בערכת העזרים.
- בקשו מתלמידים לספר, לשאול בתורם משפט שאלה ולהשתמש במילת שאלה אחרת. תוכלו לערוך כמה סבבים כאלה.
- קראו את העלילון שבעמוד זה והדגישו את ההנגנה של משפטי השאלה והתשובה.

פעילויות להרחבה:

- חלקו את הכיתה לזוגות ובקשו לשאול זה את זה שאלות תוך שימוש במילות שאלה שונות ולענות תשובות. בקשו מהם לכתוב במחברת בכתיבה ילדית דוגמה אחת לפחות של שאלה ותשובה.
- צרו שאלות לדמויות מוכרות והשתמשו במילות שאלה. (מה נשאל את מנהל/ת בית הספר? מה נשאל את השומר?) בקשו מהתלמידים ללכת לדמויות אלה ולבקש תשובה.
- תוכלו לשחק משחקים הדורשים שימוש במילות שאלה. לדוגמה: משחק "חם/קר", משחק "התלוי" או "21 שאלות". כללי המשחק ידרשו שימוש רק במילות שאלה המופיעות בעמוד זה.
-

ו החיבור (עמ' 137)

ההקניה תיפתח בעל פה:

- אמרו: "איילה הסתכלה דרך החלון וראתה את רן ואת איה. היא כתבה במחברת שלה: 'איילה ראתה את רן איה.'" מה חסר במה שכתבה איילה במחברת?
- בקשו מהתלמידים לתת דוגמאות נוספות לרצף מילים ללא **ו** החיבור, ודוגמאות למשפטים עם **ו** החיבור.
- כתבו על הלוח:

אֵיִלָּה רָאֵתָה גְּמֹל נֶגֶן.

אֵיִלָּה רָאֵתָה גְּמֹל וְנֶגֶן.

- קראו את שתי הדוגמאות בקול תוך הדגשת הקריאה של **ו** החיבור. שאלו: מה ההבדל בין הדוגמאות? לאחר מכן כתבו שוב את שתי הדוגמאות, והפעם החליפו את **ו** החיבור במילה **וגם** (אַיְלָהּ וְאַתָּה גָּמַל וְגַם נָגַן). הסבירו: האות **ו**, המנוקדת בשווא, מחברת בין מילים או בין משפטים. משמעותה **וגם**, ולכן שמה הוא **ו** החיבור.
- בקשו את התלמידים לכתוב במחברת משפט עם **ו** החיבור.

מיון (עמ' 139)

בשלב זה נערך מיון המבוסס על קריאה. הפעם עוסקים בשיוך לקטגוריה: לאיזה נושא שייכת כל מילה? כדאי לתרגל את המיון במילים נוספות, גם כאלה שהילדים עדיין אינם יכולים לקרוא.

נכון / לא נכון (עמ' 140)

ההקניה דורשת מהתלמידים להתבונן היטב בתמונה ולבדוק מי עומד ליד מי.

- בקשו מהתלמידים להתבונן היטב בתמונה:
 - המלילו יחד עם התלמידים את מה שרואים: בקשו מהם לבחור דמות אחת להגיד את שמה וליד מי היא עומדת. תרגלו זאת עם תלמידים נוספים.
 - קראו את המשפטים ובקשו מהם לבדוק אם משפטים אלה נכונים.
 - התלמידים יחברו משפט משלהם. חשוב שחלק מהמשפטים יהיו נכונים וחלקם שגויים.
- הצעה למשחק / לתרגול: כל ילד כותב משפט לתמונה ומעביר לתלמיד שמימינו. על התלמיד שמקבל את המשפט לומר אם המשפט נכון.
- משימת אתגר לתלמידים מתקדמים: הציעו לכתוב משפטים נכונים ושגויים עליהם עצמם - בהתאם לשיבה בכיתה. יש להשתמש במילה **ליד**.

עלילון לסיום חלק 1 (עמ' 142)

עלילון זה נועד לסכם את הנלמד בחלק זה וליצור ציפייה לקראת החלק הבא. מומלץ לקרוא לתלמידים את העלילון ולאחר מכן לבקש מהם לנסות לקרוא בו מילים שלמדו, כמו לדוגמה: השמות של הילדים. אפשר להציע לתלמידים להקיף מילים שהם מצליחים לקרוא.

ערכו שיחת רפלקציה עם התלמידים: מה למדנו עד עתה? מה התחדש לכם? התייחסו הן לחלק הפונטי והן לחלק של היצירות הספרותיות. שוחחו על מיומנויות נוספות שנלמדו כמו הטיית יחיד - רבים, זכר - נקבה ומיומנויות של ביצוע הוראות.

בשיחה על היצירות יש להיעזר באיורים הלקוחים מהיצירות השונות. מטרתם להזכיר לתלמידים במה עסקו היצירות. שוחחו: מה משותף לכל היצירות? איזו יצירה אהבתם במיוחד? התייחסו לתת-הסוגות השונות שפגשנו (שיר, סיפור, ספר, טקסט מידע). תוכלו אף להתייחס ליוצרים השונים. שאלו את התלמידים: במה הם חוו הצלחה? האם התקשו? אם כן, במה?

לסיכום עוררו ציפייה לקראת החלק הבא: מה לדעתכם נלמד בהמשך?

שיר: **והילד הזה הוא אני / יהודה אטלס** (עמ' 143)

מטרות בהוראת הספרות

1. יצירת הזדהות עם הילד הדובר
2. עמידה על הקשר בין מבנה השיר ובין תוכנו

הצעות לפעילויות

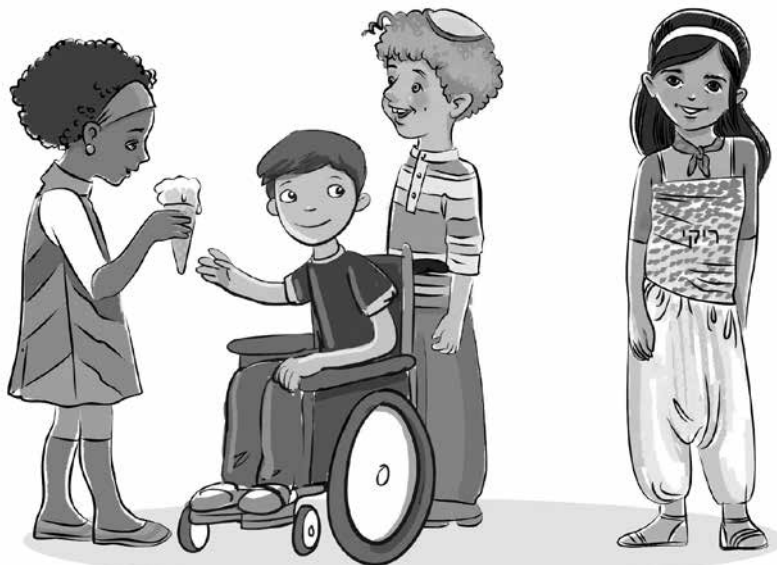
- הציגו את הספר "והילד הזה הוא אני".
- ספרו לתלמידים על הסופר יהודה אטלס.
- קראו לילדים שירים נוספים מהספר לפי בחירתכם.
- קראו את השיר פעמיים ושוחחו על תוכנו: מה רוצה הילד בשיר? מדוע רוצה הילד שכולם יכירו אותו? האם גם לכם יש רצון דומה שכולם יכירו אתכם?
- קראו שוב את השיר ושוחחו על מבנה השיר: בית אחד הנגמר בשורה ובה מילה אחת - **אני**. מדוע?
- שוחחו על החריזה בשיר (זרים - אחרים, מכיר - מהעיר, כולם - בעולם).
- השמיעו לילדים את השיר המולחן.
- ביוטיוב יש מספר גרסאות:
- <http://www.youtube.com/watch?v=t9Py-HdQzza>
- <http://www.youtube.com/watch?v=zdnqp7rghiM>
- עוד מספריו של יהודה אטלס:
- **גם הילד הזה הוא אני**, הוצאת כתר, 1979.
- **ורק אני לא**, הוצאת שבא, 1981.
- **אני רוצה שפתאום**, הוצאת מעריב, 1983.
- **הילדה שאני אוהב**, הוצאת שבא, 1988.
- **היפופוטם במרק**, הוצאת שבא, 1995.

חלק 2

חיריק

אני וחברים

- ❖ החלק השני של ספר הלימוד פותח בהוראה של החיריק המלא והחיריק החסר.
- ❖ ההוראה מתחילה בתרגול של מקבצי האותיות שנלמדו בחלק הראשון - בצירוף סימני החיריק המלא והחסר.
- ❖ בחלק זה נלמדות אותיות אלה: **ב, ב, ח, ק, ע, ס, פ, פ, צ, ז, ט, כ, כ, ש, ו.**
- ❖ בחלק זה נלמדות מילים שלמות אלה: **של, שלי, היכן, יש, אין, יום, הוא.**
- ❖ הטקסטים הראשונים בחלק זה קצרים. בשלב מתקדם יש מעבר לטקסטים רציפים ארוכים יותר. זמנו לתלמידים מספר הזדמנויות לקרוא כל טקסט על מנת להגיע למידה סבירה של שטף ואוטומטיזציה בקריאה. המלצתנו היא לקרוא כל טקסט לפחות 3 פעמים: קריאה דמומה, קריאה קולית לחבר, קריאה קולית למבוגר.
- ❖ הנושאים הלשוניים הנלמדים בחלק זה: הטיית יחיד - רבים, סיומת של זוגות, מילות יחס, סימני פיסוק, זכר - נקבה, משקל של מקומות (מְקַטְלָה), סיומת של מקומות (יָה), בעלי מקצוע (אי) והקטנה (ית), מילים הומופוניות, הבנת מילים קשות מתוך הקשר ועוד.
- ❖ תת־הסוגות המופיעות בחלק זה: שירים וסיפורים, טקסטים מידעיים, פתגמים, יומן אישי, מכתב, כרטיסי ברכה ומשל.
- ❖ כל הטקסטים הספרותיים סובבים סביב הנושא **אני וחברים**; טקסט המידע עוסק בנושא **הכלב - ידידו הטוב של האדם**. טקסט מידע נוסף הוא טקסט ביוגרפי על היוצרת **שלומית כהן־אסיף**. ראו הרחבה בהמשך.

נושא התוכן של הטקסטים הספרותיים בחלק זה של ספר הלימוד הוא **אני וחברים**. המפגש הראשון הוא עם היצירה "שני חברים" של יהודה אטלס - יצירה המדברת על סוגים שונים של חברים. לאחריו, בשני שיריה של מרים ילן-שטקליס, מתוודעים לרגשות של תקווה ושל אכזבה מהאחר. 'דני גיבור' מאוכזב מנורית; הילדה בשיר "מיכאל" מחכה ומצפה למיכאל שלא בא. השיר "התפייסות" של שלומית כהן-אסיף מתאר היבט בחברות: הצורך להתפייס. השיר "מכתב" מוסיף פן נוסף על ה"אני" - החבר של עצמי. סיפורו של אורי אורלב "מי רוצה להיות חבר שלי?" מדבר על הקושי להכיר חברים חדשים. שתי היצירות החותמות את הנושא עוסקות בבעלי חיים: הסיפורים "טרופותי" ו"לבד". "לבד" מספר על צפרדי, על קרפד ועל אי ההבנה ביניהם.

סדר היצירות המופיע בספר הלימוד הוא הסדר המומלץ על ידינו. עם זאת, יוכלו המורים להפעיל שיקול דעת: לקבץ כמה יצירות יחדיו, להשהות את המפגש עם יצירה מסוימת או לחשוף את היצירות בסדר שונה.

הנושא **אני וחברים** לקוח מתוך עולמם של התלמידים, העסוקים כבר מגיל צעיר בתהליכי החברות, בחיפוש אחר חברים ובבדיקת מעמדם החברתי. ספר הלימוד מציע לפתח את הנושא - הן בהקשר הספרותי והן בהקשר הכללי - בעזרת איורים ותצלומים, עלילונים והמלצות לדיון, המופיעים בספר הלימוד ובמדריך למורה (ראו הרחבה בהמשך).

הדמויות המופיעות בחלק זה (עמ' 4-5)

בכפולת העמודים מוצגים איורים של כל הדמויות הנמצאות בספר הלימוד. התלמידים יחפשו את דמויות הילדים שכבר הכירו בחלק הראשון של ספר הלימוד ויסמנו אותן בצבע.

שוחחו עם התלמידים: מה משותף לכל הדמויות שהכרנו בחלק הראשון של ספר הלימוד? תוכלו לנחש אילו דמויות נכיר בחלק זה? אפשר להציע לתלמידים לסמן דמויות אלה בעיפרון.

עלילון פתיחה (עמ' 6)

העלילון נועד לחשוף את התלמידים לנושאים שבהם יתמקד חלק זה של ספר הלימוד.

אפשר לקרוא את העלילון בשלמותו ואפשר גם להשהות את תשובת עפרון האותיות ולתת לתלמידים לשער על מה נלמד בחלק זה:

הציעו לתלמידים לדפדף בספר כדי לגלות מה ילמדו בחלק 2.

אמרו:

"למדנו עד עכשיו 11 אותיות עם קמץ, פתח ושווא. מה לדעתכם נלמד עכשיו?"

"שוחחנו על התחלות ובעיקר על התחלת כיתה א'. על אילו נושאים נוספים הייתם מעוניינים לקרוא ולשוחח?"

חברים (עמ' 7)

התצלומים המופיעים בעמוד זה נועדו לעודד שיח סביב נושא התוכן **אני וחברים**. התבוננו יחדיו בתמונות ושאלו:

- מה עושים יחדיו החברים שבתמונות?
- מה אתם אוהבים לעשות עם חברים?

- מיהו חבר טוב בעיניכם?
- מה אתם אוהבים לספר לחבר ומה לא?
- כיצד נרכוש חברים?
וכן הלאה.

חשוב לפתח את ערנות התלמידים לרגשות חבריהם ולעודדם לקרב ילדים שאינם מצליחים ליצור חברויות. כדי להעשיר את השיח ניתן לשלב סרטונים על חברות הנמצאים ברחבי הרשת ו/או לערוך משחקי תפקידים בנושא.

בקשו מהילדים לחפש תמונות בנושא **חברות** ולהביאן לכיתה, התבוננו בתמונות ונסו לחפש את המשותף ביניהן. ערכו תערוכה בנושא זה.

מומלץ להביא לכיתה את העיתון "עיניים" העוסק בנושא **חברות** (גיליון 52) ולקרוא יחד עם התלמידים סיפורים וטקסטים מידעיים הנמצאים בו.

שיר: **שני חברים / יהודה אטלס** (עמ' 8)

מטרות בהוראת הספרות

1. הפגשת הקורא הצעיר עם יצירה הנוגעת ליחסיו הבין-אישיים ולמורכבותם (תחושת הרמוניה, רוגז, מציאת עניין משותף עם חברים)
2. ביטוי מחשבות ורגשות כלפי המסופר
3. הבנת תופעות חברתיות-רגשיות (יחס דו-ערכי כלפי חברים)

הצעות לפעילויות

- הביאו לכיתה את הספר שממנו לקוח השיר. קראו את השיר לתלמידים.
- שוחחו עם התלמידים על החוויה בשיר. יש לתת ביטוי לרגשותיהם של התלמידים (השלכה). למי יש חבר "ממש דומה"? חשוב להסביר את משמעות המילה **דומה**, שלא בהקשר לדמיון חיצוני אלא לתכונות אופי ולפעולות שמבצעים יחד. כדאי להתעכב גם על כך שלפעמים יש חברים שאופיים שונה לחלוטין ועם זאת הם יכולים להיות חברים טובים. שוחחו על האמירה של המשורר: "זה הרבה יותר מעניין?" האם גם אתם חושבים שהרבה יותר מעניין להיות חבר של השונה ממך? מדוע?
- שוחחו על סוגים שונים של חברים: מה אנו עושים עם החברים? ממה אנו נהנים? מה גורם לנו לא ליהנות?
- שוחחו עם התלמידים על מבנה השיר: השיר בנוי משמונה בתים - ארבעת הבתים הראשונים עוסקים בחבר אלי, וארבעת הבאים בחבר אדר. הבית הרביעי והשמיני הם סיכום: המחבר מתאר בהם את תחושותיו כלפי הקשר עם החבר. תוכלו לשוחח גם על החרוזה בשיר: בכל בית חורזות השורה השנייה והרביעית.
- ספרו לתלמידים על יהודה אטלס, הציגו בפניהם עוד ספרים שכתב וקראו בפניהם שירים נוספים משלו בנושא **חברות**.
- הפנו את תשומת לב התלמידים לפעילויות המוצעות בספר הלימוד. התבוננו יחד בתמונות: מה הן משקפות? מה עושים חברים שיש להם תכונות דומות? הסבירו מה הן הפעילויות שהתלמידים נדרשים לבצע.

- הציעו לתלמידים לכתוב על חבריהם (בכתיבה ילדית - מי שיוכל): מי הם, היכן הם גרים ומה הם נוהגים לעשות יחדיו.
- הפנו את התלמידים אל המקראה הדיגיטלית לשמיעה של השיר ולפעילויות הבנה נוספות.

לומדים חיריק (עמ' 10)

דף זה מהווה פתיחה חגיגית לסימן הניקוד הנלמד בחלק זה של ספר הלימוד: חיריק. יש להתייחס הן לחיריק המלא והן לחיריק החסר.

- עברו עם התלמידים על האותיות השונות שבאזור והצביעו על סימן החיריק.
- הסבירו לתלמידים את המטלה בתפזורת: זיהוי אותיות עם חיריק.
- חפשו שמות של תלמידים בכיתה שיש בהם חיריק.
- היעזרו בכרטיסי האותיות והתנועות הנמצאים בערכת העזרים.
- תוכלו לחפש בשירים ובסיפורים את סימן החיריק, להכין אותו מפלסטלינה, לצבוע אותו ועוד.

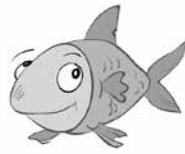
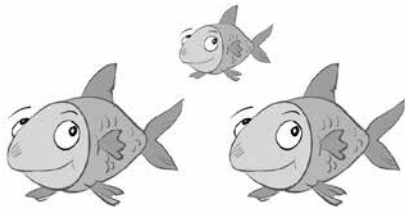
חזרה על הצלילים שנלמדו בחלק הראשון ותוספת של צליל החיריק (עמ' 11)

הפעילויות בעמודים 11-28 הן על האותיות שנלמדו בחלק הראשון של ספר הלימוד בצירוף חיריק. אמרו לתלמידים: הכרנו את האותיות **ש, ר, ג, ד**... עם סימני הניקוד קמץ ופתח (הדגמו **ש, ר, ג, ד**...) נלמד כעת סימן ניקוד חדש - חיריק - ונגלה מה יקרה לכל אות המנוקדת בסימן ניקוד זה. מה לדעתכם יקרה לצליל **ש** אם נחליף את הקמץ בחיריק?

הצעות לפעילויות

- כתבו על הלוח **ש** ואמרו: כששומעים **ש** כותבים זאת כך. הצביעו על סימן הניקוד ואמרו: הנה החיריק. כזכור, אפשר לכתוב עם **י** ואפשר לכתוב בלי **י**.
- שחקו עם התלמידים: אני אומרת **ש**, ואתם אומרים **ש**; אני אומרת **ב**, ואתם אומרים **ב**; אני אומרת **ח**, ואתם אומרים... וכך הלאה.
- המשיכו להדגים בצלילים נוספים. בקשו מהתלמידים דוגמאות למילים המתחילות בצלילים אלה או למילים שצלילים אלה מופיעים בהן.
- היעזרו בתהליך ההקניה בכרטיסי האותיות והתנועות אשר נמצאים בערכת העזרים המצורפת.
- הזמינו תלמידים אל הלוח, הציגו להם כרטיסי אותיות ובקשו מהם להצמיד את התנועה לאות ולקרוא.
- המילים **גינה, שיר, הרים ושלגיה** משמשות דוגמה לתהליך של הרכבת מילה. יש לכתוב את המילים על הלוח כפי שהן מופיעות בספר הלימוד. המילה **שלגיה** היא מילה ארוכה. חשוב ביותר להציג על הלוח את הרכבתה פעמים מספר. יש ללוות בהדגשה קולית וחזותית. יש לוודא שכל התלמידים מפנימים את מיומנות ההרכבה של המילה. אם יש תלמידים המתקשים בכך, יש להוסיף ולתרגל עם מילים בעל פה ובכתב.
- הפעילות המופיעה בהמשך - מתיחת קו ממילה לתמונה - משמשת בקרה עצמית לתלמידים: אני מצליח לקרוא את המילה ולהבין לאיזו תמונה היא קשורה.

יחיד - רבים (עמ' 14)

- בקשו מהתלמידים להתבונן בתמונות ולהשלים:

הר אחד - הרבה _____

נגר אחד - הרבה _____

באופן דומה אפשר להמשיך עם דוגמאות נוספות:

זמר אחד - הרבה _____

נגן אחד - הרבה _____ וכך הלאה.

אמרו: **הרים, נגרים, זמרים, נגנים**. מה שומעים בסוף המילה? *Im*.

- כתבו על הלוח את צמד המילים **נָגַר, נְגָרִים** והדגישו **יָם** במילה. הסבירו: תוספת ה-**יָם** בסוף המילה הפכה את המילה לרבים. תוכלו לתת דוגמאות של צמדי מילים נוספים או בקשו מהתלמידים דוגמאות למילים נוספות שתוספת של **יָם** מעניקה להן משמעות של רבים.
- התייחסו להטיה ברבים גם בשמות עצם וגם בפעלים - **נָרִים, שָׂרִים** וכדומה - כפי שמופיע בעמוד זה ובעמוד הבא.
- כהרחבה - תוכלו לבקש מהתלמידים ליצור משחק זיכרון ובו צמדים של מילה ביחיד ומילה ברבים. כדאי להזכיר שכשהצליל *m* מופיע בסוף מילה הוא נכתב באות הסופית **ם**.

מי תלמיד? מי תלמידה? (עמ' 16)

בטקסט זה נעשה שימוש בסימני פיסוק שונים. הדגימו הנגנה נכונה ובקשו מהתלמידים להתייחס לנקודה ולסימן השאלה בקריאתם. אם התלמידים מתקשים בכך, תרגלו מיומנות זו. אמרו משפטים עם סימן שאלה בסופם ועם נקודה בסופם. בהמשך בקשו מהתלמידים להגיד משפטים עם סימן שאלה ומשפטים עם נקודה. תוכלו גם להורות לתלמידים לכתוב דוגמאות למשפטים משני הסוגים במחברת. בקשו מהתלמידים לחפש בשירים ובסיפורים משפטים שבסופם סימני שאלה ומשפטים שבסופם נקודה.

מה קיבלתם?

נמחק ׀ ונשים במקומו . י (עמ' 18)

כאן המקום להתייחס לחשיבות הרבה של סימני הניקוד ולהשפעתם על משמעות המילה.

נָר ו-**נָרִים** הן שתי מילים בעלות משמעות אחרת לחלוטין.

הפעילות מזמנת שיחה בכיתה על מגורי חיות - דיר, רפת, קן, מחילה, מלונה וכו'.

יחיד - רבים (עמ' 18)

פעילות זו מהווה התנסות נוספת לנושא **יחיד - רבים**. חזרה על אותו נושא בדרכים שונות מסייעת להפנמתו. מומלץ להמשיך ולהדגיש את הנושא בהזדמנויות שונות הן בשיעורי השפה והן בשיעורים אחרים. שיעור חשבון, לדוגמה, מזמן התנסויות חוזרות בהטיות לרבים.

תרגלו עם התלמידים כתיבה של מילים ברבים כמו **הרים** ו-**תנינים**.

את התרגול אפשר לעשות בדרכים מושכות לב כמו הכנת תפוזות ריקות, השלמת סיפורים (במקומות המתאימים יש לכתוב מילה במקום ציור נתון), משחקי זיכרון ומשחקי התאמה, וכן שימוש בלוחות מחיקים - התלמידים כותבים מילה ביחיד, ולידה את המילה ברבים.

בגיל זה נרכשות הטיות לא סדירות של יחיד ורבים. חשפו את התלמידים להטיות אלה: **איש - אנשים, אישה - נשים, בית - בתים, לב - לבבות** וכו'.

יוצא דופן (עמ' 19)

- כתבו על הלוח: **א א א א**. שאלו: מה יוצא דופן? מה שונה?
- שאלו: למה ה-**ג** שונה?
- כתבו על הלוח **ת ת ת ת**. שאלו: מה יוצא דופן? מה שונה? בקשו הסבר: מדוע זה שונה?

זוגות (עמ' 20)

- פעילות זו מהווה חשיפה לסיומת של זוגות: **גרביים, מגפיים, נעליים, עיניים, אוזניים, אופניים** ועוד.
- אמרו לתלמידים את רשימת המילים והדגישו את הסיומת. שאלו: מה משותף למילים אלה? שוחחו על הפן הצורני: כולן מסתיימות ב- ים ועל הפן התוכני: כולן מספרות לנו על זוג.
 - הביאו תמונות או חפצים והדגישו את הזוגות: באופניים יש זוג של אופניים = שני גלגלים; גם נעליים הן זוג = שתי נעליים וכך הלאה. עודדו את התלמידים להתבונן בסביבתם ולחפש זוגות נוספים.
 - הפנו את התלמידים לפעילויות שבחלק זה של הספר ובמידת הצורך הסבירו מה צריך לעשות.
 - הציעו לתלמידים להכין בעצמם משחקי קלפים הכוללים זוגות (משחק זיכרון, החתול השחור ועוד)

מילה: **שָׁל** (עמ' 22); מילה: **שָׁלִי** (עמ' 24)

המילים **שָׁל** ו**שָׁלִי** הן מילות שייכות והן נלמדות כמילים שלמות.

סדר הקניה מומלץ והצעות לפעילויות

- אמרו לתלמידים: היום נלמד לקרוא שתי מילים חדשות. כתבו על הלוח **שָׁל** ו**שָׁלִי**.
- הדגישו שימוש במילים אלה בעל פה, שבצו אותן בכמה משפטים, ולאחר מכן בקשו מהתלמידים לתת דוגמאות למשפטים עם מילים אלה. כתבו על הלוח לפחות משפט אחד לכל מילה.
- הצעה למשחק במילה **שָׁל**: בקשו מחמישה תלמידים לבחור חפץ מסוים ולהביא אותו לפני הכיתה. התלמידים יציגו את החפץ שלהם. קחו את החפצים מהתלמידים, הציגו בכל פעם חפץ אחר ושאלו (תוך הדגשת המילה **שָׁל**) של מי החפץ. כתבו את התשובות על הלוח (תוכלו להיעזר גם בציורים): העיפרון של רן, הקלמר של דני... בקשו מהתלמידים להקיף במשפטים שכתבתם את המילה **שָׁל**.
- היעזרו בכרטיסי ההברקה הקיימים בערכת העזרים המצורפת. לאחר ההקניה תלו את המילים השלמות

במקום שבו הילדים יכולים לחזור ולראות את המילה היטב, כך שיוכלו להיעזר בה בעת הצורך. בשלב זה של ההוראה מומלץ ליחד מקום בולט בכיתה ולצבור בו מילים שלמות. כך יוכלו התלמידים לחזור לראות ולקרוא אותן בכל עת. בכל פעם שתילמד מילה שלמה חדשה כדאי לצרף אותה למאגר. אפשר להכין לוח עם כרטיסים כדי להעמיק את ההיכרות עם מילה זו. מומלץ להכין משחק זיכרון גם כאשר יש רק שתיים או שלוש מילים שלמות (במקרה זה אפשר לכתוב בגופנים שונים וכו').

השיניים שלי (עמ' 26)

בטקסט זה נדרשת מהתלמידים יכולת של הסקת מסקנות: כיצד נראות השיניים שלי אם אימא נדהמה כל כך?

קראו טקסט זה יחדיו, שאלו את התלמידים מהי התשובה הנכונה ומה ההסבר לבחירתם.

אות: ב (עמ' 27)

בעמוד זה נמשך תהליך הקניית האותיות שנפתח בחלקו הראשון של ספר הלימוד. התהליך נמשך באותה הדרך: תחילה מוצגת האות באופן חגיגי וזוכה לאיור משעשע ולמשפט שכולו פותח באותה האות (מתוך "מפלצת משובצת מוגצת מוצצים"). לאחר מכן נעשה זיהוי של האות והיא נכתבת. הפעילויות שלאחר מכן מציגות את הצירופים השונים של אותה האות - בליווי סימני הניקוד קמץ, פתח, שווא, חיריק חסר וחיריק מלא.

הדגמו על הלוח כתיבה של האות הנלמדת: הראו את כיווני הכתיבה והקפידו על כך, צרפו אליה את סימני הניקוד השונים וקראו יחד עם התלמידים. תרגלו כתיבה של האות על לוחות מחיקים.

בכל הקנייה כזו של הצירופים מומלץ לקרוא את שורת הצירופים וכן להוסיף תרגול בכיתה של קריאת צירופים אלה ושל כתיבתם במחברת.

בית או ליד הבית (עמ' 29)

פעילות זו מתרגלת שימוש במושגי מרחב: ג, ליד. מושגים אלה אמורים להירכש כבר בגיל זה. עם זאת, ייתכן שיהיו תלמידים שעדיין מתקשים במושגים אלה, ולכן יש צורך להדגים באופן מוחשי יותר בכל דרך הנראית לכם. לדוגמה: אפשר להביא קופסה גדולה ולבקש מהתלמיד לעמוד בקופסה, ליד הקופסה (הבנה). שאלו: היכן אני עומדת: בקופסה? ליד הקופסה? (הפקה). אפשר גם לשחק משחק "חם/קר" שבמהלכו תחביאו חפץ כלשהו ב... או ליד...

בקשו מהתלמידים לצייר על הלוחות המחיקים בית; ליד הבית בקשו מהם לצייר פרח. שאלו את הילדים: היכן נמצא הפרח? בקשו מהתלמידים לצייר פרח בתוך הבית. שאלו את התלמידים: היכן נמצא הפרח? ציירו יחד על הלוחות המחיקים דברים נוספים לתרגול המושגים ב ו-ליד. לאחר כל ציור בקשו מהתלמידים לכתוב את המושגים ב / ליד.

קיימים משחקי קופסה המתרגלים שימוש במושגים אלה דוגמת המשחק "קרוב/רחוק".

בשנה הבאה (עמ' 30)

בטקסט זה משולבים סימני הפיסוק נקודה וסימן שאלה. יש להדגיש בפני התלמידים כמה חשוב להתייחס לסימני הפיסוק בעת קריאת הטקסט: "אם לא נעשה זאת, הטקסט לא יובן." יש לשוחח על כך בכיתה ואפשר להדגים זאת בעזרת הטקסט שלפניכם. מה קורה כאשר איננו מתייחסים לסימן השאלה?

גם כאן, אפשר להרחיב את התרגול ולהציג על גבי הלוח משפטים שונים שכל אחד מהם יכול להסתיים בסימן

שאלה או בנקודה. בקשו מהתלמידים לקרוא את המשפט עם נקודה בסופו. מחקו את הנקודה, שימו במקומה סימן שאלה ובקשו מהתלמידים לקרוא זאת כך. לאחר מכן בקשו מהתלמידים לכתוב במחברותיהם משפטים נוספים המסתיימים בסימן שאלה ובנקודה.

ב, ב (עמ' 32)

זוהי הפעם הראשונה שבה נחשפים התלמידים לזוגות של אותיות: האחת דגושה והאחר רפה.

- כתבו על הלוח **ב, ב**.
- שאלו: מה ההבדל? הסבירו: לנקודה בתוך האות קוראים דגש. אמרו: זה **bi** וזה **vi**.
- קראו את שתי השורות המופיעות בראש עמוד זה.
- שחקו בתרגול בעל פה - אתם אומרים מילה והם צריכים לנחש אם יש בה **ב** או **ב**.
- בקשו מהתלמידים לכתוב על הלוחות המחקים את האות **ב**. אמרו מילים ובקשו מהם להחליט אם לנקד בדגש או לא. (אני אומרת **בִּית** אני אומרת **דבש** וכן הלאה) אם יש במילה **ב** דגושה הם מוסיפים דגש על הלוח; אם איננה דגושה - מוחקים.
- בעמוד זה מופיעה תמונה מורכבת. תוכלו לבקש מהתלמידים לכתוב במחברותיהם בכתיבה ילדית מילים המופיעות בתמונה ולהקפיד על **ב** (דגושה) או **ב** (רפה).

סוף לסיפור (עמ' 34)

שוחחו עם הילדים על הסיפור המופיע בעמוד זה, ובקשו מהם הצעות שונות לסימו. לאחר מכן בחרו עם התלמידים את הסוף המתאים מבין שתי התמונות והמלילו יחד אתם את סוף הסיפור. תוכלו גם להמחזי סיפור זה ולשנות בכל פעם את הסוף בהתאם להצעות התלמידים. הציעו לתלמידים לצייר / לכתוב סיפור נוסף על אירוע שקרה בים.

מילה: היכן (עמ' 35)

הקניית מילה שלמה

הצעות לפעילויות

- כתבו על הלוח: **מי מה למה לאן**. שאלו: מה משותף לכל המילים?
- כתבו את המילה **היכן** והסבירו שזו מילת שאלה נוספת. שאלו: איזו מילה אפשר לומר במקום המילה **היכן**? בקשו מהתלמידים לחבר שאלות שבהן המילה **היכן**.
- היעזרו בכרטיסי ההברקה הנמצאים בערכת העזרים המצורפת.
- הכנה למשימה של השלמת קטע: חשוב להסביר לתלמידים שעליהם לקרוא את התשובה עד סופה כדי לדעת מה לשאול. כדאי להדגים זאת על הלוח: **הגנן בגן**. איזו שאלה אפשר לשאול עם המילה **היכן** כדי שהתשובה הנכונה תהיה **הגנן בגן**? האם מתאים **היכן בגן**? האם מתאים **היכן הגנן**?

- הקפידו על שימוש ב**סימני שאלה** ובקשו מהתלמידים לקרוא לפני הכיתה את הטקסט שנוצר.
- תלמידים מתקשים עלולים להתבלבל בין מילות השאלה השונות. הקנו בכל פעם מילה אחת, ורק לאחר שתוודאו שהמילה הופנמה - עברו לאחרת. חזקו מיומנות זו דרך מדרשי תמונה (**מי** בתמונה? **מה** רואים בתמונה? **למה** הילדה כועסת? **לאן** הילדה הולכת?), משחקים כמו משחק רמזים (**מתי** לובשים את זה? **איפה** לובשים את זה?), שיחות חוויה (**מה** עשיתם? **לאן** הלכתם?).

- מומלץ להיעזר באתר של רבקה זיגלבוים ובו משימות שונות לפיתוח שפה:

<https://sites.google.com/site/hakesherhasameach/home-1>

מדרשי תמונה העוסקים במילות שאלה:

<https://sites.google.com/site/hakesherhasameach/milotsheela>

מאזינים לשירים של מרים ילן־שטקליס (עמ' 38)

- הציגו תמונה של מרים ילן־שטקליס וספרו עליה לתלמידים. ספרו על מקומה בעולם ספרות הילדים והציגו ספרים נוספים פרי עטה.
- ספרו לתלמידים על כך שנשמע עתה שני שירים שכתבה מרים ילן־שטקליס: "מיכאל" ו"דני גיבור".
- השמיעו לתלמידים בכיתה שני שירים מולחנים אלה ושוחחו על המשותף ביניהם.

דני גיבור

<http://www.youtube.com/watch?v=rGwnzzj62rs>

מיכאל

http://www.youtube.com/watch?v=HTOkz_RUYOo

<http://www.youtube.com/watch?v=lZPEUjEwkAc>

שיר: **מיכאל / מרים ילן־שטקליס** (עמ' 39)

מטרות בהוראת הספרות

1. עירור הזדהות עם דמות הילד בשיר
2. יצירת הזדהות עם המתרחש במצבים חברתיים הקרובים לעולם הילדים
3. הבחנה בדרכי הביטוי הייחודיות לטקסט ספרותי (חזרה על מילה)

הצעות לפעילויות

טרומ קריאה בטקסט הרציף

- הביאו לכיתה את הספר "בחלומי" והראו לתלמידים את האיורים המופיעים בו. התמקדו באיור של השיר

"מיכאל" (מומלץ להביא גם את הספר "פרח נתתי לנורית" ולהראות את האיור המופיע שם. כדאי לשוחח על שני האיורים ועל ההבדלים ביניהם).

לאחר קריאה (האזנה)

- קראו לפני התלמידים את השיר. הסבירו את משמעות המילה **גזזטרה**. חשוב לציין שזו מילה המופיעה בטקסטים ספרותיים שנכתבו לפני שנים, וכיום משתמשים בה פחות. שוחחו עם התלמידים על השיר ועל הרגשות המתעוררים בעת ההאזנה לו: על הכמיהה לדבר-מה שיקרה, על הציפייה ועל האכזבה הבאה בעקבותיה - לעתים אכזבה הנגרמת בגלל הבטחה לא ממומשת - ועל רגשות אחרים. חשוב לתת לגיטימציה לשני המינים בכיתה להביע אכזבה, צער ותסכול. התייחסו להכנות הרבות שעשתה הילדה - הכנות המעצימות את האכזבה מאי בואו של מיכאל.
- הפנו את תשומת לב התלמידים לדף הפעילויות והסבירו מה עליהם לבצע בדף זה. בפעילויות הקשורות לדמות המספר מומלץ להרחיב: איך אנחנו יודעים מי המספר בשיר? היכן בשיר אנו מקבלים רמזים לכך? כיצד מרגישה הילדה? מדוע היא מרגישה כך? האם גם לכם קרה שרציתם משהו כל כך אך הוא לא התממש?
- הפעילויות על המילה האחרונה בכל בית מזמנת שיח על מבנה השיר. שוחחו על מספר הבתים בשיר והתייחסו למילה האחרונה בכל בית. בקשו מהתלמידים לזהות מה המילה ושוחחו: מדוע לדעתכם המילה **מיכאל** חוזרת פעמים רבות בשיר? תוכלו להרחיב את השיח על חזרות נוספות שיש בשיר: חיכיתי חיכיתי, בכיתי בכיתי, לא בא.

הפנו את התלמידים אל המקראה הדיגיטלית לשמיעה של השיר ולפעילויות הבנה נוספות.

שיר: **דני גיבור / מרים ילן-שטקליס** (עמ' 41)

מטרות בהוראת הספרות

1. יצירת הזדהות עם דמות הילד בשיר
2. ביטוי מחשבות ורגשות כלפי המסופר
3. יצירת הזדהות עם המתרחש במצבים חברתיים הקרובים לעולם הילדים

הצעות לפעילויות

טרם קריאת הטקסט הרציף

- הציגו לפני התלמידים את הספר "פרח נתתי לנורית". הראו לתלמידים את האיורים המלווים ספר זה. התמקדו באיור של השיר "דני גיבור". הסבו את תשומת לב התלמידים לאיור בספר הלימוד. מה דומה? מה שונה?

קראו את השיר.

לאחר קריאה

- שוחחו עליו ועל החוויה העולה ממנו. מה הם הרגשות המתעוררים למשמע השיר: האם אכן רק תינוקות בוכים? חשוב לתת לגיטימציה להבעת רגשות ולבכי של כל אדם.

- שוחחו על משמעות המילה **גיבור** ככלל ובשיר זה בפרט. שוחחו על התנהגותה של נורית, על השפעת התנהגות זו על רגשותיו של דני ועל היכולת שלנו לגרום לחברינו הרגשה טובה או הרגשה רעה. התייחסו לנקודות המבט השונות של דני ושל נורית: דני פירש את התנהגותה כזלזול אבל האם מנקודת מבטה אכן היה כאן זלזול? אולי היא לא התכוונה לפגוע בו אלא רק התרחשה כאן אי הבנה?
- קראו שוב ושוחחו על מבנה השיר: כמה בתים יש בשיר זה? מה כולל כל בית? (ארבע שורות עם צמד אחד של חריזה). הפנו את התלמידים אל המילים החוזרות. שאלו: מי הדובר בשיר? מה הוא מספר בכל בית?
- הסבירו לתלמידים את הפעילויות המופיעות בעמוד זה.
- אפשר להראות לילדי הכיתה את הסרטון המלווה שיר זה ונמצא ביוטיוב. יש כמה גרסאות. בגרסה אחת שירי ילדים אחדים. <http://www.youtube.com/watch?v=FPSMDXcI5EQ>
- בגרסה אחרת נמצא רק השיר "דני גיבור" באנימציה. <http://www.youtube.com/watch?v=rGwnzzj62r>

הרחבה והצעות לפעילות על שיר זה נמצאות באתר של משרד החינוך בכתובת הבאה:

http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Tochniyot_Limudim/Chinuch_Leshoni/yezirutSafrutLhorhaa/madalim.htm

הפנו את התלמידים אל המקראה הדיגיטלית לשמיעה של השיר ולפעילויות הבנה נוספות.

להלן אחדים מספריה של מרים ילן-שטקליס:

- אצו רצו גמדים, הוצאת דביר, 1939.
- דני, הוצאת דביר, 1943.
- שיר הגדי, הוצאת דביר, 1957.
- המסע אל האי אולי, הוצאת דביר, 1944.
- פרח נתתי לנורית, הוצאת דביר, 2005.

פתגם (עמ' 42 - כחלק מהפעילויות של "דני גיבור")

מעת לעת שזורים בספר הלימוד פתגמים הקשורים לנושא הנלמד. הפתגם "מה ששנא עליך אל תעשה לחברך" נמצא בתלמוד בבלי, מסכת שבת. מסופר על גר שבא להלל הזקן וביקש ללמוד את כל התורה על רגל אחת. אמר לו הלל (בתרגום לעברית): "מה ששנא עליך אל תעשה לחברך". כלומר אין להתייחס לאחר באופן שבו לא היינו רוצים שיתייחס הוא אלינו. יש לשוחח על פתגם זה, להסבירו ולקשר בינו לבין השיר שקראנו ולבין היום יום. מומלץ להציג פתגמים נוספים הקשורים לחברות כגון "ואהבת לרעך כמוך".

תת-הסוגה **פתגמים** היא נושא חשוב בפני עצמו שיש לשוחח עליו ולהרחיבו:

מהו פתגם? (אמרה קצרה המביעה מוסר השכל, דבר חכמה).

האם אתם מכירים פתגמים נוספים?

מה לומדים מהם?

חברו את הצלילים... (עמ' 44)

בפעילות זו מתבקשים התלמידים לבחור בין הצירופים **ח** ל-**ח** ולחברם לצירופים נוספים כדי ליצור מילה חדשה.

- הסבירו לתלמידים משימה זו על הלוח ולמדו אסטרטגיה של בדיקה. האם המילה **חגב** קיימת בעברית? האם המילה **חגב** קיימת בעברית? המליצו להם לקרוא בקול את החיבור שנוצר. כך יוכלו לשפוט אם הוא מילה או לא.
- הנחו את התלמידים לסמן מילים חדשות שפגשו ולשוחח עליהן בכיתה.
- בפעילות "מתחו קו מהמילה לתמונה" מתבררים פירושיהן של שתי מילים: **חגב** ו**חליל**. מומלץ להפנות את התלמידים לכתוב במחברת מילים חדשות שלמדו ולסמן אותן בדרך ייחודית. לחילופין אפשר להציע להכין מילון אישי שבו הילדים כותבים את המילים החדשות שהם צוברים לאורך השנה.

ח בסוף מילה (פתח גנובה) (עמ' 50)

סדר הקניה מומלץ והצעות לפעילויות

- אמרו: אבא **מרתחה** מים. שאלו: זה הגיוני? כך קוראים את זה? בקשו מהתלמידים לתקן את המשפט. איך צריך לומר? אבא **מרתח** מים.
- הדגימו באותו האופן את המשפט: רן **משגיח** על דנה.
- כתבו על הלוח: **מְרַתֵּחַ, מְשַׁגֵּחַ**. הפנו את תשומת לב התלמידים לדרך הקריאה של הפתח הגנובה. כותבים **ח** אבל שומעים **אח**. פתחו שיח על מילים המתחרזות עם מילים אלה.
-

מתנה לריקי (עמ' 54)

הצעות לפעילויות

- התלמידים והמורה יקראו יחד את הטקסט.
- שוחחו על הטקסט: מי הדמויות בסיפור? מה ההתרחשות בסיפור?
- הסבירו במידת הצורך את המילה **מלהיבה**. כתבו על הלוח את המשפט: **דָּנָה, קָנִית לִי מְתָנָה מְלֵהִיבָה**. בקשו מהתלמידים לחשוב על מילה מתארת אחרת, היכולה להיכתב במקום המילה **מלהיבה** (**יפה, מקסימה, מצחיקה, מדהימה** וכו'). הילדים אינם אמורים לדעת לקרוא את המילים החלופיות, אך חשוב להדגים את פעולת החלפת המילה כדי לבדוק מה הם מבינים ממשפט זה.
- ערכו הבחנה בין משפטים המתאימים לטקסט ובין משפטים שאינם מתאימים (תרגול באיתור פרטים): בקשו מאחד התלמידים לקרוא משפט מעמוד זה ושאלו אם המשפט מתאים או אינו מתאים.

מימנה של ריקי (עמ' 56)

זו הפעם הראשונה שהתלמידים נחשפים לסיפור המסופר כקטע מיומן.

- קראו את העלילון והתייחסו לסוגים שונים של יומנים: יומן משימות, יומן שנה ויומן אישי.
- שוחחו עם התלמידים על סוגה זו. מהו יומן אישי, מה אפשר לכתוב בו ולאילו מטרה הוא משמש. הסבירו את אופן הכתיבה האישית. התייחסו לשאלות המוצעות בדף זה: מדוע אנשים כותבים יומן? מדוע רוב האנשים לא מראים מה הם כותבים ביומן?
- הסבירו לתלמידים שבמהלך החוברות נפגוש קטעי יומן רבים של תלמידי הכיתה המספרים על חוויותיהם.
- הפנו תלמידים המסוגלים לכך - לכתוב סיפור אישי במחברת (בכתיבה ילדית) על דבר-מה שקרה להם.
- בפעילות בעמוד זה מתבקשים התלמידים לכתוב מספרים לפי רצף האירועים בסיפור. הנחו אותם לקרוא תחילה את המשפטים ולחזור לחפש **בתוך** הסיפור מה קרה אחרי מה. הנחו אותם לבדוק את עצמם בסיום המשימה באמצעות קריאת כל המשפטים בזה אחר זה לפי הרצף שכתבו.

שלומית כהן-אסיף (עמ' 58)

- שלומית כהן-אסיף נבחרה ליוצרת הייחודית של התכנית. בתכנית שירים וסיפורים רבים מפרי עטה. חלק משיריה המופיעים בתכנית נמצאים במעגלי היצירות ברשימות משרד החינוך. נבחרו שירים המתאימים לנושאים המופיעים בספר הלימוד (התחלות, חברות, משפחה, כיד הדמיון, מה שילדים אוהבים, וכמובן, חגים ועונות שנה), ומומלץ לחשוף את הילדים ליצירות נוספות שכתבה.
 - שלומית כהן-אסיף נבחרה מכיוון שיצירותיה כתובות בשפה ברורה, בגובה העיניים של הקורא / המאזין. יצירותיה הן חלק בלתי נפרד מהילדות הישראלית. היא לוכדת את תמצית הרגש - במוזיקליות, בקצב ובחן רב. ביטוי הרגש ונגיעה בעולמו של הילד מזמנים התייחסות לעולם הרגשי הקיים ביצירות.
 - שלומית כהן-אסיף זכתה בפרסים רבים על יצירותיה (פרס ביאליק 2010, פרס אקו"ם 1995, פרס זאב לספרות ילדים ונוער 1981, 1990, פרס ע"ש פניה ברגשטיין לספרות ילדים 2003 ועוד). הכינו בכיתה "תערוכה מזמינה לקריאה". בתערוכה זו הציגו את ספריה במקום בולט ובצורה המזמינה את הילדים לקרוא ממגוון יצירותיה הרבות.
 - דף זה הוא דף חגיגי המפגיש את התלמידים עם היוצרת שלומית כהן-אסיף. יש לשוחח עם התלמידים על יצירות שהם מכירים לשם כך אפשר להיעזר באיורים ובכריכות של ספרים המוצגים בדף זה.
 - הטקסט הביוגרפי בדף זה מספר על תולדות חייה של שלומית כהן-אסיף. הקריאו אותו לתלמידים ושוחחו עליו. מומלץ לשוחח על התמונה של גן הפסלים ולבדוק אם מי מהתלמידים ביקר בגן זה או בגנים דומים, הנמצאים בעיר חולון.
 - משימת חיבור השאלות ליוצרת מודגמת בעזרת העלילון המופיע בעמ' 95. קראו את העלילון, היעזרו בדוגמה לשאלה ובקשו מהתלמידים לחבר שאלות נוספות. אספו את השאלות השונות והציגו אותן בכיתה. אפשר וכדאי ליצור קשר עם היוצרת ולשלוח לה את רשימת השאלות.
- מומלץ להביא לכיתה מבחר רחב מספריה ולערוך תערוכה.

המלצות על ספרים של שלומית כהן־אסיף

- המלך ממדו, הוצאת ספרית פועלים, 1979.
חומפס, הוצאת מסדה, 1980; הוצאת לולו 2003.
אחרי שלבשתי פיג'מה, הוצאת שוקן לילדים, 1982.
הארנב ממושי, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1988.
מוכר העננים, הוצאת ספרית פועלים, 1989.
דובי דוביג'מה, הוצאת כתר.
לפעמים בגשם לפעמים בלב, הוצאת כתר, 1990.
ציפור, לאן את נוסעת? הוצאת עם עובד, 2010.
גם לירח יש גומות חן, הוצאת עם עובד, 2013.

שיר: **התפייסות / שלומית כהן־אסיף** (עמ' 60)

מטרות בהוראת הספרות

1. יצירת הזדהות עם דמות הילד בשיר
2. ביטוי מחשבות ורגשות כלפי המסופר (כתיבת מכתב לאחת משתי הדמויות בשיר)

הצעות לפעילויות

טרומ קריאה

- שוחחו על שם השיר **התפייסות**. מהי התפייסות? היעזרו בתמונה המופיעה בעמ' 60.
- הביאו לכיתה את הספר "אחרי שלבשתי פיג'מה", הציגו אותו בפני התלמידים וקראו מתוכו את השיר.

לאחר קריאה

- הציגו לתלמידים את האיור המלווה את השיר בספר הלימוד: מה אפשר להבין מתוך האיור?
- שוחחו עם התלמידים על החוויה העולה מהשיר. התייחסו לרגשותיהם של התלמידים. שוחחו על ההרגשה הלא נעימה במריבה עם מישהו ועל ההקלה שחשים כאשר משלימים אותו.
- קראו שוב את השיר ושוחחו על מבנהו. קראו את הבית הראשון בשיר: מה מתואר בו? התחלת התהליך של מסע ההתפייסות. קראו את הבית השני: מה מתואר בו? שלב ההתלבטויות. המשפט "אני ממהר לענות" מראה על רצונו של הילד להתפייס. קראו את הבית שלישי המתאר את השלבים בתהליך ההתפייסות: "מחייג שלוש ספרות...", "שוב מרים את השפופרת...", "אחר כך מחייג ללא היסוס...". כל תהליך ההתפייסות

דורש זמן. מבנה השיר מדגים היטב את התהליך ואת ההתרחשויות המביאות לתוצאה הטובה של התפייסות.

- שוחחו על הנושא **התפייסות**: מה קרה לפני ההתפייסות? מדוע חשוב להתפייס? מדוע הילד אינו יודע איך להתפייס? מדוע כל כך קשה להתפייס? איך בעצם מתפייסים? אילו מילים אומרים כשרוצים להתפייס עם חבר? כתבו על הלוח את המילים שמעלים תלמידים ושוחחו עליהן.
- השמיעו לתלמידים את השיר המולחן. שוחחו עמם על הלחן: האם הוא עצוב? שמח? מה הם חושבים על השיר המולחן?
- הסבירו לתלמידים את הפעילות הנדרשת מהם בספר הלימוד.
- הפנו את התלמידים אל המקראה הדיגיטלית לשמיעה של השיר ולפעילויות הבנה נוספות.
- פעילות כתיבת מכתב: פעילות זו דורשת מהתלמידים להיכנס לנעליו של הילד הכותב ולנסח מכתב. כדי להקל על התלמידים מוצגות המילים הפותחות את המכתב. עם זאת, ייתכן שיהיו תלמידים שיצטרכו תיווך נוסף למשימה זו. תוכלו לשוחח על כך בקבוצה, לתאר בעל פה מה הילד רוצה לכתוב, להמשיך לתת מילים נוספות במכתב ולתת לתלמידים לסיימו.

ע עין (עמ' 63)

- כתבו על הלוח:

אי

עי

- בקשו מתלמיד/ה לקרוא ברצף את שני הצירופים ושאלו: האם זה נשמע שונה או דומה? (אף על פי שעדיין חלק מהמורים ואולי גם מעט מהתלמידים יוצרים הבחנה בין **ע** ל-**א** סביר להניח שהרוב אינו יוצר הבחנה זו).
- התייחסו לכך שבעברית יש אותיות שנשמעות דומה אך נכתבות שונה. למשל: אם אנו רוצים לכתוב את המילה עיר, אפשר לכתוב **עיר** ואפשר לכאורה לכתוב גם **איר**. הדרך הנכונה לכתוב מילה זו היא **עיר**. למה? ככה זה בעברית!
- אי אפשר להבחין בעזרת שמיעה אם המילה נכתבת כך או כך. עם הזמן זוכרים כיצד יש לכתוב זאת.
- ספרו לתלמידים שנפגוש שוב בתופעה כשנלמד את האות **ט** ("שנשמעת כמו...?"), כשנלמד את האות **כ** ("שנשמעת כמו...?") וכשנלמד את האותיות **ח** ו-**כ**.

העקרב המבהיל (עמ' 67)

- בפעילות שבעמוד זה יש לוודא שהתלמידים מכירים את המילים **נבהלה**, **נרגעה**, **שידה**.
- הציגו תמונות של עקרב מהמרשתת (אינטרנט) או מספרי מידע.
- בדף זה מופיעה המלצה לקריאת הספר "לילה חשוך אחד" מאת אורה אייל. עיקרו: מה שרואים בחושך אינו מה שרואים כאשר מדליקים את האור. שוחחו עם התלמידים על פחד מהחושך: מדוע הוא מפחיד?
- אפשר להביא ספר זה לכיתה, להקריאו לתלמידים ולשוחח על חנה בננה שנבהלה מאוד בחושך כי חשבה

שהיא רואה דבר-מה מפחיד. כשהדליקה את האור שמחה לגלות שזה היה דבר אחר.

- אפשר למצוא את הסיפור "לילה חשוך אחד" של אורה איל ביוטיוב: <https://www.youtube.com/watch?v=Cf3chXtLEKk> (כדאי לדלג על הפתיחה של "פרפר נחמד" ולעבור מיד לסיפור).
- חזרו לסיפור שבעמוד זה, שוחחו על הסיפור: מי חשב מה ולמה? מדוע חשב אבא שבחדר יש עקרב? הסבירו את הפעילויות הנמצאות בעמוד זה.

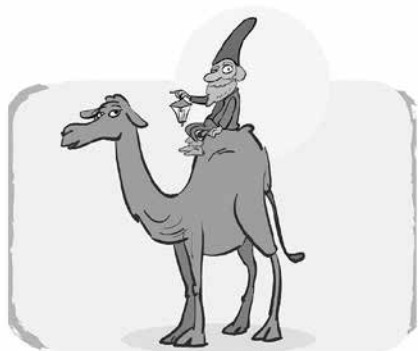
א, ע, ה (עמ' 68)

שומעים דומה, כותבים שונה

הפעילויות הבאות נועדו לחשוף את הילדים לתופעות לשוניות ולעורר מודעות לקיומן. במהלך הספר ייפגשו התלמידים מילים נוספות שנשמעות דומה אך נכתבות שונה: שעון ושאון, עט ואת, כמה וקמה ועוד. הזכירו לתלמידים שכשהצגנו את האות **ע** שוחחנו על כך שהיא נשמעת דומה לאות **א**. כאן נראה דוגמאות למילים עם **א** ועם **ע**.

- אמרו שני משפטים:
אל תשיר שיר.
ישבתי על הגמל.
שאלו: איזו מילה נשמעת אותו הדבר בשני המשפטים?
- היעזרו בכרטיסי ההברקה הנמצאים בערכת העזרים הנלווים. הציגו את המילים לתלמידים, תרגלו קריאה שלהן, הדגישו את ההבדל. תלו את הכרטיסים במקום בולט בכיתה.
- כתבו את שני המשפטים על הלוח והזמינו תלמיד/ה להקיף את המילה **אל**. שאלו: מה ההבדל בין שתי המילים? התייחסו גם לדרך כתיבתן השונה וגם למשמעות השונה:
אל - לא (בציווי). הביאו דוגמאות למשפטים נוספים שבהם יש שימוש במילה **אל**.
על - מעל מקום מסוים. הביאו דוגמאות למשפטים נוספים שבהם יש שימוש במילה **על**.
- בשלב זה מתאים לקרוא לילדים את השיר "אל" של מרים ילן-שטקליס מתוך הספר "שיר הגדי". זאת הזדמנות לשוחח על השיר שנושאו **איסורים שונים** והמילה **אל** מופיעה בו תשע פעמים.

אַל / עַל

הַגֶּמֶד יֵשֵׁב עַל הַגָּמֶל.

אַל תִּשֵּׂר אֶת הַשִּׁיר.

אל / מרים ילן־שטקליס

יש מלים כל כך טובות:

יום הולדת... סוס... או שוט...

וישנן רעות מאוד,

למשל לישן, ללמד...

אך מלה אחת קצרה,

אין בה טוב ואין בה רע,

המלה הזאת היא אל,

לא תרגיש בה כלל וכלל -

היא רעה מן הרעות,

היא גרועה בין הגרועות!

אל תשא אל יותר מדי,

אין עכשו לאבא פנאי!

אל תרוץ אל הבאר!

אל תקפץ מעל גדר!

אל תכה את אחותך -

היא קטנה, קטנה מקר!

אל, ואל, ואל, ואל!

מי המקיץ אותך בכלל?

- בהמשך ההקניה יש לעורר מודעות לקיומן של שלוש המילים: **קרה, קרע וקרא**, ולערוך את ההבחנה ביניהן. ההדגמה תיעשה בעל פה: מבקשים מהתלמידים משפטים מתאימים לכל מילה. מוצע להתחיל במילה **קרא** ולתת לה דוגמאות אחדות (הילד קרא ספר, אבא קרא עיתון וכו'). אחר כך תינתנה דוגמאות לשתי המילים האחרות.

- כאשר מלמדים את המילה **קרה**, חשוב להסביר שיש לה שתי משמעויות: 1. התרחש; 2. קור חזק.
- אפשר להיעזר בכרטיסי ההברקה הנמצאים בערכת העזרים הנלווים. זכרו שהמטרה כאן היא חשיפה למשמעות של שלוש המילים הנשמעות דומה.
- תרגלו עם הילדים באמצעות פעילות בעלת אופי משחקי. הכינו פתקים כמספר הילדים בכיתה. על כל פתק כותבים מילה אחת מתוך המילים הבאות: **אל, על, קרה, קרא, קרע** בלווית רמז ויזואלי המספק את משמעות המילה. מחלקים את הפתקים לילדי הכיתה. התלמידים יכולים להדגים בפנטומימה את המילה שקיבלו.
- כל תלמיד כותב משפט ובו המילה שקיבל, ומצייר ציור מתאים. אוספים את הדפים ומכינים מהם חוברת שכותרתה **שומעים דומה, כותבים שונה**. כדאי להכין בכיתה פינה בשם זה ולאסוף בה את המילים שאליהן ייחשפו התלמידים במהלך השנה.
- זכרו: התלמידים אינם צריכים לדעת לכתוב באופן תקני מילים אלה בשלב זה.

שיר: **מכתב / שלומית כהן־אסיף** (עמ' 76)

מטרות בהוראת הספרות

1. חשיפה ליצירה לירית המאירה את עולמו הפנימי של הקורא
2. הבנת המניעים למעשהו של הדובר בשיר

הצעות לפעילויות

- הביאו לכיתה את הספר שממנו לקוח השיר וקראו את השיר לתלמידים. הפנו את תשומת לבם לתמונה המאוירת ושוחחו עליה.
- שוחחו עם התלמידים: מה דעתכם על השיר? האם אתם מרגישים כמו הילד בשיר? האם הייתם פועלים כמוהו?
- קראו שוב את השיר ושוחחו על מבנה השיר: בית אחד, מה קדם למה - סיבה ותוצאה.
- הפנו את תשומת לב התלמידים לפעילות בספר הלימוד: סידור רצף הפעילויות שעשה הילד בשיר וסידור רצף הפעילויות הרגיל של כתיבת מכתב ושליחתו. שוחחו על מה שלא עשה הילד: שליחת המכתב ועל ההסברים האפשריים לכך.
- הפנו את התלמידים לכתוב מכתב לעצמם. יש תלמידים שעלולים להתקשות במשימה זו ויש לתווכה -
 - למי כותבים את המכתב? (לעצמי)
 - מה אני רוצה לספר לעצמי? (משהו שאני מרגיש, משהו שעשיתי אתמול / היום, משהו שאני רוצה שיקרה בעתיד)
 - המלילו קודם את המסר בעל פה ורק לאחר מכן עזרו לתלמידים לנסחו בכתב: נסחו את המסר יחד עם התלמידים, ועזרו להם בתהליך הכתיבה.
- לשלומית כהן־אסיף שני שירים נוספים בשם זה. מומלץ לקרוא גם אותם לילדים: "מכתב" (מתוך הספר

"מחשבות שאינן רוצות לישון", עמ' 26) ו"מכתב לאלהיו" (מתוך הספר "גבעת הכפתורים", עמ' 30).

- הפנו את התלמידים אל המקראה הדיגיטלית לשמיעה של השיר ולפעילויות הבנה נוספות.

מי שלח את המכתב (עמ' 78)

בספר הלימוד קיימות מספר התנסויות סביב תת-הסוגה **מכתבים**. בדף זה מופיעה תחילה הגדרה למכתב מתוך מילון רב מילים. הקריאו את ההגדרה וודאו שהתלמידים מבינים כל מושג בה (הודעה, דואר, מעטפה, בול). לאחר מכן הפנו את התלמידים לפעילות סביב המוען - מי שלח כל מכתב - וסביב תוכנו של כל מכתב. בחרנו בשלב זה לעורר עניין ולייצר מספר פעילויות המהוות "מתאבן" לקראת העיסוק העיקרי בתת-סוגה זו בחלק השלישי של ספר הלימוד בספר הלימוד: עמ' 38-39; במד"ל: עמ' 104). מורה שמרגיש שזה הזמן להרחבה מומלץ לעיין בהמלצות המופיעות במד"ל.

אות: פ (עמ' 79)

כדאי להסב את תשומת לבם של התלמידים לכך שהפעם המשפט כולל גם את האות **פ**, שעדיין לא למדו אך ילמדו אותה בהמשך. אפשר לבקש מהילדים מילה שתחליף את המילה **פלאפל** (פיל, פלפל וכו').

שמות מקומות (עמ' 81)

פעילות זו מחדדת את מודעות התלמידים למבנה המורפולוגי של המילה: למשקלים המייצגים שמות של מקומות. למודעות זו חשיבות רבה לאוצר המילים, לפענוח המילה, לכתוב תקין ולהבנה של טקסטים.

כל המילים שנבחרו לפעילות זו הן מילים שהילדים כבר יכולים לקרוא וכולן במשקל **מְקַטְלָה**, המאפיין מקומות.

- התחילו את ההקניה בפעילות בעל פה:

איך קוראים למקום שמסתפרים בו?

איך קוראים למקום שיש בו שתילים?

איך קוראים למקום שתופרים בו?

- כתבו על גבי הלוח:

▪ **מְתַפְּרָה**

▪ **מְרַפְּאָה**

▪ **מְסַפְּרָה**

▪ **מְשַׁתְּלָה**

- להגברת העניין תוכלו לשחק במשחק פנטומימה של "מה עושים בכל מקום": הזמינו תלמידים אחדים. לחשו להם שם של מקום ובקשו שיעשו פנטומימה של הפעילות שעושים במקום זה. התלמידים ינחשו מה הפעולה והיכן עושים אותה. הדגישו את הקשר המורפולוגי בין שם המקום לפעולה:

בְּמְתַפְּרָה - תּוֹפְּרִים, בְּמְרַפְּאָה - מְרַפְּאִים, בְּמְסַפְּרָה - מְסַפְּרִים וּבְמְשַׁתְּלָה - שוֹתְלִים.

- באופן דומה התייחסו לעושה הפעולה: התופר תופר בְּמְתַפְּרָה, הרופאה מְרַפְּאָה בְּמְרַפְּאָה, הספר מספר בְּמְסַפְּרָה והשותל שותל שתיל בְּמְשַׁתְּלָה.

- בעלילון שבעמוד זה הילדים יוצרים שמות משעשעים של מקומות באמצעות יציקת שורש למשקל מְקֻטָּלָה. השורש ר'ק'ד' במשקל מְקֻטָּלָה יוצר מקום שאינו קיים בעברית: מְרֻקָּדָה. קראו עם התלמידים את העלילון וצרו שמות נוספים של מקומות: הוא שבר ב- (משברה), הוא ליקק ב- (מלקקה), הוא חבש ב- (מחבשה)...
- משחקים להרחבה:
 - תוכלו ליצור משחקי זיכרון או להורות לתלמידים ליצור משחק כזה שבו הזוגות הם מקום ופעולה או מקום ובעל מקצוע.
 - תוכלו ליצור רביעיות של מקום, פעולה, בעל מקצוע וחפץ (לדוגמה: מְסַפֶּרָה, מְסַפְּרִים, סֶפֶר, מְסַפְּרִים).
 - משחקי התאמה בין מקום ובעל מקצוע.
 - וכן משחקי מיון: מקומות ובעלי מקצוע, מקומות וכלים וכדומה.

משפחת מילים (עמ' 82)

הערה למורה: בעמוד זה יש שתי משפחות מילים - סמנטית ומורפולוגית.

- כתבו על הלוח מילים ממשפחת בעלי החיים (**צב, פרה, נמלה, פיל, עכבר**) ומילים ממשפחת הפירות (**אגס, אבטיח, בננה, ענבים**).
- מיינו עם התלמידים את המילים לשתי קבוצות ותנו שם לכל קבוצה.
- אמרו: נוסף עוד קבוצת מילים - **פָּרַח, פְּרָחִים, פְּרִיחָה, פְּרֻחָה**. שאלו: מדוע זאת משפחה? כי כל המילים קשורות למילה **פָּרַח**. גם זאת משפחה - משפחה של מילים.
- בקשו מהתלמידים לבדוק אם אותן אותיות מופיעות במשפחה זו לפי הסדר. הזמינו תלמידים לסמן אותיות אלה במילים השונות: **פָּרַח, פְּרָחִים, פְּרִיחָה, פְּרֻחָה**.
- הדגו עם משפחת מילים נוספת. הקפידו להדגים כך שהמילים ממשפחת המילים יכללו שמות עצם, פעלים ותארים.
- הסבירו: בשפה העברית יש משפחות של מילים. לפעמים זו משפחה שבה למילים יש אותיות משותפות, כמו במשפחה של **פָּרַח**. לפעמים יש משפחה שכל המילים שבה קשורות ושייכות לאותה קבוצה מבחינת הנושא, כמו משפחת **החיות**.
- הכינו שני משחקי רביעיות. באחד יהיו קלפים שעליהם מילים השייכות למשפחה שיש לה שורש משותף. באחר - קלפים שעליהם מילים השייכות למשפחות סמנטיות (חיות טורפות, זוחלים, מכשירי כתיבה, רהיטים וכדומה). שחקו עם הילדים.

מספרים סיפור (עמ' 84)

במשימה זו התלמידים מחברים סיפור בעזרת התמונות.

הסבירו לתלמידים שאין תשובה אחת אפשרית (במיוחד בתמונה האחרונה) והם יכולים להשלים כרצונם תשובות שונות. אתגרו את התלמידים בחיפוש אחר אפשרויות שונות לסיום הסיפור.

בקשו מהתלמידים לקרוא את הצעותיהם לפני הכיתה.

פ פ - באילו מילים? (עמ' 86)

במשימה זו התלמידים מתבקשים להקיף בתמונה מילים שבהן מופיעות אותיות אלה. הנחו אותם להקיף בצבע אחד מילים עם האות **פ** סופית, ובצבע אחר להקיף מילים עם האות **פ**.

מה המקום? (עמ' 87)

קיימת כאן התייחסות למקומות שנוצרו בדרך של בסיס וסיומת **יה**: **נגר** + **יה** = **נגריה**, **מאפה** + **יה** = **מאפייה**.

אין צורך להסביר לתלמידים את הדרך שהמילה נוצרה בה. עצם החשיפה - קודם לשמות של מקומות ממשקל **מְקַטְלָה** ועתה לשמות של מקומות עם בסיס וסופית **יה** - מגבירה את המודעות הלשונית.

שוחחו עם התלמידים על המילים ש"שמתחבאות" בתוך כל שם של מקום: נגר בנגרייה, מאפה במאפייה...

עודדו את התלמידים להציע שמות נוספים וליצור שמות של מקומות שאינם קיימים בעברית: היכן יש שולחנות? בשולחנייה וכך הלאה.

שלגייה (עמ' 88)

הפנו לתמונה מתוך אגדת הילדים "שלגייה" ושוחחו עם הילדים:

האם אתם מכירים את האגדה? מה רואים בתמונה?

קראו לתלמידים את האגדה "שלגייה ושבעת הגמדים".

אפשר להראות את הסרט.

הכירו את אסף ואת יפתח

למה שמי? (עמ' 89)

בעמודים אלה קיימת שוב חשיפה לדור־משמעות של מילים¹ באמצעות שמות (ראו חלק 1, עמ' 93). השם **אָסֶף** מופיע במשמעות של שם וגם של פועל: **אָסֶף**. כך גם השם **יַפְתָּח**. למשמעות המדויקת של המילה (שם או פועל) נגיע רק מתוך הקשר.

- קראו את העלילון המופיע בעמ' 89 והתייחסו להומור שבמשפטים: אסף אסף את המשחקים, יפתח יפתח את השער. עודדו את התלמידים להתייחס להקשר ולפיו להבין את משמעות המילים אסף ויפתח.

1 אנו מתייחסים למילים אלה כאל דור־משמעיות, אף שניקודן שונה.

- בקשו מהתלמידים לקרוא את הטקסט בעמ' 90. שוחחו על המשמעויות של השמות. בקשו מהתלמידים לסמן זוגות של מילים שקשורות בקשר של שורש: תמר - תמרים, שירי - לשיר.
- בקשו מהתלמידים לחשוב על המשך לטקסט תוך הצגת שמות נוספים בעלי משמעות כמו השמות אסף, יפתח, נתן ויאיר.

סיפור: **מי רוצה להיות חבר שלי?** / **אורי אורלב** (עמ' 91)

מטרות בהוראת הספרות

1. קידום הבנת מצבים חברתיים
2. חשיפה ליצירה המאירה את עולמו הפנימי של הקורא
3. פיתוח הבחנה בין יסודות מציאותיים ביצירה ובין יסודות דמיוניים

הצעות לפעילויות

טרם קריאה

- כתבו על הלוח את הכותרת: **מי רוצה להיות חבר שלי?**
- שאלו: על מה יסופר בסיפור? (ניבוי). בקשו מהתלמידים לספר סיפור שיתאים לכותרת הזו ולתמונה המלווה את הסיפור.
- קראו את הסיפור לתלמידים.

לאחר קריאה

- שוחחו עם התלמידים על הסיפור: מה הצלחתם לנבא ומה לא הצלחתם? האם הסיפור הפתיע אתכם? האם הרגשתם אי פעם כמו הילד בסיפור? מי מכם עבר דירה? איך מרגישים כאשר מגיעים למקום חדש ולא מוכר? איך ניסה אורי לפתור את בעייתו?
- קראו שוב את הסיפור.
- שוחחו: מתי אורי פותר את הבעיה שלו? (השלב שבו אורי מגלה שגם אם יש כבר חברים, תמיד אפשר לרכוש חברים חדשים). הערה: מציאת הפתרון היא נקודת המפנה בסיפור. אין צורך להשתמש במושג **נקודת מפנה**. חלקו יחד עם התלמידים את הסיפור לשלושה חלקים: התחלה, אמצע וסוף. באיזה חלק של הסיפור מוצא אורי פתרון? מהו רצף הסיפור? שוחחו גם על חברים דמיוניים ואמיתיים.
- התבוננו יחדיו בתמונות שבספר הלימוד. המלילו את מה שרואים בכל תמונה והסבירו את הפעילות שבספר הלימוד.

קראו לילדים עוד סיפורים בנושא **חברות**:

צפרדי וקרפד / ארנולד לובל, הוצאת מודן.

החברה הסודית של רחלי / דויד גרוסמן, עם עובד.

תהיה בריא, מוריס מגי / פיליפ ס' סטיד, הוצאת כנרת.

המתנה הכי טובה בעולם / ג'ונתן אמט, הוצאת כנרת.

בונים חברים / טומי אונגרר, הוצאת צלטנר.

בעלות מקצוע (עמ' 105)

בפעילות זו נחשפים התלמידים לשמות של בעלי מקצוע ממין נקבה שנוצרו בדרך של בסיס + סופית **אי**: חשמלאית, חזאית, במאית.

שאלו את התלמידים איזו מילה "מתחבאת" בשמות בעלי המקצוע המוזכרים כאן: במילה **חשמלאית** נמצאת המילה **חשמל**, במילה **חזאית** הפועל **חָזָה** (כאן המקום לברר את הפירוש למילה **חָזָה** ולהרחיב את משמעותה) ובמילה **במאית** "מתחבאת" המילה **במה**.

שוחחו על הקשר שבין המילים. מה הקשר בין חשמל לחשמלאית? מה הקשר בין במה לבמאית?

זה המקום לשוחח עם התלמידים על שמות נוספים של בעלי מקצוע.

ספר: **טרופותי / ג'וליה דונלדסון** (עמ' 107)

מטרות בהוראת הספרות

1. הפקת הנאה מיצירה ספרותית

2. קידום הבנת היצירה באמצעות שחזורה בעזרת האיורים המלווים אותה

מטרות בתחום ההעשרה הלשונית

קידום יכולת ההבחנה בצורנים המרכיבים הַלְחָם (טרופותי)

הצעות לפעילויות

- הציגו לילדים את הספר, שאלו אם הם מכירים את הסיפור (סביר להניח שילדים רבים נחשפו לספר זה).
 - קראו לתלמידים את הסיפור בשלמותו.
 - שחזרו עם התלמידים את הסיפור בעזרת התמונות המוצגות בעמוד 107.
 - שוחחו על תוכן הספר, על חכמתו ותחכמו של העכבר ועל התחבולות שנקט כדי להפחיד את טרופותי וכדי להתחמק ממנו. מה מייצגת כל דמות בסיפור? (השועל - ערמוניות, הינשוף - חכמה וכו'). כדאי לדבר על פחד ועל הפחדה, על גדול מול קטן. האם הגדול תמיד חזק יותר? חכם יותר? אפשר לשוחח על שקר ועל אמת, ועל המצאה מול שקר. הסיפור מציע זווית הסתכלות חדשה ומרגיעה: גם היצור המפחיד והנורא חושש ומפחד ולמעשה גם הוא זקוק להגנה.
 - שוחחו על השם **טרופותי** ועל משמעותו. אילו מילים "מתחבאות" בשם זה? האם השם מתאים ליצור שבספר?
 - חלקו את התלמידים לקבוצות ותנו לכל קבוצה משימה להציג את הספר בדרך אחרת: תאטרון בובות, אצבע, הצגה, פוסטר פרסומת לספר, הכנת דמויות הספר מפלסטלינה, וכו'. הציגו את התוצרים בכיתה.
 - אפשר להשמיע לתלמידים את הקריינות המוצגת ביוטיוב:
http://www.youtube.com/watch?v=LmQIjeN_LgQ
 - הציגו לילדים לכתוב ספר המשך ל"טרופותי". מה קרה לטרופותי לאחר שברח בפחד מהעכבר? ומה קרה לעכבר לאחר שטרופותי ברח והוא מצא ביער אגוז?
 - ספרו לילדי הכיתה את הספר "טרופותי הבת" מאת ג'וליה דונלדסון.
- הפנו את התלמידים אל המקראה הדיגיטלית לפעילויות הבנה על ספר זה.

מטר (עמ' 111)

- כתבו את המילה **מְטָרָה** על הלוח.
- בקשו מאחד התלמידים לסמן את המילה המסתתרת במילה **מְטָרָה** וקשורה אליה.
- שוחחו עם התלמידים על משמעות השם **מטר**: מדוע למטריה קוראים כך? הציגו גם את המילה **מְטָרָה**. שאלו: מה מסתתר במילה זו?
- הציגו מילים נוספות ובקשו מהתלמידים להסביר מדוע קוראים להן כך. לדוגמה: **שְׁמֵשִׁיה**.

טלי והבטטה (עמוד 114)

- הטקסט ארוך. ייתכן שיהיו תלמידים שיצטרכו לקרוא טקסט זה מחולק לכמה חלקים - בהדרגה. מומלץ ללוות כל חלק בציוור: או של המורה או של התלמידים עצמם.
- אפשר לערוך משחק תפקידים בהקשר לטקסט זה.

הקטנה (עמ' 119)

- בפעילות זו יש התייחסות לסופית **ית** ולמשמעות שהיא מקנה בהקשר זה: הקטנה.
- בטקסט "קטנים" בקשו מהתלמידים לסמן את המילים המייצגות חפצים קטנים.
 - שאלו את התלמידים מה המילה שמסתתרת בכל אחת מהמילים שסימנו.
 - שוחחו על דמיון ועל שוני בין כל מילה שסומנה למילה ש"מסתתרת" בה (כר - כרית, מפה - מפית).
 - קראו את רשימת המילים המסתיימות ב- **ית** ומייצגות הקטנה. הדגישו את הסופית והפנו את תשומת לב התלמידים לכך שיש גם מילים שמסתיימות ב- **ית** אך הן לא "קטנות" כמו המילה **חצאית**, המוזכרת בטקסט, וכן **מכונית**, **מונית** ועוד.
 - בקשו מהתלמידים לחבר שמות מצחיקים - באופן דומה לפעילויות אחרות של המצאות מילים - ולהציג את המצאותיהם בפני הכיתה. תוכלו להכין חוברת של מילים שהמציאו תלמידי הכיתה.
 - תוכלו להציג את הנושא בדרך חווייתית: כתבו / ציירו **על** מעטפה מילה עם סופית **ית** שמייצגת הקטנה והחביאו **בתוך** המעטפה את המילה שמסתתרת במילה הכתובה **על** המעטפה. עשו זאת עם כמה מעטפות. התלמידים יגידו מה המילה המסתתרת במילה שעל המעטפה ויבדקו אם אכן מילה זו מסתתרת (באמת) במעטפה.

כרטיס ברכה (עמ' 126)

- שוחחו עם התלמידים על תת-הסוגה **ברכה** ועל כרטיסי ברכה. הביאו לכיתה כרטיסי ברכה שונים. עיינו בכרטיסי הברכה ודונו: מהי ברכה? מהו כרטיס ברכה? למי נותנים כרטיס ברכה? מה כותבים בו? היעזרו בהם המופיעים כדוגמה בספר הלימוד.
- בקשו מהתלמידים להביא לכיתה מגוון של כרטיסי ברכה. מכיוון שהתלמידים נחשפו לנושא זה לפני ראש השנה מומלץ להזכיר להם את אגרות הברכה לראש השנה אך להפנותם גם לכרטיסי ברכה שאינם מתייחסים רק לשנה החדשה: הולדת תינוק, ברכה לחתונה, ליום הולדת וכו'. אפשר למיין כרטיסי ברכה אלה לפי הנמענים שלהם או לפי מטרתם. מומלץ להתבונן בהם ולראות מה הם כוללים: איור, כיתוב כללי כלשהו, ברכה אישית.

מומלץ ליצור בכיתה מרכזון העוסק בנושא ולרכז את הברכות בקלסר עם שמרדפים, כך שכל התלמידים יוכלו להתרשם מהן.

אפשר לערוך פעילות שבה כל תלמיד מגריל שם של ילד ומכין לו כרטיס ברכה.

חכמים בכביש (עמ' 127)

נושא זה מזמן דיון בנושא חשוב לאין כמותו: זהירות בדרכים. שוחחו עם התלמידים על כללי זהירות בדרכים, לוו את השיחה בתמונות, בסרטונים ובהמחשה בשטח.

מומלץ להיכנס לאתר של משרד החינוך: האגף לזהירות ולבטיחות בדרכים

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/UNITS/zahav>

סיפור: לבד / ארנולד לובל (עמ' 131)

מטרות בהוראת הספרות

1. קידום הבנת מצבים חברתיים
2. יצירת הזדהות עם המשתתפים ביצירה

רקע על סיפורי צפרדי וקרפד

שתי הדמויות החביבות הללו מככבות בסיפורים שקובצו לארבעה ספרים המיועדים לראשית קריאה. הסיפורים כתובים בהומור עדין וברגישות אנושית גדולה, ובכולם יש אלמנטים העוסקים בחברות אמת. אף שגיבורי הספר הם צפרדע וקרפדה הם אנושיים לחלוטין: בעלי תכונות אנושיות ובעלי רגשות ומחשבות כשל בני האדם.

- הביאו את הספר לכיתה וקראו מתוכו את הסיפור. (כדאי לכם לקרוא לילדים גם את הסיפורים האחרים: כולם טובים ויפים.)
- קראו את הסיפור ועצרו אחרי המשפט: "קרפד הביט החוצה מן החלונות... הוא לא ראה את צפרדי." שאלו את הילדים: מה לדעתם יקרה עכשיו? אחרי תהליך ניבוי קצר המשיכו לקרוא את הסיפור עד לנקודה שבה קרפד ממחר אל הנחל כדי להגיע אל צפרדי, ושוב בצעו עם התלמידים תהליך של ניבוי. לאחר מכן קראו את הסיפור בשלמותו.
- בסיום הקריאה ערכו שיחה עם הילדים: מדוע צפרדי רצה להיות לבד? כיצד הרגיש קרפד? מה דעתכם על מעשיו של קרפד? האם גם לכם יש ימים כאלה שבהם אתם רוצים להיות לבדכם? מה אתם עושים בימים כאלה?
- הפנו את התלמידים אל הפעילויות שבספר הלימוד. עליהם לשחזר את הסיפור באמצעות תמונות ומשפטי פתיחה. מומלץ ללוות את התלמידים המתקשים בפעילות זו: להמליץ תחילה את המסר ורק לאחר מכן לכתבו.
- הפנו את התלמידים אל המקראה הדיגיטלית לשמיעה של הסיפור ולפעילויות הבנה נוספות.

ש (עמ' 135)

- כתבו על הלוח ש ש.
- בקשו מהתלמידים לקרוא את שתי האותיות והפנו את תשומת לבם לשין ולחשיבות מקום הנקודה באות זו. תרגלו עם תלמידים הזקוקים לכך את ההבדל בין הצלילים.
- בקשו מהם לכתוב על לוח מחיק את הצירוף שאתם אומרים: ש, ש, ש, ש וכך הלאה.
- בקשו מהם לחפש תמונות של מילים שמתחילות בצליל ש ומילים שמתחילות בצליל ש.
- הכינו דף ובו פעילות מיון של מילים שמתחילות בצליל ש ומילים שמתחילות בצליל ש.

כבשה בהצגה (עמ' 138)

- שוחחו על האירוע שהתרחש בטקסט: מה קרה לשגית? איך לדעתם הרגישה כאשר עמדה על הבמה לפני הקהל? מדוע היא בכיתה?
- שאלו את התלמידים מה פירוש המילה **פעייה**.
- למדו אותם אסטרטגיה להבנת מילה: כדאי לקרוא את המשפט עד סופו כדי להבין את המילה. ההקשר של המשפט עוזר להבין את הפירוש.
- תוכלו להמשיך ולהרחיב את אוצר המילים באמצעות פעלים הקשורים לחיות נוספות (געיה, נעירה, המיה, שאגה ועוד).
- תוכלו להראות סרטון קצר (מיוטיוב או ממקורות אחרים) של הורים ששואלים את ילדם: איך עושה חתול? איך עושה כבשה?... ולשאל מה נגיד במקום עושה (איך מיילל חתול? איך פועה הכבשה?...). אפשר גם להראות את הסרטון המופיע בקישור הבא. מופיעות בו חיות ומושמעים הקולות שלהן. כדאי לשיים את הקולות השונים. <https://www.youtube.com/watch?v=iABGDS3Bvtg>
- הציגו מילים שהתלמידים עלולים להתקשות בהן כמו המילה **שממית** (עמ' 139). הראו לתלמידים תמונות של שממיות (google תמונות).
- שוחחו עם התלמידים על כך שקבוצה של כבשים נקראת עדר. אפשר להרחיב ולשוחח על מילים כאלה, כגון להקה של חסידות, עדר פרות ונחיל דבורים.

תכונות (עמ' 144)

- בהקניה יש להדגיש את הקשר השורשי בין הפעולה ובין התכונה: התביישה - ביישנית.
- כתבו על הלוח את המילה **ביישנית** ושאלו את התלמידים: על מי אפשר להגיד שהיא ביישנית? לאחר מכן כדאי לבקש דוגמה נוספת.
- הכינו משחקי מילים שונים לתרגול הפעולה והתכונה: התביישה - ביישנית, התעקשה - עקשנית וכו'.

הצרצר והנמלה (עמ' 145)

בעמוד זה מוצג לראשונה משל שהתלמידים יכולים לקרוא.

מומלץ לומר לתלמידים שהם קוראים עתה, **לגמרי בעצמם**, משל ידוע.

- בקשו מהתלמידים לקרוא טקסט זה לפחות שלוש פעמים.
- בקשו מאחד התלמידים להקריא בפני הכיתה את המשל (לאחר שהתלמיד התכונן לקריאה).
- חשוב לשוחח על כך שמשלים רבים הם סיפורים על חיות - סיפורים שדרכם אנו לומדים מוסר השכל, לקח.
- שחזרו עם התלמידים את סיפור המשל. חשבו יחדיו איזה אדם מייצג הצרצר, איזה אדם מייצגת הנמלה ומה אפשר ללמוד ממשל זה. היעזרו לשם כך בעלילון ובשאלה שמופיעה לאחוריו. גם כאן, מזדמן פתגם הקשור למשל: "לך אל הנמלה עצל ראה דרכיה וחכם". שוחחו על פתגם זה, המופיע בספר משלי, הסבירו את פירוש המילה **עצל** ואת פירוש הפתגם כולו, וחשבו יחד עם התלמידים מה יכול העצל ללמוד מהנמלה.
- שוחחו עם התלמידים על משלים נוספים שהם מכירים: "האריה והעכבר", "העקרב והצב" ועוד. הביאו לכיתה ספרי משלים לילדים: "ספר המשלים הגדול" מאת אפרים סידון / או "משלי אזופוס" בעיבוד הלן וורד.
- המליצו להם לקרוא את הספר "אולי אפשר גרגר סוכר?" מאת נעמי בן גור או הביאו ספר זה לכיתה וקראו את הסיפור לילדים.

טקסט מידע: **הכלב - ידידו הטוב של האדם / ויטל גייגר (פרלמן) וחגית פורת** (עמ' 148)

הצעות לפעילויות

טרומ קריאה

- התחילו את ההקניה בהעלאת ידע. שאלו את התלמידים: מה אתם יודעים על הכלב? האם יש לכם כלב? האם אתם מגדלים בעלי חיים?
 - אספו את המידע שהילדים יאמרו על הלוח בארגון גרפי כלשהו (טבלה, בועות וכו').
- קראו את הטקסט.

לאחר קריאה

- שוחחו על המידע העולה מהטקסט: מה אפשר ללמוד מטקסט זה על הכלב? האם גם אתם חושבים שהכלב הוא ידידו הטוב של האדם?
- שאלו את התלמידים מהו המידע החדש שלמדו מטקסט זה. השוו בין המידע הישן שהעלו התלמידים למידע החדש שנלמד מטקסט זה. הוסיפו את המידע החדש לארגון הגרפי שיצרתם.
- הפנו את התלמידים למחברות ובקשו מהם לצייר או לכתוב משהו חדש שלמדו על נושא **הכלב**.
- הראו לתלמידים סרטונים קיימים באינטרנט על הכלב, לדוגמה: סרטון על כלבים.

<http://www.flixy.com/savour-every-moment.htm#.UZcJj2zfr5o>

- הביאו לכיתה ספרי מידע על כלבים ושתפו את הילדים במידע הקיים בספרים אלה.
- הביאו לכיתה את המגזין "עיניים" ושתפו במידע הקיים בו (כלבים, מגזין "עיניים", גיליון 140, אפריל 2012).

ספרים נוספים בנושא **כלבים**:

בעקבות הכלבים / מירי לשם, הוצאת משרד הביטחון

פלפל או כל מה שכדאי לדעת על גידול כלב / קרולין היינס, הוצאת שוקן.

עלילון לסיום חלק 2 (עמ' 150)

עלילון זה נועד לסכם את הנלמד בחלק זה וליצור ציפייה לקראת החלק הבא.

ערכו שיחת רפלקציה עם התלמידים: מה למדנו עד עתה? מה התחדש לכם? התייחסו הן לחלק של לימוד הקריאה והן לחלק של היצירות הספרותיות. שוחחו על מיומנויות נוספות שנלמדו כמו הטיית יחיד ורבים, מושגי מרחב, שמות של מקומות, בעלי מקצוע, דברים קטנים, מילים שנשמעות דומה אך נכתבות שונה וכן התייחסו לפתגמים, לקטעי יומן, לברכות ולמכתבים שפגשנו במהלך חלק זה.

שוחחו על יצירות הספרות ועל הנושא המשותף להן: **אני וחברים**. האם היצירות חידשו לכם דברים שקשורים לחברות? איזו יצירה אהבתם במיוחד? מי כתבו את היצירות השונות? התבוננו בדמויות של הילדים שמשוחחות על היצירות השונות ומספרות עליהן וערכו סבב דומה בקרב ילדי הכיתה שלכם. כל ילד יגיד/יכתוב דבר מה על אחת היצירות: כך ייווצר דף דומה לזה שבספר הלימוד אך הפעם עם ילדי הכיתה שלכם.

לסיכום עוררו ציפייה לקראת החלק הבא: מה לדעתכם נלמד בהמשך?

הַשִּׁיר "שְׁנֵי חֲבֵרִים"
מְמַשׁ מִתְּאִים לְשֵׁנֵינוּ.
לְפַעְמִים חֲבֵרִים
הֵם כְּמוֹ מְשַׁפָּחָה.

חלק 3

צירה וסגול

אני ומשפחתי

- ❖ בחלק זה נלמדת תנועת ה-O.
- ❖ בחלק זה התלמידים לומדים את התנועה במקבצי אותיות.
- ❖ בחלק זה עולה מידת אורכם ומורכבותם של הטקסטים לקריאה. יש לכוון את התלמידים לקריאה חוזרת ונשנית של טקסטים נבחרים על מנת להגיע למידה סבירה של שטף וליהנות מהתכנים.
- ❖ הנושאים הלשוניים שנלמדים בחלק זה: הטיה לא סדירה של רבים, אזכורים, מושגי זמן, שיוך לקטגוריות, מילים נרדפות, מילים דו־משמעיות, ביטויים בסלנג ועוד.
- ❖ תת־הסוגות המופיעות בחלק זה: מתכונים, מודעות וכתבות עיתונים לצד תת־סוגות שהופיעו בחלקים קודמים - שירים, סיפורים, טקסטים מידעיים, מכתבים, פתגמים וברכות.
- ❖ כל הטקסטים הספרותיים סובבים סביב נושא התוכן **אני ומשפחתי**.
- ❖ בחלק זה מופיעים ארבעה טקסטים מידעיים: שניים מהם מיועדים להאזנה ("אימא ברוזה" ו"הבית") ושניים לקריאה עצמית ("הגורילה" ו"החילוץ").

http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Tochniyot_Limudim/Chinuch_Leshoni/YezirutSafrutLhorhaa/madalim.htm

בחלק זה נפתח מסע סביב יצירות ספרות שנושאן - בדרך זו או אחרת - **משפחה**. תחילה מופיעים השירים "איזה מזל" ו"פתאום נולדתי", המספרים על היווצרות המשפחה. בהמשך - שני שירים שבמרכזם ילד ואמו: "שלוש נשיקות" ו"אימא תרנגולת". בסיפורים "אף פעם לא חיבקתי יונה" ו"ויהי ערב" נתוודע ליחסים בין בני משפחה נוספים: ילד לסב, ילדה לאב, ולבסוף נשתעשע עם דוד מיוחד בספר "דודי שמחה" ונקרא על העכברים בני הדודים במשל "עכבר הכפר ועכבר העיר".

סדר היצירות המופיע בחלק הוא הסדר המומלץ על ידינו. עם זאת, ניתנת הבחירה לכל מורה להחליט אם לקבץ כמה יצירות יחדיו, להשהות את המפגש עם יצירה מסוימת או לחשוף את היצירות בסדר שונה.

הנושא **אני ומשפחתי** לקוח מתוך עולמם של התלמידים, שנולדים לתוך משפחה כזו או אחרת. יש לפתח את הנושא הן בהקשר הספרותי והן בהקשר הכללי - בעזרת איורים ותצלומים, עלילונים והמלצות לדיון המופיעים בחלק זה ובמדריך למורה (ראו הרחבה בהמשך).

כפולת עמודים של איורי התלמידים (עמ' 4-5)

התבוננו בתמונות של הדמויות והציעו לילדים לסמן בצבע אחד את הדמויות שהכירו בחלק 1, ובצבע אחר את הדמויות שהכירו בחלק 2. שאלו: מה משותף לשמות של הילדים בחלק 1? מה משותף לשמות של הילדים בחלק 2? בקשו מהתלמידים לנחש מי הן הדמויות שיכירו בחלק זה ולסמן אותן. שאלו אותם מדוע בחרו לסמן דמויות אלה.

עלילון פתיחה, תמונות הקשורות למשפחה שלי, שיח על המשפחה (עמ' 6-9)

העלילון נועד לחשוף את התלמידים לנושאים שבהם יתמקד חלק לימוד זה.

לאחר קריאת העלילון מומלץ לשוחח עם התלמידים על תוכנו ולשמוח אתם על התקדמותם בקריאה: למדנו כבר את סימני הניקוד קמץ, פתח, שווא וחיריק, הכרנו כבר את כל אותיות הא"ב ועתה אנו עוברים לסימן הניקוד הבא: החולם. פרט לכך - נקרא יצירות ספרותיות מעניינות בנושא **אני ומשפחתי**, וכמובן, כמו בחלקים הקודמים, נמשיך לשוחח גם על נושאים רבים אחרים הקשורים לשפה העברית.

עודדו את התלמידים להביא תצלומים של משפחתם והזמינו אותם לספר מי בתמונה. שוחחו על המשפחה:

מי במשפחה שלכם?

מה אתם אוהבים לעשות עם בני המשפחה?

כיצד אתם מבלים ביחד?

מה אתם לא אוהבים שאומרים לכם לעשות?

אילו דברים אתם יכולים לעשות או לומר כדי לשמח את משפחתכם?

האם כועסים עליכם לפעמים? מה אתם עושים?

הציעו לתלמידים להביא לכיתה ספרי קריאה בנושאי **משפחה**, קראו ושוחחו על משפחות דומות ושונות.

הביאו לכיתה את המגזין "עיניים" גיליון "משפחה" (מס' 30). קראו לילדים את הסיפורים ואת הטקסטים המידעיים המופיעים בגיליון זה.

לומדים חולם (עמ' 10)

דף זה מהווה פתיחה חגיגית לסימן הניקוד הנלמד בחלק זה: חולם. יש להתייחס הן לחולם המלא והן לחולם החסר.

- חזרו לסרגל האותיות הנמצא בדרך כלל מעל הלוח וקראו בקול עם התלמידים את האותיות עם התנועות שנלמדו עד עתה.
- שחקו עם התלמידים: אני אומרת **שִׁי**, ואתם אומרים **שׁוּ**; אני אומרת **בִּי**, ואתם אומרים **בּוּ**; אני אומרת **חִי** ואתם אומרים... וכך הלאה.
- כתבו על הלוח **שׁוּ** ואמרו: כששומעים **שׁוּ** כותבים זאת כך. הצביעו על סימן הניקוד ואמרו: קוראים לזה חולם. כשכותבים עם **ו** זה נקרא חולם מלא; כשכותבים בלי **ו** זה נקרא חולם חסר. המשיכו להדגים עם אותיות נוספות. בקשו מהתלמידים דוגמאות למילים המתחילות בצירופים אלה או למילים שצירופים אלה מופיעים בהן.
- תוכלו לחזור לכפולת העמודים של הילדים ולבקש מהתלמידים לסמן בעיפרון דמויות שהם חושבים שיכירו בחלק זה. לאחר מכן יחפשו שמות של ילדים מכיתתם שתנועת החולם מופיעה בהם.
- מיינו את שמות ילדי הכיתה לכאלה שסימן הניקוד חולם מופיע בהם ולכאלה שאינו מופיע.
- הסבירו לתלמידים את המטלות בעמוד זה: זיהוי אותיות עם חולם מלא וחולם חסר בבלונים ובתפזורת.

שׁוּ שׁוּ הוּ לוּ (עמ' 11)

- קראו עם התלמידים את שורת האותיות הראשונה שבעמוד זה.
 - כתבו אותה על הלוח והזמינו תלמידים להקיף צירוף שאתם אומרים.
 - מחקו את השורה שכתבתם והזמינו תלמידים לכתוב אותה על פי הוראתכם.
 - הציעו לילדים לכתוב על לוחות מחיקים את האותיות שתאמרו. לאחר הכתיבה בקשו מכל הילדים להראות את מה שכתבו.
- תוכלו להמשיך ולתרגל במחברות בהתאם לצורך: זיהוי צירופים, כתיבת צירופים, מציאת מילים שמתחילות בצירוף שבחרתם.
- עוד תרגול לצירופים השונים מופיע ב"דפי תרגול" המופיעים ב"נספחים" וכקובץ במחשב.

לוּ אוּ לָהּ (עמ' 14)

משימה זו עוסקת באזכורים. לאזכורים תפקיד חשוב הן בכתיבה של טקסט לכיד והן בהבנה של הטקסט. המשימה מתמקדת באזכורים **לוּ וְלָהּ**.

כתבו על הלוח:

אִמָּא סְפָרָה לְדָנָה אֶגְדָּה

יְגַם שָׁרָה לְדָנָה שִׁיר.

שאלו: מה אפשר לכתוב במקום המילה **דָּנָה** המופיעה בפעם השנייה.

קבלו תשובות הולמות של תלמידים, למשל: **לִילָדָה, לְבִתָּה או לָה.**

מחקו את המילה **לְדָנָה** וכתבו במקומה **לָה.**

הדגימו בדוגמה נוספת תוך שילוב המאזכר **לו.**

מתי שלשום? (עמ' 15)

פעילות זו עוסקת במושגי זמן.

- שוחחו עם התלמידים על ימי השבוע. שאלו: איזה יום היום? איזה יום יהיה מחר? איזה יום היה אתמול? איזה יום היה שלשום?
- תוכלו להעמיד שבעה ילדים בשורה ולתת לכל אחד מהם שם של יום. שחקו: "היום יום שני. איזה יום היה אתמול?" הילד שקיבל את יום ראשון צריך לצעוד קדימה. וכך הלאה.
- אפשר להפנות את התלמידים ליומן שלהם, לדפדף בו ולמצוא את אתמול, שלשום, היום, מחר ומחרתיים.
- לתלמידים המתקשים בנושא מומלץ לתרגל כל מושג בנפרד בליווי סרגל ובו ימי השבוע ברצף. היום יום שני ומחר יום _____. לאחר שנרכש מושג אחד היטב עברו למושג הבא. מומלץ להתחיל במושג מחר, ולאחריו - אתמול.
- חזרו על מושגים אלה יום יום. היום יום _____. אתמול היה יום _____, מחר יהיה יום _____.

מיומנו של... (עמ' 16)

קטע יומן זה הוא הקטע הראשון הארוך המופיע בחלק זה, ולכן חולק לחלקים. לכל חלק יש איור מלווה. קראו יחד עם התלמידים קטע יומן זה ושוחחו על ההתרששות המתוארת בו. הציגו לתלמידים את השאלה המופיעה בעקבות הקטע: "מה אגיד לאימא?" ושוחחו על התשובות המתבקשות.

הרוקחת (עמ' 19)

שיר זה, כמו שירים רבים נוספים בספר הלימוד, מתאפיין בסגנון הומוריסטי וקליל, וסופו משעשע. תוכלו לבקש מהתלמידים להוסיף לשיר איור מתאים במחברותיהם, להקיף זוגות של מילים חורזות, להמחזיז אותו תוך הוספת דבריהם של ששון והרוקחת ועוד. חשוב לוודא שהתלמידים מבינים את פירוש המילה **רוקחת**. שאלו: מה תפקידה של הרוקחת? היכן היא עובדת? האם פגשו רוקחים ורוקחות? מדוע קוראים לה רוקחת?

אותה המילה (עמ' 20)

במשימה זו באה לידי ביטוי תופעה בשפה העברית: אותה המילה משמשת כשם עצם וכפועל. למשל: רוקחת - רוקחת.

הדגמו בעל פה:

מה עושה השומרת? שומרת.

מה עושה השופט? שופט. וכך הלאה: מאבטח, מאפרת, מלחין, מטפלת, מאמן, מדריכה ועוד.

כתבו על הלוח: הרוקחת רוקחת. בקשו מהתלמידים לכתוב במחברותיהם מילים המתאימות לתופעה לשונית זו, לשבץ אותן במשפטים ו / או ליצור משפטים.

אפשר לצלם את העלילון המופיע בעמ' 20, למחוק את הטקסט שבתוך הבועות ולהגיש לתלמידים את העלילון ובו בועות דיבור ריקות. התלמידים יתבקשו לכתוב בתוך דושיח ברוח הסגנון המופיע בעלילון המקורי: מה עושה הרוקחת? רוקחת (יש להשתמש במילים נוספות). עלילון ריק נמצא גם ב"דפי התרגול" (עמ' 76).

סיפור בהמשכים: אלונה לא רוצה (עמ' 22)

הטקסט בעמודים אלה מופיע בהדרגה. תחילה מוצגת הבעיה: אלונה לא רוצה נעליים. בשתי המשימות הבאות בהמשך מרחיבים התלמידים את הבעיה. לאחר מכן מוצגת תגובת אמה של אלונה לעניין. התלמידים מתבקשים להציג תשובה טיעונית ובה הם מציגים את הטענות בעד נעילת נעליים. כדי לתווך לתלמידים את המשימה מובאת התחלתה של התשובה במבנה של "אם... אז..." וכן איורים המסייעים בחשיבה מה יקרה אם לא ננעל נעליים. לפני קריאת סופו של הסיפור אפשר לשוחח עם התלמידים על דרכי פתרון שונות ולאחר מכן לקרוא כיצד נפתרה הבעיה.

מומלץ לתת עוד משפט המזמן תשובה טיעונית. למשל: מיכל מסרבת להביא ארוחת עשר לבית הספר. שאלו את התלמידים מה הם חושבים על משפט כזה. דונו: האם חשוב לאכול ארוחת עשר? מדוע? תוכלו להביא דוגמאות מה קורה אם לא אוכלים ארוחת עשר. לאחר שתדונו בנושא חשבו כיצד אפשר לשכנע את מיכל להביא ארוחת עשר ומה כדאי שארוחה זו תכלול. עזרו לתלמידים לנמק את תשובתם בעזרת נקודות שהעליתם בשיחה המקדימה.

לו / לא (עמ' 25)

בחלק זה, כמו בחלק השני, אנו ממשיכים לשוחח על מילים הומופוניות. מומלץ לקרוא שוב את הרחבה בנושא (מד"ל לחלק 2, עמ' 84).

איזה מזל / חגית בנזימן (עמ' 26)

מטרות בהוראת הספרות

1. זיהוי רגשות המובעים ביצירה (הרגש המובע במילה **מזל**)
 2. פיתוח מודעות ליצירה כמשקפת היבטים שונים במציאות חיי התלמיד (עמידה על מקומה של המשפחה בביסוס תחושת ההשתייכות וביצירת הביטחון הרגשי)
- שיר זה הוא הראשון מבין היצירות הספרותיות בחלק זה העוסקות בנושא **משפחה**. אפשר להרחיב את הנושא באמצעות סיפורים ושירים נוספים.

הצעות לפעילויות

- קראו את השיר לילדים ושוחחו עמם על המשמעות של השיר: מה היה קורה לו סבא היה פוגש סבתא אחרת? מה היה קורה לו אבא היה פוגש אמא אחרת? שוחחו עם ילדי הכיתה על המשפחות שלהם.
- קראו את השיר שוב ושוחחו על הכותרת של השיר: מדוע השיר נקרא "איזה מזל"? איזו הרגשה מביעה מילה זו? מדוע מילה זו מופיעה פעמים רבות בשיר? על מה זה מעיד?
- קראו שוב את השיר. ציירו על הלוח עץ גדול ובו מספר ענפים. המחישו את עץ המשפחה שלכם בעזרת שמות של בני משפחה. לאחר ההדגמה בעזרת העץ שציירתם, אפשר להציע לילדים לצייר במחברת את עץ המשפחה שלהם.
- הסבירו לתלמידים את הפעילויות שבספר הלימוד.
- תלמידים קוראים ויכולו לקרוא את השיר לפני קבוצה של ילדים אחרים. קריאה כזו משפרת את יכולת הקריאה בעל פה ומעניקה ביטחון.
- הפנו את התלמידים למקראה הדיגיטלית ולפעילויות המתקשבות לשיר זה.

פתאום נולדתי / שלומית כהן-אסיף (עמ' 28)

מטרות בהוראת הספרות

1. עירור הזדהות עם הדמות בסיפור
2. מתן ביטוי למחשבות, לרגשות ולעמדות כלפי המסופר
3. הרחבת משמעות היצירה באמצעות קישורה לפתגם (התפוח אינו נופל רחוק מן העץ)
4. הרחבת משמעות היצירה באמצעות יצירת קשרים עם יצירות אחרות באותו בנושא תוכן (מציאת המשותף עם שירה של חגית בנזימן "איזה מזל")

הצעות לפעילויות

טרום קריאת הטקסט הרציף

- התבוננו יחד עם התלמידים בתמונה. שאלו את התלמידים: האם התמונה הזו מזכירה לכם אירוע שנחתם בו? אם כן, בחתונה של מי נחתם?

קראו את השיר.

לאחר קריאה

- שוחחו: מי מדבר בשיר? מדוע כתוב בשיר: "פתאום נולדתי והתחיל העולם"?
- שאלו: כמה בתים יש בשיר? הסבירו לתלמידים את הפעילויות הנלוות לשיר.

- שוחחו עם התלמידים על הפתגם "התפוח אינו נופל רחוק מהעץ". דונו במשמעות שלו ובקשר שלו לשיר. חשבו על משמעות הפתגם עבורם אישית: האם הוא נכון גם לגביהם? הזכירו לתלמידים פתגמים נוספים שנלמדו בחלקים הקודמים, ובמידת הצורך הזכירו להם מהו פתגם (מומלץ להקצות פינה מיוחדת בכיתה לפתגמים שנפגוש במהלך ספר הלימוד).
- קראו שוב את השיר הזה ואת השיר "איזה מזל" של חגית בנימין. שוחחו עם התלמידים: מה משותף בין שני השירים האלה?
- בקשו מהילדים להביא לכיתה תמונות שלהם כתינוקות או תמונות חתונה. אפשר להדביק תמונה במחברת ולכתוב היכן צולמה ובאיזה אירוע.
- הציעו לתלמידים המסוגלים לכך - לקרוא את השיר בכוחות עצמם.
- הפנו את התלמידים למקראה הדיגיטלית ולפעילויות המתוקשבות לשיר זה.

דולפין בים אשדוד (עמ' 33)

טקסט זה הוא קטע נוסף מתוך יומן - הפעם יומנו של דור.

במקום לקרוא את הקטע השלם מתבקשים התלמידים להשלים מילים חסרות בתוכו. הסבירו לתלמידים משימה זו ובסופה בקשו מהם לקרוא את הטקסט השלם ולבדוק אם בחירת המילים נכונה והטקסט הגיוני.

מכילים מאכלים (עמ' 35)

הצעות לפעילויות

- התבוננו עם התלמידים בכריכת הספר המוצגת בעמוד זה ("ילדים מבשלים"). דונו: האם אתם מכירים את הספר? מה יש בספר זה? במה הוא שונה מספר סיפורים רגילים? האם אתם מכירים ספרי בישול נוספים? מדוע צריך ספרי בישול?
- שוחחו עם התלמידים: מהו מתכון? מה כתוב במתכון? מה מופיע בכל מתכון? הבהירו את הקשר בין המילה **מתכון** ובין המילה **להכין**. תוכלו להציג בכיתה ספרי מתכונים ולהראות שכל מתכון מחולק לשניים: למצרכים (חומרים) ולאופן ההכנה. קראו יחד עם התלמידים את המתכון לנזקיק שוקולד. שאלו: האם יש חשיבות לפעול לפי סדר הפעולות המוצגות במתכון? מדוע?
- כתבו על הלוח את סדר הפעולות במתכון (קולפים, מקסים, שופכים ועוד). בכיתות שבהן זה מתאפשר אפשר להכין את המתכון בעזרת כלים ומצרכים שתביאו לכיתה.
- המליצו לתלמידים להכין את המתכונים בבית (אך ורק בעזרת מבוגר).
- **המלצה לפעילויות נוספות:** בקשו מהתלמידים להביא לכיתה עוד מתכונים קלים שהם עושים בבית בעזרת ההורים, קראו אותם יחדיו ובדקו אילו פעלים מופיעים במתכונים אלה. בקשו מכל תלמיד מתכון אחד האהוב עליו ביותר. אספו את המתכונים **לספר המתכונים של כְּתָה א'**. הניחו את ספר המתכונים המשותף בפינת הקריאה. כך יוכלו ילדי הכיתה לחזור ולדפדף ולקרוא מתכונים של חבריהם.
- הפנו את התלמידים לכתוב במחברותיהם מתכון למאכל שהם אוהבים.

מכתב (עמ' 38)

הצעות לפעילויות

תת-הסוגה **מכתב** הוזכרה כבר בפעילויות קודמות (ראו מדריך למורה חלק 2, עמ' 83, 86, 87). כאן בחרנו להרחיב בנושא זה.

- הביאו לכיתה מכתב במעטפה ושאלו: האם כתבתם פעם מכתב? האם קיבלתם פעם מכתב?
- הראו לתלמידים מה כתוב בחזית המעטפה ומה כתוב בגבה. שוחחו: למי נשלח המכתב? מי שלח את המכתב? מה לדעתכם יהיה כתוב במכתב?
- קראו את המכתב שהבאתם לכיתה ושוחחו על תוכנו. הפנו את תשומת לב התלמידים לכך שבתחילת המכתב יש פנייה לאדם שאליו כותבים, ובסופו יש סיום כלשהו וחתימה של הכותב.
- שוחחו עם התלמידים על תפקידו של המכתב: אילו סוגי מכתבים אתם מכירים או ראיתם בבתיכם? ספרו לתלמידים שפעם המכתב היה אמצעי התקשורת הכמעט בלעדי; היום יש אמצעי תקשורת נוספים.
- קראו את הטקסט המופיע בחלק ושוחחו עם התלמידים על תוכן המכתב. שאלו: מי כתב למי את המכתב? איך יודעים? מה לדעתכם קרה לשוקו? מה עשתה סבתא? האם היא פעלה נכון? בקשו מהתלמידים לסמן במכתב פעולות שסבתא עשתה.
- בקשו מהתלמידים לקרוא את הטקסט בעצמם. לאחר מכן הזמינו תלמידים לקרוא את המכתב לפני הכיתה.
- התייחסו למאפייני המכתב בעזרת הפעילות שבחלק: למי נכתב המכתב? (הנמען), מי כתב את המכתב? (המוען החתום מטה) ומתי נכתב המכתב? (התייחסות לתאריך).

כותבים מכתב (עמ' 39)

הצעות לפעילויות

- לפני שהילדים ניגשים לכתיבה של מכתב הסבירו להם כיצד כותבים מכתב. היעזרו במכתב המופיע בעמ' 38 ובמאפייניו.
- המליצו לתלמידים להיעזר במילים המוצגות בתוך המכתב שבספר הלימוד.
- תוכלו לכוון את התלמידים לכתוב מכתב בספר הלימוד ותוכלו גם לבקש מהם לכתוב את המכתבים על דף ולשלוח לבני משפחה או לחברים. אפשר לערוך תערוכת מכתבים בכיתה.

שיר: **שלוש נשיקות / דליה אבניאון** (עמ' 40)

מטרות בהוראת הספרות

1. מתן ביטוי למחשבות ולרגשות כלפי המסופר
2. פיתוח מודעות ליצירה כמשקפת היבטים שונים במציאות חיי התלמיד
3. יצירת הזדהות עם רגש האהבה כלפי האם
עיקרו של השיר - הבעת חיבה ותודה לאמא.

הצעות לפעילויות

- קראו את השיר לפני התלמידים.
- שוחחו על השיר בהתאם להמלצות בספר הלימוד.
- לאחר השיחה תוכלו להציע לתלמידים שמסוגלים לכך - לכתוב שיר משלהם (התלמידים יכתבו בו את הסיבות לנשיקות).

שְׁלוֹשׁ נְשִׁיקוֹת

יֵשׁ לִי עֵבֶרְךָ, אִמָּא

אַחַת -

.....

שְׁנֵי -

.....

שְׁלִישִׁית

סְתָם כָּךְ,

שְׂאֵנִי אוֹהֵב אוֹתְךָ כָּל כָּךְ!

- אפשר גם להציע לתלמידים לכתוב באותה תבנית - לדמות חשובה אחרת מהמשפחה שלהם.

שְׁלוֹשׁ נְשִׁיקוֹת

יֵשׁ לִי עֵבֶרְךָ,

אַחַת -

.....

שְׁנֵי -

.....

שְׁלִישִׁית

סְתָם כָּךְ,

שְׂאֵנִי אוֹהֵב אוֹתְךָ כָּל כָּךְ!

הפנו את התלמידים למקראה הדיגיטלית ולפעילויות המתוקשבות הנלוות לשיר זה.

מטרות בהוראת הספרות

1. מתן ביטוי למחשבות ולרגשות כלפי המובע בשיר
2. קידום היכולת לבחון את נקודות המבט השונות ביצירה (כינויי חיבה: שביעות רצונו של הילד לעומת "עלבונה" של האם)

הצעות לפעילויות

- קראו לתלמידים את כותרת השיר: אימא תרנגולת.
- בקשו מהם לצייר במחברת תמונה המתאימה לכותרת זו.
- שוחחו על התמונות שאיירו הילדים. שאלו מדוע בחרו לצייר כפי שציירו.
- קראו לתלמידים את השיר.
- שוחחו על השיר: מדוע בשיר זה נעלבה אימא?
- איזו תחושה מרגישים כאשר קוראים את השיר? (נעימות, חמימות, חיבה רבה...)
- מה חושב הילד כאשר אימא קוראת לו "אפרוח שלי"? מדוע הוא מרוצה?
- שוחחו עם התלמידים על שמות חיבה בביתם.
- הפנו את התלמידים למקראה הדיגיטלית ולפעילויות המתקשבות הנלוות לשיר זה.

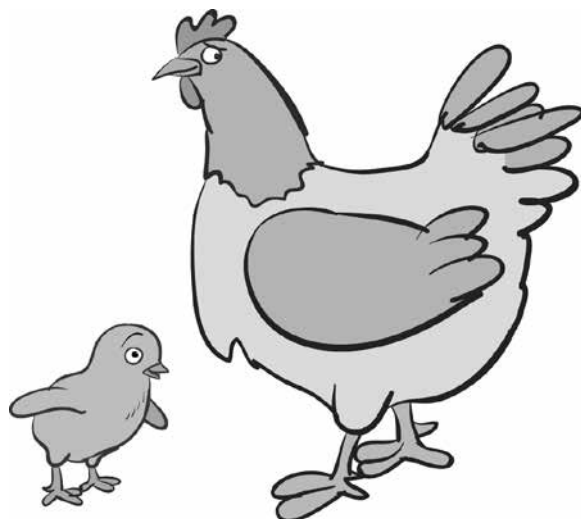
המלצות לעוד ספרים בנושא **משפחה וכינויים**:

האפרוח שהלך לחפש אימא אחרת / ליון קיפניס.

קוראים לי יויו / דתיה בן דור, הוצאת מודן.

משפחה ממש מושלמת / אלינוער קלר, הוצאת כנרת.

אבא של עמליה נוסע לאוסטרליה / אשכול נבו, הוצאת זמורה ביתן.

עברית שפה קשה (עמ' 44)

יכולת ההטיה לצורת הרבים מתפתחת כבר בגיל צעיר וממשיכה להתפתח סביב גיל 6, עת לומדים הילדים הטיית יוצאות דופן כגון **לב - לבבות**.

לפני ההתייחסות למילים המופיעות בספר הלימוד כדאי לחזור בקצרה בעל פה, עם התלמידים, על רבים ורבות בהטיות צפויות:

מחק אחד - הרבה מחקים

מחברת אחת - הרבה מחברות

ילדה אחת - הרבה ילדות

ילד אחד - הרבה ילדים

שאלו: מה משותף למילים **כלבים, חתולים ופרחים**? כולן מסתיימות ב...**ים** - סיומת של זכר.

מה משותף למילים **חולצות, צנצנות, צלחות וסוכריות**? כולן מסתיימות ב...**ות** - סיומת של נקבה.

אם המילה היא בנקבה, הסיומת שלה היא **ות**. אם המילה היא בזכר, הסיומת שלה היא **ים**.

אבל לפעמים זה שונה: יש לי חלון אחד אז יש לי הרבה חלונות? לא! יש לי הרבה חלונות.

יש לי סולם אחד, יש לי סולמים? לא! יש לי סולמות.

אלה הטיית "הפוכות", כמו למשל: עיפרון - עפרונות (ולא עיפרונים).

לתלמידים המתקשים בכך מומלץ לשחק במשחק זיכרון. משחק זה מזמן תרגול של יחיד ורבים. הפכתי קלף עם חלון, הפכתי קלף נוסף עם חלון ויש לי ... חלונות.

מודעות (עמ' 47)

הביאו לכיתה מודעות ממקורות שונים. ערכו תצוגה של המודעות, קראו לתלמידים כמה מודעות ושוחחו אִתָּם: מה משותף לכל המודעות שלפניכם? מהי מודעה? היכן אפשר לראות / לקרוא מודעות? מה המטרה של מודעה? מה תוכן המודעות וכיצד הן כתובות? התבוננו במודעות המופיעות בעמוד זה, קראו אותן והסבירו לתלמידים כיצד לכתוב מודעה משלהם.

שוחחו על הקשר בין המילה **מודעה** למילה **להודיע**.

הצעות לפעילויות

- תוכלו ללכת עם התלמידים ללוח המודעות של בית הספר ולאפיין את המודעות התלויות שם.
- תוכלו לבקש מהתלמידים לצלם מודעות בקרבת ביתם ולהציג לפני הכיתה.
- תוכלו להראות מודעות המוצגות ברשת (google תמונות).
- בקשו מהתלמידים לכתוב מודעות נוספות ותלו אותן בכיתה. הילדים יכולים לכתוב מודעות שונות על חפץ למסירה, על חפץ שהם רוצים לקבל, על אירוע מתקרב וכו'.

- לתלמידים מתקשים הצינו לכתוב מודעה בדרך מדורגת: החליטו יחד אתם אם זו מודעה למכירה או מודעה על אירוע כלשהו; החליטו יחד אתם מה יהיה תוכן המודעה, ובהתאם לה הצינו להם מילים מתאימות כמו למשל: שעת האירוע, מיקום, או לחלופין - למסירה למכירה וכו'.

טקסט מידע: **אימא ברוזה / ויטל גייגר (פרלמן) וחגית פורת** (עמ' 51)

"אימא ברוזה" הוא טקסט מידעי שאינו מיועד לקריאה עצמאית של התלמידים.

הצעות לפעילויות

- שוחחו עם התלמידים: מה ידוע לכם על הברוזה ועל הקשר שלה עם ילדיה?
- קראו את הטקסט בשלמותו.
- הסבירו מילים בלתי מובנות (מגוננת, מסורה, בקיעה, מקווה מים).
- קראו שוב את הטקסט - הפעם בחלקים - ושוחחו על כל חלק בטקסט. לדוגמה: מה נושאו של כל קטע, איזה מידע אפשר להפיק מכל קטע. מה קודם למה? מדוע מלמדת הברוזה את האפרוחיה למצוא מזון? מדוע הברוזה לוקחת את האפרוחים למקווה מים? למה מתכוונים כשכתוב ש"הברוזה הופכים להיות עצמאיים"?
- שאלו את התלמידים איזה מידע חדש למדו על אימא ברוזה בעקבות קריאת הטקסט.
- תוכלו לשוחח גם על השאלות הבאות: מה עושה הברוזה אחרי הטלת הביצים? מה עושה הברוזה כאשר האפרוחים בוקעים מהביצים? מה אפשר להגיד על אימא ברוזה? האם ראיתם אי פעם ברוזה? אפשר לבקש מהילדים לחפש תמונות, שירים וסיפורים על ברוז.
- קראו לתלמידים את הטקסט מהמילון של אהוד מנור וצפורה שפירא
- שוחחו על המידע שאפשר ללמוד מטקסט זה. מה ההבדל בין שני הטקסטים?
- הפנו את התלמידים לספרים נוספים שיש על אמהות. האם אתם מכירים עוד שירים או סיפורים בנושא זה?
- תוכלו לשוחח גם על ספרים שבהם לברוזה תפקיד חשוב (ראו רשימה בהמשך עמוד זה).
- הצינו לתלמידים המסוגלים לכך - לקרוא בעצמם את הטקסטים.
- הפנו את התלמידים למקראה הדיגיטלית ולפעילויות המתוקשבות הנלוות לטקסט זה.

המלצות לקריאה נוספת

- הברוזה המכוער / הנס כריסטיאן אנדרסן, *ספר האגדות של אנדרסן*, כנרת, זמורה-ביתן, דביר, 2008.
- פנו דרך לברוזהונים / רוברט מקלוסקי, כנרת, זמורה-ביתן, דביר, 1998.
- החופשה / גלעד סופר, הוצאת עם עובד, 2012.

מילים נרדפות (עמ' 57)

- הציגו בפני התלמידים את המילים **שָׁקֵט וְחֶמָה**. בקשו מתלמיד לצייר שמש. לאחר מכן בקשו ממנו לצייר חמה. האם זה אותו הציור? כן. שמש וחמה הן שתי מילים לאותו הדבר. בקשו מתלמיד אחר לצייר ירח. לאחר מכן בקשו ממנו לצייר לבנה. האם ירח ולבנה זהים בשני הציורים? כן. ירח ולבנה הם אותו דבר.
- הסבירו: מילים אלה הן מילים נרדפות. מילים נרדפות הן מילים שונות שיש להן אותה כוונה או כוונה דומה. הדגמו מילים נרדפות בתוך משפטים: יש לי פרח קטן, פרח זעיר; שתיתי תה קר, תה צונן.
- בקשו מהתלמידים דוגמאות למילים נרדפות נוספות. אם יש קושי, הציגו מילה אחת ובקשו מילה נרדפת לה (דוגמאות: מיוחד - חושש, שמח - עליז, שומע - מאזין, רואה - מתבונן - מביט, חושב - מהרהר).

פעילויות נוספות:

- הכינו משחק זיכרון עם מילים נרדפות ו/או בקשו מהתלמידים להכין משחק זיכרון.
- שחקו: ילד אחד אומר מילה שיש לה נרדפת וילד אחר צריך להגיד את הנרדפת.
- חלקו לתלמידי הכיתה פתקים שעליהם מילים נרדפות / ציורים ובקשו מהם לחפש תלמידים שקיבלו מילה נרדפת למילה שלהם. בקשו מזוגות תלמידים להדגים משפטים עם מילים נרדפות שקיבלו.
- הקריאו לתלמידים שירים שיש בהם מילים נרדפות, כמו למשל "מילים אחיות" של דתיה בן דור מתוך הספר "ככה זה בעברית".

אחי חלה (עמ' 58)

בטקסט בעמוד זה יש שימוש במילה הדו־משמעית **פְּרִיחָה**.

- הפנו את תשומת לב התלמידים למילה **פְּרִיחָה** ובקשו מהם לומר את שני פירושיה.
 - בקשו מהתלמידים להיעזר במשפט שאומרת אימא בסוף הטקסט: תמיד שמחתי לצפות בפריחות: בפריחה של כלנית.... אבל לא בפריחה של פצעונים על העור".
 - הדגמו שימוש במשפטים לכל אחד מהפירושים של המילה ובקשו מהתלמידים להביא דוגמאות נוספות.
 - קראו את ההגדרה למילה דו־משמעית (ההגדרה בספר הלימוד).
 - שוחחו על העלילונים בעמ' 59 וודאו שהתלמידים מזהים את המילה הדו־משמעית ומבינים את ההומור שבהם.
- יש תלמידים העלולים להתקשות מאוד במיומנות זו הדורשת יכולת הפשטה והבנה שלמילה אחת יכולות להיות יותר ממשמעות אחת. יש לתרגל זאת בקבוצות קטנות בעזרת דוגמאות מוחשיות. לדוגמה: הביאו בובת פרווה/ תצלום של עכבר (חיה) ושאלו: איך קוראים לזה? הביאו עכבר של מחשב ושאלו: איך קוראים לזה? הדגישו: זו אותה המילה אבל היא יכולה לתאר עכבר־חיה והיא יכולה לתאר עכבר של מחשב. איך יודעים למה מתכוונים? לפי ההקשר של המשפט.
- אם אומרים: "העכבר הזה מקולקל. אני מזיז ומזיז אבל לא רואים שום דבר על המסך." למה הכוונה?
- אם אומרים: "אימא'לה, מסתובב עכבר בבית." למה הכוונה? הוסיפו דוגמאות.

מטרות בהוראת הספרות

1. הבנת הדמות בסיפור (שומבי) ואת גורמי פעולתה
2. מתן ביטוי למחשבות ולרגשות כלפי המסופר
3. גילוי המאפיינים המיוחדים של טקסט מעולם השיח הספרותי: לשון ציורית (דימויים) והומור
4. הפקת הנאה מהאזנה ליצירה פיוטית-הומוריסטית
5. פיתוח ההבחנה בין יסודות מציאותיים ביצירה ובין יסודות דמיוניים
6. הרחבה של הבנת היצירה באמצעות הארת יחסי הגומלין בין האיורים ובין הטקסט

מטרות בתחום ההעשרה הלשונית

הפקת הנאה מִהֶלְחָמִים ומהתנסות בחיקוי יצירתי שלהם

בספר געגוע, חיפוש אחר חבר והתגייסות המשפחה לעזור לילד הקטן.

הצעות לפעילויות

טרם קריאת הטקסט הרציף

- הראו לתלמידים את כריכת הספר, קראו את שם הספר והציגו לתלמידים את המשפט **אף פעם לא חיבקתי יונה**. בקשו מהתלמידים שיחשבו ויאמרו בקול משפט המתחיל כך: אף פעם לא..... שוחחו איך מרגישים כשרוצים משהו ולא מקבלים אותו.
- הראו שוב את הכריכה, שוחחו על התמונה והעלו יחד עם התלמידים השערות על מה יסופר בספר.
- הראו לתלמידים את התמונות בספר, ויחד עמם ספרו את הסיפור על סמך התמונות. קראו את הסיפור.
- שוחחו על הרגשות העולים מהסיפור ועל הרגשות של התלמידים בעקבות ההאזנה / הקריאה. היעזרו בקריאה חוזרת של משפטים אחדים מהספר (חשוב לבחור מתוך המאגר המופיע כאן או מהספר משפטים שמזמנים שיחה על רגשות וחוויות). דוגמאות: " ... להתחבק עם הרוח... יש ימים של כן וימים של לא...יש דברים שלא לומדים, יודעים. זהו! הידד שסבא שלי הוא סבא שלי ולא סבא של מישהו אחר... כל קרש רוצה להיות משהו אחר... היונים באות כשלא מחכים... הכרית שלו יודעת לחבק... יש דברים שאפשר לחבק מרחוק..." הסבירו לילדים שמשפטים אלה הם משפטים המביעים עולם עשיר של דימויים.
- דונו: למה שומבי רוצה כל כך לחבק יונה?
- שוחחו עם התלמידים על הפעילות בחלק זה של הספר.
- שאלו את התלמידים: מהי ציפורחת? כתבו את המילה על הלוח, פרקו אותה והראו לתלמידים את חלקי המילה **צפור + אֲנֻרְחַת פּוֹרְחַת** וכו'. הסבירו לתלמידים שהמילה נוצרה מחיבור של שתי המילים.

- קראו להם את הכתוב מתחת לתמונות בחלק זה של דף העבודה. שוחחו על המילה **צפֹרְחַת** והמציאו מילים דומות (נמלה אורחת וכו').
- הציעו לילדים שיכולים - לקרוא את הספר בעצמם.
- אפשר להשמיע לתלמידים את שלומית כהן־אסיף קוראת את הספר:

<http://www.youtube.com/watch?v=VCpUIuyd4JY>

המלצה: עוד ספרים של שלומית כהן־אסיף

- גבעת הכפתורים, הוצאת הקיבוץ המאוחד.
- מחשבות שאינן רוצות לישון, הוצאת הקיבוץ המאוחד.
- הצימוקים הם ענבים עצובים, הוצאת הקיבוץ המאוחד.
- הסוד של העכבר זנזיבר, הוצאת הקיבוץ המאוחד.
- סיפור שמתחיל בנשיקה ונגמר בחיבוק, הוצאת עם עובד.
- חצי גלימת מלכות, הוצאת ספרית פועלים.
- גם לירח יש גומות חן, הוצאת עם עובד.

טקסט מידע: **הגורילה / ויטל גייגר (פרלמן) וחגית פורת** (עמ' 70)

"הגורילה" הוא טקסט מידע המיועד לתרגול הקריאה של התלמידים ולהרחבת הידע. הטקסט מוצג כטקסט המלווה בתמונות.

המלצות לפעילויות

טרם קריאה

- שאלו את התלמידים: האם ראיתם גורילות? היכן? אם כן, מה ראיתם ומה ידוע לכם על חיה זו? בקשו מהתלמידים להתבונן בתמונות: איזה מידע אפשר לדלות מהן טרם הקריאה? כווננו את התלמידים למבנה הגוף של הגורילה, לגודלה, לצורת הראש שלה וכו'.
- בקשו מהתלמידים לקרוא בקול את הטקסט.

לאחר קריאה

- עצרו אחרי כל פסקה ושוחחו על תוכנה.
- לאחר מכן בקשו מהתלמידים לקרוא בקריאה דמומה את הטקסט ולסמן לעצמם מילים קשות לקריאה / להבנה.
- לאחר הקריאה שוחחו עם התלמידים על המידע החדש שלמדו בעקבות הקריאה.

חשוב להקפיד להתבונן בתמונות בצמוד לקריאה של הטקסט כיוון שכל חלק מתייחס לחלק אחר בחיי הגורילה.

- שוחחו על המידע הכתוב מתחת לכל תמונה בספר ועל דרך ארגונו - אזור מחיה, מזון, מבנה גוף וכו'.
- הציעו לתלמידים לקרוא בקול לאחר שיתאמנו על הקריאה - כל תלמיד יקרא פסקה אחרת.
- אפשר להקרין לילדים סרטון מהאינטרנט על גורילות בעולם.
-

המלצה על ספרים שבהם לגורילה תפקיד חשוב:

גורילה / אנתוני בראון, הוצאת מודן.

אני ג'יין / פטריק מקדונל, הוצאת כנרת.

עיתונים, עיתונים (עמ' 76)

- בפעילות זו פוגשים התלמידים עיתונים. הביאו לכיתה עיתוני ילדים שונים, תנו לילדים לדפדף ולקרוא בהם, ולאחר מכן שוחחו עמם: האם אתם מכירים / קוראים עיתוני ילדים? אילו עיתונים הכרתם קודם? אילו עיתוני ילדים אתם קוראים בבית?
- דונו: מה יש בעיתון? תמונות, פרסומות, כתבות וכו'. הפנו את תשומת לב התלמידים לכותרות ראשיות, לכותרות משנה ולגוף הטקסט - לכתבות.
- שוחחו על השאלות המופיעות בספר הלימוד. התייחסו לסוגים שונים של עיתונים: עיתוני ילדים, עיתונים למבוגרים, עיתוני כלכלה, ספורט ועוד.
- הביאו לכיתה את גיליון "עיניים" שעניינו עיתונות (גיליון מס' 115). קראו לילדים את הסיפורים ואת הטקסטים המידעיים מתוך הגיליון.

טקסט מידע: **החילוץ / ויטל גייגר (פרלמן) וחגיית פורת** (עמ' 81)

"החילוץ" הוא טקסט מידע המיועד לתרגול הקריאה של התלמידים ולהרחבת הידע שלהם.

הצעות לפעילויות

טרום קריאה

- בקשו מהתלמידים לספר מה הם יודעים על החילוץ. אספו את המידע על הלוח וקראו אותו לתלמידים. שאלו את הילדים מאין הם יודעים את המידע הזה ומה עוד היו רוצים לדעת על החילוץ.
- בקשו מהם לקרוא רק את הקטע הראשון על החילוץ.

לאחר קריאה

- שוחחו אתם: במה עוסק קטע זה? הסבירו במידת הצורך את המילה **הסוואה**.
- הפנו את תשומת לב התלמידים לחצים הנמצאים באיורים ושאלו על מה לדעתם יוכלו לקרוא בקטע מספר 2, 3, וכן הלאה.

- בקשו מהתלמידים לקרוא את הטקסט בקריאה דמומה.
- שוחחו על הטקסט ובקשו מהתלמידים לתת שם לכל חלק בו. שאלו את התלמידים אם הם למדו משהו חדש על החילזון. האם יש מידע נוסף שהם רוצים לדעת? אם כן, היכן אפשר לקבל מידע נוסף?
- הזמינו מספר ילדים לקרוא את הטקסט לפני הכיתה.
- הסבירו לתלמידים את הפעילויות הקיימות בחלק זה של ספר הלימוד.
- אפשר להקרין סרטונים על חלזונות מהאינטרנט.
- אפשר להראות לילדים את האתר "עולמו של ברלה", הכולל את סדרת הספרים על ברלה מאת הסופרת פנינה קז <http://www.berale.com/Default.aspx>, ולהאזין לספרים הנמצאים בו.

ספר: **ויהי ערב / פניה ברגשטיין** (עמ' 83)

מטרות בהוראת הספרות

1. עירור הזדהות עם הדמות בסיפור
 2. קידום הבנת המניעים של הדמות ביצירה
 3. יצירת הזדהות עם המתרחש במצבים חברתיים הקרובים לעולם הילדים (כעס במשפחה)
 4. הרחבה של הבנת היצירה באמצעות הארת יחסי הגומלין בין האיורים ובין הטקסט
- בספר "ויהי ערב" הן מידע חיוני על העולם והן עלילה מרתקת וסוחפת. הספר כתוב במילים מדודות המתארות באופן חד פעמי את ההתרחשות.
- בסיפור מודגשת היכולת לבקש שליחה: הן ההורה והן הילדה יודעים להקשיב ולסלוח. יש בספר גם דגש בלימוד לקח - יש לשמוע בקול המבוגרים.
- הספר מספק חמלה אוהבת - בסופו של הספר מצטייד הילד המאזין בנחמה המתוקה.
- ספר זה הוא גרסה מעובדת שכתבה פניה ברגשטיין על פי אגדה של הנס כריסטיאן אנדרסן. קיימות שתי גרסאות לספר זה. האחת היא הגרסה המוכרת משנים עברו, והשנייה - גרסה מחודשת שיצאה לאור במלאת שישים שנה ליציאתו לאור של הספר (2010). הגרסה המחודשת היא למעשה הגרסה המקורית שנולדה משיתוף הפעולה בין פניה ברגשטיין ובין המאיירת אילזה קנטור (אשר איירה גם את הספר "בוא אליי פרפר נחמד"). מסיבות שונות לא יצאה לאור גרסה זו בשנה שבה נכתב הסיפור, אלא רק לאחר 60 שנה.

הצעות לפעילויות

טרומ קריאה

הביאו לכיתה את שתי הגרסאות הקיימות: את הגרסה המוכרת לכולם ואת הגרסה עם האיורים שאיירה אילזה קנטור.

- שוחחו עם הילדים על הכריכות והאיורים בספר: מה ההבדלים ביניהם? אילו איורים אתם מעדיפים?

קראו את הספר.

- שוחחו על הספר. בשיחה הסבירו מילים שאולי אינן ברורות לילדים: **צוללים, חרש, ניר, לתומם, חדווה, חיש.**
- שוחחו על הדמויות המופיעות בסיפור, על המעשה ועל הרגשות העולים בעקבות מעשה זה. היעזרו בתמונות שבחלק זה בספר הלימוד, תמונות המתארות מצבים שונים שבהם הילדה מתמודדת עם רגשות שונים. בקשו מהתלמידים לספר מה קרה בכל תמונה ומה הרגישה הילדה. שוחחו גם על הדמויות האחרות שבסיפור ועל רגשותיהן: מדוע נבהלו התרנגולות? מדוע כעס אבא על הילדה? מה חשב אבא? מדוע לאחר מכן הרים אבא את הילדה על ידיו?
- שוחחו על הסליחה שמבקש האבא מהילדה ועל הסליחה שרצתה הילדה לבקש מהתרנגולת.
- האם גם התלמידים חוו חוויה שמישהו קרוב כעס עליהם? איך הם הרגישו?
- שוחחו על האיורים המופיעים בדפים אלו ועל הפעילויות שעליהם לבצע.
- הציעו לתלמידים היכולים לעשות זאת - לקרוא בעצמם בקול את הספר.
- הפנו את התלמידים למקראה הדיגיטלית ולפעילויות המתקשבות הנלוות לספר זה.

טקסט מידע: **הבית** (עמ' 87)

טקסט המידע "הבית" מיועד להאזנה. הטקסט מחולק לחלקים; בין פסקה לפסקה יש איורים על מנת להקל על התלמידים בהבנת הטקסט. לפני קריאת הטקסט יש לבצע עם התלמידים סיעור מוחין סביב המילה **בית**: כשאומרים **בית** אנחנו חושבים על... אספו את המידע שהילדים אומרים. ארגנו מידע זה בצורה גרפית בדוגמת בית שתציירו עלהלווח - הדבר יקל על התלמידים לזכור את המידע שאמרו חבריהם.

חשוב להתייחס להרגשה שמעורר בנו מושג זה, לידע שלנו על מראה הבתים, על מאפייניהם ועל ייעודם. יש לדבר גם על סוגים שונים של בתים וכן על ביתם האישי של התלמידים. לאחר מכן יש להקריא את

הטקסט, לעצור לאחר כל חלק, להתבונן באיורים השונים ולוודא שהתלמידים מבינים את הכתוב. בסיום חשוב לפתח שיחה על המידע החדש שנרכש בעקבות קריאת הטקסט. אפשר להשוות בין הבתים שאנו רגילים לראות בישראל ובין בתים במקומות שונים בעולם. אם יש בכיתה ילדים שהגיעו ממדינות אחרות, מומלץ להתייחס לבתים האופייניים למדינות אלה.

בסיום הדריכו את התלמידים לגבי הפעילויות השונות המוצעות בספר הלימוד.

הביאו לכיתה את גיליון "עיניים" (מס' 23), שעניינו **הבית**. קראו לילדים מתוכו סיפורים וטקסטים מידעיים.

רק בעברית... (עמ' 96)

בטקסט שבעמוד זה ובפעילות שבעמ' 95 קיימת התייחסות למילים שיש להן משמעות שונה בלשון הדיבור: המילה **לטוס** משמעותה לעוף באוויר, בעיקר בעזרת כנפיים. אך בלשון הדיבור משמעותה להתקדם מהר מאוד: לרוץ, לנסוע, לדהור... כך גם המילה **רצים** - משמעותה להתקדם מהר תוך כדי דריכה על כפות הרגליים והרמתן לסירוגין, אך בלשון הדיבור משמעותה למהר למקום כלשהו, להגיע לשם במהירות.

ההקניה תתחיל בהדגמה קולית:

- אמרו: אני עפה הביתה; אתה עושה לי חור בראש. שאלו: האם אני באמת עפה? האם באמת יש לי חור בראש?
 - הסבירו: בעברית קיימים ביטויים שאומרים אותם ביומיום ומתכוונים למהו שונה מהפירוש המקובל. כשהמורה אומרת: "אתה עושה לי חור בראש" היא אינה באמת מתכוונת לכך שיש לה חור בראש. זוהי צורת ביטוי.
 - כתבו על הלוח את המילים **אני טסה** ושאלו את הילדים: למה הכוונה? אחר כך שבצו את צמד המילים בשני משפטים היוצרים משמעות שונה - "אני טסה באווירון"; "אני טסה להוד השרון". הסבירו: כשאומרים "אני טסה לשכנים" - זו דרך ביטוי להגיד "אני ממהרת אליהם מאוד".
 - בקשו מהתלמידים דוגמאות נוספות עם מילים אחרות שיש להן משמעות נוספת. (אני מתה, מתגלגלת מצחוק, חולה על, יוצאת מהכלים...)
- אם רוצים להרחיב את הנושא, אפשר לקרוא לילדים את הספר "משגעת פילים" מאת אורי אורלב.

ברכות (עמ' 99)

פעילות זו מהווה התנסות נוספת לנושא הברכות שהופיע בחלק קודם בספר הלימוד. להרחבה - ראו מד"ל חלק 2, עמ' 97.

ספר: **דודי שמחה / ע' הלל** (עמ' 101)

מטרות בהוראת הספרות

1. הפקת הנאה מהאזנה ליצירה הומוריסטית ומהתבוננות באיורים
2. ביטוי רגשות כלפי המסופר
3. הרחבה של הבנת היצירה באמצעות הארת יחסי הגומלין בין האיורים ובין הטקסט

"דודי שמחה" הוא ספר משמת. גיבורו הוא שמחה, אישילד מבולבל ומרושל, אהוב מאוד על כל סובביו ובעיקר על אחיינו המספר. הסיפורים המחורזים כתובים ברוח שפתו של ילד והם בעלי אופי קליל. בחירת המילים, המצלול והחלוקה לשורות מכתבים את הקצב ואת ההפסקות.

"כשהדוד שמחה שר" הוא השיר הראשון המופיע בספר "דודי שמחה".

הצעות לפעילויות

- הקריאו לתלמידים את הקטע מתוך השיר ושוחחו על האיור המלווה אותו. חשבו: מי באמת גר בקומה השישית? המשיכו לשאול את השאלות המסקרנות המופיעות בספר הלימוד: על מי הוא צועק כשהוא מתגלח? למה הוא מכין סנדביץ' עם סנדל? הגבירו את סקרנות התלמידים: על מי יסופר בספר? מה כל כך מיוחד בדמות הזו? האם לדעתכם יהיה זה ספר עצוב או משעשע?
- הקריאו כל אחד מארבעת השירים שבספר ועצרו לאחר כל שיר. שאלו: מה דעתכם על דוד שמחה? מה משעשע בשיר שקראנו? האם קרה לכם מקרה דומה?
- לאחר קריאת כל הספר שאלו: האם הייתם רוצים דוד כמו דוד שמחה? האם דוד שמחה מזכיר לכם מישהו שאתם מכירים?
- לוו את הדיון בצפייה באיורים המשעשעים של רות צרפתי המובאים בספר זה.
- הנחו את התלמידים בביצוע הפעילויות בספר הלימוד ובמידת הצורך - הקריאו לתלמידים את המשפטים שעדיין אינם יכולים לקרוא בעצמם.
- הפנו את התלמידים למקראה הדיגיטלית ולפעילויות המתקשבות המלוות ספר זה.

משל: **עכבר הכפר ועכבר העיר / אזופוס** (עמ' 105)

מטרות בהוראת הספרות

1. למידה על תהליכים פנימיים המתרחשים בעולם האמיתי אף שעל פניו אין המשל עוסק בעולם המציאותי
2. קידום ההבנה שלא תמיד מביא העושר חיי שלווה
3. מתן ביטוי למחשבות, לרגשות ולעמדות כלפי המסופר

הצעות לפעילויות

- קראו את המשל. לאחר מכן שוחחו על הדמויות, על מקום ההתרחשות ועל ההתרחשות עצמה.
- שוחחו על ההבדלים בין עכבר הכפר לעכבר העיר, המופיעים בסיפור. דונו: למי מהעכברים היו חיים טובים יותר?
- הנחו את התלמידים בביצוע הפעילויות בספר הלימוד: סידור לפי רצף הסיפור, הבחנה בין תמונות המתאימות לעכבר העיר ולעכבר הכפר והבעת עמדה: אם היית עכבר - איזה עכבר היית רוצה להיות?
- למשל זה יש מסר: לעתים עדיף לחיות בצנעה ובביטחון מאשר לחיות בפאר אך בפחד תמידי. שקלו אם מתאים לתלמידי כיתתכם לדון במסר העולה מהמשל.
- הציעו לתלמידים היכולים לעשות זאת - לחפש ולקרוא את הסיפור הזה בספרים אחרים.

הפנו את התלמידים למקראה הדיגיטלית ולפעילויות המתקשבות המלוות סיפור זה.

אפשר לספר לילדים משלים נוספים:

הכלב והזאב / לה־פונטיין

האריה והעכבר / אזופוס

השועל והחסידה / לה־פונטיין

עלילון לסיום חלק 3 (עמ' 108)

עלילון זה נועד לסכם את הנלמד בחלק זה וליצור ציפייה לקראת החלק הבא.

ערכו שיחה מסכמת עם התלמידים: מה למדנו עד עתה? מה התחדש לכם? ממה נהניתם? ממה נהניתם פחות? התייחסו לשלושת המסלולים שספר הלימוד עוסק בהם: לימוד הקריאה (**החולם**), יצירות הספרות (הקשר התמטי - **אני ומשפחתי**) ונושאים לשוניים: מילים נרדפות, מילים דו־משמעיות, ביטויים בסלנג, מושגי זמן ועוד. בעלילון המסכם הודגשו גם תתי־הסוגות מתכונים, מודעות, ברכות ויומנים לצד שירים, סיפורים וטקסטים מידעיים. התייחסו לכך והדגישו שלאורך ספר הלימוד כולו אנו פוגשים יצירות מסוגים שונים כמו גם בחיים. האיור של בית הדירות מזמן שיח עשיר על יצירות הספרות שפגשנו: איזו יצירה מזכירה לכם כל דמות? מי המשפחה שגרה בבית זה? מה תוכלו לספר עליה? איזו משפחה הייתם רוצים לבקר? ולבסוף - מי לדעתכם גר בדירה מוגפת התריסים ואין איש במרפסת שלה? מי הייתם רוצים שיגור שם? האם אתם הייתם רוצים לגור שם?

לסיכום עוררו ציפייה לקראת החלק הבא: מה לדעתכם נלמד בהמשך?

הַצְלַחְנוּ לְלַמַּד מְלִים
 בְּחוֹלָם וְאַפְלוּ קְרָאנוּ
 בְּעֶצְמֵנוּ מִתְכוּוֹנִים,
 מוֹדְעוֹת, בְּרָכוֹת,
 יוֹמָנִים...
 וְגַם פָּגְשָׁנוּ כָּל מֵינֵי
 מִשְׁפּוּחוֹת.

חלק 4

חולם

כיד הדמיון

- ❖ בחלק זה נלמדת התנועה e.
- ❖ התנועות נלמדות במקבצים של שלוש-ארבע אותיות.
- ❖ עם ההתקדמות בחלק הרביעי של ספר הלימוד סובבת כל יחידה, העוסקת בהקניית קריאה, סביב תת-נושא (גשם, מאכלים, חברים מסוגים שונים, על ספרים ועל כלבים, וכך הלאה).
- ❖ הנושאים הלשוניים הנלמדים בחלק זה: מילים מתארות, פעלים, תחדישים (מילים שחידשה האקדמיה ללשון העברית). כמו כן יש טיפול חוזר בשורשים ובמשפחות מילים, במילים נרדפות, במילים הומופוניות, במיון לקטגוריות ועוד.
- ❖ בחלק זה של ספר הלימוד יש מגוון של תת-סוגות: סיפור, ידיעה, המלצה, הוראות הפעלה, כתבה.
- ❖ הטקסטים הספרותיים עוסקים בנושא **כיד הדמיון**.
- ❖ בחלק זה מופיעים חמישה טקסטים מידעיים. שלושה מהם מיועדים לקריאה עצמית ("מה עושים ממה" "על האורז", "הקרמבו") ושניים להאזנה ("הירח", "לחופש נולדה").
- ❖ בחלק זה עולה מידת אורכם ומורכבותם של הטקסטים. יש להנחות את התלמידים לקריאה חוזרת ונשנית של כל טקסט על מנת להגיע לשטף סביר ולהפקת הנאה מהטקסטים השונים.

בחלק זה של ספר הלימוד אנו מפליגים על כנפי הדמיון ופוגשים תחילה את ג'וחא המשעשע והשנון במעשייה "ג'וחא שואל קדירה". לאחר מכן נדמיין את המפגש בין הרוכל לקופים בסיפור "כובעים למכירה" ונראה מול עינינו את התרגילים של התנין המיוחד בסיפור "קורנליוס". הסיפור "דרקון אין דבר כזה" מראה מה קורה כשלא מאמינים לנו. לבסוף נגלה בסיפור "גורילה" מה מדמיינים כאשר מתגעגעים לאבא.

סדר היצירות המופיע כאן הוא הסדר המומלץ על ידינו. עם זאת, ניתנת הבחירה לכל מורה אם להחליט לקבץ כמה יצירות יחדיו, להשהות את המפגש עם יצירה מסוימת או לחשוף את היצירות בסדר שונה.

בשלב זה מומלץ לעתים להפנות את התלמידים לכתוב במחברת ו / או במחשב תשובות על שאלות שדנים בהן בכיתה.

כפולת עמודים - תמונת הכיתה (עמ' 4-5)

הצעות לפעילויות

בכל אחד מחלקי הספר מופיעות דמויות אחרות. התמונה מזמנת שיחה על המשותף בין הדמויות המופיעות בכל חלק.

- התבוננו יחדיו בתמונות ובקשו מהתלמידים לסמן בצבע אחד את הדמויות שהכירו בחלק הראשון, לסמן בצבע שני את הדמויות שפגשו בחלק השני ולסמן בצבע שלישי את הדמויות שהופיעו בחלק השלישי. בקשו מהתלמידים לסמן בעיפרון את הדמויות שיפגשו לדעתם בחלק זה. הסבירו לילדים איך ליצור מקרא לסימונים שהם יצרו.
- הציעו לתלמידים להכין תמונה דומה עם שמות הילדים בכיתה. החליטו כיצד למיינם: לפי אות פותחת, לפי מספר אותיות או לפי קריטריון אחר.

עלילון פתיחה, תמונות הקשורות לדמיון, שיח על הדמיון (עמ' 6-7)

העלילון נועד לחשוף את התלמידים לנושאים שיופיעו בחלק זה של ספר הלימוד.

לאחר קריאת העלילון שוחחו עם התלמידים על תוכנו. הסבירו: למדנו כבר את סימני הניקוד **קמץ**, **פתח**, **שוא**, **חיריק וחולם**; אנו עוברים לסימני הניקוד **סגול וצירה**. ולא רק זאת: נקרא יצירות ספרותיות מעניינות בנושא מעניין כל כך - **הדמיון**. וכמובן, כמו בחלקי הספר הקודמים, נמשיך לשוחח גם על נושאים רבים אחרים הקשורים לשפה העברית.

נושא התוכן **כיד הדמיון** הוא נושא אהוב על הילדים, שנהנים להפליג על כנפי הדמיון ומגיבים לרוב בחיך ובהנאה למצבים דמיוניים שונים. שוחחו עם התלמידים ולוו את השיח בדוגמאות:

מה שייך לדמיון ומה למציאות?

אילו דברים אנחנו נהנים לדמיין?

מה אנחנו מרגישים כשאנו מדמיינים דברים?

אילו דמויות שייכות לעולם הדמיון?

מה אני מדמיין לעצמי שאני יכול לעשות?

מה אני מדמיין שיקרה לי?

מה יכול להפוך למציאות ומה אינו יכול להפוך למציאות?

היעזרו באיורים המופיעים בעמוד זה: האם גם אתם מדמיינים דברים דומים? האם חלק מהאיורים מזכירים לכם סיפורים מצוירים? תוכלו לבקש מהתלמידים לאייר את עצמם במחברת ולהוציא מראשם בועה של דמיון: מה יצויר בה?

לומדים סגול וצירה (עמ' 8)

דף זה מהווה פתיחה חגיגית לסימני הניקוד הנלמדים בחלק זה: סגול וצירה.

- לפני הצגת התנועה e מומלץ לערוך חזרה על כל הצלילים הקודמים שנלמדו - בעזרת סרגל האותיות, בעזרת משחק, או בכל דרך אחרת.
- שחקו עם התלמידים: אני אומרת **שו**, ואתם אומרים **ש**; אני אומרת **בו**, ואתם אומרים **ב**; אני אומרת **חו**, ואתם אומרים... וכך הלאה.
- כתבו על הלוח: **ש** **ש** ואמרו: כששומעים *she* כותבים זאת כך. הצביעו על סימן הניקוד ואמרו: קוראים לזה **סגול**. ולזה קוראים **צירה**. בשניהם שומעים e. המשיכו להדגים עם אותיות נוספות. בקשו מהתלמידים דוגמאות למילים המתחילות בצירופים אלה או למילים שצירופים אלה מופיעים בהן.
- תוכלו לחזור לכפולת העמודים של הילדים ולבקש מהתלמידים לסמן בעיפרון דמויות שהם חושבים שיכירו בחלק זה, לאחר מכן חפשו שמות של ילדים מכיתתם שהתנועה e מופיעה בהם.
- הסבירו לתלמידים את המטלות בעמודים אלה: זיהוי אותיות עם סגול וצירה בציוור המורכב.

ש ש ב ב (עמ' 9)

קראו עם התלמידים את שורת האותיות הראשונה בעמוד זה.

כתבו אותה על הלוח והזמינו תלמידים להקיף צירוף שאתם אומרים.

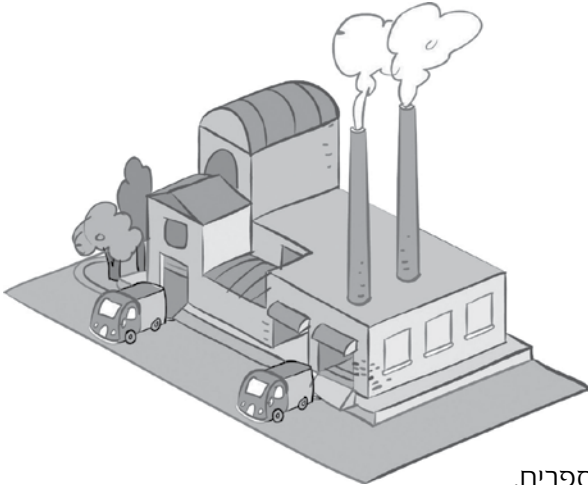
מחקו את השורה שכתבתם והזמינו תלמידים לכתוב אותה על פי הוראתכם.

הציעו לילדים לכתוב את האותיות על גבי הלוח המחיק ובקשו מהם להראות את שכתבו.

תוכלו להמשיך ולתרגל במחברות בהתאם לצורך: זיהוי צירופים, כתיבת צירופים, מציאת מילים שמתחילות בצירוף שבחרתם.

ב"דפי תרגול", המופיעים ב"נספחים" וכקובץ במחשב, מתרגלים את הצירופים השונים.

שמות מקומות שמתחילים במילה בַּיִת (עמ' 12)

התחילו את ההקניה בעל פה:

שאלו: איך קוראים לבית של ילדים? בית ילדים.

למה קוראים לבית ילדים - כך? כי יש בו ילדים.

איך קוראים לבית שיש בו חולים? בית חולים.

למה קוראים לבית חולים כך? כי יש בו חולים.

איך קוראים לבית של בובות? בית בובות.

למה קוראים לבית בובות כך? כי יש שם בובות.

למה קוראים לבית ספר כך? כי זה בית שבו לומדים גם מהספרים.

למה לבית הארחה קוראים כך? כי לבית הזה באים לנוח כאורחי המקום.

כתבו על הלוח את המילה **בַּיִת** והפנו את תשומת לב התלמידים לכך שבמילים **בַּיִת מְשֻׁפֵּט**, **בַּיִת חוֹלִים** ועוד - המילה **בַּיִת** נשמעת אחרת וגם הניקוד שלה משתנה.

הצעות נוספות:

בקשו מהילדים לחפש עוד צירופים למילה **בַּיִת**.

אפשר להכין את **חוֹבֶרֶת הַבָּתִּים שֶׁל כָּתָה א' -** בכל עמוד אפשר לכתוב שם מקום שמופיעה בו המילה **בַּיִת**, לצייר ציור מתאים או להדביק תמונה מתאימה ולכרוך זאת יחד (החוברת יכולה להכיל מקומות שונים וגם בתי משפחות כמו **בַּיִת כָּהֵן** וכו').

מילים מתארות (עמ' 14)

התחילו את ההקניה בעל פה והיעזרו באיורים שבספר הלימוד:

- שאלו: מה הפעולות שעושה חתולה? רצה, אוכלת, מייללת, מלקקת. איך נראית החתולה? בואו נתאר אותה: לבנה, שמנה, מפחידה, שעירה.
- אמרו: כל המילים שהשתמשנו בהן כדי לתאר את החתולה הן מילים מתארות - הן מתארות את החתולה. הדגימו באופן דומה מילים מתארות לארטיק, כפי שמופיע בספר הלימוד.
- כתבו על הלוח שני משפטים: האחד עם מילים מתארות והשני ללא מילים מתארות. למשל: החתולה מלקקת חלב, החתולה הלבנה מלקקת חלב קר. קראו לתלמידים את המשפטים: מה ההבדל ביניהם? מה אפשר להוסיף למשפט ללא המילים המתארות?
- שחקו במשחק כדור. זרקו לתלמיד את הכדור ואמרו משפט כמו: החתול אכל גבינה. התלמיד שקיבל את הכדור צריך להוסיף למשפט זה מילים מתארות, למשל: החתול **הלכן** אכל גבינה **טעימה**.
- בקשו מהתלמידים לכתוב במחברות שלהם משפטים ובהם מילים מתארות.

- הסבירו לתלמידים את הפעילויות בספר הלימוד.

הצעות נוספות:

- אפשר לבקש מהילדים להציע מילים מתארות את המילים האלה אפשר לרכז על כרטיסים ולצרף אותם למרכז העשרה - אוצר מילים.
- אפשר לבקש מהתלמידים לאסוף כמה שיותר מילים מתארות. לאחר מכן לחלק לכל תלמיד שתי מילים מתארות שאותן ישבצו במשפטים.
- אפשר להכין מילון מילים מתארות: כל ילד כותב מילה ומצייר תמונה שתמחיש את הפירוש. אפשר לאגד את העבודות של הילדים לפי סדר הא"ב, לכתוב אותן ולקרוא לזה: **מילון מילים מתארות של כְּתָה א'**.
- לתלמידים שזקוקים להעשרת אוצר מילים מומלץ לשחק במשחקי הפכים שונים הרווחים בשוק כמו משחק זיכרון עם הפכים (שמן - רזה, עבה - דק), חידת תצרף (פאזל) ובה שני הפכים נצמדים זה לזה ועוד.

ידיעה בעיתון (עמ' 17)

- בחלק 3 נחשפו הילדים לעיתונים ושוחחו על כך (עמ' 76 בספר, עמ' 116 במד"ל). הזכירו זאת לתלמידים וספרו על כך שעתה נדבר על **ידיעה** מהעיתון. התייחסו למילה ידיעה ולקשר שלה למילה **לדעת** ולמילה **מידע**.
- הביאו לכיתה עיתון והתייחסו לכותרות ולידיעות המופיעות בו. הפנו את התלמידים לכתבה המופיעה בחלק זה של ספר הלימוד ובקשו מהם לקרוא את הטקסט בכוחות עצמם.
- שוחחו על הידיעה עצמה: מה כתוב בה? על מה היא מספרת? לאחר מכן כדאי להתייחס לשאלות ההבנה.
- הציעו לילדים לקרוא את הטקסט כקריינים ברדיו או בטלוויזיה, המדווחים על אירוע חשוב.
- בקשו מהילדים לחפש בעיתונים ידיעות שונות הקשורות לילדים ולהביאן לכיתה.
- תוכלו גם להכין לוח בכיתה ובו ידיעות נבחרות מעיתונים.
- מומלץ להפנות את תשומת לב התלמידים לכך שידיעות מתפרסמות גם בעיתונים מקוונים. בכיתות שערוכות לכך אפשר להדגים זאת בעזרת גלישה באתרים מתאימים.

סיפור: **ג'וחא שואל קדירה / סיפור עם** (עמ' 19)

עיבד שלמה אבס

מטרות בהוראת הספרות

1. חשיפה לסיפור עם
 2. הפקת הנאה מיצירה הומוריסטית
 3. מתן ביטוי למחשבות, לרגשות ולעמדות
 4. פיתוח ההבחנה בין יסודות מציאותיים ביצירה ובין יסודות דמיוניים
- ג'וחא הוא דמות מבדחת בסיפורי עם בארצות המזרח - בעיקר בספרות העממית המוסלמית, אך גם בספרות יהודי המזרח. יש הטוענים שג'וחא הוא בן דמותו של נאסר א-דין. ברוב המקרים הוא מתואר כאדם פשוט

הבא להצביע על מידותיהם הרעות של השליטים, ובעיקר על התנשאותם. דמותו של ג'וחא משתנה מסיפור לסיפור: לפעמים הוא נער צעיר ולעתים מבוגר; לעתים הוא חכם ולעתים טיפש. דמויות נוספות הדומות לג'וחא והמופיעות בסיפורי עם הן הַרְשָׁלָה וחַוְּשָׁם.

- הביאו לכיתה את הספר שממנו לקוח סיפור זה. ספרו לילדים על הספר ועל ייחודם של סיפורי עם אלה. ספרו על דמותו של ג'וחא.
 - יש להקריא את הטקסט כפי שהוא ולהמתין לתגובות התלמידים. שאלו: איזה סיפור קראנו? מצחיק? עצוב? מה מצחיק בסיפור זה? כדי לבדוק שהתלמידים הבינו את הסיפור בקשו מהם לשחזר את הסיפור במילים שלהם. התייחסו למילים הקשות יותר שמופיעות בו (כמו **שואל** ו-**קדירה**).
 - המשיכו לשוחח: היכן מתרחש הסיפור? מי הדמויות בסיפור? מה חשבתם על ג'וחא בתחילת הסיפור ומה חשבתם עליו בסוף הסיפור?
 - דונו עם התלמידים: הסיפור מופיע בחלק הרביעי של הספר. כותרת חלק זה היא "כיד הדמיון". האם סיפור זה הוא דמיוני? מה דמיוני בו?
 - המחיזו את הסיפור. חשבו יחדיו: מי המשתתפים? אילו חפצים כדאי להביא על מנת להמחיז את הסיפור? מהי התפאורה המתאימה - היכן הסיפור מתרחש?
- במהלך המחזות הסיפור הציעו לתלמידים לכתוב את התפקידים, הקפידו על הבעות פנים מתאימות ועל אינטונציה מתאימה, שהרי סיפור זה מזמן צחוק, שעשוע, צער, הנאה.
- הציעו לתלמידים היכולים לעשות זאת - לקרוא את הסיפור בפני הכיתה. תנו להם זמן להתכונן לקריאת הקריאה. חלקו את הסיפור לחלקים קצרים - לכל תלמיד חלק אחד, כדי להקל עליהם. לאחר הקריאה החמאו להם ועודדו אותם. השתדלו ליצור אווירה מקבלת ותומכת בקריאה בקול. עידוד קריאה קולית וטיפוחה יניעו גם ילדים אחרים לקחת חלק בפעילות זו.

טקסטים על הגשם (עמ' 25)

- אפשר לבקש מהתלמידים לחפש שירים נוספים בנושא **גשם** ולהכין יחד עמם אסופה של שירי גשם. הציעו לתלמידים לחפש שירים מולחנים העוסקים בגשם. קראו אותם יחד ושירו.
- שוחחו עם התלמידים: מדוע בישראל מרבים לשיר, לכתוב ולספר על גשם?

מדברים על הירח (עמ' 30)

הירח מצית את הדמיון של מבוגרים וילדים כאחד. שירים וסיפורים רבים נכתבו על הירח. מציאות ודמיון משמשים בהם בערבוביה, ולכן בחרנו בירח כמוקד דיון בחלק שהקשר התמטי בו הוא **כיד הדמיון**.

עמ' 30

- בקשו מהתלמידים להתבונן בתצלומים השונים שבספר הלימוד. שאלו: מה עולה בראשכם כשאתם שומעים את המילה **ירח**? איך נראה הירח מכאן? למה הוא דומה? מה הוא יכול להזכיר לנו? על מה חושבים כשמסתכלים על הירח?
- מה אתם יודעים על הירח? מה הייתם רוצים לדעת על הירח? ארגנו על הלוח את המידע שהעלו התלמידים בכיתה.

- תוכלו לבקש מהתלמידים לצייר את הירח על פי דמיונם. אפשר לאסוף את הציורים ולערוך תערוכה בנושא **הירח שלי**.

עמ' 31

- שאלו את התלמידים ממה לדעתם עשוי הירח. הקשיבו למגוון התשובות של התלמידים ועודדו גם תשובות שאינן עובדתיות אלא דמיוניות לחלוטין. אספו את התשובות של התלמידים. אפשר להציע לתלמידים לצייר את התשובות שלהם.
 - הציגו בפני התלמידים את הספר "ממה באמת עשוי הירח?" שכתבו יגאל שוורץ ובתו זוהר בת השתיים-עשרה.
- הספר מספר על המורה רותי ששאלה את תלמידיה: "מישהו יודע ממה עשוי הירח?" התלמידים ענו תשובות רבות ומגוונות, ובעקבותיהן המורה המשיכה לשאול ולנסות להבין. תשובותיהם היצירתיות של הילדים מוצגות בספר בליווי איורים משעשעים של המאיירת רחלי שלו. חלק מהאיורים מבוססים על מעשיות הרווחות בתרבויות שונות וחלקם פרי דמיונם של הכותבים או של המאיירת. הקריאו לתלמידים את הספר, הראו את האיורים והמתינו לתגובותיהם. שוחחו על תשובות התלמידים.
- כמה מהאיורים מובאים בספר הלימוד. שוחחו על איורים אלה: מה דמיוני באיורים? איזה איור אתם אוהבים במיוחד? מדוע? אילו עוד איורים הייתם מציעים למאיירת לצייר?
- הציעו לתלמידים שיכולים לעשות זאת - לקרוא בעצמם ספר זה.

עמ' 32

- המפגש עם הספר "ממה באמת עשוי הירח?" מצית את הדמיון. לעומתו מובא כאן טקסט מידע, המבוסס על עובדות - "האם היינו יכולים לחיות על הירח?"
- ספרו לתלמידים: אנו עומדים לקרוא טקסט המספק לנו מידע על הירח. הפעם הטקסט אינו דמיוני. שם הטקסט: "האם היינו יכולים לחיות על הירח?" מה דעתכם: איזה מידע חדש יכול להוסיף לנו טקסט זה?
 - קראו את הטקסט המופיע בספר הלימוד.
 - שאלו: מה מבינים מטקסט זה? מדוע באמת אי אפשר לחיות על הירח?
 - קראו את הטקסט "ירח", הלקוח מתוך המילון, ושאלו איזה מידע חדש - שלא למדנו מהטקסטים הקודמים - נודע לנו מטקסט זה.
 - שוחחו על שני הטקסטים ועל ההבדלים ביניהם.
- הטקסט "האם היינו יכולים לחיות על הירח?" מחזיר אותנו לקרקע המציאות, אך לאחר מכן נוכל לשוב ולדמיון: כיצד בכל זאת נוכל לגור על הירח? האם אנחנו מעוניינים בכך? כיצד ייראו חיינו על הירח?

עמ' 33

- הטקסט הקצר המובא כאן מספר על ניל ארמסטרונג ומרחיב את הידע של התלמידים. עולה ממנו שאמנם אי אפשר עדיין לחיות על הירח, אך האדם כבר הגיע לשם.
- שוחחו על התמונה הנראית כאן: מה רואים? כיצד לבוש האסטרונאוט? מה עוזר לו לחיות על הירח?

- חזרו לעולם הדמיון בעזרת האתגר המוצג במלבן השיח: דמיינו כיצד תיראה חופשה משפחתית על הירח.

רעיונות נוספים:

- הציעו לתלמידים לצייר במחברותיהם כיצד הירח נראה במשך שבוע או לצלמו בכל אחד מערבי השבוע. בסוף אותו השבוע ערכו שיחה עם התלמידים: האם הירח נראה אותו דבר בכל לילה או שצורתו משתנה? תארו.
- הכינו יחד עם התלמידים מצגת המלווה בתמונות של הירח ובשירים מתאימים.
- הציעו לתלמידים לצייר במחברות שלהם תחנות חלל שיאפשרו חיים לבני האדם על הירח.
- תוכלו להראות סרטונים מיוטיוב על הירח.

ספרים מומלצים שהירח הוא אחד הגיבורים בהם

- הילד שאהב את הירח / פאול קור, הוצאת דביר.
- לילה בלי ירח / שירה גפן ואתגר קרת, הוצאת עם עובד.
- לילה טוב, ירח / מרגרט וויז, הוצאת אדם.
- אילו הירח היה יכול לדבר / קייט בנקס, הוצאת קרן.

מי נמצא היכן? (עמ' 38)

זו הזדמנות חוזרת לשוחח על מילים מאותו השורש. הזכירו לתלמידים נושא זה והדגישו את הדמיון בין המילים **שוער** ו-**שער** הן בעל פה והן על הלוח. אפשר להרחיב משימה זו ולתת לתלמידים מילים נוספות מאותה משפחה: רופא, מרפאה, רופאה, לרפא, רפואה ועוד.

קראו יחד עם התלמידים את העלילון המשעשע המופיע בסיום משימה זו. שאלו שאלות שיבהירו שההומור מובן כאן וצרו יחדיו דוגמאות נוספות.

הבנת עלילון זה היא משימה מורכבת. כדי להבין את ההומור שבו יש לשלוט היטב בקשרי השורש בין המילים ולהכיר את משמעותן של המילים **סופר** ו**ספר**. תלמידים אחדים עלולים להתקשות בכך.

מומלץ לשבת בקבוצה קטנה ולתרגל את הקשר השורשי בין מילים במשחקים שונים - תחילה בדוגמאות רבות ובהסבר פשוט שהמילים שייכות לאותה משפחה, ולאחר מכן באמצעות משחק זיכרון: התאמה בין בעל מקצוע ובין פעולה שהוא עושה או התאמה בין בעל מקצוע ובין המקום שהוא עובד בו. לאחר שמיומנות זו נרכשה יש להציג את המילים **סופר** (מה הסופר עושה? לאיזו מילה זה קשור?) ו-**ספר** (מה הספר עושה? אילו מילים דומות למילה זו בשורש שלהן?) ורק לאחר מכן לחזור אל העלילון ולשוחח על ההומור שבו.

מה השלט המתאים? (עמ' 41)

זו התנסות חוזרת בתת-הסוגה **שלטים**, שבה פגשנו לראשונה בחלקו הראשון של ספר הלימוד, בשיר "מתחילים לקרוא" מאת תרצה אתר. חשוב להזכיר לתלמידים תת-סוגה זו ולפתח את המודעות לשלטים נוספים הסובבים אותנו.

מה עושים? פועלים (עמ' 42)

- אמרו בקול:
מה עושה הכלב? אוכל, קופץ, רץ, נובח, מתגרד.
מה עושה הציפור? עפה, מטילה, דוגרת, מנקרת.
שוחחו על הציור שבדף זה והמלילו מה עושה כל אחת מהחיות. בקשו מהתלמידים לקרוא את המשפטים הכתובים מתחת לאיורים והדגישו את הפעלים.
- אמרו לתלמידים: המילים הללו מספרות מה עושה כל אחד מבעלי החיים. המילים האלה הן **פעולות** שמבצעים.
- שאלו את הילדים: מה כל אחד מכם עושה כאשר הוא קם בבוקר? קם, מתלבש, מתרחץ מסתרק, אוכל, שותה, הולך, לומד ועוד.
- כתבו משפט על הלוח: פלג _____ כובע לבן. שאלו: מה עשה פלג עם הכובע? איך אפשר להשלים את המשפט? (חבש, קנה, זרק, כיס, מכר). הפנו את התלמידים למחברות ובקשו מהם לכתוב משפטים אחדים דומים.
- תוכלו להתייחס לזמנים השונים של הפעלים: אפשר לספר על משהו שקורה עכשיו, משהו שקרה בעבר ומשהו שיקרה בעתיד. לפי הזמן אנחנו מטים את הפועל.
- לתלמידים מתקשים מומלץ לתרגל מיומנות זו: עכשיו אני שותה, אתמול אני _____, מחר אני _____ . מתלמידים מתקדמים מומלץ לבקש לכתוב משפטים / טקסט בעבר ולאחר מכן בעתיד.
- הציעו לתלמידים להכין רשימה של פעולות שהם מבצעים - לפי סדר היום שלהם.
- הסבירו לתלמידים את הפעילויות השונות בספר הלימוד.

מילים חדשות בעברית (עמ' 43)

בפעילות בעמוד זה נחשפים התלמידים לתחדישים - מילים שחידשה האקדמיה ללשון העברית. המילים המופיעות כאן מבוססות על דרך תצורה של שורש ותבנית. לדוגמה: המילה **מְדַגֵּשׁ** בנויה מהשורש **דִּגְשׁ** וממשקל **מְקַטֵּל**: משקל של מכשירים (מְכַרְג, מְגַהֵץ). לתלמידים מוצג שם חדש של חפץ ועליהם לנחש מה עושים בו - על פי מילה נוספת מאותה משפחת מילים. פעילות זו מחדדת את המודעות הלשונית של התלמידים וחושפת אותם ליכולתם להבין מילה על פי השורש שלה.

מומלץ לשחק עם התלמידים בניחוש פירושן של מילים נוספות שחידשה האקדמיה דוגמת **תְּצַרְף**, **רְגֵשׁת** ו**נִוְטָן**.

כדי לראות רשימות מילים מומלץ להיכנס לאתר של האקדמיה ללשון העברית:

<http://www.huji.ac.il/Default/Default.aspx?Page=il.ac.huji.academy-hebrew>

הציעו לתלמידים להמציא מילים משלהם.

תשחץ (עמ' 45)

התחילו בשיחה עם התלמידים על המילה **תְּשַׁחֵץ** המורכבת משתי מילים: **תְּשַׁבֵּץ** ו-**חַץ**. תשחץ הוא **תשבץ** שמופיעים בו **חצים** המציינים את הכיוון שבו יש לכתוב את המילה.

למדו את הילדים כיצד להשלים תשחץ.

הכינו תשחץ גדול על הלוח ומלאו אותו יחד עם ילדי הכיתה כדרך להדגמת הפעילות.

אפשר להרכיב תשחצים נוספים כאמצעי לתרגול כתיבה נכונה של מילים שהתלמידים כבר יכולים לקרוא.

במרכז למידה והעשרה לנושא - **אוצר מילים / כתיבה** - אפשר להכין תשחצים בגדלים שונים, לניילן אותם ולהצמיד להם מצבע מחיק כדי שהילדים יוכלו להשלים מילים ולבדוק את עצמם לאחר מכן.

סיפור: **כובעים למכירה / אספיר סלבודקין** (עמ' 46)

מטרות בהוראת הספרות

1. הפקת הנאה מיצירה הומוריסטית
2. מתן ביטוי למחשבות ולדעות
3. פיתוח ההבחנה בין יסודות מציאותיים ביצירה ובין יסודות דמיוניים
4. פיתוח חשיבה יצירתית

הצעות לפעילויות

- קראו את הסיפור לתלמידים, עד לתמונה שבה הרוכל שוכב לנוח מתחת לעץ. עצרו ובקשו מהתלמידים לכתוב במחברות / במחשב / בספר הלימוד מה לדעתם יקרה בהמשך הסיפור.
- לאחר מכן המשיכו את הקריאה. אפשר לעצור פעם נוספת לפני השלב האחרון - במשא ומתן שמנהל הרוכל עם הקופים. בקשו מהילדים לחשוב על הצעות שאפשר להציע לרוכל. כיצד יכול הרוכל להשיב את כובעיו?
- לאחר מכן המשיכו בקריאה.
- חשוב לוודא שהילדים מבינים את המילה **רוכל**.
- הסיפור מופיע תחת הנושא **כיד הדמיון**. שוחחו עם התלמידים: מה בסיפור מציאותי ומה דמיוני? תוכלו להציג סצנות שונות מתוך הסיפור ולדון איזו מהן מציאותית (לדוגמה: רוכל מוכר כובעים) ואיזו דמיונית לחלוטין (כל הקופים חוזרים על תנועותיו של הרוכל). עודדו דיון פורה ומגוון תשובות, שהרי יש דברים שיכולים להיות מציאותיים ודמיוניים כאחד.
- הספר מזמן המחזה - כל שלב במשא ומתן בין הקופים לרוכל הוא מעין סצנת ריקוד. המחזו ושימו לב לתנועות שמבצע הרוכל כדי להחזיר את כובעיו.
- לאחר השיחה, השאלות והפעילויות השונות על הסיפור, קראו את הסיפור שוב והמחזו אותו יחד עם הילדים. עודדו את התלמידים לכתוב את התפקידים השונים, להביא אביזרים ולהכין את ההצגה יחד.
- בסיום הפעילויות מופיעה האמרה "קוף אחרי בן אדם". שוחחו על אמרה זו: מה פירושה? מדוע היא נאמרת? מתי אומרים אותה? תנו דוגמאות לשימוש באמרה זו במצבים שונים.

אספיר סלובודקין היא יוצרת (כותבת ומאיירת) ממוצא רוסי שהיגרה לארה"ב והייתה אחת ממאיירות ספרי הילדים בתקופה שבה אמנים ידועי שם נקראו לאייר ספרי ילדים. - תור הזהב של ספרי התמונות (picture books). זהו ספרה הידוע ביותר.

- הציעו לילדים שיכולים לעשות זאת - לחזור ולקרוא בעצמם את הספר. לעתים מומלץ לתת לתלמידים לקרוא את הספר בצמדים: קוראים זה לזה. קריאה כזו מפתחת אצל התלמידים יכולת בקרה טובה ומשמשת תרגול קריאה דמומה, תרגול קריאה קולית ותרגול קשב.
- הפנו את התלמידים לפעילות הממוחשבת המתלווה לספר זה.

תשבץ (עמ' 50)

- שוחחו עם התלמידים: כבר פגשנו בתשבץ; עכשיו לפנינו תשבץ. היכן אפשר לראות תשבצים? אילו מילים מזכירה המילה תשבץ? משבצות, לשבץ... האם ניסיתם פעם למלא תשבץ?
 - הסבירו לתלמידים כיצד פותרים תשבץ:
- יש לקרוא את ההגדרה הראשונה ולכתוב את התשובה במקום המתאים (לצד הספרה 1).
- יש לכתוב כל אות במשבצת נפרדת.

לאחר מכן יש לקרוא את ההגדרה השנייה וכך הלאה.

הדגישו: יש לשים לב למספר המשבצות בכל מילה. הן מרמזות לנו אם התשובה שחשבנו עליה נכונה או לא. אם התשובה ארוכה יותר ממספר המשבצות או קצרה יותר - סימן שצריך לחשוב על תשובה אחרת.

בתשבץ זה ניתן לנו סיוע נוסף לבדיקת נכונות התשובות: אם פותרים נכון את התשבץ ומעתיקים את האותיות שבמסגרות האדומות - מקבלים משפט.

- הפנו את התלמידים לעוד תשבצים שהם יכולים לפתור כבר בשלב זה.

חברים (עמ' 52)

- בקשו מהתלמידים לקרוא את השיר בקריאה דמומה ושאלו אותם אם הם מכירים את השיר הזה.

- קראו שוב בקול בקריאה רגילה, ולאחר מכן בקצב המתאים.

- למדו את הילדים להתאים מחיאות כפיים ותנועות לקריאת השיר.

- שירו יחד עם התלמידים ולוו את הקריאה בתנועות ובמחיאות כף.

- השמיעו את השיר המולחן מפסטיבל שירי הילדים (יש גרסאות שונות ביוטיוב).

- הפנו את תשומת לב התלמידים לכך שלא כל המילים זהות לטקסט המקורי.

מילים חברות (עמ' 53)

פעילות זו מטפלת במיומנות של מיון לקטגוריות.

הצעות לפעילויות הרחבה

- שחקו במשחק "חי, דומם, צומח".
- משחק ניחושים: בוחרים פריט כלשהו וילד נבחר צריך לנחש מהו על פי שאלות שהתשובות עליהן הן **כן** ו**לא**. תישאלנה שאלות על המשפחה שהפריט משתייך אליה ועל פרטים מזהים: "האם הוא שייך למשפחת הבגדים?", "לובשים אותו בחורף?"...
- מחלקים את הכיתה לקבוצות. כל חבר בקבוצה צריך לכתוב פריטים רבים ככל האפשר, השייכים למשפחה שהקבוצה קיבלה. התלמיד שכתב את מספר הפריטים הגבוה ביותר - מנצח.
- מכינים מראש כרטיסים ועליהם שמות של פריטים השייכים לקטגוריות שונות (חשוב שיהיו כמה פריטים מכל קטגוריה). נותנים לכל אחד מתלמידי הכיתה כרטיס שעליו שם של פריט השייך לקטגוריה שונה. התלמידים צריכים לחפש את חבריהם לאותה קטגוריה ולהתחלק לקבוצות על פי הפריטים שקיבלו.

רק בעברית (עמ' 55)

הפעילות של שיוך לקטגוריות (סיווג) מקבלת תפנית בדמות יוצאי הדופן בעברית. לא לכל שם יש פועל שנגזר ממנו. נושא זה יורחב גם בחלק הבא של ספר הלימוד, בעזרת שירה של דתיה בן דור "ככה זה בעברית". מומלץ להשתמש עם המצאות נוספות ואף לאגד את הצעות התלמידים בספרון - על מנת להמשיך ליהנות מהשפה העברית ומהעושר שהיא מציעה.

סיפור: קורנליוס / ליאו ליאוני (עמ' 56)

מטרות בהוראת הספרות

1. הפגשת הקורא עם יצירה הנוגעת ליחסיו הבין-אישיים (העמדת עצמו במקום אחרים בהתייחס לקבוצת ההשתייכות - לחריגות מצד אחד ולכישורים יוצאי דופן מצד אחר; התמודדות עם קנאה, התגברות עליה וגילוי אהדה למושא הקנאה)
2. פיתוח זהות אישית הנובעת מהתבוננות רפלקטיבית במעשי הדמויות ובקורותיהן
3. עירור הזדהות עם הדמות בסיפור
4. מתן ביטוי למחשבות

"קורנליוס נולד משרבוט שציירתי תוך כדי שיחת טלפון ארוכה ומשעממת. אין זה מפתיע שיצאה לי לטאה דווקא, שכן הגינה שלנו הייתה מאוכלסת במאות היצורים השובבים הקטנים; בשעות היום החמות הם נהגו להתקהל על אבני המרצפת של שביל הגישה אל הסטודיו שלי. [...] בעוד אני מקשיב ומדבר ציירתי לטאה עומדת על רגליה האחוריות כמו דינוזאור מיניאטורי. בלי לדעת מדוע, הוספתי קו זיגזגי לאורך גבה, ואז, כשהשיחה הסתיימה, השלכתי את השרבוט לסל האשפה, אבל כעבור שנייה שלפתי אותו משם, החלקתי את

הקימוטים והתבוננתי בו, בעודי מניח למחשבותיי לנדוד. שוב, כמו שקרה עם פרדריק, (דמות נוספת בספר) מילים עלו במוחי, והפעם היה זה נָשָׁם: "התנין שהלך זקוף". זה התגלגל ל"ריצ'רד, התנין הזקוף", ובהמשך, לאחר שהסיפור כבר נכתב והאיורים צוירו, הפך פשוט ל"קורנליוס" [...] תנין ששינה את העולם בהילוכו הזקוף."

קטע מתוך ההקדמה לספר (עמ' 10)

הצעות לפעילויות

טרומ קריאה (האזנה)

- הציגו לתלמידים את השם **קורנליוס**, ספרו להם שהסיפור שיאזינו לו מספר על דמות מיוחדת ושונה, ששמה קורנליוס, ומיד הם יגלו מי היא הדמות הזאת. לאחר מכן הציגו לפנייהם את הספר "משלי פרדריק". ספרו להם על הספר, המקבץ בתוכו סיפורים רבים פרי עטו של ליאו ליאוני. ליאוני גם מאייר את סיפוריו הרבים ויוצר עולם דמיוני עשיר ומפתה, המזמין את הקורא הצעיר לתוך החוויה.

- הבהירו מילים וביטויים מן הסיפור:

גדת נהר

ראש מורם

החמיצו פנים

יש לשבץ את המילים במשפטים כדי להבהיר את המשמעות ולא לנתק מהקשר.

- לפניכם כמה הצעות לקריאת הסיפור:

- אם יש בידכם הספר "משלי פרדריק", הציגו את התמונות המופיעות בסיפור. התלמידים יספרו את הסיפור בהתבססם על האיורים. רק לאחר יצירת סיפור מהתמונות קראו אותו בקול וערכו תהליך אימות והפרכה.

- קריאה רציפה של הסיפור, תוך הצגת התמונות המלוות.

- קריאה בהמשכים של הסיפור ושיחה / פעילות על כל קטע וקטע כפי שמוצג בספר הלימוד.

- בשיחה על הסיפור אפשר לשאול את השאלות הבאות:

מה אפשר לומר על קורנליוס? מדוע הוא יוצא דופן? האם הוא מנהיג או חריג? האם הוא נוטה להיעלב או גאוותן?

מה אחיו התנינים יכלו ללמוד מקורנליוס? (אפשר להשיג כמעט כל דבר, אם לומדים ומתאמצים). קורנליוס ניסה לשנות את העולם שבו הוא חי. מי עוד פעל לשינוי סדרי עולם? אילו מעשים משנים עולם? שאלו את התלמידים: האם קורנליוס הוא דמות דמיונית או אמתית? מדוע לדעתכם? חשבו מה הופך את קורנליוס ואת חבריו לדמויות דמיוניות.

- הפנו את התלמידים למקראה הדיגיטלית.

ריבוע קסם

שאלו את התלמידים אם הם מכירים את המושג **ריבוע קסם**.
הראו ריבוע קסם פתור על הלוח ושאלו: מדוע זהו ריבוע קסם?
הדגישו את האפשרות לקרוא את אותה המילה במאוזן ובמאונך.
הנחו את התלמידים כיצד לפתור את ריבועי הקסם שבספר הלימוד:
יש לקרוא את ההגדרה הראשונה ולכתוב אותה במקומה המתאים לצד הספרה 1 (בדיוק כפי שפתרנו את התשבץ).
יש להמשיך להגדרה השנייה והשלישית.
הפנו את תשומת לבם לכך שאם יפתרו נכונה, יופיעו אותן המילים גם במאוזן וגם במאונך.

חידות היא והוא (עמ' 63)

פתחו את ההדגמה בעל פה:

הוא דיר והיא ... דירה

הוא עגל והיא... עגלה

לאחר מכן עברו לדוגמה שבספר הלימוד. הבה ננסה למצוא מי היא ומי הוא.

“אותו קוראים”: מה אנחנו קוראים? כתבו על גבי הלוח את ההצעות השונות כשביניהן, סביר להניח, תהיה גם המילה **ספר**.

“אותה סופרים”: מה אנחנו סופרים? נבדוק לאיזו מילה מההצעות הקודמות אפשר להוסיף סיומת ה של נקבה: עיתונה? ספרה? כן. ספרה מתאימה להגדרה.

עודדו את התלמידים לחשוב על דוגמאות נוספות ולהביאן לכיתה. עודדו את התלמידים לערוך חידונים מעין אלו גם לבני משפחתם.

המלצה על ספר (עמ' 66)

- התחילו את ההקניה בקריאה של המלצה על ספר כלשהו. שוחחו עם התלמידים על הטקסט שקראתם ושאלו: האם שמעתם או קראתם המלצות על ספרים? מה המטרה של טקסטים כאלה? מדוע כותבים המלצות? היכן אפשר לראות או לקרוא המלצות? על מה אפשר להמליץ? (סרטים, הצגות, ספרים, קייטנות, מסעדות, ועוד). שוחחו על מילים נוספות מאותה משפחה: המלצה, מומלץ, להמליץ.
- לאחר השיחה הקריאו את הספר “שבתאי מסכן”: שוחחו על הספר, התבוננו יחדיו בתמונות: מה רואים בהן?
- קראו יחד את המלצה בדף זה ושוחחו עם התלמידים: האם המלצה שקראתם על הספר הזה מתאימה? האם יש בה מידע המזמין את הקוראים לקרוא את הספר?

- בקשו מתלמידים המסוגלים לכך - לכתוב המלצה על ספר שקראו. חשבו מה צריך להיות בהמלצה: שם הספר, מה כתוב בו, למה אהבתי אותו. בקרו המלצות שונות: האם מספיק לכתוב "הספר מקסים"? האם מספיק לכתוב "אני ממליץ על הספר 'סוס פוני'"?
- שוחחו על המלצות התלמידים. עודדו את התלמידים לשכנע את חבריהם לקרוא את הספר שעליו המליצו. עזרו להם במשימת השכנוע בעזרת שאלות מנחות ובעזרת מתן הדגמה: למה כל כך כדאי לקרוא את הספר? הספר מותח/ משעשע/ מרגש... ועוד.
- הכינו קלסר בפינת הספרייה ואספו בו המלצות של התלמידים על ספרי קריאה שקראו במהלך השנה.
- בכיתות ממוחשבות תוכלו להציג לפני התלמידים המלצות נבחרות המופיעות במרשתת.
- תוכלו גם להפנות את התלמידים לכתוב שמות נושאים שהיו רוצים לקבל עליהם המלצה בפורום מיוחד שייפתח לשם כך.

טקסט מפעיל: איך מטפלים בכלב? (עמ' 71)

- קראו עם התלמידים את הפסקה המקדימה לטקסט (עמ' 71 למעלה).
- בקשו מהתלמידים לעזור לרותם ולומר לה איך צריך לטפל בכתם.
- כתבו על הלוח את הצעות התלמידים ושוחחו עליהן.
- קראו יחד עם התלמידים את הטקסט בספר הלימוד. שוחחו עם התלמידים על הטקסט עצמו. מה אפשר ללמוד מתוך הטקסט? במה הטקסט עוזר לנו? האם הטקסט הזה מזכיר לכם טקסטים אחרים? אילו?
- שוחחו על מבנה הטקסט: מדוע יש מספרים בטקסט זה? האם המספרים עוזרים לנו בביצוע ההנחיות? מדוע בסיפור אין מספרים וכאן יש?
- אפשר לבקש מתלמידים שמסוגלים לכך - לכתוב במחברותיהם טקסט נוסף המסביר איך לטפל בבעל חיים אחר כגון חתול, אוגר ודג. הנחו את התלמידים לגבי השימוש במילות פתיחה: יש ל..., כדאי ל..., צריך ל..., חשבו יחד אתם על הנושאים שכדאי לכתוב עליהם: המזון, השמירה על הניקיון, השמירה על הבריאות, היחס לחיה. הדריכו את התלמידים להיעזר בטקסט המובא בספר הלימוד.
- לתלמידים בלתי מיומנים הכינו דף מוכן ובו כתבו:
 כך מטפלים ב...
 יש לדאוג ל...
 יש לתת... וכן הלאה.
- אפשר להרחיב את נושא הכלב או את הנושא הכללי **חיות מחמד**: האם יש לכם חיות מחמד כלשהי? האם הייתם רוצים חיות מחמד?
- בקשו מהילדים להביא תמונות של סוגים שונים של כלבים / חיות מחמד, ערכו תערוכה, חפשו מידע באינטרנט ובספרי מידע על חיות מחמד / הכלב - על הזנים השונים ועל תפקידי הכלבים. בקשו מהתלמידים לחפש בעיתונים כתבות ומודעות שונות הקשורות לחיות מחמד / לכלבים.

טקסט מידע: לחופש נולדה (עמ' 75)

הטקסט הופיע ככתבה בעיתון ילדים.

- הזכירו לתלמידים את השיחה על עיתונים שנערכה בחלקו השלישי של ספר הלימוד. אם יש צורך, הביאו לכיתה שוב עיתוני ילדים ודפדפו בהם. הסבירו לתלמידים שהטקסט המובא בספר הלימוד הוא כתבה מתוך עיתון.
- שוחחו עם התלמידים על הכותרת **לחופש נולדה**: למה הכוונה? מה יכול להיות הקשר לתמונה של הפרה?
- קראו את הכתבה ושאלו את התלמידים שוב על כותרתה. האם הכותרת מתאימה לכתבה שקראנו?
- שוחחו על הטקסט: מה מיוחד בטקסט זה? מי היא הגיבורה האמתית בטקסט? מה יכול לקרות אם עוד פרות ינהגו כמוה? מה אנחנו, בני האדם, יכולים ללמוד מסיפור כזה?
- הסבירו מילים לא מובנות.

עוד שירים וסיפורים על פרה:

- לפרה האדומה / פניה ברגשטיין, מתוך הספר "בוא אליי פרפר נחמד".
- בינה נוסעת מבנימינה / יונה טפר, הוצאת הקיבוץ המאוחד.
- מרתה והאופניים / ז'רמנו זולו, הוצאת קרן.
- הפרה שהטילה ביצה / אנדי קטביל, הוצאת כנרת.

ספר: דרקון אין דבר כזה / ג'ק קנט (עמ' 77)

מטרות בהוראת הספרות

1. פיתוח זהות אישית הנובעת מהתבוננות רפלקטיבית במעשי הדמויות ובקורותיהן
 2. עירור הזדהות עם הדמות ביצירה
 3. הרחבת ההתייחסות ליצירה: התבוננות באירועים והארת יחסי הגומלין בינם ובין הטקסט
 4. פיתוח ההבחנה בין יסודות מציאותיים ביצירה ובין יסודות דמיוניים
- הספר מעורר רגשות ומזמן שיחה על רגשות: מה קורה כאשר מתעלמים מבעיות שצצות בחיינו? האם כאשר מתעלמים מהבעיה היא נעלמת? מה קורה כאשר לא עוזרים לנו לפתור בעיה? איך מרגישים? מה כדאי לעשות?

- קראו את הספר והראו לתלמידים את האיורים. שימו לב: בספר זה התמונות מספרות סיפור אחד, ואילו הטקסט מספר סיפור אחר. כדאי לקרוא פעם אחת רק את האיורים, ופעם נוספת לקרוא רק את הסיפור עצמו.
- לאחר קריאת הסיפור בשלמותו שוחחו על ההבדלים בין הטקסט הכתוב לאיורים (צד הילד וצד המבוגר...).
- הציעו לתלמידים לכתוב במחברות שלהם איך הם הרגישו כאשר לא האמינו להם.
- הספר מפגיש את הילדים והוריהם עם האמירה שכדאי לשמוע אותנו, הקטנים, לפני שאנחנו מאבדים שליטה ומתחילים להשתולל. בעיקר הילדים מחפשים לעתים קרובות תשומת לב וזקוקים לה.
- שוחחו על הקו שעובר בין דמיונות שלנו לבין המציאות. האם ילדים מדמיינים יותר? האם מבוגרים נוטים יותר להיות מציאותיים? מדוע?
- הפנו את התלמידים לפעילות המתקשבת על ספר זה.
- הציעו לתלמידים היכולים לעשות זאת - לקרוא את הספר. עודדו גם תלמידים שעדיין נמצאים בשלבים של רכישת הקריאה להתנסות בקריאה של הספר בעצמם.
- לתלמידים שקשה להם - הציעו לבחור עמוד או שניים שמוציאים חן בעיניהם ולחפש בטקסט מילים שהם מזהים ויכולים לקרוא.

מה עושים ממה (עמ' 84)

- מוצגים כאן טקסטים מידעיים קצרים.
- התחילו את ההקניה במשחק שאלות:
 - מי יודע ממה עושים מיץ תפוחים?
 - מי יודע ממה עושים יוגורט / גבינה לבנה?
 וכך הלאה.
- שאלו: מי יודע ממה עושים יין?
- לאחר השיחה הקצרה קראו עם הילדים כל קטע בנפרד ושוחחו על הכתוב בו.
 - שוחחו גם על מוצרים נוספים שרואים בחיי היומיום ונסו לבנות יחד עם התלמידים טקסט דומה ובו מידע על המוצר ועל דרך ייצורו.
 - תוכלו לעשות זאת במחברת או במצגת במחשב בליווי תמונות.
 - הציעו לתלמידים המסוגלים לכך - לכתוב במחברות או במחשב טקסט קצר על משהו דומה: מה עושים ממה (קטשופ, צ'יפס, ריבה וכדומה). כווננו אותם לחפש חומר שיעזור להם בתהליך הכתיבה.

מטרות בהוראת הספרות

1. מתן ביטוי למחשבות ולרגשות
2. הרחבת ההתייחסות ליצירה: התבוננות באיורים והארת יחסי הגומלין בינם ובין הטקסט
3. פיתוח ההבחנה בין יסודות מציאותיים ביצירה ובין יסודות דמיוניים

ענינו של הספר בהיעדרות של אבא מהבית ובגעגועים אל האב העסוק. הספר עוקב אחר רצונה של הילדה לזכות בתשומת הלב מאביה. הספר משלב ראיזם ופנטזיה בערבוביה מושלמת. בלילה הופכת הגורילה להיות האב שאליו משתוקקת הגיבורה חנה - אב פנוי, ללא מטלות עבודה; אב מהחלומות. שוחחו על היסודות הדמיוניים המופיעים בספר ועל היסודות המציאותיים.

הצעות לפעילויות

- הקראה ראשונה של הספר: מומלץ לקרוא את שם הספר ואת הטקסט בשלמותו ולערוך שיחת חווייה עם התלמידים.
- הקראה שנייה של הסיפור. לאחר ההקראה יש להורות לתלמידים להתבונן באיורים שלפניהם. מדוע הייתה חנה עצובה בהתחלה? מה הרגישה חנה כלפי אביה? ואחר כך - מה שימח אותה בסוף הסיפור? מה קרה בין ההתחלה לסוף וגרם לה לשמחה כזו?
- לתת לילדים לגיטימציה למחשבה שהגורילה יכולה להיות באמת האב שהתחפש או האב בדמיון או המשאלה של הילדה.
- חשוב לשוחח על כל מה שקרה לחנה בלילה וביום ההולדת שלאחר מכן. אפשר לנתב את השיחה למאווים נוספים של התלמידים. מה הם מרגישים כלפי מה שקרה לחנה? האם גם להם יש חלומות שהיו רוצים שיתגשמו?
- תוכלו להפנות את התלמידים לפעילות המתקשבת על ספר זה.
- הציעו לתלמידים היכולים ורוצים לקרוא ספר זה ואף ספרים נוספים של אנתוני בראון - לקרוא אותם ולמצוא את המשותף להם.

נטע עצמאית (עמ' 93)

הפעילות בעמוד זה עוסקת בבניין **התפעל** שאחד מהשימושים שלו הוא פעולה שהאדם עושה על עצמו (מתגלח, מתנגב וכד'). בפעילות המוצעת יש מעבר מבניין אחד לבניין אחר (למשל: אימא **רוחצת** את עטרת; נטע **מתרחצת** בעצמה).

המשימה משקפת את המשמעויות האפשריות של הבניינים.

- שחקו במשחק של "אני בעצמי". אמרו: אימא רוחצת את התינוק, ונטע מתרחצת בעצמה. פעלים נוספים: מנדנדת ומתנדנדת, מכסה ומתכסה, מסבן ומסתבן.

מטרות בהוראת הספרות

הרחבת ההתייחסות ליצירה: התבוננות באיורים והארת יחסי הגומלין בינם ובין הטקסט

כל העיצורים והתנועות הנמצאים בטקסט ספרותי זה נלמדו. כך יכולים התלמידים לקרוא אותו בעצמם, מתחילתו ועד סופו. הביעו את ההתרגשות מיכולת הקריאה העצמאית. זה כבר לא דמיון; זו המציאות.

הצעות לפעילויות

התחילו את ההקניה בהצגת ספרה של מריק שניר "הכלב של גיל".

הראו לתלמידים באיזו צורה הטקסט מופיע בספר והציגו את האיורים המלווים את הטקסט. קראו אותו יחד עם התלמידים. הזמינו ילדים לקרוא בפני הכיתה את הטקסט ושוחחו עליו. שוחחו על החוויה של חשש מכלבים אחרים לעומת הכלב הפרטי של הילד.

לאחר שהפניתם את תשומת לב התלמידים לדרך השונה שבה מוצג הטקסט בספר ובדף זה, כדאי לשאול: היכן אתם מעדיפים לקרוא את הטקסט? מה קל יותר? למה?

ספרי כלבים – המלצות לקריאה נוספת:

איה פלוטו / לאה גולדברג, הוצאת ספריית פועלים.

כלב, חתול ואיש / יוסי אבולעפיה, הוצאת עם עובד.

מחלת הגעגועים של סולי / נורית זרחי, הוצאת קוראים.

בייגלה / מרגרט ריי, הוצאת הקיבוץ המאוחד.

עלילון לסיום חלק 4 (עמ' 98)

עלילון זה נועד לסכם את הנלמד בחלק זה של ספר הלימוד.

ערכו שיחה מסכמת עם התלמידים: מה למדנו עד עתה? מה התחדש לכם? ממה נהניתם? ממה נהניתם פחות? התייחסו לשלושת המסלולים בחלק הרביעי של ספר הלימוד: לימוד הקריאה (סימני הניקוד **סגול וצירה**), יצירות הספרות (הקשר התמטי הוא **כיד הדמיון**) ונושאים לשוניים: מילים מתארות, פעלים, מילים חדשות בעברית ועוד. העפרונות בעלילון זה משוחחים על דברים שהם לא האמינו שיקרו. הרחיבו את השיחה: האם חשבתם שבסיום חלק זה תוכלו לקרוא בעצמכם ספר שלם? האם אתם חושבים שעוד מעט תוכלו לבחור ספרים בספרייה ולקרוא אותם בכוחות עצמכם?

לסיכום עוררו ציפייה לקראת החלק החמישי - חלקו האחרון של הספר. מה נדע בסופו?

לא חֲשַׁבְתִּי שְׁנִקְרָא
סֵפֶר שְׁלֵם בְּשֶׁלֶב זֶה...

וְאֲנִי לֹא חֲלַמְתִּי
שְׁנִקְרָא עַל כָּל מִינֵי
דְּבָרִים דְּמִיּוֹנִיִּים...

חלק 5

שורוק קבוץ

מה שילדים אוהבים...

- ❖ בחלק זה נלמדת התנועה u.
- ❖ התנועות נלמדות בשלושה מקבצים של אותיות.
- ❖ בחלק זה יש מגוון סוגות ותת-סוגות: שירים, משלים, בדיחות, טקסט מפעיל - (תרגילים), המלצות, כתבה, טקסט מידעי.
- ❖ הנושאים הלשוניים בחלק זה: מילים ארוכות וקצרות, הטיית פעלים, שיכול אותיות, משחקי מילים, משפחות מילים, משלב לשוני ועוד.
- ❖ הטקסטים הספרותיים בחלק זה סובבים סביב נושא התוכן **מה שילדים אוהבים**. ראו הרחבה בהמשך.
- ❖ הטקסטים הספרותיים מקובצים בשלוש יחידות: כל יחידה מציגה מקבץ צירופים בקובץ ובשורוק. היחידה הראשונה עוסקת בחיות, השנייה - בתחביבים ובחוגים, והשלישית - בעברית מחויכת.
- ❖ בחלק זה התלמידים יכולים לקרוא בעצמם את כל הטקסטים, ולכן צבע הדף, גם של הטקסטים הספרותיים, הוא כחול, כלומר מדובר בטקסטים שאינם מיועדים להאזנה בלבד אלא לקריאה עצמית. עם זאת, **יש לזכור כי כדי ליהנות מהטקסטים התלמיד צריך להגיע למידה סבירה של שטף ואוטומטיזציה בקריאה. לכן יש להורות לתלמידים לקרוא טקסטים מסוימים כמה פעמים כדי להגיע לשטף סביר.**

על המורה להפעיל שיקול דעת אילו טקסטים כדאי להקריא תחילה לתלמידים על מנת שיוכלו להתרכז בהבנתם, ורק לאחר מכן לבקשם לקרוא בעצמם. טקסטים מורכבים מאוד בחלק זה (כמו "סיפור על סבתא רבקה, סבא יפת ועל אותיות ניאון") מסומנים בצלמית 'מאזינים'. כמי שמכירים טוב יותר את תלמידכם עליכם להפעיל שיקול דעת באשר ליכולת ההתמודדות של התלמידים, הנמצאים בשלבים שונים של השגת שליטה בקריאה.

בחלק זה של ספר הלימוד יוצאים למסע סביב נושאים שילדים (וגם מבוגרים...) אוהבים. תחילה נפגוש טקסטים המדברים על חיות: השיר "פרת משה רבנו", המספר על חיפושית שלא הייתה מרוצה משמה, המשל "הצב והארנב", המספר על הצב שהשיג בנחישותו את הארנב המהיר, משל נוסף בשם "האריה והעכבר", המראה שגם עכבר קטן יכול לעזור לאריה גדול. לסיום החלק על החיות נפגוש את השיר "הקיפוד", המדבר על קיפוד שלא מצא עם מי לרקוד. לאחר מכן נקרא טקסטים הקשורים לתחביבים: נצא ל"הטיול הקטן" בסיועה של נעמי שמר, נקשיב לניגונה של "מקהלת הנוגנים" של חיים נחמן ביאליק ונפגוש "שתי בנות" גם הן מאת ביאליק, ולבסוף נקרא את השיר "אני אוהב לצייר" של מירה מאיר. בחלק זה ייחדנו התייחסות מחויכת לשפה העברית. נפגוש כאן את ה"שטו"זים", "ככה זה בעברית" של דתיה בן דור ואת "שיר השטות" של חיה שנהב; נהנה מהמילים המומצאות בספרו של מאיר שלו "רוני ונומי והדוב יעקב" ונקרא על המילים הארכאיות בשיר "עברית של סבא"; נשיר את שיר ה"אלף בית" של נעמי שמר, נקרא שני סיפורים מרגשים במיוחד: "סיפור על סבתא רבקה, סבא יפת ועל אותיות של ניאון", ו"עץ האלפבית" ונפגוש בשירו של ע' הלל, המספר על העולם שנפתח כשאנו כבר יודעים "לקרוא ולכתוב".

עלילון פתיחה (עמ' 6-7)

מכיוון שהילדים כבר מסוגלים בשלב זה לקרוא את העלילון, כדאי לתת להם להתמודד עם הקריאה בעצמם. לאחר קריאה ראשונה שוחחו על תוכנו: אילו מילים נוספות בשורוק ובקובץ אתם מכירים? נושא חלק זה הוא **מה שילדים אוהבים...** מה לדעתכם ילדים אוהבים? מה אתם מצפים לקרוא בחלק החמישי של ספר הלימוד? כעת כווננו את התלמידים להתבונן בהמשך העלילון בעמ' 7 - יש כאן רמזים ליצירות שנקרא בחלק זה. האם אתם מזהים חלק מהן? אפשר להרחיב את השיחה על בועות הדיבור: האם אתם מזדהים עם הדברים כאן? האם גם אתם אוהבים לרקוד / לנצח בתחרויות / לעזור? לבסוף כדאי לתת לתלמידים הזדמנות להציג לפני הכיתה את העלילון. מומלץ להציע לתלמידים לכתוב בועות נוספות לעלילון זה.

לומדים שורוק וקובץ (עמ' 8)

לפני הצגת סימני הניקוד החדשים מומלץ לערוך חזרה על כל סימני הניקוד שנלמדו: בעזרת סרגל האותיות, בעזרת משחק או בכל דרך מעניינת אחרת.

דף "שורוק קובץ" מיועד לפתיחה חגיגית של סימני הניקוד **שורוק וקובץ**. יש לומר לתלמידים: הגענו לסימני הניקוד האחרונים שנלמדו: קובץ ושורוק. בשניהם שומעים u.

הדגימו תנועה זו דרך הצגת מילים בע"פ - "אני אומרת מילה ואתם אומרים מה שומעים בתחילתה: שולחן, שועל, שודר, שומר..." אפשר גם לזהות יוצאי דופן: "אני אומרת מילה ואתם מוצאים את המילה יוצאת הדופן..." (כל המילים מנוקדות בצירה ובסגול ורק מילה אחת בקובץ או בשורוק). לוו את התרגול גם בכתב. כתבו את המילים, הדגישו את סימן הניקוד והסבירו כיצד יש לכותבו בצורה נכונה. חפשו יחד עם הילדים מילים נוספות וכתבו אותן. בקשו גם מהתלמידים לכתוב מילים בשורוק ובקובץ על גבי לוח מחיק / במחברות / במחשב (אם יש).

בפעילות המצורפת בחרנו להשתמש בכריכות של ספרים כדי לרמוז לילדים שהם ימצאו את סימני הניקוד בכל מקום שהשפה העברית הכתובה נמצאת. כדי לכוון את הילדים לעולם הקריאה מומלץ לבקש מהם למצוא כמה שיותר ספרים שבכותרת שלהם מופיעים סימני הניקוד קובץ ושורוק. לאחר מכן כל ילד מוזמן לקרוא לפחות ספר אחד מתוך המקבץ שאסף.

בחלק זה קיימות שלוש יחידות לימוד. בכל אחת מהן מקבץ של אותיות עם סימני הניקוד שורוק וקובץ. בתחילתה של כל יחידה בקשו מהתלמידים לקרוא את רשימת הצירופים ולדייק בה. שבו בקבוצות קטנות

עם תלמידים מתקשים ותרגלו את אמירת הצירופים. לדוגמה: הציגו את הצליל **ס**, הוסיפו תחתיו סימני ניקוד שנלמדו ובקשו מהתלמידים לקרוא את הצירוף. לאחר מכן הוסיפו את סימן הניקוד החדש ושאלו: מה יצא?

בקשו מתלמידי הכיתה כולה לכתוב במחברותיהם מילים שפותחות בצירופים שנלמדים ומילים שיש בהן צירופים אלו. בקשו מתלמידים שמסוגלים לכך - לכתוב משפטים עם כמה שיותר צירופים כאלה. היעזרו בדפי התרגול המופיעים ב"נספחים" של המדריך למורה.

הוסיפו במידת הצורך דפי תרגול של מילים עם שורוק וקבוץ ומשפטים עם שורוק וקבוץ.

יוצאים לשמורת הטבע (עמ' 10)

הטקסט המוצג כאן מהווה פתיח לנושא **החיות**. הטקסט מוצג בהדרגה על מנת להקל על קריאתו והוא שזור בפעילויות. מומלץ לבקש מהתלמידים לחפש תמונות, שירים, סיפורים, ספרים וכתבות בעיתונים - בנושא **בעלי חיים**, ולהביאם לכיתה. מומלץ להציג את החומרים שאספו התלמידים בתערוכה המזמינה אותם לקרוא.

מומלץ לשוחח עם הילדים על **שמורת הטבע**: מהי? לשם מה הקימו שמורות אלה? מה המטייל יכול לצפות למצוא בה? כדאי להביא לכיתה תמונות של שמורות טבע פופולריות בישראל (עין גדי, החולה וכו') ולשוחח על טיולים למקומות כאלה.

שיר: **פרת משה רבנו / אפרים סידון** (עמ' 12)

מטרות בהוראת הספרות

1. הפגשת הקורא עם יצירה שנושאה נוגע גם בעולמו - רגשותיו של האדם כלפי שמו
2. הפקת הנאה משיר הומוריסטי
3. עירור אמפתיה ורגישות לאחר
4. הרחבת משמעות היצירה באמצעות יצירת קשרים עם יצירות אחרות באותו בנושא תוכן
5. הכרת אמצעי ספרותי רווח - האנשה (גם אם בשלב זה לא ישתמשו במושג)

מטרות בתחום ההעשרה הלשונית

1. פיתוח ערנות למידותיהן של מילים (יש ארוכות ויש קצרות)
2. עמידה על הפער ההומוריסטי בין מידות המילים ובין המהות שהן מסמנות (שמות קצרים לחיות גדולות וכו')

• בשיר זה יש שתי אפשרויות להצגה בכיתה: קריאה עצמית של התלמידים ולאחריה קריאה בקול או האזנה לשיר המושר ולאחריה קריאה יחד של השיר בכיתה. השיחה לאחר השיר תתמקד תחילה בשמות השונים של החיפושית וברגשותיה כלפי השמות השונים שניתנו לה. **פרת משה רבנו** הוא שם ארוך מדי - האם גם אתם חושבים כך? מה מוזר בזה שלחיפושית יש שם כזה ארוך? **מרת פרת משה** לא מוצא חן בעיני החיפושית כי... מה הבעיה בכך שחושבים שהיא פרה? **משה** זה שם של בחורים - האם אתם מכירים שמות

נוספים שמיוחסים רק לבנים? מה הציעה החיפושית בסוף? האם היא מרוצה מהצעה זו? המשיכו לשוחח על השמות והתייחסו לשמות הילדים: האם אתם אוהבים את השם שניתן לכם? האם יש ילד שאינו אוהב את שמו? מדוע? איזה שם אחר היית רוצה ולמה? האם יש לכם שמות נוספים אוהבים במיוחד? אילו?

• מומלץ לשוחח גם על ההאנשה שיש בשיר זה: החיפושית בשיר מתלוננת. האם חיפושיות באמת מתלוננות או אולי זו תכונה של בני אדם שהמשורר העניק לחיפושית? מה דעתכם על כך? האם אתם יכולים לחשוב על חיה נוספת שיכולה להתלונן על שמה?

• אפשר להביא לכיתה את השיר "פרת משה רבנו" שכתבה חיה שנהב, ולערוך השוואה בין שני השירים - הן מבחינה תוכנית והן מבחינה ספרותית: מי הדובר בכל שיר? במה עוסק כל שיר? במה הם דומים ובמה הם שונים? רכזו את המידע בטבלה.

לנחות המורים - להלן השיר:

פֶּרֶת מִשָּׁה רַבֵּנוּ / חִיָּה שְׁנֵהֶב

לָמָּה זֶה כָּל כֶּן
כָּל כֶּן נֶחְמָד
כְּשֶׁפֶרֶת מִשָּׁה רַבֵּנוּ
עַל כֶּן הִיד?

אוּלַי מִפְּנֵי שְׁהִיא
כָּל כֶּן עֲדִינָה?
אוּלַי מִפְּנֵי שְׁהִיא
כָּל כֶּן קִטְנָה?

אֲנִי מְבִיט
אֵיךְ הִיא זָה
לְאֵט, לְאֵט,
אֶצְלִי,
עַל כֶּן הִיד.

אוּלַי מִפְּנֵי שְׁהִיא
כָּל כֶּן חֲמוּדָה?
אוּלַי מִפְּנֵי שְׁיִישׁ עָלֶיהָ
נֶקְדָּה,
נְעוּד נֶקְדָּה,
נְעוּד נֶקְדָּה,
נְעוּד נְעוּד נְעוּד
נְעוּד נֶקְדָּה?

אוּלַי מִפְּנֵי שְׁ...
אֲנִי לֹא יוֹדֵעַ מָה.
פְּתָאם הִיא עָפָה
וְנֶעְלָמָה.

חשוב לקרוא לילדים מידע על החיפושית - מזְשִׁיבָה - ולהציג תמונות שלה. אפשר להראות לילדים סרטונים מהאינטרנט.

סרטון שבו אפשר לראות תהליך הפיכתו של גולם לחיפושית:

<http://www.youtube.com/watch?v=-u3qIea0kxE>

וסרטון כיצד החיפושית טורפת כנימה:

<http://www.youtube.com/watch?v=6lcnzHGHL2g>

- הפנו את התלמידים לפעילויות בספר הלימוד ובסביבה המתקשבת.

משל: **הצב והארנב / על פי אזופוס** (עמ' 15)

מטרות בהוראת הספרות

1. הפגשת התלמיד עם משל
2. למידה על תופעות חברתיות בעולם האמיתי אף שעל פניו אין הסיפור-משל עוסק בעולם המציאותי
3. מתן ביטוי למחשבות
4. הרחבת משמעות היצירה באמצעות קישורה לפתגם (יגעתי ומצאתי - תאמין)

הצעות לפעילויות

טרומ קריאה

- לפני קריאת המשל כדאי לשוחח עם הילדים על תכונות של בעלי חיים הידועות להם. למשל: כלב בית יכול להיות כלב שמירה; עכבר הוא חיה שבדרך כלל מפחדת מבני אדם. הזכירו להם משלים אחרים שכבר קראו: "הצרצר והנמלה", "עכבר הכפר ועכבר העיר". שאלו את הילדים מה הם יודעים על הצב, מה הם יודעים על הארנב. כווננו את השיחה לתכונות המאפיינות את בעלי החיים הללו במציאות.

לאחר קריאה

- קראו עם הילדים את הסיפור. מומלץ לעצור בשלב שבו הארנב מתפאר בפני הצב ("אני כל כך מהיר ואתה כל כך אטי בוודאי אגיע הרבה לפניך") ולשאלו: מה לדעתכם יקרה בהמשך? לאחר שמבצעים תהליך ניבוי מומלץ לקרוא יחד את המשך הסיפור.
- לאחר הקריאה הראשונה מומלץ לתת לתלמידים לקרוא שוב בעצמם את המשל ולאחר מכן לנהל שיחה על תכונות הצב והארנב שהוזכרו לפני הקריאה. האם הן באו לידי ביטוי בסיפור עצמו?
- שוחחו על הלקח שאפשר ללמוד ממשל זה.
- קשרו בין משל אזופוס הקודם שקראו הילדים ובין משל זה. חשוב לספר מעט על אזופוס ולהביא לכיתה משלים נוספים.
- שאלו: מה לדעתכם התפקיד של סיפורים אלה?

- הפנו את התלמידים לפעילויות בספר הלימוד ובסביבה המתקשבת.
- פתגם:

יגעתי ומצאתי - תאמין (מגילה ו, ע"ב).

מי שעובד קשה ומתאמץ, מצליח להשיג את מבקשו לבסוף.

למי משתי החיות מתאים להגיד משפט זה? מדוע?

- תת-הסוגה **פתגם** הופיעה כבר בחלקים קודמים. מומלץ להזכיר לתלמידים מהו פתגם ולדון בפירוש הפתגם שלפנינו. כיצד קשור פתגם זה למשל שקראנו? תנו עוד דוגמאות המתאימות לפתגם זה.

ספר תמונות: **האריה והעכבר / ג'רי פינקני** (עמ' 19)

מטרות בהוראת הספרות

1. הפגשת התלמיד עם ספר ללא מילים
2. עמידה על כוחם של איורים ברקמת סיפור
3. הפעלת הדמיון וקידום היכולת למציאת קשרים סיבתיים, בניית היפותזות, אישושן או זניחתן
4. קידום ההבנה שאין לזלזל בכוחם של הקטנים (על כריכת הספר יש ייצוג שווה בגודלו לעכבר ולאריה).
5. הרחבת משמעות היצירה באמצעות קישורה ליצירות אחרות באותו נושא תוכן

הספר שייך לסוגת ספרי התמונות (picture book).

על כריכת הספר יש ייצוג שווה בגודלו לעכבר ולאריה. פינקני מנמק את בחירתו: "כמבוגר למדתי להעריך את גדלות הנפש של שתי החיות: העכבר, שמגלה אומץ לב ומשחרר את האריה, והאריה, שמתעלה על טבעו כצייד ומשחרר את הטרף שלו לחופשי. לכן בחרתי למקם את שני הגיבורים מעוררי ההשראה זה מול זה על עטיפת הספר, כשכל אחד מקבל מקום מכובד משל עצמו".

אולם כשתחפשו את הספר בחנויות (ואתם חייבים את זה לעצמכם) תראו אותו עטוף בז'קט הנושא תמונה אחרת ועקרון השוויון של פינקני ממומש שם באופן שונה: האריה במלוא הדרו ורעמתו בחזית, ואילו העכבר - מאחור.

שימו לב ששם הספר אינו מצוין על הז'קט. להיעדרותו של שם הספר צידוק כפול: הוא מותיר את הבמה כולה לציור האמנותי ואינו מפריע לו בנוכחותו. ובנוסף, היעדרות הטקסט מהכריכה רומזת על ספר שהוא על טהרת הציורים.

מתוך: ערן שחר, "בלי לומר מילה", על ספרים מאוירים ללא טקסט, דצמבר, 2012, "הפנקס", כתב עת מקוון לספרות ותרבות לילדים

- הציגו את כריכת הספר משני צדיה ושוחחו עם התלמידים על הדמויות המאירות בכל צד: מה אומר המבט של כל בעל חיים? שאלו: על מה יסופר לדעתכם בספר זה? פתחו את הספר והראו לתלמידים את האיור הנמצא על הפורזץ (כריכה פנימית). שאלו את התלמידים: איזה מידע אפשר לקבל מאיור זה? הראו לתלמידים את התמונות שבספר וספרו יחד אתם את הסיפור. שאלו: מה דעתכם על המצויר בספר?

מטרות בהוראת הספרות

1. הפגשת התלמיד עם משל
2. למידה על תופעות חברתיות בעולם האמיתי אף שעל פניו אין הסיפור משל עוסק בעולם המציאותי
3. הפגשת הקורא עם יצירה הנוגעת ליחסיו הבין-אישיים והקניית ערכים חברתיים המאפשרים להתחבר לחברה ולתרבות (עזרה הדדית, דאגה לזולת)
4. מתן ביטוי למחשבות

הצעות לפעילויות

- קראו יחד את המשל.
- שוחחו: איך התייחס האריה לעכבר בהתחלה? מדוע הוא לעג לו? איך התייחס אליו כשהיה בצרה ואיך התייחס אליו בסוף הסיפור? מדוע ביקש ממנו סליחה? מה דעתכם על התנהגותו של העכבר? האם באמת האמנתם שעכבר קטן יכול להציל אריה גדול? שוחחו על המסר העולה מסיפור זה: גם חיה קטנה כעכבר יכולה להיות לעזר לחיה גדולה וחזקה כמו האריה.
- הציגו שוב את הספר שהראיתם בהתחלה ("האריה והעכבר" מאת ג'רי פינקני): מה ההבדל בין ספר זה ובין הטקסט "האריה והעכבר" המוצג בספר הלימוד?
- לאחר שהסברתם את הפעילויות שעל התלמידים לבצע בספר הלימוד הפנו אותם לקריאה של הסיפור "שלמה המלך והדבורה".

מטרות בהוראת הספרות

1. הרחבת משמעות היצירה באמצעות יצירת קשרים עם יצירות אחרות באותו בנושא תוכן
2. הרחבת משמעותה של היצירה באמצעות קישור בין האיורים לתוכן (כתיבת סוף הסיפור על סמך איור)

הצעות לפעילויות

- שוחחו על מה שקראו: מה עשתה הדבורה לשלמה המלך?
 - מה רצה שלמה המלך לעשות לדבורה?
 - מה אמרה לו הדבורה?
 - מה הייתה המשימה שנתנה מלכת שבא לשלמה?

- במה דומה המשל "שלמה המלך והדבורה" למשל "האריה והעכבר"?
 - לאחר שהתלמידים הבינו היטב את המשל "שלמה המלך והדבורה" הסבירו להם את פעילות השלמת הסיפור. בקשו מהתלמידים לחשוב מה צריך להיות ההמשך, ורק לאחר מכן בקשו מהם לכתוב.
 - עזרו לתלמידים שזקוקים לכך בעזרת שאלות מכוונות: הדבורה הבטיחה לעזור למלך שלמה. איך היא עזרה לו? מה רואים בתמונה?
- מורים החושבים שתלמידים יתקשו במיוחד במשימה זו מוזמנים להקריא לתלמידים את המשל כולו, לשוחח עליו ועל הדמיון בינו לבין המשל הקודם, ולכתוב יחד עם התלמידים את המשך הסיפור.
- לרשותכם קישור ליחידה שפותחה במשרד החינוך על הטקסט "האריה והעכבר":

http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Tochniyot_Limudim/Chinuch_Leshoni/YezirutSafrutLhorhaa/madalim.htm

שיר: **הקיפוד / אנדה עמיר** (עמ' 23)

מטרות בהוראת הספרות

1. עירור הזדהות עם הדמות ביצירה
2. יצירת הזדהות עם המתרחש במצבים חברתיים הקרובים לעולם הילדים (הצורך בחברים לצד היכולת ליהנות לבד)
3. מתן ביטוי למחשבות ולרגשות

מטרות בתחום ההעשרה הלשונית

פיתוח ערנות לחריזה והפקת הנאה מהצליליות שלה

הצעות לפעילויות

- הציעו לתלמידים לשיר יחד את השיר.
- לאחר קריאת השיר שוחחו: מה הרגשתו של הקיפוד וכיצד הוא פתר את מצבו? האם זהו הפתרון היחיד שאפשר היה למצוא? אילו עוד פתרונות אפשר להציע לקיפוד?
- שאלו: האם גם לכם קרה שרציתם לעשות משהו עם מישהו ולא מצאתם עם מי? מה עשיתם?
- הפנו את התלמידים לפעילויות בספר הלימוד ובסביבה המתקשבת.

הצעות לפעילויות

טרם קריאה

- שוחחו עם התלמידים על כותרת הטקסט: **תוכים מדברים**. שאלו: האם ראיתם פעם תוכים? מה אתם יודעים על תוכים? ארגנו על הלוח את המידע שמעלים התלמידים בארגון גרפי כלשהו על מנת לארגן את הלמידה ולהבנות אותה.

מה אתם יכולים לספר על תוכים? האם פגשתם פעם תוכי מדבר? מה הוא אמר?

הקריאו את הטקסט.

לאחר קריאה

- שאלו: מה מחקים התוכים? האם באמת התוכי אומר משפטים משל עצמו? למה הכוונה כשאומרים "תוכים מדברים"? שוחחו על הביטוי **חוזר אחריי כמו תוכי** - למה מתכוונים? מתי משתמשים בביטוי זה?
- מה התחדש לכם על תוכים בעקבות הטקסט הזה? כתבו את המידע שהתלמידים למדו בעקבות הטקסט. אם הנושא מעניין אותם, הפנו אותם לחפש עוד מידע.
- הפנו את התלמידים לפעילויות שבספר הלימוד.
- הפנו אותם למקראה הדיגיטלית לפעילויות נוספות הנמצאות שם.

בדיחות (עמ' 28)

עמודים 28-29 עוסקים בבדיחות.

- ספרו בדיחה אחת או שתיים כהדגמה וכדי להיכנס לנושא (אתם ו/או התלמידים). שוחחו על השאלה לדין (למה אנשים אוהבים לשמוע בדיחות?) וקראו את הגדרת המילון לבדיחה.
- נתחו את ההגדרה:
לפי ההגדרה -
 1. הבדיחה צריכה להיות סיפור קצר מאוד;
 2. בסוף הבדיחה צריכה להיות שורה מפתיעה ומצחיקה;
 3. בדיחה צריכה להצחיק.
- הציעו לתלמידים לכתוב בדיחות שהם מכירים (במחברות או על דפים). אגדו אותן ל**אָסֶף הַבְּדִיחוֹת שֶׁל כְּתָה א'**. אפשר לבקש מהילדים להביא ספר בדיחות לכיתה ולקרוא יחד בספרים אלה.
- עברו למילה **בְּדִיחָה** ושוחחו עליה: הסבו את תשומת לב התלמידים לכך שהמילה נוצרה בדרך של חיבור שתי מילים יחדיו: **בדיחה+חיה**.
- קראו את הבדיחה שבספר הלימוד ובדקו אם היא עונה על הקריטריונים שבהגדרה. מומלץ לעודד את הילדים לספר בדיחות על חיות ואף לכתוב בדיחות כאלה. גם במקרה זה אפשר להכין אוסף בדיחות כיתתי בנושא **חיות**.

- בפעילות האחרונה התבקשו התלמידים לכתוב שיר, סיפור או בדיחה על חיה. לתלמידים שקשה להם לכתוב או להמציא בעצמם, הציעו לבחור שיר קצר שהם אוהבים ולהעתיק כמה שורות ממנו. תלמידים שיכולים להתמודד עם משימת הכתיבה ובחרו לכתוב בדיחה, יונחו לכתוב אותה על פי הרכיבים שבהגדרה.

טקסט מידע: **דוב סגול / רות גפן** (עמ' 30)

הצעות לפעילויות

טרם קריאה

- שאלו: אילו דובים ראיתם? היכן ראיתם את הדובים? מה צבעם של הדובים?
- הציגו את הכותרת ושאלו: האם אי פעם ראיתם דוב סגול? העלו השערות על איזה דוב סגול יספר הטקסט.

לאחר קריאה

- שאלו: האם מה שקראתם בטקסט התאים למה שחשבתם שיהיה כתוב בו? מה גרם לדוב להיות בצבע סגול? האם ראיתם בעלי חיים אחרים ששינו את הצבע שלהם? מה דעתכם על כותרת הטקסט?
- יש להפנות את התלמידים לפעילויות בספר הלימוד ולתרגול נוסף במחשב.

חוגים (עמ' 33)

טקסט זה מהווה פתיח לנושא **תחביבים וחוגים**. מומלץ לבקש מהתלמידים לספר על חוגים שהם משתתפים בהם או על תחביבים שיש להם. אפשר להביא לכיתה תמונות, חפצים או סרטונים הקשורים לכך. אפשר לפרוס לאורך השנה פעילות שבה פעם בשבוע מספר תלמיד על תחביב או על חוג שהוא אוהב במיוחד. אפשר ללוות זאת במצגת תמונות מהחוג או בפעילות הקשורה לתחביב הנבחר (לדוגמה: תפזורת בנושא **ספורט** ובה שמות של ענפי ספורט).

כתבו את שמות החוגים (עמ' 34)

בפעילות זו התלמידים משיימים את שם החוג ויוצרים שם פעולה בעזרת שם פועל מאותו השורש: לרקוד - ריקוד, לטפס - טיפוס.

- מומלץ להתחיל את הפעילות בעל פה. אמרו את שם החוג ובקשו מהתלמידים לכתוב מה עושים בו:

בחוג ציור אנחנו _____

בחוג נגינה אנחנו _____

בחוג טיולים אנחנו _____

- ספרו מה עושים בחוג ובקשו מהתלמידים לשיים את שם החוג:

חוג שמאלפים בו כלבים הוא חוג _____

חוג שמתעמלים בו הוא חוג _____

חוג שמקפלים בו נייר הוא חוג _____

מטרות בהוראת הספרות

1. העמקת הזיקה לנופי הארץ, לחי ולצומח שבה
2. הפגשה עם יצירה המציגה תיאורי טבע מלאי חיים
3. הרחבת משמעותה של היצירה באמצעות קישור לעולמם של הקוראים

בשיר מכוונים את הקוראים / המאזינים לעצור ולהסתכל על סביבתנו הקרובה וליצור את הזיקה אליה. בשיר מתארת נעמי שמר את סביבת ילדותה במושבה כינרת: כשהיא אומרת "את הים ראינו" היא מתכוונת לימת הכינרת; "באנו בשורה אל הכרם" - מכוון לסביבה החקלאית שבה נמצאת המושבה.

הצעות לפעילויות

טרומ קריאה / שירה / האזנה

- ספרו לתלמידים על נעמי שמר, על ילדותה במושבה כינרת ועל השירים הרבים שכתבה. מומלץ להשמיע להם שירים נוספים פרי עטה.

השמיעו את השיר לתלמידים. שירו את השיר בעזרת המילים הנמצאות בעמוד זה של הספר.

- שוחחו עם התלמידים על השיר עצמו: מה מתואר בשיר? באיזו עונה התרחש הטיול? איך יודעים? (סוף החורף תחילת אביב: שלולית, כלניות...).

- שאלו את התלמידים: אם נצא לטיול בסביבת מגורינו, מה נראה?

- שוחחו על המידע המופיע במלבן השיח: הסבירו מה הם פרחים מוגנים. הדגישו לתלמידים: הצומח והדומם הנמצאים בטבע (צמחים, סלעים, אבנים) - שייכים לטבע ונשארים בו.

לרשותכם קישור לשירי נעמי שמר במרשתת.

<http://www.youtube.com/watch?v=MG1P-eYF1jU>

http://www.youtube.com/watch?v=d2A8MoOAs_o

- הציעו לתלמידים לצייר ציורים מתאימים לכל בית בשיר.

- הפנו את התלמידים לפעילויות שבספר הלימוד ולסביבה המתקשבת שיש לשיר זה.

- הפעילות "כותבים על טיול" היא פעילות כתיבה המלווה במילות מפתח.

בקשו מתלמידים היכולים לעשות זאת - לבצע את המשימה במחברת. תנו נקודות ציון: מי טייל? לאן? מה ראיתם? מה המלצותיכם?

לתלמידים שמתקשים במשימה זו אנו ממליצים להביא לכיתה תמונות מטיולים, לבקש מהם לבחור אחת מהן ולתאר אותה בכמה משפטים או להסתפק בהבאת תמונה מטיול ובהצגתה במקום שיוחד לכך. אפשר לכתוב יחד אֶתם טקסט המתאר את הטיול הכיתתי.

שירי ביאליק (עמ' 39)

רקע קצר: רוב שירי הילדים שכתב ביאליק התפרסמו תחילה באירופה. לכבוד יום הולדתו השישים של ביאליק ראו אור שיריו גם בארץ. שירי הילדים של ביאליק פונים אל הילד. ביאליק רצה לשעשע את הילד המאזין או הקורא ולהעשיר אותו באמצעות תכנים, צורות ושפה המתאימים לו. נחום גוטמן היה הצייר הארצישראלי שבחר ביאליק לאייר את שיריו. אפשר לראות איורים אלה בספר "שירים ופזמונות לילדים" משנת 1933. בשנת 2003 הוציאה הוצאת דביר אסופה משירי ביאליק בשם "רוץ בן סוסי" - שירים המלווים באיוריה של בתיה קולטון. מרתק לבחון את ההבדלים בין איוריו של גוטמן ובין איוריה של קולטון: קולטון מחזירה חלק מהשירים אל האווירה האירופאית, ואילו גוטמן יוצר אווירה אוריינטלית.

פתחו את הנושא בהאזנה לשירי ילדים שכתב חיים נחמן ביאליק ("קן לציפור", "רוץ בן סוסי" ועוד).

שיר: **מקהלת נוגנים / חיים נחמן ביאליק** (עמ' 40)

מטרות בהוראת הספרות

1. הפגשת התלמיד עם שיר של ביאליק
2. עמידה על האווירה העליזה בשיר

שיר: **שתי בנות / חיים נחמן ביאליק** (עמ' 41)

מטרות בהוראת הספרות

הפגשת התלמיד עם שיר של ביאליק ועם לשונו הייחודית

- שוחחו עם התלמידים על השירים. סביר להניח שרוב הילדים מכירים שירים אלה מתקופת הגן. בקשו מהילדים להביא לכיתה ספרים ובהם יצירות פרי עטו של ביאליק. דפדפו יחד עם התלמידים, התבוננו באיורים המלווים את השירים, שוחחו על ההבדלים ביניהם.
- ערכו תערוכה של ספרים שבהם מרוכזות היצירות. שוחחו עם התלמידים על ביאליק האיש והמשורר.
- השמיעו את שני השירים המופיעים בחלק זה של ספר הלימוד.

קישורים מומלצים:

מקהלת נוגנים:

<http://www.youtube.com/watch?v=URWHDJFSP5w>

שתי בנות:

http://www.youtube.com/watch?v=W_qOHgpl4nA

- קראו כל שיר בנפרד. שוחחו על תוכן השיר ועל המקצב שבו, היוצר מוזיקליות רבה.
- הפנו את התלמידים אל הפעילויות המוצעות בספר הלימוד ואל הסביבה המתקשבת.

טקסט מפעיל: **תרגיל כפיפות בטן** (עמ' 42)

זהו טקסט מפעיל קצר המזמן ביצוע הוראות הכתובות ושיחה על מאפייני הטקסט המפעיל - הטקסט מחולק לשלבים, הפעלים (במקרה זה) בצורת הציווי. בקשו מהתלמידים לקרוא את הטקסט ולבצע את התרגילים. הפנו את התלמידים המסוגלים לכך - לכתוב עוד תרגילים שיוכלו לבצע יחד עם חברים.

שיר: **אני אוהב לצייר / מירה מאיר** (עמ' 43)

מטרות בהוראת הספרות

1. הפגשת הקורא עם יצירה הנוגעת לעולמו: התנסות מחדש בחוויות מוכרות (יצירת עולם פנימי דמיוני)
 2. עירור תחושת שותפות עם הילד הדובר
- הביאו לכיתה את הספר וקראו יחד עם התלמידים את השיר מהספר. הציגו עוד שירים הנמצאים בספר זה.

הצעה לפעילות

- חלקו את התלמידים לקבוצות ותנו לכל קבוצה להיות ממונה על בית בשיר. על הקבוצה לצייר ציור מתאים. לאחר מכן כל קבוצה בתורה תקריא את הבית "שלה" ותציג את הציור. מומלץ לפרוש דפים גדולים על הרצפה, ולתת לתלמידים הזדמנות לצייר לפי השיר או לפי מה שמתחשק להם.
- בקשו מהתלמידים להעלות הצעות משלהם לציור: ביום חורף קר, ביום חמסין ושרב, כשמרגיזים, כשמשמחים...
- תוכלו לשוחח על ההרגשה בעת ציור. שאלו: איך אתם מרגישים בזמן שאתם מציירים? האם הציור מקל עליכם כשאתם נרגזים או עצובים? כיצד? האם לפעמים מתסכל לצייר? מדוע?

איילה מחליפה (עמ' 47)

טקסט זה פותח יחידה בנושא **עברית מחויכת**. עניינה - שעשועי מילים: שיכול פונולוגי של אותיות, משחקי צלילים, משחקי חריזה, מילים מומצאות ועוד. העיסוק ההומוריסטי בשפה מגביר את ההנאה מהשפה העברית ומעלה את מודעות התלמידים לצלילים במילה, למבנה שלה ולמשמעות המילים. כך לדוגמה הצגת מילים שבהן נעשה שיכול אותיות (אכלתי צמה בפסח, כובע צמחייה, פגשתי את נדה...) מחזקת את המודעות הפונולוגית של התלמידים. מומלץ לייחד בכיתה מקום שבו אפשר להציג בדיחות לשוניות ושעשועי מילים. את הנושא כדאי להציג בדרך חוויתית ונעימה וליהנות מההומור וממשחקי הלשון שהשפה העברית מספקת לנו בשפע.

במרשתת יש אתרים העוסקים בנושא. לדוגמה: האתר של דתיה בן דור. יש בו שפע של משחקי מילים, ספרים שכתבה דתיה בן דור ועוד:

<http://www.datia.co.il/machsas.asp?name=BRUCHIM.swf&right=rightmenuurl1.swf>

משתעשעים בעברית (עמ' 50)

לקריאה הקולית המוטעמת יש חשיבות רבה בקריאה של טקסטים אלה. לכן כדאי לקרוא את הקטעים הקצרים הללו בקריאה קולית משותפת. אפשר לשלב משחקי קריאה.

- המילים **שולָה שולָה**: כדאי להדגים על הלוח איך שינוי קטן של הניקוד משנה את המילה ואת המשמעות שלה. כדאי לפרש לילדים את המילה **שולָה** לפני התחלת הקריאה של טקסט זה. לאחר הקריאה הראשונה מומלץ להחליף בטקסט את המילה **שולָה** במילה **מוציָאה**: לקרוא את הטקסט בשלמותו עם ההחלפות ולשוחח על מה שקרה לטקסט. אפשר גם לשנות את השם: במקום **שולָה** אפשר לכתוב **רוֹנָה**, לקרוא את הטקסט ולראות מה קרה הפעם.

זה המקום להוסיף לתלמידים טקסטים שבהם יש משחקי מילים כאלה:

גנן גידל דגן בגן

דגן גדול גדל בגן.

שרה שרה שיר שמח

שיר שמח שרה שרה.

נחש נשך נחש.

אפשר להמציא יחד עם התלמידים עוד טקסטים.

- הביאו לכיתה את הספרים שמהם לקוחים הציטוטים, הראו את הספרים, קראו בפני הילדים קטעים נוספים, הראו את האיורים המלווים טקסטים אלה.

שטו"זים (שטויות בחרוזים) / דתיה בן דור (עמ' 52)

מטרות בהוראת הספרות

1. הפקת הנאה מיצירה הומוריסטית
2. התנסות בחיקוי יצירתי של שטו"זים

מטרות בתחום העשרת הלשון

התנסות בכתיבת משפטים הומוריסטיים, שההומור שבהם נוצר מתוך "תכתיבי" חריזה

- פתחו את ההקניה באמירת שטו"זים מתוך השטו"זים שחיברה דתיה בן דור או כיד הדמיון הטובה עליכם. הסבירו: כל אחד מהמשפטים הללו הוא שטו"ז. **שטו"ז** הוא מילה שהמציאה הסופרת דתיה בן דור וכוונתה: שטויות בחרוזים. שטו"ז חייב להיות משעשע ולא הגיוני והוא חייב להיות מחורז.
- בכיתות שיש בהן מחשב ו"ברקו" מומלץ להראות קטע מתוך ההצגה "מחסן השטו"זים של דתיה" של תאטרון אורנה פורת המופיע ביוטיוב (דקה ראשונה). <https://www.youtube.com/watch?v=CLsUjH9> Guk

פעילות מומלצת:

- חיבור שטו"זים על ידי תלמידי הכיתה - במחברות או על דפים. אפשר לאגד אותם ל**חֹבֶרֶת הַשְּׁטוּ"זִים שֶׁל ילְדֵי פְתָה א'**. אפשר ליחד לנושא פינה בכיתה. יוצגו בה השטו"זים שכתבו ילדי הכיתה.
- הפנו את התלמידים לסביבה המתקשבת להמשך פעילות על השיר.

שיר: **שיר השטות / חיה שנהב** (עמ' 53)

מטרות בהוראת הספרות

1. הפקת הנאה מיצירה הומוריסטית, שההומור שבה נובע ממשחקי מילים
2. הפקת הנאה מהתנסות בחיקוי יצירתי בעקבות השיר

מטרות בתחום העשרת הלשון

פיתוח ערנות מורפולוגית למבנה המילה העברית (מיזוג שורש ותבנית) דרך יצירת תחדישים (מילים חדשות)

הצעות לפעילויות

- קראו את השיר יחד עם התלמידים בקול רם.
- שוחחו על המילים המומצאות ועל מילים אמתיות בשפה העברית. הכינו יחד עם הילדים רשימה של מילים שתמציאו יחד בכיתה. אפשר להפוך זאת למשחק או לפעילות שבה כל קבוצה צריכה להמציא מילים ולהציג אותן בכיתה.

שיר: **ככה זה בעברית / דתיה בן דור** (עמ' 55)

מטרות בהוראת הספרות

הפקת הנאה מיצירה הומוריסטית, שההומור שלה בנוי על משחקים מורפולוגיים

מטרות בתחום העשרת הלשון

1. פיתוח ערנות מורפולוגית לקשרים בין מילים מאותו שורש
2. פיתוח ערנות מורפולוגית למבנה המילה העברית (מיזוג שורש ותבנית) דרך יצירת תחדישים (מילים חדשות)

הצעות לפעילויות

- התחילו הקניה זו בהצגת הספר "ככה זה בעברית" מאת דתיה בן דור. קראו לתלמידים טקסטים מתוך הספר ושוחחו על המשותף לכל הטקסטים האלה.

- לפני קריאת השיר בחוברת שאלו:

מה עושים במגבת? מנגבים.

מה עושים בסבון? מסבנים.

מה עושים במסרק? מסתלקים.

ומה עושים באמבטיה? מאמבטים?

לא! מה פתאום?

באמבטיה **מתרחצים**.

- כתבו על הלוח:

בְּמִגְבֵּת - מְנַגְּבִים.

בְּסַבּוֹן - מְסַבְּנִים.

בְּאִמְבַּטְיָה - מְתַאֲמָבְטִים. סמנו X על המילה **מְתַאֲמָבְטִים** וכתבו במקומה **מְתַרְחָצִים**.

- קראו את הטקסט בקול יחד עם התלמידים וכתבו על הלוח מילים נוספות שאינן קיימות בשפה העברית (מְפַסְנְתְרִים, מְגַטְרִים וכו').

תוכלו להמשיך את השיר של דתיה בן דור עם דוגמאות נוספות:

ומה עושים בכינור? מְכַנְרִים? לא! מנגנים בכינור.

ובצ'לו?... ובנבל?... ובקסילופון?...

אפשר להפנות את תשומת לב התלמידים לכך שבשיר יש שתי מילים שאינן קיימות בעברית - בהקשר המוזכר בשיר (חולצים, כופפים) - אך כן קיימות בשפה בהקשר אחר. כדאי לסמן מילים אלה ולהראות אותן בהקשרים מתאימים. לדוגמה: **חולצים** - לא חולצים חולצה; חולצים פקק.

- הפנו את התלמידים לסביבה המתקשבת להמשך עבודה ופעילויות על השיר.

ספר: רוני ונומי והדב יעקב / מאיר שלו (עמ' 56)

מטרות בהוראת הספרות

הפקת הנאה מיצירה הומוריסטית, שההומור שבה נובע ממשחקי מילים

מטרות בתחום העשרת הלשון

פיתוח ערנות מורפולוגית לקשרים בין מילים מאותו שורש

קראו את הספר לפני הילדים והראו את האיורים שאייר יוסי אבולעפיה. חפשו יחד עם התלמידים את משחקי העברית הנמצאים גם באיורים. הדגישו את משחקי העברית במילים שכתב מאיר שלו. הציעו להם להיות בלשי השפה המחפשים בסיפור את המילים שמאיר שלו משתעשע בהן.

שיר: עברית של סבא / שלומית כהן־אסיף (עמ' 57)

מטרות בהוראת הספרות

1. מפגש עם שיר הומוריסטי שנושא רבדים בעברית

2. יצירת הזדהות עם המתרחש בעולמם של הילדים: הידברות עם מבוגרים ששפתם "שפת הספרים"

מטרות בתחום העשרת הלשון

קידום מודעות לקיומן של שכבות היסטוריות בשפה

הצעות לפעילויות

- קראו את השיר ושוחחו על השאלות הבאות:

במה שונה שיר זה מהשירים הקודמים שקראנו? האם השפה של סבא היא שפה מומצאת כמו שראינו בשירים הקודמים? מה מיוחד בשפה זו? האם שמעתם שפה כזו? אם כן, היכן?

שיר זה מדבר על סב, הנוהג לבחור מילים ממשלב לשוני גבוה. בשלב זה התלמידים עדיין אינם צריכים ללמוד את הנושא באופן מפורש, אולם אפשר להתחיל להעלות את המודעות לכך שהמילים שסבא משתמש בהן אינן מילים שאנחנו מדברים בהן ביומיום, אלא הן שכיחות יותר בספרים. אפשר להציע לתלמידים עוד מילים ולתת להם לחשוב מה מתאים לשיחה בין חברים ומה פחות. זו הזדמנות לשוחח גם על מילים נרדפות: מילים שונות עם אותה כוונה או עם כוונה דומה. לעתים מילה אחת מתאימה יותר לשיחה בין חברים, והמילה הנרדפת לה מתאימה פחות (למשל: סביר שנגיד **ענן כבד מתקרב אלינו** ולא: **עב כבד מתקרב אלינו**).

- הפנו את התלמידים לפעילויות בספר הלימוד ולסביבה המתקשבת.
- תוכלו להציע לתלמידים להרחיב את הטבלה שבפעילות האחרונה בספר הלימוד ולהוסיף עוד מילים. המליצו להם להיעזר במבוגרים שבסביבתם (סבא, סבתא...).

שיר: אלף בית / נעמי שמר (עמ' 60)

מטרות בהוראת הספרות

1. הפקת הנאה ממילות השיר בעל האופי המשחקי ומהלחן
2. הפקת הנאה מהחריזה
3. פיתוח רגישות ליצירה הספרותית: למקצב, לתוכן וללשון

מטרות בתחום העשרת הלשון

חידוד הזיכרון של סדר אותיות האלף-בית

השיר "אלף בית" של נעמי שמר מוכר לרוב הילדים. התחילו את ההקניה בשירה משותפת של שיר זה. אפשר גם לצפות בסרטון של השיר:

<http://www.youtube.com/watch?v=gCAznfygWTY>

- בקשו מאחד התלמידים לקרוא את השיר בקול.
- אפשר לשוחח עם התלמידים על כך שחלק מהמילים שבחרה נעמי שמר הן מוחשיות (אפשר לצייר אותן) וחלקן אינן מוחשיות - מופשטות. לדוגמה: אוהל ובית אפשר לצייר, אבל טוב ויופי - אי אפשר לצייר. מומלצת פעילות מיון של מילים מוחשיות ומילים מופשטות.
- שוחחו על המילים האחרונות בשיר שהן מילות ברכה. שאלו את התלמידים מדוע לדעתכם בחרה המשוררת לסיים את השיר במילים **שלום ותודה**.
- בצעו את הפעילויות המומלצות בספר הלימוד.
- הפנו את התלמידים לסביבה המתקשבת לשיר זה.

מתי מתחילים לקרוא? (עמ' 64)

- התבוננו עם התלמידים בתמונות: מה רואים בכל תמונה? מה משתף לכל התמונות? מה שונה ביניהן?
- שוחחו על כך שלא כל הילדים מתחילים לקרוא באותו גיל. יש המתחילים ללמוד בגן, יש הלומדים ב"חדר" בגיל שלוש, ויש המתחילים בכיתה א'. חשוב לכבד את השונות בין הילדים ולתת לה לגיטימציה.
- בקשו מהתלמידים להביא תמונות של הוריהם מכיתה א' שלא כל הילדים מתחילים לקרוא באותו גיל. יש המתחילים ללמוד בגן, יש הלומדים ב"חדר" בגיל שלוש, ויש המתחילים בכיתה א'. בקשו מהילדים לשאול את הוריהם מתי התחיל כל אחד מהם את לימוד הקריאה.

סיפור: **סיפור על סבתא רבקה, סבא יפת ועל אותיות של ניאון / עוזי בן כנען** (עמ' 65)

מטרות בהוראת הספרות

1. עירור תחושת שותפות עם הילד בסיפור והתנסות מחדש בחוויה הכרוכה ברכישת הקריאה
2. מתן ביטוי למחשבות ולרגשות

הצעות לפעילויות

- הסיפור ארוך, ולכן מומלץ ביותר לקרוא אותו במשותף בכיתה. הקריאו לתלמידים את הסיפור. שאלו את התלמידים מה הם מרגישים אחרי ההאזנה לסיפור. האם הם מזדהים עם הילד הלומד קריאה בגיל כה צעיר?

שוחחו עם התלמידים על כל חלק בסיפור.

על מי מסופר בסיפור? איפה מתרחש הסיפור? מה חושב הילד המספר? למה סבא רצה ללמד את הילד לקרוא? מדוע סבתא התנגדה? מה דעתכם: האם ילדים בני שלוש יכולים ללמוד לקרוא?

הילד חש גאווה כשהצליח לקרוא את האותיות והמילים. כיצד הרגשתם כאשר הצלחתם לקרוא מילה שלא הכרתם קודם? איך אתם מרגישים כשלא הצלחתם? מה כדאי לעשות כדי להצליח?

מדוע סבא וסבתא בכו בסוף הסיפור? האם אתם זוכרים שיר שגם בו דובר על קריאה של מילים ושלטים ברחוב? מהו השיר?

- אתם יכולים להמליץ לתלמידים לבחור קטע מהסיפור ולצייר לו ציור מתאים.
- הפנו את התלמידים לפעילויות המומלצות בספר הלימוד.

שיר: **לקרוא ולכתוב / ע' הלל** (עמ' 72)

מטרות בהוראת הספרות

1. יצירת הזדהות עם תחושת השמחה המתלווה לרכישת הקריאה והכתיבה
2. מתן ביטוי למחשבות

מטרות בתחום העשרת הלשון

קידום מודעות למידותיהן של מילים (ארוכות וקצרות)

- שירו של ע' הלל עוסק בתופעות רבות בשפה העברית, שלרובן התייחסנו במהלך החוברות: מילים ארוכות וקצרות, ההבדל בין צורת המילה למשמעות שלה (**פיל** מילה קטנה אך היא מסמנת חיה גדולה עד מאוד), מילים שנשמעות דומה אך נכתבות שונה ועוד.

- מומלץ לתת לתלמידים לקרוא את השיר באופן עצמאי, לאחר מכן לקרוא אותו יחדיו, להתייחס לכל בית בנפרד ולתת דוגמאות לתופעות המוצגות בו.
- הציעו לתלמידים לכתוב במחברות מילים דומות כמו בשיר: מילים שהן זוגות, מילים תאומות, מילים קשות וגם מילים בצורות שונות.
- הפנו את התלמידים לפעילויות המומלצות בספר הלימוד ולסביבה המתקשבת לשיר זה.

סיפור: **עץ האלפבית / ליאו ליאוני** (עמ' 77)

מטרות בהוראת הספרות

1. מפגש עם יצירה הנוגעת בדרך פיוטית בחוויות הילדים סביב רכישת השפה הכתובה
2. מתן ביטוי למחשבות

מטרות בתחום העשרת הלשון

1. עירור מודעות באשר לחשיבותן של מילים בחיי אנשים
2. עירור מודעות באשר לחשיבותם של משפטים בחיי אנשים

הצעות לפעילויות

טרומ קריאה

- כתבו על הלוח את שם הסיפור "עץ האלפבית". ערכו עם הילדים סיעור מוחין: על מה לדעתכם יסופר בסיפור זה? כיצד נראה עץ האלפבית? למה קוראים לעץ הזה **עץ האלפבית**? בקשו מהתלמידים לצייר את עץ האלפבית במחברות או על דפי ציור לפני הקריאה. אם ביקשתם מהם לצייר על דפי נייר, אספו את התוצרים וערכו תערוכה של עצי האלפבית של הילדים לפני הקריאה.

לאחר קריאה

- בקשו מהילדים לצייר שוב את עץ האלפבית. השוו את ציורי העצים שצוירו לפני הקריאה לעצים שצוירו אחריה.
- שוחחו על תהליך הקריאה המתואר בסיפור זה. שאלו: מדוע התעקש הזחל שהאותיות יכתבו משפט עם משמעות? מה דעתכם על המשפט שכתבו האותיות? מה הייתם אתם בוחרים לכתוב?
- הפנו את התלמידים לפעילויות המומלצות בספר הלימוד ולסביבה המתלווה לשיר זה.

עלילון לסיום חלק 5 (עמ' 82)

ערכו שיחה מסכמת עם התלמידים: מה התחדש לכם בחלק זה? ממה נהניתם? ממה נהניתם פחות? התייחסו לשלושת המסלולים של ספר הלימוד: לימוד הקריאה (סימני הניקוד **שורוק וקבוץ**), יצירות הספרות (נושא התוכן בחלק זה הוא **מה שילדים אוהבים...**) ונושאים לשוניים: מילים ארוכות וקצרות, הטיית פעלים, שיכול אותיות, משחקי מילים, משפחות מילים, משלב לשוני.

שוחחו על תהליך הקריאה: הדגישו את יכולתם של התלמידים לקרוא בעצמם יצירות ספרותיות: "אתם יכולים לגשת לספרייה, לבחור ספר ולקרוא אותו בעצמכם." עם זאת, תנו לגיטימציה גם להמשך האזנה לקריאה.

העפרונות בעלילון מזכירים מה היה בהתחלה: "זוכר איך בהתחלה לא הצלחנו לקרוא כלום?"

הזכירו לתלמידים את תחילת השנה כשרק למדו את האותיות השונות וקראו איזו כבת דרך ארוכה עשו.

שוחחו על יצירות הספרות:

הזכירו לתלמידים את הנושאים שבהם עסק כל אחד מחלקי ספר הלימוד. שאלו: אילו יצירות זכורות לכם במיוחד? האם יש יצירות שבחרתם לספר עליהן לבני המשפחה? האם יש יצירות שלא אהבתם? מדוע? האם יש יצירות שהתרגשתם לקרוא אותן? האם יש כאלה שעוררו בכם כעס?

מומלץ לבקש מהתלמידים לבחור יצירה, לכתוב את שמה ולהוסיף הסבר מדוע בחרו יצירה זו. אפשר לעשות זאת על דפים או במחשב, לאגד את היצירות או להעתיק על תקליטור ולחלק לתלמידים במסיבת סוף השנה.

כוונו את התלמידים לכתוב לעצמם את תעודת ההערכה הנמצאת בדף האחרון בספר הלימוד. אפשר להוסיף לתעודה זו קריטריונים נוספים החשובים לכם.

כל שנה מחדש... ככה חנני טעננה

לוח השנה העברי:

שבת, חגים, מועדים ועונות השנה

- אסופה זו נחלקת לשני פרקים: בחלק הראשון - חגי ישראל, לפי סדרם בשנה. בחלק השני - עונות השנה.
- הפעילויות המוצעות לתלמידים בתחילת האסופה מבוססות ברובן על תמונות ומלוות בכתיבה ילדית. זאת מאחר שרוב התלמידים בכיתה נמצאים בתחילת תהליך רכישת הקריאה. בסביבות חג הפורים - כשרוב התלמידים נמצאים בשלבים מתקדמים של תהליך רכישת הקריאה - עולה כמות הכתיבה בפעילויות המוצעות לתלמידים ופוחתת ההישענות על תמונות. הטקסטים שנבחרו עבור הנושא **שבת** חורגים מכלל זה מאחר שרצינו שהנושא **שבת** יוכל להילמד בכל שלב בשנה. לכן אופי הפעילויות מגוון: חלקן מתבסס יותר על תמונות, וחלקן על כתיבה.
- המוצע באסופה זו הוא בגדר המלצה ללימוד הנושא, והצוות החינוכי מוזמן להוסיף לכל נושא ולכל חג טקסטים נוספים כפי ראות עיניו. כן מופיעות המלצות לטקסטים נוספים. רובם לקוחים מרשימות משרד החינוך.
- בכל שער יוחד מקום למנהגי החג ולמאפייניו (בספר הלימוד או במד"ל), אך אין זה מחליף את הצורך בהוראה ישירה של הנושא ובטיפול בהיבטים השונים.
- כל יצירה מלווה בפעילויות מגוונות בתחום של הבנת נקרא ובפעילויות המקרבות את היצירה הספרותית לעולמו של הילד הקורא.
- הביאו לכיתה את ספר המקור של היצירות וקראו אותן ממנו. כך ייחשפו הילדים לספרים שבהם נמצאות היצירות, ואולי יקראו עוד טקסטים מתוך מקורות אלה.
- כאשר יש לטקסטים לחן - השמיעו לתלמידים את השיר המולחן לאחר קריאת היצירה.
- שירו עם התלמידים את השירים המולחנים.
- ספרו לתלמידים על היוצרים השונים שכתבו את היצירות. הביאו גם תמונות שלהם.
- הכינו פינה (מתחלפת) שאפשר להניח בה את היצירה עם תמונה ומידע קצר על היוצר. הוסיפו עוד יצירות שכתב יוצר זה. בדרך זו תעשירו את הידע של התלמידים.
- ביצירות שיש בהן מילים לא מובנות או מילים בשפה גבוהה, הסבירו לתלמידים מילים אלה. השתדלו לשבץ את המילים הללו במשפטים נוספים. לחלק מן המילים יש פירוש; לא לכולן.
- הכינו בכיתה פינה שתעסוק באוצר מילים נרכש מיצירות ספרותיות. פינה זו יכולה להכיל כרטיסים שעליהן מילים ופירושים, משחקי זיכרון, משחקי התאמה, וכן משחקים המאפשרים שיבוץ המילים במשפטים.
- בחלק מהיצירות יש הזדמנות מצוינת לעיסוק נרחב באוצר מילים. לדוגמה: ממטרה ומטר, שמש וחמה. שלבו פעילויות אלו כחלק משגרת ההוראה. חפשו הזדמנויות נוספות ביצירות כדי להרחיב את אוצר המילים של הילדים.
- בתחילת אסופה זו פוגשים התלמידים טקסטים שעדיין אינם יכולים לקרוא, ולכן הם מיועדים להאזנה. קראו להם את היצירות, שוחחו עליהן ועודדו את הילדים לחפש יצירות נוספות בנושא. במהלך השנה, עם ההתקדמות ביכולת הקריאה של הילדים, הם ירגישו חופשיים לקרוא בעצמם. הרגילו את התלמידים לנסות לקרוא את הטקסט בעצמם, בקריאה דמומה, לפני שהטקסט יוקרא בקול בכיתה - גם כאשר עדיין אינם יכולים לקרוא את הכול.
- כאשר קוראים סיפור לילדים רצוי לגוון: תוכלו לשוחח על נושא הסיפור לפני הקריאה כדי להכין את

הילדים להבנה טובה יותר של הסיפור. תוכלו לקרוא אותו בחלקים ולשלב בשיחה את תהליך הניבוי לפני כל אחד מחלקי הסיפור. כן תוכלו לקרוא את הסיפור ברצף, ורק אחר־כך לערוך את שיחת החוויה ואת שיחת ההבנה.

- קראו את הטקסטים בצורה מעניינת, המדגימה לתלמידים מהי קריאה רהוטה ומוטעמת. קריאה כזו מפתחת את יכולות ההבנה של התלמידים ומקדמת את קריאתם. בשלב שבו יש כבר תלמידים היכולים לקרוא את הטקסטים - תנו להם הזדמנות לקרוא בקול לפני הכיתה. חלקו להם תפקידי קריאה. תנו להם זמן להתכונן ועודדו אותם.

חלק ראשון

חגי ישראל (עמ' 4-5)

התבוננו יחד עם התלמידים במעגל השנה. מה אפשר ללמוד מהתמונה? מה אנחנו יודעים על חגי ישראל? אילו חגים יש בשנה העברית? מהו החג הראשון בשנה? מהו החג האחרון בשנה? מדוע השנה מיוצגת על ידי מעגל? מה משמעות המעגל? איזה חג אהוב עליכם ביותר ומדוע?

חגי תשרי

”כִּי יָדוּעַ הָרִי
שְׁחָדָשׁ תְּשֻׁרִי
זֶהוּ חֲדָשׁ מְאֹד חֲגִיגִי.”

שוחחו עם הילדים על לוח השנה המוצג בשער זה: איזה חודש מיוצג כאן? אילו חגים חלים בחודש זה? כיצד ידעתם? שוחחו על התמונה שמייצגת כל חג וחשבו מדוע חודש תשרי הוא חודש מאוד חגיגי. מומלץ להשמיע לילדים את השיר שממנו לקוח הציטוט המופיע בדף השער.

הסבירו: המילה **תשרי** מגיעה מהשפה האכדית ופרושה: **התחלה**. מה מתחילים בחודש תשרי?

ראש השנה (עמ' 7)

לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכְתְּבוּ וְתַחֲתֶמוּ!

תִּכְתְּבוּ בְּסֵפֶר חַיִּים טוֹבִים!

ראש השנה

תאריך: א'-ב' בתשרי

רקע: ראש השנה, בניגוד למרבית חגי ישראל, אינו חג זיכרון לזכר אירוע היסטורי.

ראש השנה מופיע בתורה בשם 'זיכרון תרועה'. חודש ניסן נחשב לראש החודשים, ועל כן נראה שכלוח העברי

הקדום ראש השנה היה בניסן. עם שיבת ציון שונו כמה וכמה מנהגים ביהדות בשל ההשפעה הבבלית. בין שאר השינויים אומץ הלוח הבבלי, **וחודש תשרי שפירושו בכבלית - ראשית**, הפך להיות החודש הראשון. יש המסבירים את השם **תשרי** כך: שְׁתַּשְׁרָה השמחה בארצנו, תְּשַׁרְה אחווה בביתנו וְתַשְׁרָה אהבה בין איש לרעהו.

מצוות ומנהגים

ראש השנה פותח את עשרת ימי התשובה, שבהם נוהגים להביע חרטה ומבקשים סליחות על מעשים שנעשו. לפי האמונה נפתח ספר החיים בראש השנה; ה' פותח את ספר החיים ודן את בני האדם: מי יחיה ומי ימות; מי יזכה לכפרה על מעשיו הרעים ומי לא. ההחלטה עצמה נחתמת ביום הכיפורים. בעבירות שבין אדם לחברו לא מספיקה התשובה; יש להוסיף עליה בקשת סליחה. בעשרת ימי התשובה נוהגים להגיד **סליחות**. בתלמוד נכתב שגורל האדם בידו וקיימת אמונה כי יש שלושה ספרים: ספר צדיקים, ספר בינוניים וספר רשעים. הצדיקים נדונים לחיים והרשעים למוות; הבינוניים, שהם רוב בני האדם, ממתנים ליום כיפור כדי שגורלם ייחרץ. עשרת ימי התשובה הם הימים שבהם יש לאדם הזדמנות להטות את המאזניים לטובה ולהירשם בספר החיים.

נהוג לברך ב"שנה טובה" וב"חתימה טובה", כלומר שתיחתמו בספר החיים. לעדות שונות יש נוסחים שונים לברכה זו. הנוסח האשכנזי לברכה זו הוא: **"לשנה טובה תיכתבו ותיחתמו"**. הנוסח בעדות הספרדיות הוא: **"תיכתבו בספר חיים טובים"**.

אגרות ברכה: כרטיסי הברכה שנכתבו בהם איחולים לשנה החדשה. נוהג זה החל מסוף המאה ה-19.

הדלקת נר של יום טוב: עם הדלקת הנר בערב ראש השנה נוהגות הנשים לברך גם "שהחיינו" וללבוש בגד חדש או להניח על השולחן פרי חדש.

ימים נוראים: שני ימי ראש השנה ויום כיפור נקראים **הימים הנוראים**. יש הכוללים במונח זה גם את הימים שבין ראש השנה ליום כיפור. הימים נקראים **נוראים** בשל היותם ימי הדין.

תשליך: תפילה הנאמרת ביום א' של ראש השנה, קודם שקיעת החמה, על שפת מקור מים. המתפללים אומרים "ותשליך במצולות ים כל חטאינו" ומנערים את שולי הבגד - סמל להיטהרות מן החטאים ליד מקווי מים.

ארוחת החג היא הארוחה הראשונה הפותחת את השנה החדשה, ולכן נוהגים לאכול בה מאכלים רבים המסמלים תקוות ומשאלות לקראת השנה החדשה, בעיקר מאכלים מתוקים.

סמלי חג ראש השנה במאכלים

ראש דג או כבש - "שנהיה לראש ולא לזנב".

תפוח בדבש - "יהי רצון מלפניך, ה' אלוהינו ואלוהי אבותינו, שתתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה, מראש השנה ועד אחרית השנה".

תמר - "יהי רצון מלפניך, ה' אלוהינו ואלוהי אבותינו, שייטמו אויביך ושונאיך ועל מבקשי רעתנו, ייתמו חטאים מן הארץ, ורשעים עוד אינם".

רימון - "יהי רצון מלפניך, ה' אלוהינו ואלוהי אבותינו, שנהיה מלאים מצוות כרימון".

חלה מתוקה - "שהשנה החדשה תהיה נעימה ומתוקה".

סלק - "יהי רצון שיסתלקו שונאינו".

דלעת / גזר - "יהי רצון שתקרע רוע גזר דיננו וייקראו לפניך זכויותינו".

מורים הרוצים להרחיב במקורות לראש השנה מוזמנים לעיין בפסוק זה:

”דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יְהִי לָכֶם שַׁבָּתוֹן־זָכוֹן תְּרוּעָה, מְקַרְא־קֹדֶשׁ” (ויקרא כג, כד).

- שוחחו עם התלמידים על ראש השנה: מה מציינים בחג זה? כיצד חוגגים אצלכם בבית את החג? אילו מנהגים הקשורים לראש השנה אתם מכירים? מה אתם מאחלים לקרובים לכם לכבוד השנה החדשה?
- שירו עם הילדים שירים מתאימים לראש השנה: את שירה של נעמי שמר ”שנים עשר ירחים” ושירים רבים אחרים.

קישורים מומלצים:

בראש השנה

<http://www.youtube.com/watch?v=09PxSc8uofg>

שנים עשר ירחים

<http://www.youtube.com/watch?v=-jwC7G1Rdc>

יצירות מומלצות נוספות:

השיר ”בראש השנה” מאת נעמי שמר

שיר: מתנה לראש השנה / לאה נאור (עמ' 8)

מטרות בהוראת הספרות

1. בחינת השיר כמעורר הסתכלות על מציאות חיי הקורא הצעיר
2. מתן ביטוי לדעות

הצעות לפעילויות

טרומ קריאה

- האזינו יחד לשיר המולחן. שוחחו על השיר: האם נהניתם להאזין לשיר? מדוע? קראו לילדים את השיר.

לאחר קריאה

- הפנו את תשומת לב התלמידים לשורות הבאות:
זאת מתנה לראש השנה/ שתהיה לך שנה יפה ונחמדה / וגם לי / תודה. שאלו: מדוע שורות אלה חוזרות בכל בית בשיר?
שוחחו עם התלמידים על כך שבכל בית בשיר יש רמז אחר לעונה שבה חל החג. בבית הראשון ציפור

משאירה נוצה - רמז לכך שזו עונת הנדידה: צפורים נודדות לארצות החמות וישראל היא מרכז נדידה. בבית השני ענף מעניק עלה אדום - רמז לכך שהעצים מתחילים את תהליך הנשרת העלים לקראת עמידה בשלכת. בבית השלישי הענן מוריד טיפה של גשם - רמז ותקווה לשנה של גשמי ברכה.

- הציעו לתלמידים לחשוב על מתנות נוספות שאפשר להעניק לקראת השנה החדשה. אפשר לצייר ציורים מתאימים או לכתוב מה הן המתנות שאפשר להעניק לשנה החדשה.
- שאלו את התלמידים: איזו מתנה הייתם **אתם** מבקשים מהשנה החדשה?
- הסבירו לתלמידים את הפעילויות הנמצאות בעמוד זה.

יום כיפור

תאריך: את יום הכיפורים מציינים בתאריך י' בתשרי - עשרה ימים לאחר ראש השנה.

רקע: יום הכיפורים הוא אחד החגים החשובים שגם יהודים שאינם דתיים נוהגים לכבד את קדושתו ולמלא חלק נכבד ממנהגיו. השם **כיפורים** נגזר מהמילה **כפרה** - לכפר על חטאי השנה שעברה. בתורה כתוב: (ויקרא טז, כט-ל): "וְהִיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם: בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂוֹר לַחֲדָשׁ תַּעֲנוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם, וְכָל־מְלֹאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֲזָרָח וְהַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם. כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטָהַר אֶתְכֶם מִכָּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תְּטַהְרוּ."

מנהגים

צום ותענית

יום הכיפורים הוא יום צום ותענית. המצווה העיקרית היא עינוי הגוף, ככתוב בתורה (ויקרא טז, כט):

"וְהִיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם: בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂוֹר לַחֲדָשׁ תַּעֲנוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם, וְכָל־מְלֹאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֲזָרָח וְהַגֵּר בְּתוֹכְכֶם."

איסור על חמשת עינוגי הגוף - אכילה ושתייה, רחיצה, סיכה בשמנים, יחסי אישות ונעילת נעלי עור. אכילה ושתייה אסורות מן התורה; שאר העינויים מקורם באיסור חכמים.

מטרת הצום (ויקרא טז, ל): "כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטָהַר אֶתְכֶם מִכָּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תְּטַהְרוּ."

ביהדות יש צומות נוספים (כדוגמת תשעה באב). הצום בהם הוא ביטוי לאבלות. ביום הכיפורים, לעומת זאת, מטרת הצום היא עינוי הגוף כתנאי לכפרה.

כפרה - תרנגול כפרות

כפרות

הוא מנהג קדום בחלק מעדות ישראל לקחת בערב יום הכיפורים תרנגול לגבר ותרנגולת לאישה, והוא הנקרא **כפרה**. נוטלים את הכפרה ביד ימין, מקיפים אותה מעל לראש ואומרים: "זה חליפתי, זה תמורתך, זה כפרתי, זה התרנגול ילך למיתה ואני אלך לחיים ארוכים ולשלום". מקור המנהג, ככל הנראה, בזכר שהיו עושים לשעיר (תיש), שהכהן הגדול התוודה עליו את כל עוונות בני ישראל, והשעיר נשא אותם לארץ גְּזֵרָה ("שעיר לעזאזל").

איסור מלאכה

ביום כיפור מצווה האדם לשבות מכל מלאכה בדומה לנהוג בשבת.

תפילת כל נדרי

ביום כיפור נוהגים להתפלל בבית הכנסת רוב היום. נוהג להתפלל עטופים בטלית בכל התפילות. התפילה הנאמרת בליל יום הכיפורים, לפני תפילת ערבית, והפותחת את תפילות היום היא תפילת "קָל נְדָרַי". מבחינת תוכנה אין זו תפילה אלא מעין הכרזה והצהרה שמוסר אדם בבית הכנסת, לפני קהל עם ועדה, על ביטול נדרים שנדר בשוגג בשנה שעברה או - לדעה אחרת - נדרים שיקבל עליו במשך השנה הבאה.

תפילת נעילה

התפילה האחרונה ביום הכיפורים. השם נעילה בא מ"נעילת שערים". הדעות חלוקות על מהותם של השערים. יש הסוברים שהכוונה לשערי בית המקדש ויש אומרים שהכוונה לשערי שמים בעת חיתום גזר הדין.

בקשת סליחה

יום כיפור אמנם מכפר על העבירות שבין אדם למקום (לא), אך על עבירות שבין אדם לחברו אין כפרה מהאל עד שהאדם לא מבקש את סליחתו של האחר. על כן נוהג לבקש סליחה איש מרעהו לקראת יום זה.

נעילת נעלי בד

ביום הכיפורים אין נועלים נעלי עור המקלות על ההליכה אלא נעלי בד שהאבנים מורגשות דרכן בעת הדריכה עליהן. טעם נוסף הוא שנעלי עור עשויות מעור בהמה, וביום הכיפורים חל איסור על "צער בעלי חיים" - גרימת סבל ועינויים לבעלי חיים.

לבוש לבן

לבוש לבן מסמל בעם ישראל טוהר.

סעודה מפסקת

סעודה הנאכלת לפני התחלת הצום. נוהגים לאכול בה מאכלים קלים, שלא לעורר את הצימאון.

הדלקת נרות

נוהגים להדליק נרות לפני כניסת החג - כמו בשבת.

תקיעת שופר

בסוף תפילת נעילה, במוצאי הצום, תוקעים תקיעה אחת בשופר, זכר לתקיעת השופר בסוף יום כיפור של שנת היובל, שהודיעה על שחרור העבדים, וכהודעה לציבור על סיום הצום.

יום כיפור - ציור (עמ' 11)

ציור: מאוריצי גוטליב

- שוחחו על התמונה: היכן נמצאים האנשים? על מה לדעתכם הם חושבים? איזו הרגשה מעוררת בכם התמונה: שמחה, התרגשות, עצב, פחד, געגוע? מדוע?
- שוחחו על המשפט: קָלַח לָנוּ, מְחַל לָנוּ, כְּפָר לָנוּ.
- יום הכיפורים הוא הזדמנות לבקשת סליחה. מתי מבקשים סליחה ועל מה?
- שוחחו עם הילדים על מנהגי הכיפורים אצלם בבית. מה הם נוהגים לעשות ביום הכיפורים?
- אפשר להציע לילדים לחשוב ממי הם רוצים לבקש סליחה בכיתה. הזמינו את הילדים לכתוב פתקאות סליחה לילדי הכיתה על מעשים שהם עשו.

סוכות

תאריך: ט"ו בתשרי - כ"א בתשרי (שבעה ימים)

רקע על החג: אחד משלושת החגים הקרויים רגלים (סוכות, פסח, שבועות). שמו של החג - סוכות - נקבע על פי המצווה העיקרית הנוהגת בו - מצוות הסוכה. "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבת את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים" (ויקרא כג, מב-מג). הישיבה בסוכות נהוגה לזכר הסוכות שבהן ישבו בני ישראל בזמן יציאתם ממצרים.

היום הראשון נקרא "יום טוב" (או "מועד") והוא אסור במלאכה. ששת הימים שאחריו נקראים "חול המועד". בסיומו של החג נחגג שמיני עצרת שהוא חג נפרד שבו אין נוהגים לשבת בסוכה. לחג סוכות שמות נוספים: **חג האסיף** - על שום שבתקופה זו (בארץ ישראל) נהגו לאסוף את הפירות והתבואה של סוף הקיץ: "באסף מן המזרקה ומיקרה" (שמות כ"ג, טז; דברים טז, יג). שם נוסף לחג הוא **זמן שמחתנו**, שם המסמל את השמחה הרבה שיש בחג זה. חז"ל מציינים שהשמחה בחג זה נובעת מסיום השנה החקלאית ומתחושת ההיטהרות שלאחר יום הכיפורים.

מנהגים

ישיבה בסוכה

המצווה אומרת שיש להשתמש בסוכה כבית לכל דבר. אוכלים, ישנים ומארחים בסוכה בשבעת הימים. את הסוכה נוהגים לבנות מיד עם תום צום יום הכיפורים. סכך הסוכה צריך להיות מן הצומח. כמות הסכך צריכה להספיק כדי ליצור בתוך הסוכה צל רב יותר משמש, אך לא רב כל כך עד שלא יראו דרכו את הכוכבים בלילה.

ארבעת המינים - התורה ציוותה ליטול ארבעה מינים ככתוב: "ולקחתם לכם ביום הראשון עץ הדר פת תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ושמתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים." (ויקרא כג, מ). צירוף כל הארבעה יחד הוא סמל לאחדות העם. סמלים שונים נקשרו בארבעת המינים; כל אחד מהם מייצג קבוצה אחרת בעם ישראל:

אתרוג - יש בו טעם (בהיותו פרי) וגם ריח טוב. **טעם וריח** - אלה היהודים, שיש בהם גם תורה וגם מעשים טובים.

לולב - טעם יש לו (פרי התמר) אך ריח אין לו. **טעם בלי ריח** - יהודים בעלי תורה, שמעשיהם אינם טובים.

הדס - יש לו ריח אך אין לו טעם. **ריח בלי טעם** - בעלי מעשים טובים, אך אין להם תורה.

ערבה - אין לה לא טעם ולא ריח. **לא טעם ולא ריח** - אלה היהודים, שלא הגיעו לא לתורה ולא למעשים טובים.

מצוות ארבעת המינים

המצווה של נטילת ארבעת המינים חלה בכל ימי החג חוץ מיום שבת. לפני שקיעת השמש אוחזים ביד ימין את הלולב עם ההדסים והערבות ומברכים על "נטילת לולב"; ביד שמאל אוחזים את האתרוג ומברכים "שהחיינו".

מצוות האושפיזין

האושפיזין הם אבות האומה ומספרם כמספר ימי החג (אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף ודוד). יש הטוענים שדמויות אלו מוזמנות לבקר בסוכה כל אחד ביום אחר. יש הנוהגים להזמין גם אורחים בשר ודם, כאילו הם מייצגים את האורחים העליונים הרוחניים.

הצעות לפעילויות

- שוחחו עם התלמידים על חג הסוכות: מה אתם יודעים על חג זה? אילו שירי חג אתם מכירים? כיצד אתם חוגגים את חג הסוכות?
- שירו עם הילדים שירים הקשורים לחג זה.

קישורים מומלצים:

חגי ישראל עם רינת גבאי ומימי, סוכות

<http://www.youtube.com/watch?v=CGLiKiUQyck>

- כווננו את הילדים להתבונן בציור "סוכות" של פילצ'ובסקי: מה רואים בו? היכן נמצאים האנשים שבתמונה? מה הם מחזיקים? על מה לדעתכם הם מדברים ביניהם? מה הקשר בין התמונה לחג הסוכות?

שיר: **ארבעה באו לסוכה / לוי קיפניס** (עמ' 14)

מטרות בהוראת הספרות

1. הכרת אמצעי ספרותי רווח - האנשה (גם אם בשלב זה לא ישתמשו במושג)

הצעות לפעילויות

- קראו את השיר לילדים ושוחחו: מי הם ארבעת האורחים שבאו להתארח בסוכה? האם אי פעם ראיתם את האורחים המוזכרים בשיר? אם כן, היכן? מה אתם יכולים לספר עליהם? מה מיוחד בכל אורח שמוזכר?
- מומלץ להביא לכיתה את ארבעת המינים. אפשר לשחק במשחקי ניחוש: עוצמים עיניים ומנחשים מהו המין רק לפי ריח או רק לפי מגע.
- הסבירו לתלמידים את הפעילויות בעמ' 14-15.

שיר: **בסוכה / לאה גולדברג** (עמ' 16)

מטרות בהוראת הספרות

1. טיפוח חוויה ספרותית אסתטית
2. הקניית ערך חברתי המאפשר להתחבר לחברה ולתרבות: הכנסת אורחים
3. העמקת הזיקה למסורת היהודית: הזמנת אורחים לסוכה

הצעות לפעילויות

- קראו את השיר לילדים.
- שוחחו על מבנה השיר. יש בו בתים: הבית הראשון מספר על בניית הסוכה; הבית השני מתמקד במתרחש בסוכה.
- שאלו: איזה ממנהגי החג מוזכרים בשיר? (בניית סוכה, אירוח, רמז לארבעת המינים)
- שאלו: את מי תזמינו לבקר בסוכה שלכם?

שער לשבת (עמ' 18-19)

את נושא השבת אפשר ללמד בכל תקופה בשנה.

- התחילו את הנושא עם העלאת אסוציאציות למילה **שבת**. ארגנו את המידע שהילדים אומרים באופן גרפי כלשהו על הלוח. שאלו: מה מזכירה לכם המילה **שבת**? איך מציינים אצלכם את השבת? מה קורה אצלכם בערב שבת? מה אתם אוהבים בשבת? מה אתם עושים בשבת?

- בשער זה מופיע פסוק וכן קטע מתוך שירו של ביאליק: שבת המלכה.

”זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְשׁוֹ” (שמות כ, ז)

”בּוֹאוּ וְנִצֵּא לְקִרְאֵת שַׁבַּת הַמַּלְכָּה” (“שבת המלכה” מאת חיים נחמן ביאליק)

הסבירו כל אחד מהמשפטים: בפסוק אנו מצווים לזכור בכל שבוע את יום שבת קודש. בשיר מזמין אותנו המשורר ביאליק לצאת לקראת שבת המלכה ולקבל את פניה. הוא מדמה את השבת למלכה שיש לחלוק לה כבוד. שוחחו: מה קדוש ביום השבת? מדוע השבת דומה למלכה? שוחחו על המשותף בין המקורות שהבאנו (שניהם עוסקים בשבת, בשניהם מתייחסים לשבת כדבר מה מיוחד - קדוש, מלכה) ועל ההבדל ביניהם.

- שוחחו עם הילדים על שירי שבת שהם מכירים: אילו מהשירים שרים אצלכם בבית? הכינו יחד עם הילדים את שירון שירי השבת של ילדי הכיתה.

- התבוננו בציור “ערב שבת” של קאופמן: איזה רגש מתעורר בכם כשאתם מסתכלים על התמונה: שמחה, עצב, התרגשות? מה רואים בציור? מי הדמות שבתמונה? על מה היא חושבת? מה רואים על השולחן? איך יודעים שהתמונה מתארת ערב שבת? הפנו את תשומת לב התלמידים לכך שרואים את השתקפות השולחן במראה. זאת כדי לכוון את הצופה לעיקר שבתמונה.

שיר: **שבת בבוקר / תרצה אתר** (עמ' 20)

מטרות בהוראת הספרות

1. יצירת הזדהות עם המתרחש במצבים הקרובים לעולם הילדים (בבוקר)
2. מתן ביטוי למחשבות ולדעות

תרצה אתר תיארה בשיר זה את השבת מנקודת המבט של הילד הצעיר. השיר מתאר חוויה של שבת במשפחה אחת, כנראה בעיר תל אביב.

הצעות לפעילויות

טרם קריאה

- האזינו לשיר המולחן. קראו את השיר.

לאחר קריאה / האזנה

- הפנו את התלמידים לשני חלקי השיר - בבית הראשון התיאור מתייחס לחוויה בתוך הבית. המילה **המון** מצביעה על החוויה הביתית: המון קפה, המון בלון, המון עיתון... היא מביעה שפע שאין בימי חול. בחלק

השני של השיר יש התייחסות לחוויה מחוץ לבית. מה אפשר לעשות מחוץ לבית? המילה המובילה היא **אפשר** - ללכת לירקון, לשוט, לטייל, לקטוף וכו'. עד שמגיעים לגן שהוא סגור - ניגוד בין האפשרי לבלתי אפשרי. השימוש במילה **אפשר** מעניק לקורא תחושה שהשבת היא זמן שיש בו המון בחירה ואפשרויות.

- שוחחו עם התלמידים על החריזה הקיימת בשיר.
- שאלו: מה מהמתואר בשיר דומה לשבת אצלכם בבית? אילו רגשות עולים מהשיר? האם אלה רגשות שמחים או עצובים? שוחחו עם התלמידים על נקודת המבט של ילד הצעיר בשיר המתאר את ההתרחשות: מי מתאר את הכתוב בשיר? האם אתם חושבים שכך הייתה מתארת אמא את השבת? לאחר מכן שוחחו עם התלמידים על השבת אצלם בבית: מהי חווית השבת האהובה עליכם? מה אתם עושים לבדכם ומה ביחד? ספרו איך נראה בוקר שבת אצלכם בבית.
- הפנו את התלמידים למקראה הדיגיטלית.

שיר: **שבת / יהודה עמיחי** (עמ' 22)

מטרות בהוראת הספרות

1. טיפוח חוויה ספרותית אסתטית
2. מתן ביטוי לדעות
3. העשרת אוצר המילים והשימוש בו בשיח הדבור ובאופנות הכתובה
4. הרחבת ההבנות הספרותיות באמצעות יצירת קשר בין יצירות בנושא **השבת**
5. עמידה על הקשר בין קצב השיר ובין תוכנו (הקצב האטי של הפעילויות בשבת בבוקר)

יהודה עמיחי בחר לתאר את השבת דרך עיניו של ילד ירושלמי. השבת בשיר מתוארת בכמה מעגלים: מעגל היחיד בביתו, מעגל הרבים ומעגל בעלי החיים.

התיאור מתייחס למה שמתרחש בתוך הבית: "יושבים על המרפסת"; "מטיילים לעיר העתיקה"; "דדי מקבל כעכים ומיני מתיקה" וכן הלאה.

יש הבדלה בין ימי החול ובין השבת - כולם מפנקים את כולם, מתנשקים מדברים ומתחבקים - מעביר את התחושה שיש זמן. כולם נחים; גם בעלי החיים.

שפת השיר מופיעה כרשימה שעורך הילד הדובר (הרבה פעלים). השיר כתוב ברובו בלשון רבים: יושבים, הולכים, מטיילים... לעומת זאת על סבא ועל דדי כתוב בלשון יחיד.

- הפנו את תשומת הלב לקצב בשיר: ביום שבת / הכול לאט, לאט /...
- הפנו את תשומת הלב לחרוזים בשיר.
- שאלו את התלמידים: במה דומה שיר זה לשיר "שבת בבוקר" מאת תרצה אתר? הדגישו את ההבדלים בין השירים. שאלו: במה דומה המתואר בשיר זה לשבת אצלכם בבית? מדוע לדעתכם בשבת הכול נעשה לאט-לאט?
- הסבירו את הפעילויות בדפים אלה.

טקסט מידע: **על תורה שבעל פה, על חכמינו זיכרונם לברכה ועל מדרשי אגדה** (עמ' 25)

בספר הלימוד פוגשים התלמידים במדרש האגדה "תבלין של שבת" ובפיוט "שלום עליכם מלאכי השלום". כדי להבין מושגים הקשורים בטקסטים אלה בחרנו להביא את טקסט המידע שלפניכם. מטרת הטקסט להסביר בשפה פשוטה מושגי יסוד כגון **חכמינו זיכרונם לברכה, מדרש אגדה** וכן להזכיר את **רבי יהודה הנשיא** שהעלה על הכתב את התורה שבעל פה: המשנה.

הצעות לפעילויות

- קראו לתלמידים את הטקסט בהדרגה ושוחחו על כל פסקה.

פסקה ראשונה: שוחחו על התורה הכתובה ועל התורה שעברה בעל פה מדור לדור - גם בדורות שלא היו בהם אמצעי תקשורת כמו טלפונים ומחשבים. תוכלו לרפרר לשיר "כשקיבלו את התורה" מאת לאה נאור (עמ' 102), המתאר את מעמד הר סיני.

פסקה שנייה: מה היה עלול לקרות לו התורה הייתה ממשיכה לעבור בעל פה? למה חשוב להעלות דברים על הכתב? תוכלו להרחיב ולספר שלתורה שהעלה רבי יהודה הנשיא על הכתב קוראים **משנה**. תוכלו גם להרחיב ולספר על דמותו של רבי יהודה הנשיא.

פסקה שלישית: כתבו **חז"ל** על הלוח והראו את ראשי התיבות: **חֲכָמֵינוּ זְכוֹרָנוּם לְבְרָכָה**. הסבירו לתלמידים מי היו ומה היה תפקידם.

פסקה רביעית: הסבירו לתלמידים את המושג **מדרש אגדה**. ספרו לתלמידים שהם עומדים להכיר מדרש אגדה.

מדרש אגדה: **תבלין של שבת** (עמ' 26)

המדרשים הם אוסף של דברי פרשנות על התורה שנאמרו תחילה בעל פה ואחר כך הועלו על הכתב. יש מדרשי הלכה העוסקים בפרשנות להלכות שונות הכתובות בתורה ויש מדרשי אגדה הסובבים בעיקר סביב סיפורים ואנשים המוזכרים בתורה. מדרש האגדה "תבלין של שבת" מספר על שתי דמויות ידועות: רבי יהודה הנשיא והקיסר הרומאי אנטונינוס. את רבי יהודה הנשיא הזכרנו בטקסט המידע וסיפרנו שערך את התורה שבעל פה. מדרשי אגדה רבים עוסקים בקשרי הידידות בין רבי יהודה הנשיא ובין אנטונינוס. משערים שהשניים נהגו להיפגש, לדון יחדיו ולהתפלמס על נושאים שונים. אנטונינוס התעניין בעם היהודי ורבי יהודה הנשיא ייצג את העם ואת משנתו. אגב, יש הטוענים שבסופו של דבר אנטונינוס התגייר. לפני קריאת מדרש האגדה "תבלין של שבת" חשוב שהתלמידים ידעו: רבנו הוא רבי יהודה הנשיא - יהודי שומר שבת שלא מבשל בשבת. אנטונינוס הוא קיסר רומאי המיוודד עם רבי יהודה הנשיא ומתעניין מאוד בו ובמנהגיו.

שפת המדרש עלולה להיות קשה לילדים בגיל הזה. עם זאת, בחרנו להביא את הכתוב כלשונו ולעבד אותו יחד עם התלמידים. תחילה, מומלץ להקריא את המדרש כלשונו ולהמתין לתגובות התלמידים. חשוב לתת לגיטימציה לקושי בהבנת הטקסט. לאחר מכן, יש לקרוא שוב את הטקסט בהדרגה בעזרת מלבני השיח שבספר הלימוד. בקריאה החוזרת יש לנסות לפענח יחד עם התלמידים מילים ומושגים (בעזרת ההקשר ובעזרת המבנה המורפולוגי של המילה), לדון במאזכרים ולהסביר כל פסקה. לדוגמה: למה דומה המילה **תבשילין**? איזו מילה אפשר לכתוב במקומה? מה לדעתכם פירוש המילה **צונן**? אילו מילים אחרות היא מזכירה לכם? "אותם ערבו לי יותר מאלו" - למי מתייחסת המילה **אותם**? למי מתייחסת המילה **מאלו**? וכך הלאה.

אם יש צורך, אפשר לספר את המדרש בשפה פשוטה יותר כהכנה לטקסט המובא כלשונו או כסיכום לטקסט זה.

להלן המדרש בשפה פשוטה:

הַמְדַרְשׁ מְסַפֵּר עַל שְׁנֵי יְיָדִידִים: עַל הַחֶכֶם הַיְהוּדִי רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא וְעַל אֲנְטוֹנִינוֹס, קֵיסָר (מֶלֶךְ) רֹמָא.
רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא הָכִין לְאֲנְטוֹנִינוֹס אֲרוּחָה בְּשַׁבָּת. מִפִּיּוֹן שְׂאָסוֹר לְהַבְעִיר אֵשׁ וְאִי אֶפְשָׁר הָיָה לְחַמֵּם אֶת הָאֶכָל
בְּשַׁבָּת - הָיְתָה הָאֲרוּחָה קָרָה.

לְאַחַר זְמַן הָכִין רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אֲרוּחָה לְאֲנְטוֹנִינוֹס בְּיוֹם חוֹל - וְהַפְעֵם הָאֲרוּחָה הָיְתָה חַמָּה.
אָמַר הַקֵּיסָר לְרַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא: "הָאֲרוּחָה הַקָּרָה שְׂאָכְלָתִי בְּשַׁבָּת הָיְתָה טְעִימָה לִּי יוֹתֵר מִהָאֲרוּחָה שְׂאָכְלָתִי
בְּיוֹם חוֹל."

עָנָה לוֹ רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא: "בְּיָדָי. בְּאֲרוּחָה שְׂאָכְלָתְךָ בְּיוֹם חוֹל הָיָה חֶסֶר תְּבִלִין - תְּבִלִין וְשָׂמוּ שַׁבָּת."

הצעות לפעילויות

- נהלו דיון עם התלמידים על המסר של הטקסט: ייחודיותה של השבת.
מה לדעת רבי יהודה הנשיא היה חסר לאנטונינוס ביום חול?
האם גם אתם מרגישים שהאוכל בשבת טעים יותר? הסבירו.
 - אפשר להרחיב את השיח על הדמיון בין תבלין ובין השבת. כמו שאי אפשר שיהיה אוכל בלי תבלין כך איננו יכולים בלי השבת, המוסיפה טעם לחיינו. איש איש ושבתו.
 - המחזו את המדרש עם הילדים. כך יקל עליהם להבין את המדרש ולזכור אותו.
- * הערה: בשל גילם הצעיר של התלמידים בחרנו לדלג במלבני השיח על המשפט המופיע במדרש: "אמר לו: וכי יש קילרין של מלך חסר כלום?" זאת על מנת להקל על הבנת הטקסט. מורה שבוחר בכל זאת להרחיב יכול להיעזר במדרש המופיע במלואו בספר הלימוד.
- כדי להקל על הילדים את ההתמודדות עם מדרש האגדה, מומלץ לקרוא את הספר "התבלין החסר" מאת דבורה עומר, הוצאת מודן, 2102.

פיוט: **שלום עליכם מלאכי השלום / מתוך סידור התפילה** (עמ' 29)

מטרות בהוראת הספרות

1. היכרות עם טקסט מן המקורות היהודיים: פיוט

2. פתיחת צוהר לאוצרות התרבות

"שלום עליכם מלאכי השלום" הוא פיוט אנונימי מן המאה ה-17, המושר בכל עדות ישראל בליל שבת. לפני הקידוש, כשהמתפללים שבים לביתם, מברכים בני המשפחה את המלאכים בשלום ומבקשים מהם לברך את ביתם לשלום. לאחר שירת פיוט זה נוהגים לשיר את "אשת חיל". הפיוט מציין בחגיגות את מעבר התרחשויות השבת מהמרחב הכללי והציבורי (בית הכנסת), אל המרחב האישי, המשפחתי. הפיוט מושתת על מדרש ממסכת שבת (ק"ט ע"ב), המספר שבמעבר המרחבי-זמני הזה מלווים שני מלאכי שרת את האדם בצאתו מבית הכנסת לאחר תפילת ערבית של שבת עד ביתו, ומברכים אותו ואת יושבי הבית כאשר הכול מוכן בביתם לשבת.

על פי האתר "הזמנה לפיוט" piyut.org.il

הצעות לפעילויות

- שוחחו על האיור המופיע בספר הלימוד: איזה יום מודגם באיור? כיצד אתם יודעים? מה לדעתכם עושים האנשים באיור? מה יעשו עוד מעט?
- הסבירו לתלמידים מהו פיוט: שיר קודש.
- ספרו לתלמידים שכל בני המשפחה באיור שרים את הפיוט "שלום עליכם מלאכי השלום".
- השמיעו לילדים את הפיוט. שאלו: האם אתם מכירים אותו? אם כן, היכן שמעתם אותו? קישור לפיוט שלום עליכם-

<http://www.youtube.com/watch?v=wV0ivOXkf0s>

- הקריאו לתלמידים את הטקסט במלבן השיח וספרו להם שבפיוט אנו פונים למלאכים שנכנסו לביתנו בערב שבת ומבקשים מהם שיברכו אותנו.
- עברו לדף ובו מילות הפיוט. נסו לשיר אותו יחד עם התלמידים.
- כאשר מלמדים את נושא השבת כדאי לייחד פינה בכיתה להניח בה את סמלי השבת: חפצים הקשורים לשבת (נרות שבת, גביע של יין...).
- הפנו את תשומת לב התלמידים למבנה המיוחד של הפיוט. בכל אחד מהבתים יש שתי מילים ראשונות שמשתנות. שאר הבית חוזר על עצמו "מלאכי השלום מלאכי עליון ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא". המילים החוזרות מכוונות למלאכים ומתארות אותם. בכיתות שיש בהן מחשב מומלץ להקרין את מילות השיר ולסמן את המילים שמשתנות. בכיתות שאין בהן מחשב אפשר לבקש מכל תלמיד לעשות זאת בספר הלימוד. כתבו את המילים המשתנות והנחו את התלמידים להתבונן בהן. שאלו: מה אנחנו אומרים למלאכים במילים אלה?
- "שלום עליכם" - ברכת שלום שנהוג לומר למי שנכנס לביתנו.
- "בואכם לשלום" - ברכה שאנו מברכים את המלאכים שיבואו לשלום.
- "ברכוני לשלום" - לאחר שבירכנו את המלאכים אנחנו מבקשים מהם שיברכו גם אותנו.
- "צאתכם לשלום" - אנו מברכים את המלאכים שצאתם מביתנו תהיה בשלום.
- הסבירו את הפעילויות בעמ' 30.

מטרות בהוראת הספרות

1. הפקת הנאה מהחריזה
2. מתן ביטוי לרגשות

- שוחחו על מבנה השיר: בבית ראשון סופרים את הכוכבים, בבית השני אבא חוזר מהתפילה, בבית השלישי מריחים את הבשמים, בבית הרביעי הילד הצעיר במשפחה עם נר ההבדלה, ובבית האחרון - פְּרָדָה מהשבת וברכה לשבוע החדש שהגיע. שוחחו על החריזה בשיר - בכל בית יש חריזה בין השורות.
- שוחחו על טקס ההבדלה: האם משהו מכיר טקס זה? מה עושים בו? הסבירו: בטקס מציינים את סיומה של השבת ואת תחילתם של ימות החול. מברכים על היין (בורא פרי הגפן), על הבשמים (בורא מיני בשמים) על האש (בורא מאורי האש) ועל ההבדלה בין הקודש (השבת) לימות החול (ימי השבוע האחרים). המורים מוזמנים להרחיב כראות עיניהם.
- שאלו את התלמידים: האם גם אצלכם בבית מבצעים את טקס ההבדלה? איך אתם מרגישים כאשר יוצאת השבת? מדוע אנשים רבים מרגישים עצבות בסיומה של השבת?
- אפשר לצפות במרשתת בסרטון המדגים טקס הבדלה.
- לסיום הסבירו את הפעילויות הנמצאות בעמ' 32-33.
- הפנו את התלמידים למקראה הדיגיטלית.

חנוכה

תאריך: החג חל בכ"ה בכסלו ונמשך שמונה ימים.

רקע היסטורי: החג נחגג לזכר ניצחון החשמונאים וחנוכתו מחדש של בית המקדש. בשנת 167 לפני הספירה הרימו החשמונאים את נס המרד בשלטון היווני בארץ ישראל. מרד החשמונאים פרץ בשל גְּזָרוֹת הַשְּׂמֵד - איסורים שהטיל השלטון הזר על קיום מצוות יהודיות. בשנת 164 לפנה"ס הצליחו המורדים לשחרר את ירושלים ואת בית המקדש משלטון היוונים והמתיוונים, שהשביתו את בית המקדש מפעילות במשך שלוש שנים בערך.

אירועים היסטוריים אלה התרחשו כמאתיים שנה לאחר חתימת המקרא, ולכן אין להם אזכור בתורה. החג נקבע מאוחר יותר.

השם **חנוכה** ניתן לו כנראה על שם חנוכת המזבח שנערכה לאחר כיבוש בית המקדש וטיהורו בידי המקבים. קיימת סברה שהשם **חנוכה** הוא ראשי תיבות: **ח' נרות והלכה כבית הלל**. (הלכה כבית הלל: בכל יום מוסיפים נר, ולא פוחתים כשיטת בית שמאי). לחנוכה שמות נוספים: **חג האורים**, **חג הגבורה** - לזכר גבורת המכבים, **חג הנסים** - לזכר נס פך השמן, **חג המכבים** - לזכר ניצחון המכבים.

מנהגים

הדלקת נרות

קיימת מחלוקת במקורות באשר לסיבת הדלקת הנרות בחנוכה. יש אומרים שמדליקים אותם לזכר נס פך השמן ויש הסוברים שהסיבה היא ניצחון החשמונאים על היוונים. מדליקים נר בכל ערב מערבי החג. את החנוכה נהוג להניח על אדן החלון כדי שתיראה מבחוץ. את הנרות מסדרים מימין לשמאל ומתחילים להדליק מצד שמאל לימין. כאשר מדליקים את הנרות נוהגים לברך בברכות אלה:

"ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר חנוכה.

ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.

ובלילה הראשון בלבד (גם מי שמדליק נרות בפעם הראשונה):

"ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה."

משחק בסביבון

הסיפור היהודי המלווה את משחק הסביבון מספר שנאסר על היהודים ללמוד תורה. מה עשו? היו מתכנסים ולומדים תורה, וכשהיוונים גילו אותם היו משחקים בסביבון. כך יצא שהיוונים מצאו קבוצת אנשים משחקת ולא לומדת.

את המילה **סביבון** המציא איתמר בן יהודה בשנת 1887, בהיותו בן חמש.

דמי חנוכה

דמים = כסף.

דמי חנוכה הן מתנות כסף או שווה כסף שנוהגים לתת לילדים בחנוכה.

אכילת לביבות וסופגניות

נוהגים לאכול מאכלים המטוגנים בשמן כדי להזכיר את נס פך השמן.

שער לחנוכה ותמונת אמנות (עמ' 34-36)

הצעות לפעילויות

- קראו לתלמידים את הטקסט מתוך סידור התפילה המופיע בעמ' 35: "על הנסים ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות ועל הנחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה."
- הסבירו לתלמידים את הטקסט: למי פונים בטקסט זה? על אילו נסים מדובר? מי הם "אבותינו" שלהם נעשו הנסים? מתי קרו נסים אלה?
- כווננו את הילדים להתבונן בציור "חג החנוכה" של אלפונס לוי: מה רואים בציור? מה הקשר בין הציור לחג החנוכה? מה ההבדל הבולט בין ציור זה ליצירות אמנות אחרות שראינו בספר הלימוד? (תמונה זו בשחור לבן והאחרות בצבע; כאן - תחריט; כאן מוזכר שם החג בתוך הציור עצמו) היכן נמצאים האנשים שבציור? מה לדעתכם אומר האב שבתמונה לילד? מה לדעתכם אומר או חושב הילד?
- שאלו את הילדים: אילו ממנהגי חג החנוכה אתם מכירים? מה אפשר ללמוד על חג החנוכה מהשער? כיצד חוגגים את חג החנוכה בביתכם? האם אתם נוהגים להדליק נרות רק בחברת בני משפחתכם הקרובה או

גם עם המשפחה המורחבת? מה אהוב עליכם בחג החנוכה ומדוע?

- מומלץ לשיר עם התלמידים שירי חנוכה.

קישורים מומלצים

שירי חנוכה עם חני נחמיאס ועוזי חיטמן

<http://www.youtube.com/watch?v=pg3Be6doSCU>

סיפור חנוכה

<http://www.youtube.com/watch?v=HA3qJcVDR74>

מותק של פסטיבל - שירי חנוכה

<http://www.youtube.com/watch?v=Q6cp3mOqgHM>

שיר: **חנוכייה לי יש / שרה גלזמן** (עמ' 37)

מטרות בהוראת הספרות

1. הפקת הנאה משיר מולחן
2. הפקת הנאה מייחוס תכונה אנושית לאש (צוחקת)
3. העשרת אוצר המילים והביטויים (בלאט, אורך נא העלי)

הצעות לפעילויות

- שירו עם הילדים את השיר. שאלו: אילו ממנהגי החג מזכרים בשיר זה?
- דונו במילה **בלאט**. מה פירושה? שוחחו על המשפט "צוחקת בה האש". האם האש אכן צוחקת? מדוע המחברת מתייחסת לאש כאילו היא צוחקת? רוב הילדים משבשים את השיר במשפט "אורך נא העלי". כתבו אותו על גבי הלוח, שאלו: למי פונים כאן? למה הכוונה?
- הפנו את התלמידים למקראה הדיגיטלית.

שיר: **עשה נסים / חגית בנזימן** (עמ' 38)

מטרות בהוראת הספרות

1. יצירת הזדהות עם הדמות בשיר
2. מתן ביטוי למחשבות ולרגשות
3. יצירת זיקה רגשית בין השיר ובין חוויות אישיות הקשורות בדמי חנוכה
4. פיתוח חשיבה יצירתית (העמדת עצמם במקום הדמות בשיר: מה הייתם מבקשים?)

השיר נחלק לשני חלקים. בבית הראשון מספר הדובר על המנהג של מתן דמי כיס ועל כך שבזכו אותם. בבית השני הדובר מבקש מהאלוהים לעשות לו נס בדומה לנס פך השמן.

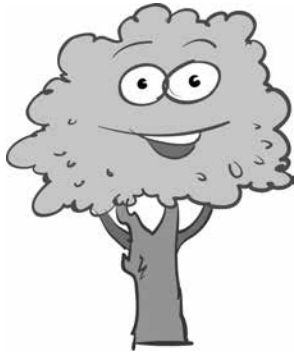
- שוחחו: מה קרה לדובר בשיר? כיצד לדעתכם הוא מרגיש? איזה נס הוא מבקש מאלוהים? אילו מנהגי חג מוזכרים בשיר?

האם גם לכם קרה דבר דומה עם דמי החנוכה כפי שקרה לדובר בשיר?

מה אתם הייתם עושים עם דמי החנוכה שלכם? אם הייתם מקבלים דמי חנוכה מה הייתם בוחרים לעשות עם דמי החנוכה?

האם יש לכם בקשות אחרות שהייתם רוצים לבקש?

- הפנו את התלמידים למקראה הדיגיטלית.

ט"ו בשבט - חג האילנות

תאריך: ט"ו בשבט (חמישה-עשר בשבט).

ט"ו בשבט הוא חג טבע, הנקרא על שם התאריך שבו הוא חל. קרוב לוודאי שחודש שבט נקבע כראש השנה לאילן משום שהוא חל בעונה שלא היו בה פירות (עצי הארץ המוזכרים במקורות העתיקים מניבים את פירותיהם בקיץ או בסתיו).

על פי בית הלל נחלקת השנה בשני תאריכים שווים: חמישה-עשר בשבט וחמישה-עשר באב. מט"ו באב ואילך תש כוחה של חמה ושיאו של הקיץ משתפל והולך לקראת החורף, ואילו מט"ו בשבט ואילך תש כוחם של הגשמים ומתגבר כוחה של החמה. או כדברי חז"ל: "ראש השנה לאילן על שום מה? הואיל ויצאו רוב גשמי שנה" (ראש השנה יד ע"א). ורש"י פירש: "שכבר עבר רוב ימות הגשמים [...] ועלה השרף באילנות ונמצאו הפירות חונטים מעתה." זהו אפוא יום של מפנה לעץ.

מנהגי החג אומצו בהתלהבות בקרב עדות ישראל בגולה. יום זה סיפק צורך פסיכולוגי עמוק של עם נרדף וחסר מולדת. הגעגועים העזים לארץ-ישראל, לאדמה, לשורשים ולפרי - התגלמו בדמות האילן ובאכילה טקסית של פריו (אכילת פירות שנשתבחה בהם ארץ-ישראל).

נטיעת עצים

הציווי לטעת עצים ארץ מופיע במקרא: "וְכִי תֵבְאוּ אֶל הָאָרֶץ, וְנִטְעַתֶּם כָּל עֵץ מֵאֲכָל..." (ויקרא יט, כג)

שלב חדש בתולדות ט"ו בשבט חל עם בואם של החלוצים שבאו לארץ ומצאו אותה שוממה וחשופה. האתגר של "כיבוש השממה" הביא לנטיעת עצים ממינים שונים: עצי פרי - למאכל, ועצי סרק - לנוי, לצל וליערות.

בשנת 1908 החליטה הסתדרות המורים והגננות על ט"ו בשבט כעל חג טבע, חג הנטיעות. קדמו לזה טקסי נטיעה במקומות שונים בארץ, שהראשון שבהם התקיים במושבה יסוד.

עץ השקד (השקדייה) הוא מהראשונים לפרוח, ולכן נבחר כסמל החג.

יש המקיימים סדר ט"ו בשבט. שלא כמו סדר פסח - אין בסדר ט"ו בשבט מחויבות של טקס מסורת. אוכלים מפרות הארץ, קוראים פסוקים מן המקורות, שרים שירים ומספרים סיפורים בני זמננו.

מתוך: יואל רפל, "מועדי ישראל", אנציקלופדיה שימושית לשבת ולחג (עמ' 155-157)

שער לט"ו בשבט (עמ' 42-43)

"וְכִי תֵבְאוּ אֶל הָאָרֶץ, וְנִטְעַתֶם כָּל עֵץ מֵאֲכָל..." (ויקרא יט, כג)

הצעות לפעילויות

- ספרו לתלמידים על החג הבא עלינו לטובה: ט"ו בשבט. מה אתם יודעים על ט"ו בשבט? כיצד חגגתם את החג בשנה שעברה, כשהייתם בגן? וכיצד היום?
- שוחחו עם התלמידים על התצלומים בעמוד זה. מה רואים בהם? אילו מנהגי החג מיוצגים בתצלומים אלה? שוחחו על שבעת המינים: אילו מינים אתם מזהים? מה מיוחד בשבעת המינים? - כולם מינים הצומחים בארץ ישראל. שוחחו על הילד שנוטע עץ (מנהג הנטיעות) ועל השקדייה הנוטה לפרוח בסביבות ט"ו בשבט.
- בקשו מהתלמידים להביא לכיתה תצלומים נוספים הקשורים לט"ו בשבט. הנחו אותם לחפש בעיתונים ו/או ברחבי המרשתת. מומלץ להביא גם תמונות אישיות הקשורות לחג זה. הציגו את התמונות בכיתה.
- בבתי ספר שעורכים בהם סדר ט"ו בשבט מומלץ להסביר לילדים מהו סדר זה לפני האירוע החגיגי.

סיפור: **על אורן והאורן שלו / לאה נאור** (עמ' 44)

מטרות בהוראת הספרות

1. הפגשת הקורא הצעיר עם יצירה הנוגעת הן ליחסי גומלין בין אדם לצומח והן ליכולתו של הפרט, ואפילו הוא נער, להשפיע לטובה על המתרחש
2. מתן ביטוי למחשבות, לרגשות ולדעות

הצעות לפעילויות

טרומ קריאה

- לפני קריאת הסיפור אמרו לתלמידים: נקרא את הסיפור "על אורן והאורן שלו". על מה לדעתכם יסופר בו? אפשר לכתוב את התשובות של הילדים על הלוח ולאמת אותן לאחר סיום הקריאה.
- כדאי לספר לתלמידים מידע על עץ האורן. קראו את הסיפור.

לאחר קריאה

- ערכו אימות להשערות שהעלו התלמידים לפני הקריאה.
- שוחחו על החוויה המוצגת בסיפור: איך הרגיש אורן כאשר ראה את אנשי חברת חשמל ליד האורן שלו? מה לדעתכם גרם לאורן וחבריו לפעול בדרך שפעלו? מה דעתכם על פעולה זו? כיצד אתם הייתם פועלים? כיצד הרגשתם כאשר שמעתם את סוף הסיפור? מה גרם להרגשתכם זו?
- מה הקשר בין הסיפור הזה לט"ו בשבט, ומה הקשר של הסיפור לחיי היום יום של כולנו? כיצד אנחנו יכולים להתגייס לשמירת הטבע שסביבנו?

- הציעו לתלמידים להציג את הסיפור בהמחזה: עזרו להם לכתוב את התפקידים (אורן וחבריו היוצאים להגן על העץ, אנשי חברת חשמל שתפקידם לדאוג לאספקת חשמל סדירה לכולם...)
- הציעו להכין מקבץ תמונות המתאר את ההתרחשויות בסיפור (פעילות זו מתאימה לתלמידים רבים). הציעו לתלמידים להוסיף בועות דיבור לכל תמונה
- מומלץ ללוות את הסיפור בתצלומים של אורן, דרורים, יוני בר ובולבולים.
- לרשותכם היחידה שפותחה באגף לתוכניות לימודים:

http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Tochniyot_Limudim/Chinuch_Leshoni/YezirutSafrutLhorhaa/madalim.htm

- הקריאו לתלמידים את המדרש המובא באופן חלקי בספר הלימוד והסבירו אותו. שאלו: מה הקשר בין המדרש ובין הסיפור? (חשיבות שמירת הטבע).

- הפנו את התלמידים למקראה הדיגיטלית.

שיר: **בוץ של ט"ו בשבט / נעמי גונן** (עמ' 94)

מטרות בהוראת הספרות

יצירת הזדהות עם המתרחש במצבים הקרובים לעולמם של הילדים

השיר "בוץ של ט"ו בשבט" נחלק לשניים: הבית הראשון מספר על מה שקורה בכל פעם כאשר הדובר בשיר חוזר מהחצר או הגינה עם בוץ. הבית השני מדבר במרומז על ט"ו בשבט.

הצעות לפעילויות

- קראו את השיר.
- שוחחו על המתרחש בכל אחד מבתי השיר.
- שאלו: מדוע בפעם זו אימא אינה שולחת את הילד ישר למקלחת? איזה משפט בשיר מרמז על ט"ו בשבט?

פורים

תאריך: י"ד באדר; בערים מוקפות חומה (כמו ירושלים): ט"ו באדר.

הסיבה לחג: חוגגים לזכר הישועה שנושעו ישראל בימי אחשוורוש מלך פרס (מגילת אסתר ט, כ-כב).

על שמו של החג: פורים נקרא על שם ה**פור**, הוא הגורל אשר הפיל המן כדי לקבוע מתי להשמיד את היהודים.

מצוות החג

ארבע מצוות מיוחדות לחג הפורים: קריאת מגילת אסתר בציבור, משלוח מנות, מתן מתנות לאביונים וסעודת פורים.

מנהגים

התחפשות

יש הרואים בהתחפשות, שעיקרה שינוי דמויות, משום רמז לשינוי שחל בגורל עמנו בימי מרדכי ואסתר "אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב..." (מגילת אסתר ט, כב).

הצגות היתוליות ותהלוכות עדלאידע

שער לפורים (עמ' 51)

הצעות לפעילויות

- שוחחו עם התלמידים על חג הפורים: מה אתם יודעים על חג פורים? למה חוגגים את חג הפורים? כיצד אתם חוגגים את חג הפורים? האם אתם מכירים את הפסוק הכתוב בספר הלימוד? ("ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר.") מהיכן פסוק זה לקוח? מדוע היהודים שמחו כל כך?
- דונו בשאלה שבספר הלימוד: האם גם אתם חושבים שחג פורים הוא חג גדול לילדים? מדוע?
- באפשרותכם להרחיב על החג: שירה בצוותא של שירי פורים מולחנים, סיפור המגילה, משחקים הקשורים לתחפושות (מתן רמזים לתחפושת, משחק זיכרון עם תחפושות), מיון משלוחי מנות לפי סוגים (משלוח של ממתקים, משלוח של מאפים...), הבאת משלוחי מנות ועוד.

יצירת אמנות: פורים (עמ' 52)

צייר: מוריץ אופנהיים

- כווננו את הילדים להתבונן בציור: פורים שצייר אופנהיים. מה רואים בציור? היכן נמצאים האנשים שבציור? איך יודעים שהתמונה קשורה לחג הפורים? אילו מסמלי החג נמצאים בתמונה?

שירי פורים מולחנים:

מחרוזת שירי פורים - עוזי חיטמן, חני נחמיאס

<http://www.youtube.com/watch?v=iFZzVq1XTv4>

מחרוזת שירי פורים - משה דץ

<http://www.youtube.com/watch?v=6Evp9s2ofAE>

ליצן קטן שלי - רוחמה רז

http://www.youtube.com/watch?v=Gul_Pj73Di8

הערה: החל מחג זה מסומנות היצירות בצלמית **קראו** ומופיעה ההוראה: **קראו**. תלמידים רבים יכולים ומסוגלים בשלב זה לקרוא את היצירות. עם זאת, המלצתנו היא שהקריאה הראשונה תתבצע על ידי המורה על מנת לאפשר לתלמידים להתרכז בתוכן וליהנות ממנו.

עוד יצירה מומלצת:

”שתי חברות ומשלוח מנות” מאת רבקה אליצור

סיפור: **הצב / לאה נאור** (עמ' 53)

מטרות בהוראת הספרות

1. מתן ביטוי למחשבות ולדעות על המסופר
2. פיתוח חשיבה יצירתית
3. פיתוח היכולת להתבונן על מצב מנקודות מבט שונות (הצב לעומת הילדים בסיפור)

הסיפור ”הצב” של לאה נאור מדבר על רגשות התסכול של צב סביב נושא התחפשות בפורים. הצב רוצה מאוד להתחפש לבית ספר אבל לא מבינים אותו.

כדי להבין את הסיפור חשוב להיות ערניים לצמד המילים **בית ספר** המורכב משתי מילים: **בית** ו**ספר**. תלמידים הקוראים את הסיפור צריכים להיות מסוגלים לפרק צמד מילים זה ולהרכיב מחדש צמד אחר: **בית עיתון**.

הצעות לפעילויות

- קראו את כותרת הסיפור ואת כותרת המשנה: על צב שכמעט התחפש לבית ספר. שוחחו עם התלמידים:
איך צב יכול לדעתכם להתחפש לבית ספר?
מדוע לדעתכם רצה הצב להתחפש לבית ספר?
- הקריאו לתלמידים את הסיפור ושוחחו על **הרגשותו של הצב מנקודת מבטו**:
כיצד הצב הרגיש כשפנה לאילן אבל אילן לא הבין אותו?
כיצד הצב הרגיש כשניסה להסביר את צרכיו אבל קיבל דברים אחרים?
- כעת שוחחו על הסיפור **מנקודת מבטם של הילדים בסיפור**:
מה חשבו הילדים שהצב רוצה?
מדוע הילדים לא הבינו את הצב?
האם הייתה לילדים כוונה טובה או כוונה רעה?
- דונו עם התלמידים: האם גם לכם קרה שרציתם משהו מאוד ולא הצלחתם להסביר מה אתם רוצים?
מה אנחנו יכולים לעשות כשזה קורה?

- בסיפור שלפנינו הצב התפשר והסכים להתחפש לבסוף ל"בית עיתון". הוא החליט ש"מה זה משנה".
מה דעתכם על כך? האם הייתה לצב בְּרָה?
- האם גם לכם קרה שהתפשרתם לבסוף על דבר מה שלא יכולתם לקבל?
ובהקשר של פורים -
- האם אתם מתחפשים השנה בדיוק למה שרציתם?
האם קרה לכם שהסכמתם להתחפש לבסוף למשהו שונה ממה שרציתם בהתחלה?
- הסבירו את הפעילויות השונות והרחיבו את הסבר הפעילות האחרונה (לאילו ישובים רצה הצב להתחפש?)
תוכלו להדגים תחילה את אופי המשימה על גבי הלוח:
ציירו בית ושאלו מה מצויר פה.
ציירו ספר ושאלו מה מצויר פה.
קעת צרפו את שתי המילים ושאלו: מה יצא?
- עברו לספר הלימוד והסבירו שעליהם למצוא אילו ישובים נרמזים באיורים.
תוכלו להרחיב בצירופי מילים נוספים שאפשר לאייר כל מילה שמרכיבה אותם. לדוגמה: ראש פינה. כפר סבא וכן צירופים שאינם ישובים כמו: צמר גפן, ביצת עין ועוד.

שיר: **עדלאידע / אנדה עמיר** (עמ' 58)

מטרות בהוראת הספרות

1. הפגשת הקורא הצעיר עם שיר הומוריסטי דמיוני
2. הפקת הנאה מהחריזה
3. מתן ביטוי לדעות ולמחשבות על המסופר
4. יצירת זיקה למתרחש בעולמם של הקוראים

עניינו של השיר בעדלידע ובהכנות של העכבר לתהלוכה זו.

מקור המילה **עדלידע** בתלמוד הבבלי: "מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי" (מסכת מגילה, דף ז', עמוד ב). כלומר אדם חייב להשתכר בפורים עד שלא יבחין בין המן הארור למרדכי הברוך.

הצעות לפעילויות

טרומ קריאה

כפעילות הטרמה לשיר יש להבין מהי **עדלידע**.

- התבוננו עם התלמידים בתצלומים שבספר הלימוד. תוכלו גם להקרין סרטונים ברשת המציגים תהלוכות בפורים.

לדוגמה: עדלידע 1998 בתל אביב

<http://www.youtube.com/watch?v=w2T7kOXyrZQ>

עדלידע 2013 חולון

<http://www.youtube.com/watch?v=fG-KBmFYwqY>

- שאלו את התלמידים: מהי עדלידע?
מה עושים בעדלידע?
האם השתתפתם פעם בעדלידע? מה ראיתם? כיצד הרגשתם?
- שוחחו על המילים המרכיבות את המילה **עדלידע**: עד דלא ידע. (דלא = שלא)

אחרי קריאה

- שאלו: מדוע קוראים לשיר **עדלידע**?
- שוחחו כיצד התכונן העכבר לקראת העדלידע.
- השיר ציורי מאוד ומזמן את המחזתו בעזרת תנועה. קראו את השיר שוב ובקשו מהתלמידים ללוות את קריאתם בפנטומימה. בסוף השיר יכולים כל "העכברים" לקום מכיסאם, לעמוד זה מאחורי זה ולצאת בתהלכה.
- אפשר לצייר את השיר: בקשו מהתלמידים לצייר את העכבר התופר או לצייר את הבגדים הצבעוניים שתפר.
- כפעילות מסכמת יוכלו הילדים להכין עדלידע משלהם. יתכננו אילו תחפושות ילבשו, כיצד יצעדו בתהלכה ואילו שירים ילוו אותם.

שיר: **אורי כדורי בפורים / לאה גולדברג** (עמ' 61)

מטרות בהוראת הספרות

1. הפגשת הקורא הצעיר עם שיר הומוריסטי
2. הפקת הנאה מההומור והחריזה
3. פיתוח חשיבה יצירתית
4. התנסות מחדש בחוויות מוכרות: התלבטות באשר לתחפושת
5. מתן ביטוי למחשבות ולדעות

בסיפורה של לאה גולדברג גם אורי כדורי רוצה להתחפש בפורים אבל אין לו תחפושת. הוא מוצא פתרון מקורי.

הצעות לפעילויות

טרומ קריאת הטקסט הרציף

- בקשו מהתלמידים להתבונן בתמונות ולנסות לספר את הסיפור לפיהן.
- בחרו שתיים שלוש תמונות ושוחחו עליהן: האם בתמונה אפשר לראות בתמונות כיצד אורי כדורי מרגיש? על מה לדעתכם חושב אורי כדורי?

קראו את השיר.

לאחר קריאת השיר

- הפנו את התלמידים לפעילויות שבספר הלימוד ולאחר מכן שוחחו על התשובות בכיתה.
- הרחיבו את הדין: מה דעתכם על אורי כדורי? האם הוא חכם או טיפש? מה הייתם מציעים לאורי כדורי לעשות? כיצד אתם הייתם נוהגים?

פסח

תאריך: ט"ו בניסן עד כ"א בניסן.

פסח הוא החג הראשון מבין שלושת הרגלים: פסח, שבועות וסוכות. פסח מספר את סיפור לידתו של עם ישראל: מעם של עבדים הפכנו לעם יהודי בן חורין.

לחג הפסח חמישה שמות:

חג הפסח (שמות יב) - לזכר פסחת הקב"ה על בתי ישראל בעת הכותו כל בכור בארץ מצרים.

חג המצות (שמות כג, טו) - יען כי לא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ ויצאו ממצרים בחיפזון, ועל כן אכלו מצות.

חג האביב (דברים טז, א) - כי הוא חל בתקופת האביב.

חג החירות - שם המבטא את יציאתו של עם ישראל מעבדות לחירות.

חג הגאולה - על שם הגאולה שעתידה לבוא בחודש זה.

מנהגים

סדר ליל פסח

"ליל הסדר" מתקיים בלילו הראשון של החג. ה"סדר" הוא טקס מיוחד שבמהלכו קוראים את "ההגדה של פסח" וסועדים סעודת חג הכוללת מאכלים קבועים. ל"סדר" חוקים ברורים משלו: על השולחן תונח קערת ליל הסדר ובה זרוע, כרפס, מרור, חרוסת, ביצה וחזרת; ליד כל מושב יחכו ארבע כוסות של יין והחוגגים את ליל הסדר יאחזו בהגדה ויספרו בעזרתה את יציאת מצרים.

אכילת מצות

במהלך כל ימי החג מקפידים לא לאכול חמץ* ואת מקומו של הלחם תופסת המצה.

* **חמץ** - כל מזון שעשוי מקמח, בא במגע עם מים **ותפח** - נחשב לחמץ. מדובר על קמחים העשויים מהדגנים: חיטה, שעורה, שיבולת שועל, שיפון וכוסמת.

דברי מאפה רבים נחשבים לחמץ: לחם, לחמניות, פיתות, עוגות, עוגיות, ביסקוויטים, פיצה ועוד.

כשבני ישראל ברחו ממצרים לא היה להם זמן לחכות שהבצק שהכינו יתפח (יחמיץ).

הם לקחו את הבצק שלא תפח (שלא החמיץ) והכניסו אותו במהירות לתנור.

כשמכניסים לתנור בצק שלא הספיק לתפוח מקבלים מצות.

לזכר המצות שהכינו בני ישראל כשיצאו ממצרים נוהגים בחג הפסח לאכול מצות ולא לאכול חמץ.

שער פסח (עמ' 63)

- שוחחו עם התלמידים על חג הפסח:
- מדוע חוגגים את חג הפסח?
- אילו שמות נוספים יש לחג זה? מה הם מסמלים?
- הקריאו לתלמידים פסוקים נבחרים הקשורים לחג זה ושוחחו על משמעותם: "וּבַחֲמִשָּׁה עֶשְׂרֵי יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חַג הַמִּצּוֹת לַה', נִשְׁבַּעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ" (ויקרא כג, ו) - לאיזה חודש הכוונה? למה פסח מכונה בתורה חג המצות? כמה ימים נמשך חג הפסח לפי הפסוק? וכן: "שָׂמֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים טז, א) - מהו חודש האביב? למה נקרא כך?
- כיצד מתכוננים בביתכם לקראת חג הפסח?
- ספרו על ליל הסדר בביתכם.
- מה זכור לכם מההגדה של פסח?
- באפשרותכם להרחיב על פסח דרך שירה בצוותא של שירים לפסח, הכנת הגדה של פסח אישית לכל ילד, חידון שקשור למושגים שקשורים לפסח (הגדה, מה נשתנה, אפיקומן, מצות, חמץ...), סיפור יציאת מצרים ועוד.

שירי פסח מולחנים:

עבדים היינו - יהורם גאון

<http://www.youtube.com/watch?v=HOKHouCqBjw>

מה נשתנה - רינת גבאי

http://www.youtube.com/watch?v=KxmbZMtkAtc&list=PLG0dUNQixzcQeXYtkH_Mrg1qk3hluKvoa

<http://www.youtube.com/watch?v=MTm0uTGIMbY&list=PLSPG2oQDkIFi337VSbXkZcAKKRKQHX5N>

עוד יצירה מומלצת:

"משה התינוק בארמון פרעה" מאת רבקה אליצור

יצירת אמנות: **פסח** (עמ' 64)

צייר: מוריץ אופנהיים

- כווננו את הילדים להתבונן היטב בציור "פסח" שצייר אופנהיים. מה רואים בציור? היכן נמצאים האנשים שבציור? מה הם עושים? על מה לדעתכם הם מדברים ביניהם? מה הקשר בין הציור לחג הפסח? אילו רמזים לחג רואים בציור? (כווננו את התלמידים למרכז התמונה - לצלחת הפסח ולכוסות היין). שוחחו כיצד לדעתם מרגישים האנשים שבציור: האם הם נראים נינוחים? חסרי סבלנות? מרותקים לשיחה? עייפים?

פיוט: **מה נשתנה / מתוך הגדת הפסח** (עמ' 65)

מטרות בהוראת הספרות

קירוב הילדים למסורת היהודית

מטרות בתחום העשרת הלשון

הכרת גוונים היסטוריים של השפה העברית

"מה נשתנה" הוא פיוט המופיע בתחילת ההגדה והוא ידוע גם בשם "ארבע הקושיות" (קושיה - שאלה קשה). פיוט זה פותח את מסע הנחלת סיפור יציאת מצריים לדור הבא. מופיעה בו למעשה שאלה אחת ארוכה המחולקת לארבע שאלות קצרות השואלות על השוני של הלילה הזה (ליל הסדר) מכל הלילות.

נהוג שהילד הצעיר עומד ושואל את "ארבע הקושיות".

הצעות לפעילויות

- הביאו לכיתה הגדות שונות ובקשו מהתלמידים לדפדף בהן. שאלו: האם יש קטעים שאתם מכירים במיוחד? אילו הם? עצרו בפיוט "מה נשתנה" ושירו אותו יחד עם התלמידים.

שאלו: מה אתם יודעים על קטע זה? על מה הוא מספר?

מהי השאלה החוזרת בקטע זה?

למה הכוונה במילים "מה נשתנה?" למה הכוונה במילים "הלילה הזה?"

- חשוב לספר לתלמידים שבתקופה שבה נכתב "מה נשתנה" פעלים היו נכתבים בנ' סופית במקום במ' סופית ולכן אוכלים = מטבילים, מטבילים = מטבילים. בקשו מהתלמידים דוגמאות נוספות.

”שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה

הלילה הזה כולו מצה.”

למה הכוונה במילה **כולו**?

אמרו במילים שלכם מה נאמר בבית זה.

”שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות

הלילה הזה כולו מרור.”

הסבירו מהו מרור - ירק שטעמו מר.

איזה ירק זה? (חסה או חזרת),

בכל הלילות אנו אוכלים כל מיני ירקות כמו... בלילה הזה חשוב לאכול מרור.

”שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת

הלילה הזה שתי פעמים.”

בית זה דורש הסבר מפורט. הסבירו: בליל הסדר אנו נוהגים לטבול דבר מה במשהו אחר. אנו עושים זאת פעמיים בליל הסדר: גם טובלים ירק כלשהו במי מלח וגם טובלים מרור בתוך חרוסת.

לא נהוג לעשות פעולה זו בלילות רגילים בשנה.

- אם החלטתם לערוך סדר כיתתי, הביאו תפוח אדמה ומי מלח, מרור וחרוסת. הדגימו את תהליך הטבילה של תפוח האדמה במי מלח. נצלו את ההזדמנות לשוחח על המרירות שבמרור ועל הסמליות שבכך.

”שבכל הלילות אנו אוכלין

בין יושבין ובין מסובין

הלילה הזה כולנו מסובין.”

הסבירו מה פירוש המילה **מסובין** - יושבים בנוחות ונשענים על צד שמאל. הסבירו שכך נהגו מלכים פעם - לשבת בנוחיות רבה, וכך אנו נוהגים בליל הסדר.

בשאר הלילות יושבים גם כך וגם כך. בליל הסדר מקפידים על ישיבה בהסבה.

- עברו לפעילויות שבספר הלימוד: מיינו את הפעולות לפעולות שעושים רק בליל הסדר ופעולות שעושים בכל ימות השנה, חשבו על דברים נוספים מיוחדים שעושים רק בליל הסדר.

תוכלו לערוך פעילויות נוספות:

- התאמת תמונות לכל בית מבתי הפיוט
- כתיבת הקטע במילים שלנו - בעזרת תיווך - כל בית בנפרד.
- במחשב: הכנת מצגת ”מה נשתנה” - יופיעו בה הטקסט המקורי, הטקסט במילים שלנו ותמונות מתאימות מלוות.

- למדו את הילדים לשיר את הפיוט. רצוי שידעו אותו בעל פה.
- הפנו את התלמידים למקראה הדיגיטלית.

שיר: **איפה האפיקומן / פוצ'ו** (עמ' 67)

מטרות בהוראת הספרות

1. הפקת הנאה משיר הומוריסטי
2. קירוב הילדים למסורת החג
3. עירור הזדהות עם דמותה של איילת
4. פיתוח חשיבה יצירתית (העלאת השערה)
5. פיתוח מודעות ליצירה כמשקפת את מציאות חיי התלמיד (חיפוש אפיקומן)

מטרות בתחום העשרת הלשון

העשרת אוצר המילים והשימוש בו בשיח דבור ובאופנות כתובה

הצעות לפעילויות

טרום קריאה

- שוחחו על מנהג האפיקומן.

נהוג שעורך הסדר, בתחילת ליל הסדר, בוצע את המצה לשתיים: את החלק האחד הוא שומר לסופו של ליל הסדר, בו יאכלו את האפיקומן, ואת החלק האחר הוא מחביא במקום כלשהו.

בקהילות רבות נהוג שהילדים שבחבורה מוצאים חלק זה ומחביאים מפני עורך הסדר המנהל אתם משא ומתן על מנת ששיבו לו את המצה שהחביאו. לרוב מסתיים המשא ומתן בהבטחה למתנה כלשהי שעליה חולמים הילדים כבר מראשית חודש ניסן.

שאלו את התלמידים: מה אתם יודעים על מנהג האפיקומן? האם אתם נוהגים להחביא אפיקומן בביתכם? מי מחביא אותו?

- ספרו שאתם עומדים לקרוא שיר המספר מה קרה בליל הסדר בביתה של ילדה בשם איילת, שהייתה קצת מבולבלת.

- ספרו שפוצ'ו, כותב השיר, חיבר שירים רבים על דמותה של איילת המבולבלת וכולם מסתיימים בבלבול משעשע כלשהו שאיילת חוותה. מומלץ לספר לילדים שפוצ'ו הוא כינוי לסופר ילדים ונוער ידוע ושמו ישראל וייסלר.

קראו את השיר.

אחרי קריאה

- המתינו לתגובות התלמידים. שאלו: מדוע זה משעשע? מה קרה?
- בקשו מהתלמידים לשחזר את השיר וחשבו: איך איילת מרגישה עכשיו? האם גם לכם קרתה פעם "תקלה" (או בלשון הילדים: "פאדיחה") מעין זו?

- תוכלו להמחזיז את השיר בכיתה ולערוך בסיומו דושיח דמויני בין איילת ובין עורך הסדר.
- הפנו את התלמידים לפעילויות שבספר הלימוד ובמקראה הדיגיטלית.

הצעות להרחבה:

- משחק אפיקומן בכיתה: החבאת חצאי מצה במקומות כלשהם ומציאתם.
- הכנת מצגת מלווה תמונות לכל בית בשיר
- קריאת שירים נוספים של פוצ'ו על איילת המבולבלת

פיוט: **אחד מי יודע / מתוך הגדת הפסח** (עמ' 70)

מטרות בהוראת הספרות

1. קירוב הילדים למסורת היהודית
2. יצירת זיקה בין הטקסט ובין המתרחש בליל הסדר בביתם של התלמידים
3. הפקת הנאה מצליל תוך האזנה, שירה והדגשת החזרתיות

מטרות בתחום העשרת הלשון

הכרת גוונים היסטוריים של השפה העברית

"אחד מי יודע" הוא פיוט נוסף מההגדה של פסח, המופיע לקראת סופה.

כותב עדין שטיינזלץ:

"נראה כי אחד הטעמים לקביעתו כאן הוא כדי לעורר את הנרדמים, ובפרט הילדים הקטנים, בשיר חידה שהכול יודעים את תשובותיו, ויש בכך מעין מקבילה יפה ל"ארבע הקושיות" של תחילת הסדר."

הצעות לפעילויות

טרומ קריאה

- בקשו מהתלמידים לדפדף בהגדה ולמצוא את הפיוט "אחד מי יודע". שירו את השיר.

אחרי קריאה

- שאלו: על מה מדבר השיר?
- ספרו: זהו שיר חידה שעוסק במספרים. אילו מספרים?
- בקשו מהתלמידים להתבונן בבתים השונים: מה אפשר לומר על אורכם? האם הם שווים באורך? האם הם הולכים ונעשים ארוכים יותר? האם הם הולכים ונעשים קצרים יותר? מדוע?

- כוונת את התלמידים לכך שהבתים נצברים וכל בית חוזר על הבתים שלפניו כך שהבית השלושה-עשר הוא הארוך ביותר. שני טעמים לכך: האחד להאדיר את שם האלוהים והאחר - כדי לחזק את זיכרונם של הילדים הצעירים.
- קראו את קטע המידע המופיע בספר הלימוד:

הידעתם?

חלק מהמילים בשיר שנקרא הן בשפה הארמית. השפה הארמית היא שפה קדומה שהייתה בשימוש בתקופת התנ"ך. בשפה זו יש מילים רבות הדומות למילים בשפה העברית. הרבה פעמים ההבדל הוא בתוספת האות 'ה' הבאה בחלק מן המילים הארמיות בסוף המילה.

לדוגמה: בעברית אומרים **הלחם**, בארמית אומרים **לחמא**.

- שאלו את התלמידים: האם פגשו עד היום במילים בארמית? בקשו מהתלמידים לחפש בפיוט "אחד מי יודע" דוגמאות למילים בארמית. נסו לחשוב יחדיו על פירושן.
- שוחחו על השאלה המופיעה בספר הלימוד: כשקוראים את השיר חוזרים כל הזמן על חלק מהמילים. מדוע?
- שוחחו על המושגים השונים שמופיעים בפיוט:
 - שני לוחות הברית: מה הם?
 - מי הן ארבע האמהות?
 - מי הם שלושת האבות?
 - מה הם ימי מילה?
 - מה הם ירחי לידה? אפשר להרחיב בהקשר של מילים נרדפות: ירח - חודש.
- הפעילו שיקול דעת אילו מושגים להרחיב ואילו להצניע מפאת הקושי (לדוגמה: מְדַיָּא).
- הפנו את התלמידים לפעילויות בספר הלימוד.
- הפנו את התלמידים למקראה הדיגיטלית.

יום הזיכרון לשואה ולגבורה ויום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ולנפגעי פעולות האיבה

בספר הלימוד מופיע טקסט מידע המספר על יום הזיכרון לשואה ולגבורה (עמ' 76) וטקסט מידע המספר על יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל (עמ' 78). מומלץ שכל המורים יבחרו טקסטים נוספים להקראה ולעיון בימים מיוחדים אלה. זאת על סמך היכרותם האישית עם תלמידיהם.

המלצות לקריאת ספרים:

"למה לנפתלי קוראים נפתלי" מאת אלונה פרנקל

"המגירה השלישית של סבא" מאת טל קופלמן

"ילד כוכב" מאת רשל אוספטר-דוייב

"אוטו אוטוביוגרפיה של דובון צעצוע" מאת טומי אונגרר

ספרים אלה מתאימים ליום השואה. עיינו בהם והחליטו אם הם מתאימים לתלמידים. כאשר אתם קוראים אותם לתלמידים הקדישו זמן גם לאירורים. פעמים רבות עוברים דרכם מסרים ומידע חשוב.

יום העצמאות

תאריך: ה' באייר.

יום העצמאות הוא החג הלאומי של מדינת ישראל. הוא מציין את סיומו של השלטון (המנדט) הבריטי ואת הקמתה מדינת ישראל. על הקמתה של המדינה הכריז דוד בן גוריון בתאריך ה' באייר תש"ח.

העם היהודי זכה למדינה עצמאית - חופשייה משלטון זר. על כן נקרא החג בשם חג העצמאות או יום העצמאות.

מנהגים ואירועים מיוחדים

- בערב החג נערך בהר הרצל בירושלים **טקס הדלקת משואות** (לפידים)
- לאחר הכרזת החג נפתחות **במות בידור** בכל רחבי הארץ ובשעה מסוימת משוגר לשמים מטר של **זיקוקי דינור**. המונים יוצאים לרחובות.
- אזרחים רבים **תולים דגלי ישראל** על מרפסות ביתם ושמים דגלונים על מכוניותיהם.
- **חידון התנ"ך העולמי** נערך בצהרי החג בתאטרון ירושלים.
- נשיא המדינה עורך **קבלת פנים לחיילים מצטיינים**.
- מוזאונים, אתרים ופארקים נפתחים חנים לציבור הרחב.
- בבתי הכנסת עורכים תפילה חגיגית ואומרים בה הלל **ותפילה לשלום המדינה**.
- מחנות צה"ל נפתחים לציבור הרחב.
- אירועי החג ננעלים בטקס **הענקת פרס ישראל**.

הצעות לפעילויות

שוחחו עם התלמידים על יום העצמאות:

- למה חוגגים את יום העצמאות?
- למה הכוונה במילה **עצמאות**?
- כיצד מדינה יכולה להיות "עצמאית"?
- כיצד אתם חוגגים את יום העצמאות?
- באפשרותכם להרחיב על יום העצמאות דרך שירה בצוותא של שירים ליום העצמאות, הכנת דגלים ושיחה על הדגל, חידונים על מקומות שונים בארץ, הסבר על טקס הדלקת המשואות ועוד.

שירי יום העצמאות מולחנים:

התקווה

<http://www.youtube.com/watch?v=tJ5lAHZimTg>

כחול ולבן - סמדר שיר ומשה דץ

<http://www.youtube.com/watch?v=ToNXsj4mId8>

ארץ ישראל שלי יפה וגם פורחת

<http://www.youtube.com/watch?v=Nh-st0EdZek>

יצירות נוספות מומלצות:

"סיפור על יעל בחג העצמאות לישראל" מאת רבקה אליצור

הימנון: **התקווה / נפתלי הרץ אימבר** (עמ' 79)

מטרות בהוראת הספרות

1. הכרת ההימנון של ישראל
2. העמקת הזיקה לארץ ולמולדת

הצעות לפעילויות

- שוחחו:
 - מהו הימנון?
 - האם אתם מכירים את ההימנון?
 - באילו הזדמנויות שרים את ההימנון?

- כיצד צריך להתנהג כששרים את ההימנון?
- שירו את ההימנון יחדיו. למדו את ההימנון וחזרו עליו עד שהתלמידים ידעו אותו בעל פה.
- דונו במושג **עם חופשי**. ממה אנחנו חופשיים?

שיר: **יום הקמת המדינה / חגית בנזימן** (עמ' 81)

מטרות בהוראת הספרות

1. הפגשת הקורא הצעיר עם יצירה המתארת את השמחה ביום הקמת המדינה
2. העמקת הזיקה לארץ ולמולדת
3. מתן ביטוי לרשמים אישיים של התלמידים

יצירתה של חגית בנזימן "יום הקמת המדינה" משווה בדרך פיוטית את הדרך שבה חוגגים בימינו את חג העצמאות עם הדרך שבה חגגו ביום הקמת המדינה.

הצעות לפעילויות

טרומ קריאה

- ודאו שהתלמידים מבינים למה הכוונה במושג "יום הקמת המדינה".
- שוחחו על השנים שבהן לא הייתה לנו מדינה משלנו, על השנים ששלטו בארץ ישראל מדינות אחרות, על יום ה' באייר תש"ח, שבו עמד דוד בן גוריון בתל אביב והכריז על הקמת מדינת ישראל. דמיינו עם התלמידים איזו שמחה הייתה זו.
- מומלץ מאוד להקרין סרטונים של הכרזת המדינה ושל שמחת היציאה לרחובות.
- בקשו מהילדים לשאול את בני משפחתם, רצוי את הסבים והסבתות, איך הם חגגו את יום העצמאות כאשר היו ילדים. אם אפשר בקשו תצלומים מיום העצמאות, השמורים באלבומי המשפחה.
- את המידע שהילדים יביאו לכיתה - הציגו לכולם, שאלו על החומר שאלות מכוונות שמטרתן לאסוף את המידע על מה שהיה בעבר.

קראו לתלמידים את השיר.

אחרי קריאה

- כתבו על גבי הלוח:
- כיצד אנו חוגגים את יום העצמאות?
- כיצד חגגו את יום הקמת המדינה?
- בקשו מהתלמידים לצייר בצד אחד את יום העצמאות שלנו היום ובצד שני מה היה ביום הקמת המדינה.
 - הפנו את התלמידים לפעילויות בספר הלימוד המתייחסות לחגיגות יום הצמאות ולשמחת יום הקמת המדינה.

ל"ג בעומר

תאריך: י"ח באייר.

יש מסורות שונות סביב הסיבה לחג זה: ביום זה נפטר רבי שמעון בר יוחאי, ביום זה פסקה המגיפה בקרב תלמידיו של רבי עקיבא וביום זה הצליח צבאו של בר כוכבא לנצח בקרב מול הרומאים והדליק משואות לציון הניצחון.

ל"ג בעומר - היום ה-33 לספירת העומר שהחלה בפסח ונמשכת עד שבועות.

מצוות ומנהגים: בערב ל"ג בעומר נפוץ המנהג של הדלקת מדורות ברחבי המדינה, יש הנוהגים לעלות לקברו של רבי שמעון בר יוחאי, יש הנוהגים לשחק במשחק חץ וקשת ויש המקפידים לעשות ביום זה "חלאקה" - גזירת מחלפותיו (שערותיו) של בן השלוש ליד קברו של רבי שמעון בר יוחאי.

שער ל"ג בעומר (עמ' 84-85)

• שוחחו:

- למה הכוונה במילים **ל"ג בעומר**?
 - כיצד אתם נוהגים לחגוג את ל"ג בעומר?
 - האם אתם אוהבים חג זה? מדוע?
 - האם יש דברים שאינכם אוהבים בחג זה?
 - מה אתם עושים מסביב למדורה?
- באפשרותכם להרחיב על חג זה דרך שירה בצוותא של שירי ל"ג בעומר מולחנים, הכנת חץ וקשת, משחק בחץ וקשת, שיחה על עניינים חברתיים שיש סביב המדורה ועוד.

שירי ל"ג בעומר מולחנים:

בר כוכבא - רינת גבאי

http://www.youtube.com/watch?v=TB7_LkjHJog

קשתנו על שכמנו

http://www.youtube.com/watch?v=sTOL9qP_QXg

הרוח נושבת קרירה - משה דץ

<http://www.youtube.com/watch?v=4e-qOv0RM7w>

יצירה מומלצת:

"כיצד להדליק מדורה בלי גפרורים" מאת עמוס בר (סיפור)

מטרות בהוראת הספרות

1. בניית עולם טקסט אישי: מתן ביטוי למחשבות, לתחושות ולרגשות העולים בעת מצבי מצוקה
2. יצירת אמפתיה לגיבור השיר
3. העשרת אוצר המילים והשימוש בו בשיח דבור ובאופנות כתובה

הצעות לפעילויות

טרם קריאה

- לפני קריאת השיר יש להבין את הרקע לשיר ולשוחח על דמותו של בר כוכבא:

לפני שנים רבות לא הייתה לנו מדינה משלנו (לקשר ליום העצמאות). הרומאים שלטו עלינו וציוו עלינו לעשות דברים שלא רצינו לעשות. איש גיבור וחזק ששמו בר כוכבא החליט שהוא אינו משלים עם המצב. הוא פתח במרד ונלחם ברומאים. ביום ל"ג בעומר נחל בר כוכבא ניצחון גדול מול הרומאים והדליק מדורות לציון האירוע. כל מי שראה את המדורה הבין שבר כוכבא ניצח. לכבודו נכתב השיר "בר כוכבא" ואנו נוהגים לשיר אותו בל"ג בעומר.

האזינו לשיר המולחן ולאחר מכן קראו אותו.

לאחר קריאה

- הסבירו מילים קשות יחד עם התלמידים והיעזרו בהקשר (מילות השיר אינן פשוטות ויש לוודא שהתלמידים מבינים את פירושן).
- קראו שוב כל בית בשיר ובקשו מהתלמידים להסביר אותם במילים שלהם.
- שוחחו על דמותו של בר כוכבא: כיצד בר כוכבא מצטייר בשיר?
- בקשו מהתלמידים לצייר את בר כוכבא כפי שהוא בא לידי ביטוי בשיר.
- שוחחו על המקרה המתואר בשיר: מה מסופר שקרה שם? מה אפשר ללמוד מהמקרה על דמותו של בר כוכבא? כיצד לדעתכם הרגיש בר כוכבא כשהוא היה בכלוב עם האריה? כיצד הוא הרגיש כשכל העם הריע לו? שאלו: האם גם לכם קרה שהרגשתם בצרה? כיצד נחלצתם ממנה?
- לאחר הדיון שירו יחדיו שוב את השיר המולחן.
- הפנו את התלמידים לפעילויות בספר הלימוד וכן לפעילויות המופיעות במקראה הדיגיטלית.

מטרות בהוראת הספרות

1. הפקת הנאה מיצירה הומוריסטית
2. השגת תחושת הקלה ושחרור נוכח הלגיטימציה הניתנת להחלפת אותיות בעת דיבור
3. מתן ביטוי לרגשות ולמחשבות
4. יצירת זיקה בין הטקסט ובין המתרחש בעולמם של הקוראים (חוויית החג; הכנות למדורה)

מטרות בתחום העשרת הלשון

1. קידום ערנות פונולוגית ומורפופונולוגית הדורשת ייצוג צורני ומשמעותי של שתי המלים שמשתתפות במשחק בו זמנית
2. קידום חשיבה על ההיבטים הצורניים והפונקציונליים של השפה
3. הפקת הנאה משיבוש מכוון והומוריסטי של צלילים או אותיות במילה

הרקע להתרחשות בשיר הוא ל"ג בעומר ומשחק החץ וקשת. השיר מתייחד במשחקי מילים המבוססים על שיכולי אותיות ועל שיבושים פונולוגיים של שם המשחק: קץ וחשת, חץ וששת, ששת וקצי, קצת וששי.

בגיל זה נהנים התלמידים מהומור לשוני המתבסס על פונולוגיה דוגמת שעשועי המילים: אוי, זה **זרח מפרחוני** (פרח מזכרוני); ראיתי אותה והיא **בוחקת וצוחה** (צוחקת ובוכה) מרוב התרגשות ועוד. המקור להנאה הוא העובדה שבגיל זה (ואף קודם לכן) הילדים רוכשים כבר ידע מספיק מבוסס על צלילי המילה שמאפשר להם לשלוט בו וליהנות ממנו. במאמרה "הומור כתוצאה של אי-הלימה והפונקציות שהוא ממלא בשירי ילדים לגיל הרך" כותבת ד"ר רות תור גונן על שירים מעין אלה: "ידועים השירים שבמרכזם עומדת הפונקציה האפקטיבית, המייעדת את ההומור המופיע בהם כדי להציג בעיות הגייה של ילדים, במטרה כפולה, לעורר בקרב השומע הצעיר היודע כיצד להגות את המלים רגשות עליונות מעל אותו "מסכן" שנכשל בהן בספר, ועל ידי כך לחזק את ערכו העצמי מחד גיסא, בעוד הילד הסובל מבעיה דומה ימצא דמות להזדהות עמה, וישתחרר מתחושות נפשיות לא נעימות, מאידך גיסא, כשעבורו יפעל ההומור כמנגנון הגנה אפקטיבי. השיר 'קץ וחשת' (מתוך הספר "תומר כץ ילד מומלץ") הוא רק דוגמה אחת מני רבות."

מתוך אתר הגיל הרך: (<http://www.il.co.il>).

הצעות לפעילויות

טרום קריאה

- קראו לתלמידים את כותרת השיר והמתינו לתגובות. חכו שיפענחו בעצמם למה הכוונה בכותרת.

קראו את השיר.

לאחר קריאה

- עבדו את תוכן השיר ואת החוויה העולה ממנו: מה הילדים מביאים לגן? לכבוד מה? מה קרה לילד כשניסה לומר את שם המשחק?
- חוו יחד עם התלמידים את ההנאה ממשחקי המילים. שחקו עם התלמידים במילים נוספות שתציעו, שיציעו התלמידים וכפי שמומלץ בספר הלימוד. אפשר גם לבצע שיכולי מילים של שמות התלמידים בכיתה (השם הפרטי ושם המשפחה).

המלצות להרחבה:

- שוחחו על משחק החץ וקשת.
- הכינו יחד עם התלמידים חץ וקשת.
- כתבו יחד עם התלמידים הוראות למשחק בחץ וקשת. הקפידו על רצף נכון ועל שימוש בלשון הוראות. הוסיפו הוראות בטיחות למשחק בחץ וקשת.
- נסחו הוראות בטיחות להתנהגות ליד המדורה.

יום ירושלים

תאריך: כ"ח באייר.

יום ירושלים הוא יום חג לאומי שנקבע לכבוד שחרורה של העיר העתיקה במלחמת ששת הימים.

מצוות ומנהגים: בבתי הספר נוהגים לערוך טקס לכבוד יום ירושלים ובו שירים וקטעי הקראה הקשורים לעיר. העיר ירושלים לובשת חג ונהוג לערוך בה תהלוכות ולהניף בהן את דגלי המדינה. בחלק מבתי הכנסת נוהגים לומר הלל ביום זה.

שער ליום ירושלים (עמ' 93)

הצעות לפעילויות

שוחחו עם התלמידים על ירושלים:

- התבוננו בתצלומים: אילו מקומות אתם מזהים?
- האם ביקרתם פעם בירושלים? היכן הייתם?
- שוחחו על הכתוב המובא בספר הלימוד: "אין לך יופי כיופיה של ירושלים." מה דעתכם על כך?
- למה הכוונה: עיר הבירה של מדינת ישראל?
- למה לדעתכם דווקא ירושלים נבחרה להיות עיר הבירה?
- מי היה רוצה לגור בירושלים? מדוע?
- באפשרותכם להרחיב על חג זה דרך: שירה בצוותא של שירי ירושלים מולחנים, הבאת תצלומים לכיתה ועריכת תערוכה בנושא ירושלים, הכנת מצגת על ירושלים בשילוב שירים ותמונות, חידונים

הקשורים למקומות בירושלים, סיפור שחרור העיר העתיקה במלחמת ששת הימים.

שירי יום ירושלים מולחנים:

ירושלים של זהב - שולי נתן

<http://www.youtube.com/watch?v=O2RoCNeM9B0>

מחרוזת שירי ירושלים - חיפזון וזהירון

<http://www.youtube.com/watch?v=0kaauUYp2Ow>

עוד יצירה מומלצת:

"יונה חצי לבנה" מאת אילנה זיידמן (ספר)

שיר: ירושלים / שושנה יובל (עמ' 94)

מטרות בהוראת הספרות

1. העשרת אוצר המילים והשימוש בו בשיח דבור ובאופנות כתובה
2. הבנת דימויים והפקת הנאה אסתטית מהם
3. מתן ביטוי למחשבות, לרגשות ולדעות (על ייחודה של ירושלים)
4. השגת חוויה הוליסטית באמצעות תיאור אחד מבתי השיר בדרך יצירתית

בשיר "ירושלים" מתארת היוצרת שקיעה בירושלים. לכאורה אירוע שגרתי אך עם זאת מופלא בשל תיאורו מנקודת מבטם של הילדים העומדים במרפסת הבית ומתבוננים. לכאורה שקיעה כמו בכל עיר אחרת אבל בעצם, אולי לא?

הצעות לפעילויות

טרם קריאה

- קראו את כותרת השיר והעלו השערות על הכתוב בשיר. העלאת השערות מאפשרת סיעור מוחין בנושא **ירושלים**.
 - הפנו את התלמידים להתבונן באיור ולהעלות השערות נוספות.
- קראו את השיר.

לאחר קריאה

- שאלו: על מה מדובר בשיר? כיצד מתארת היוצרת את השקיעה בירושלים?
- שוחחו על הדימויים הציוריים המעבירים לנו את התחושה ששקיעה בירושלים היא משהו מופלא.
- דונו במבנה השיר: כל בית בשיר "מצייר" חוויה וכולם יחדיו יוצרים את תמונת השקיעה.

- עודדו את התלמידים לבחור דבר־מה נוסף בירושלים ולספר עליו תוך שימוש בתיאורים. למשימה זו מומלץ להיעזר בתצלומים או בסרטונים.
- הפנו את התלמידים לפעילויות שבספר הלימוד ובמקראה הדגיטלית.
-

אמנים מציירים את ירושלים (עמ' 98)

שוחחו על יצירות האמנות של מרסל ינקו ושל קוצ'קה צ'ונטוורי: בקשו מהתלמידים להתבונן בכל אחד מהציורים ולתאר מה רואים בו. השווו בין הציורים: במה הם דומים? במה הם שונים? איזה ציור אתם אוהבים יותר? מדוע? האם הייתם באחד המקומות המתוארים בציורים?

חג השבועות

תאריך: ו' בסיון.

חג השבועות הוא השני מבין שלושת הרגלים: פסח, שבועות וסוכות.
לחג ארבעה שמות:

חג שבועות: "שִׁבְעָה שָׁבְעֹת תִּסְפְּרֶנָּה: מִהַחֵל חֶרְמֶשׁ בְּקָמָה תַּחֵל לִסְפֹּר שִׁבְעָה שָׁבְעֹת..." (דברים טז, ט-י).

על שם שבועת השבועות שסופרים מיום הבאת העומר, וביום החמישים - חג.

חג הביכורים: "וביום הבכורים, בהקריבכם מנחה לה' בשבעתיתכם, מקרא־קדש יהיה לכם, כל־מלאכת עבדה לא תעשו: (במדבר כח, כו).

ביום זה מתחילה תקופת הביכורים: בימים שבית המקדש היה קיים לקח כל אחד מראשית פרי אדמתו, משבעת המינים שנסתבחה בהם ארץ ישראל, שם אותם בטנא והביאם לבית המקדש.

חג מתן תורה: "ותתן לנו ה' אלוהינו באהבה מועדים לשמחה, חגים וזמנים לששון את יום חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו מקרא קודש זכר ליציאת מצרים" (מתוך סידור התפילה).

חוגגים לזכר מעמד הר סיני - מתן תורה.

חג הקציר: "וְחַג הַקְּצִיר בְּכַרְי מַעֲשֵׂיךָ, אֲשֶׁר תִּזְרַע בְּשָׂדֶךָ..." (שמות, כג, טז).

על שם קציר החיטים בתקופה זו.

מצוות ומנהגים

תיקון ליל השבועות: לליל החג נוהגים להיות ערים ולעסוק בלימוד.

קריאת מגילת רות

אכילת מאכלי חלב: סועדים סעודת חלב בשבועות משום שבשיר השירים נאמר על התורה: "נופת תטופנה שפתך כלה בדבש וחלב תחת לשונך".

טקסי הבאת ביכורים נוהגים עדיין במושבים ובקיבוצים.

שער שבועות (עמ' 99)

שוחחו עם התלמידים על חג השבועות:

- מה אתם יודעים על חג השבועות? ארגנו את תשובות התלמידים על הלוח בארגון גרפי שיצור הכללות למידע שיעלו התלמידים על החג.
- דברו על שמותיו השונים של החג: אילו שמות לחג זה אתם מכירים? למה נבחר כל שם? תוכלו להקריא לתלמידים את הפסוקים האופייניים לכל שם ולהסביר אותם (כפי שהורחב לעיל).
- התמונה בשער החג (עמ' 99), היצירה שאחריו (עמ' 100) והעמוד המציג את שמותיו של החג (עמ' 101) מזמנים דיון נרחב על אופיו של החג (ראו מידע בעמוד הקודם במד"ל). שלל תוכני החג מודגמים בשיר "שמות החג" של עדולה המופיע בהמשך.
- שאלו: כיצד אתם חוגגים את חג השבועות? אילו צבעים מזכיר לכם חג זה? אילו ריחות מזכיר לכם החג?
- באפשרותכם להרחיב על שבועות דרך שירה בצוותא של שירי שבועות מולחנים או באמצעות בחירת אחד הנושאים שקשורים לחג השבועות והרחבתו - התורה ומעמד קבלתה, הבאת הביכורים, ההתרחשות בטבע בחג זה (קציר חיטים).

שירי שבועות מולחנים:

שיבולת בשדה - עפרה חזה

<http://www.youtube.com/watch?v=QrBazMxQ6I0&list=PLAA5E90F254B35375>

מחרוזת שירי שבועות - פרפרון

<http://www.youtube.com/watch?v=QLhPvvA6tBc>

מחרוזת שירי שבועות - חיפזון וזהירון

http://www.youtube.com/watch?v=lf_FNDIPP6c

עוד יצירה מומלצת:

"ביכורים" מאת שמואל בס (שיר)

יצירת אמנות: **שבועות** (עמ' 100)

צייר: מוריץ אופנהיים

בקשו מהתלמידים להתבונן ביצירת האמנות. מה רואים בה? היכן נמצאים האנשים שבתמונה? מה הקשר בין התמונה לחג השבועות? (כוונו את התלמידים להסתכל על קישוטי הירק הנהוגים בחג זה.) מדוע לדעתכם מוצגים ספרי התורה מחוץ לבית הכנסת?

מטרות בהוראת הספרות

1. מתן ביטוי לרגשות, לתחושות ולדעות על המסופר
2. העשרת אוצר המילים והשימוש בו בשיח דבור ובאופנות כתובה
3. עירור הזדהות עם הנוכחים במעמד הר סיני
4. השגת חוויה הוליסטית באמצעות תיאור המעמד בדרך יצירתית (ציור, המחזה, פיסול וכדומה)

השיר מבוסס על תיאור מעמד הר סיני (שמות יט):

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה: לֵךְ אֶל־הָעָם וְקַדְשֵׁתָם הַיּוֹם וּמָחָר, וּנְכַסּוּ שְׂמֹלֶתֶם. יֵאָדָּם וְהָיוּ נֹכְחִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, כִּי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵרָד ה' לְעֵינֵי כָל־הָעָם עַל־הַר סִינַי. יִבְּרַח וְהִגְבִּילָתְךָ אֶת־הָעָם סָבִיב לֵאמֹר: הִשְׁמְרוּ לְכֶם עֲלוֹת בְּהָר וּנְגַע בְּקַצְיָהּ: כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּהָר מוֹת יוּמָת... יָד וַיֵּרָד מֹשֶׁה מִן־הָהָר אֶל־הָעָם, וַיְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם, וַיְנַכְסוּ שְׂמֹלֶתֶם. טו וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם: הָיוּ נֹכְחִים לְשִׁלְשֵׁת יָמִים: אֶל־תִּגְשׁוּ אֶל־אִשָּׁה. טז וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִיֵּת הַבְּקָר, וַיְהִי קוֹל תְּרוּעָה וַיִּעַן כָּבֵד עַל־הָהָר, וְקוֹל שִׁפְר חֲזַק מְאֹד, וַיַּחֲרֹד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בְּמַחֲנֵה. יז וַיֹּצֵא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם לְקִרְיַת הָאֱלֹהִים מִן־הַמַּחֲנֵה, וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחֲתֵית הָהָר. יח וְהָרַס סִינַי עָשָׂן כְּלוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו ה' בְּאֵשׁ, וַיַּעַל עָשָׂנוּ כְּעָשָׂן הַכִּבְשָׁן וַיַּחֲרֹד כָּל־הָהָר מְאֹד. יט וַיְהִי קוֹל הַשִּׁפְר הוֹלֵךְ וְחֲזַק מְאֹד, מִשָּׁה יִדְבַּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֵנוּ בְּקוֹל. כ וַיֵּרָד ה' עַל־הַר סִינַי אֶל־רֹאשׁ הָהָר, וַיִּקְרָא ה' לְמֹשֶׁה אֶל־רֹאשׁ הָהָר, וַיַּעַל מֹשֶׁה..."

הכתוב במקרא, ובעיקר המילים המודגשות בפסוקים המצוטטים, באים לידי ביטוי בשירה של היוצרת.

הצעות לפעילויות

טרומ קריאה

- שוחחו עם התלמידים על הידוע להם על קבלת התורה.
- התבוננו באיור וספרו על מעמד הר סיני במילים פשוטות ומובנות תוך העברת התחושה המיוחדת למעמד זה.

קראו את השיר.

לאחר קריאה

- המתינו לתגובות התלמידים. שוחחו על הרגשות שמתעוררים בהם למשמע השיר: פחד? התרגשות? שמחה? חרדה?
- שאלו: מי קיבלו את התורה? היכן זה קרה? מתי זה קרה? כיצד התכוננו לקראת קבלת התורה? מי היה משה ומדוע רק הוא ניגש להר? מה ראו בני ישראל במעמד זה? מה הם שמעו?
- שוחחו: האם הייתם רוצים להיות במעמד זה? מדוע? אפשר גם לקרוא חלק מהפסוקים הקשורים לשיר.
- תוכלו לתת לתלמידים להביע את תחושותיהם בדרכים מגוונות: בציור, בכתבה, בכיור ובהמחזה.

- הפעילות האחרונה בספר הלימוד עוסקת בסיפור של איש ואישה שהיו עדים למעמד. סייעו לתלמידים הזקוקים לכך לבנות את הסיפור בעזרת משפט פותח, מילות קישור ושאלות מנחות. לדוגמה: גם אני הייתי במעמד הר סיני. בהתחלה אמרו לנו לכבס... אחר כך ראיתי... שמעתי... שאלו: מה הם ראו?

שאלו: מה הם ראו?

מה הם שמעו?

מה היה קודם ומה אחר כך?

כוונו את התלמידים להיעזר ברצף המשפטים שבפעילות הקודמת.

כוונו את התלמידים לשימוש בגוף ראשון.

- הפנו את התלמידים לפעילויות בספר הלימוד ולפעילויות במקראה הדיגיטלית.

אגדת עם: **השועל והלחם / לאה נאור** (עמ' 051)

מטרות בהוראת הספרות

1. מפגש עם סוגת המשל
2. למידה על תהליכים המתרחשים בעולם האמיתי אף שעל פניו אין המשל עוסק בעולם המציאותי
3. הבנה שיש תהליכים שנדרשת עבורם סבלנות רבה

סיפור זה מבוסס על אגדת עם. בסיפור שועל הרואה איכר אוכל לחם. השועל טועם מן הלחם ורוצה להכין לחם בעצמו. כשמתברר לו בכמה עמל כרוכה ההכנה - הוא מוותר והולך לחפש לו תרנגולת.

הצעות לפעילויות

- הציעו לתלמידים לקרוא את הסיפור בקריאה דמומה.
- קראו בצוותא את הסיפור ושוחחו: מה רצה השועל? מה הסביר לו האיכר? מדוע השועל החליט ללכת לחפש תרנגולת? הדגישו את קוצר רוחו של השועל: "ואז יהיה לחם?" "ויש לחם?", "ואז אפשר כבר לאכול את הלחם?". שוחחו על דברים נוספים שהתהליך להשגתם נמשך זמן רב. בקשו מהתלמידים לספר על הציפייה ועל הסבלנות הנדרשת.
- שאלו את התלמידים: מה הקשר של סיפור זה לחג השבועות? שוחחו על הזמן בשנה בו חל שבועות, על הבשלת החיטים ועל קצירן. הזכירו לתלמידים את שמו של חג השבועות: **חג הקציר**.
- שוחחו על תהליך הכנת הלחם המודגם בסיפור. סביר להניח שהתלמידים לא מכירים חלק מהשלים. הסבירו את המושגים בעזרת תצלומים (מחרשה, גורן...).
- הסבירו לתלמידים על הזמנים השונים בתהליך: זריעה לפני תחילת החורף, נביטה וכך הלאה. לוקח כמה חודשים עד תקופת הקציר, המתרחשת בין פסח לשבועות. תהליך הכנת הלחם עצמו מתקיים רק לאחר כל אלה.

- הביאו לכיתה גרעיני חיטה וקמח. הציגו אותם והזמינו את הילדים לגעת ולהריח. הביאו מכתש ועלי ותנו לילדים להתנסות בטחינת (כתישת) החיטה כפי שעשו אבותינו. הביאו לכיתה תמונות של כלי עבודה הקשורים להכנת הלחם.

- אם מתאפשר, הכינו עם הילדים בצק ואפו לחמניות.

- תוכלו להיעזר בסרטונים המופיעים ברשת.

לדוגמה: "איך מכינים לחם?"

<http://www.youtube.com/watch?v=-Pn6MhwJ3dw>

אפשר להיעזר בפעילות המודגמת באתר שלהלן:

http://www.yeladim-edu.org.il/docs/shavuot/mehachita_voad_lalechem.pdf

שיר: **שמות החג / עדולה** (עמ' 109)

מטרות בהוראת הספרות

1. העמקת הזיקה למורשת ולחג

2. יצירת זיקה רגשית בין עיצוב השיר והחריזה ובין תוכנו (החזרה והחריזה באות להאדיר את החג)

חג הביכורים, חג השבועות, מתן תורה - לכל אחד משמות החג הללו מוקדש בית בשיר. לכל שם בחרה המספרת פְּרִיט כלשהו: צנונים וגזרים בסל לכבוד הביכורים, זר לכבוד השבועות ושמלה צחורה לכבוד מתן תורה. הפריטים מציגים את התכנים השונים של החג.

הצעות לפעילויות

טרומ קריאה

- שוחחו על שמותיו השונים של חג השבועות (ראו עמ' 201 במד"ל).

קראו את השיר.

לאחר קריאה

- שוחחו על הפריטים השונים והציעו לצייר את הדמות המתוארת בשיר על שלל פרטיה.
- שוחחו על הקטעים החוזרים בשיר, המאדירים את החג, ועל החריזה (המילה האחרונה בשורה הראשונה בכל בית מתחרזת עם שם החג).
- בקשו מהתלמידים להביא לכיתה פריטים המתאימים לשמות החג, הציעו להם להצטלם עם פריטים אלה. תתקבל תמונה חגיגית לכבוד חג השבועות.
- הציעו לתלמידים לצייר שלוש תמונות: אחת לכל בית בשיר.
- הפנו את התלמידים לפעילויות בספר הלימוד.

חלק שני

עונות השנה

מציינים בישראל ארבע עונות בשנה.

לכל עונה מזג אוויר המיוחד לה. גם מספר שעות האור ביממה משתנה מעונה לעונה.

החלוקה הרשמית של העונות

ב-2 בספטמבר מתחיל **הסתיו**.

ב-22 בדצמבר מתחיל **החורף**.

ב-22 במרץ מתחיל **האביב**.

ב-22 ביוני מתחיל **הקיץ**.

שער עונות השנה (עמ' 112-113)

שוחחו עם התלמידים על העונות השונות. התבוננו באיורים ושאלו: כמה עונות יש בשנה? מה הן? מה אפשר לומר על כל עונה? מהי העונה האהובה עליכם? איזו עונה אתם פחות אוהבים? באיזו עונה נולדתם? אילו חגים יש בכל עונה? מה נראה בטבע בכל עונה? ועוד.

סתיו

עונת הסתיו חלה בין הקיץ לחורף ולכן מכונה **עונת מעבר**. הסתיו הישראלי מתאפיין בפריחה של חצבים, בהופעות ציפורים נודדות (כמו הנחליאלי) וחלזונות, ברוחות, בשלכת ובמזג אוויר הפכפך.

הצעות לפעילויות

- התבוננו עם התלמידים בעמ' 115, שוחחו על מאפייני הסתיו, על ההרגשה שמעוררת בהם עונה זו.
- שוחחו: כיצד נדע שהסתיו הגיע?
- שירו שירי סתיו דוגמת "נחליאלי קטן", "רוח, רוח..." ועוד.

יצירת אמנות: **סתיו** (עמ' 114)

צייר: קמיל פיסרו

הצעות לפעילויות

- התבוננו בציור: מה רואים בו? מה מאפיין אותו (צבעים, טבע, שלכת)? מדוע הציור מתאים לעונת הסתיו? איזו הרגשה מתעוררת בכם למראה ציור זה? הסבירו לתלמידים שאף על פי שהציור אינו מייצג נוף ישראלי אלא נוף אירופאי עדיין משתקפים בו מסממני הסתיו הישראלי.

מטרות בהוראת הספרות

1. הפקת הנאה אסתטית מתיאורי הטבע בשיר
2. מתן ביטוי לרגשות ולתחושות דרך ציור - כלפי העונה שחלפה

שירו של שמואל בס מדבר על העונה שחלפה (הקיץ) ועל העונה שהגיעה (הסתיו). עונת הקיץ מזכרת בשמה; עונת הסתיו נרמזת בתיאור הרוחות המנשבות, הציפורים הנוודות והתקררות מזג האוויר. בסופו של השיר מזכר היחיד שגדל ומתחיל שנה חדשה.

הצעות לפעילויות

- הקריאו לתלמידים את השיר ושאלו: לפני איזה חג לדעתם נכתב השיר? איך אנחנו יודעים? מאיזו עונה נפרדים לפי השיר? איזו עונה הגיעה על פי השיר? אילו רמזים בשיר גילו לכם איזו עונה הגיעה?
- אמרו: חפשו את מאפייני הסתיו המופיעים בשיר וחשבו אילו מאפיינים נוספים יש לסתיו שאינם מופיעים בשיר.
- בקשו מהתלמידים לצייר בעקבות השיר ציור פְּרָדָה לעונה שחלפה וציור "ברוכה הבאה" לעונה שהגיעה.
- הפנו את התלמידים לפעילויות בספר הלימוד ובמקראה הדיגיטלית.

שיר: **רוח ענן / אנדה עמיר** (עמ' 119)

מטרות בהוראת הספרות

1. מתן ביטוי לתחושות ולרגשות כלפי עונות השנה
2. הפקת הנאה מיצירה ספרותית ומתיאורי הטבע שבה

גם שירה של אנדה עמיר, בדומה לשיר "הקיץ עבר" מדבר על שתי עונות שנה: הקיץ שעבר, והסתיו שהגיע.

הצעות לפעילויות

- הקריאו לתלמידים את השיר ושוחחו על שתי העונות הנזכרות בו: כיצד מאופיין הסתיו? כיצד מאופיין הקיץ?
- בשיר מופיעה נימת געגועים לקיץ שעבר וחלף. שוחחו עם התלמידים: האם גם אתם מתגעגעים לקיץ? למה אתם מתגעגעים בקיץ? האם קורה לכם שאתם נמצאים בעונה מסוימת ומתגעגעים לעונה אחרת? האם אתם מרוצים שעכשיו הסתיו? האם הייתם רוצים שעכשיו תהיה עונה אחרת? איזו? המחברת מתייחסת לקיץ כתקופה שבה הולכים לים ומשתעשעים בחול החם. מה עוד עושים בקיץ? האם לקיץ יש גם חסרונות? אילו?
 - המחברת מתייחסת לסתיו כתקופה בו השמש נחבאת ויש עננים ורוח. איזו תחושה זה מעורר בנו? מה עוד יש בסתיו? האם הסתיו נתפס אצלכם כעונה שמחה או עצובה?
 - תוכלו להרחיב את השיח ולדבר על הצירוף **רוח ענן**. למה הכוונה?

- ערכו השוואה עם השיר "הקיץ עבר" מאת שמואל בס. שאלו את התלמידים מה דומה ומה שונה בין שני השירים שקראו.
- הפנו את התלמידים לפעילויות שבספר הלימוד.

טקסט מידע: **החצב / ויטל גייגר (פרלמן) וחגית פורת** (עמ' 121)

הצעות לפעילויות

לפני קריאה

- הביאו לכיתה תמונה של חצב (או חצב אִמְתִּי). תנו לתלמידים להתבונן בו, לחוש אותו (אם מדובר בצמח עצמו) ולתארו. השוו בין החצב לפרח אחר וחשבו במה הוא דומה ובמה הוא שונה (לדוגמה: הוא גבוה יותר מכלנית, פחות צבעוני...). שאלו את התלמידים: האם ראיתם פריחה של חצבים? היכן?
- לאחר המפגש האישי עם החצב ספרו לתלמידים שהם עומדים לשמוע טקסט על החצב. ספרו להם שזה אינו שיר על החצב ולא סיפור. זהו טקסט שמוסר מידע על החצב. בקשו מהתלמידים לשאול שאלות - מה הם היו רוצים לדעת על החצב. כתבו את שאלותיהם על הלוח.

הקריאו לתלמידים את הטקסט.

אם יש צורך, עצרו, הסבירו והדגמו בעזרת האיורים שמופיעים בספר הלימוד או תמונות שתציגו בכיתה (לדוגמה, תמונה של בצל ותמונה של התפרחת הלבנה של החצב).

לאחר קריאה

- בדקו על אילו מהשאלות שנשאלו לפני הקריאה קיבלו הילדים תשובה ועל אילו לא הייתה תשובה. את התשובות החסרות כדאי לחפש יחד עם הילדים בספרי לימוד ובמרשתת.
- ציירו יחד עם התלמידים את שלבי התפתחות החצב לאורך עונת השנה.
- תוכלו להכין פלקט גדול של החצב על כל מרכיביו ולתלות בכיתה.
- הפנו את התלמידים לפעילויות בספר הלימוד ולמקראה הדיגיטלית.

שיר: **גלגוליו של חצב / דני בירן** (עמ' 123)

מטרות בהוראת הספרות

הפקת הנאה מיצירה ספרותית ומתיאורי הצומח

מומלץ לפגוש בשיר זה לאחר קריאת טקסט המידע על החצב. גם השיר מתאר את תהליך פריחתו של חצב. זו ההזדמנות לפגוש השתקפות אותו גרעין תוכן בסוגות שונות.

הצעות לפעילויות

טרומ קריאה

- ספרו לתלמידים: נקרא שיר הנקרא "גלגוליו של חצב". על מה לדעתכם הוא יספר?

הקריאו לתלמידים את השיר.

לאחר קריאה

- שאלו: על מה סיפר השיר? האם נוסף לכם מידע שלא ידעתם קודם על החצב? במה שונה השיר מטקסט המידע שקראנו? איזה מהם אתם מעדיפים? מדוע?
- דונו בתורים שיש בשיר זה: כיצד מתואר הבצל? (שמנמן), כיצד מתואר הגבעול של החצב? (גבה קומה).
- בקשו מכל אחד מהתלמידים לבחור חלק מסוים מהחצב ולצייר אותו (לדוגמה: לצייר את הבצל שתפח וגדל ושמן, לצייר את העלים היבשים בקיץ וכך הלאה).
- הפנו את התלמידים לפעילויות בספר הלימוד ולמקראה הדיגיטלית.

שיר: **רוח רוח... / מרים ילן-שטקליס** (עמ' 125)

מטרות בהוראת הספרות

1. הכרת אמצעי ספרותי רווח - האנשה (גם אם בשלב זה לא ישתמשו במושג)
 2. הפקת הנאה מייחוס תכונות אנושיות לרוח ומהדימויים
 3. מתן ביטוי לרגשות ולמחשבות
 4. יצירת זיקה בין המתואר בשיר ובין עולמו הפנימי של הקורא הצעיר
- המשוררת מתארת את הרוח כילד שובב; הדמות הבוגרת פונה אליו ומבקשת ממנו שיירגע מעט. הקורא הצעיר יכול ליהנות מייחוס תכונות אנושיות לרוח ולפרחים (הרוח כילד שובב, הפרחים נאנחים כבני אדם) ומהדימויים (הכוכבים הם נרות שהדליקו המלאכים ועוד).

הצעות לפעילויות

- הקריאו לתלמידים את השיר באינטונציה המתאימה.
- בקשו מהתלמידים להשלים: היוצרת פונה לרוח כאילו הוא...: איך רואים זאת? האם אתם שותפים לדמונה של היוצרת? האם אכן הרוח מזכיר ילד שובב ומציקן? מה הרוח עושה? (משתולל, מכופף את הורדים, מציק לילדים), למי הרוח מפריע? כיצד הרוח מציק לילדים? מדוע הפרחים נאנחים?
- שוחחו עם התלמידים על עולמם: האם גם אתם הרגשתם פעם רגשות דומים כלפי הרוח? מתי זה קרה? מתי הרוח כן עוזר? האם הייתם מעדיפים לוותר על התופעה הזו ששמה "רוח"?
- האזינו יחד עם התלמידים לשיר המולחן.
- תוכלו להתייחס למילה **רוח** ולצליל שהיא משמיעה. אמרו שוב ושוב: רוח, רוח, רוח, רוח. בקשו מהתלמידים להאזין לצלילים. מה הם מזכירים לכם? אפשר לדמין ששומעים את צלילה של הרוח בצורה זו.
- תוכלו להראות סרטונים ברשת שמדגימים רוח חזקה.

אפשר, למשל, להראות קטע מתוך סרטון האנימציה "הספרים המעופפים של מר מוריס לסמור".

בקטע זה מומחש כוחה של הרוח והסופה בציוריות מופלאה.

<http://www.youtube.com/watch?v=VljJIQuPDSE>

- הסבירו לתלמידים את הפעילויות בספר הלימוד והפנו אותם לפעילויות הממוחשבות במקראה הדיגיטלית.

לפניכם עוד סיפור מומלץ לעונת הסתיו:

האם הגיע הסתיו / עודד בורלא

בוקר אחד נראו נחליאלי ונחליאלית כשהם מתעופפים בהתרגשות מעל לשלולית בינונית שעוד לא היו בה מים. אמר הנחליאלי בציוץ בכייו: "נחליאלית, באמת, אולי תשאלי משהו? נדמה לי שהקדמנו לבוא השנה... זו אשמתיך. את כל-כך חסרת סבלנות בזמנים האחרונים." ענתה הנחליאלית בסבלנות רבה: "לא, לא, לא הקדמנו, נדמה לי שהוא כבר בא, אני בטוחה - לפי ריח מזג האוויר. זהו. לפי הריח, זה ריח של סתיו." "אינני מריח שום ריח כזה," אמר הנחליאלי. "רק ריח של אדמה יבשה, וקוצים יבשים ועלים יבשים..." "אתה רואה? עלים יבשים! מתי מתייבשים העלים ונושרים? מתי הם בשלכת?"

"בסתיו."

"ואם עכשיו, היום, נושרים העלים - אז מה היום?"

"יום רביעי," ענה הנחליאלי..

הנחליאלית עצמה את עיניה לרגע ואמרה: "אלך ואשאל משהו."

והיא טסה ופגשה בפרפר צהוב. הפרפר רפרף ברפיון ואמר: "אני אוהב רפרפת, פרפראות ופרפרת."

אמרה הנחליאלית: "לתיאבון, האם הגיע כבר הסתיו? הסתיו האמיתי?"

"מה זה סתיו?" שאל הפרפר, רפרף רפרף, ולאט לאט נפל. ממש כמו עלה יבש בסתיו.

הנחליאלית נאנחה והמשיכה לעופף. היא פגשה בלטהא אפורה, כולה נקודות שחורות.

"סליחה, לטהא, האם הגיע כבר הסתיו?"

הלטהא פיהקה ואמרה: "בבקשה, בבקשה, אני ממהרת. אני צריכה להיכנס הביתה ולהישאר שם עד שיעבור

ה... מה שאלת?"

"סתיו," אמרה הנחליאלית. "סתיו. האם הגיע הסתיו?"

הצביעה הלטהא ימינה ושאלה: "מה זה?"

"זה חצב," אמרה הנחליאלית.

"ובכן," אמרה הלטהא, "אם החצב פורח, ואם העלים נושרים, ואם אפור בחוץ, ואם הפרפר נפל, ואם אני

נכנסת לחורי לישון - סימן הוא שהגיע הסתיו. שלום ולהתראות באביב."

הלטהא נכנסה לחורה, ונחליאלית חזרה אל בן זוגה הנחליאלי.

"ובכן, ובכן?" שאל הנחליאלי.

"זה בסדר," ענתה הנחליאלית. "לא הקדמנו, עכשיו - סתיו."

חורף (עמ' 127)

הצעות לפעילויות

- שירו עם הילדים את השיר המופיע בעמוד זה.
- שאלו את התלמידים: כשאומרים **חורף** חושבים על... כתבו את תשובות הילדים על הלוח. נסו ליצור יחד

אתם הכללות לתשובות שהעלו, קבצו את התשובות בארגון גרפי כלשהו. לדוגמה: ציירו עננים, ולכל ענן הכניסו תשובות הקשורות זו לזו בקשר קטגוריאל: תופעות בטבע (גשם, רוח...) לבוש (מעילים מגפים...). ארגון גרפי מוחשי עוזר לתלמידים לזכור את הנושא הנלמד ולהתמקד בו. שאלו את התלמידים מה מאפיין את עונת החורף.

- מה אתם אוהבים לעשות בחורף? הציעו להם לצייר ציורי חורף והכינו תערוכה.
- אספו עם הילדים שירי חורף שהם מכירים, רכזו אותם בשירון ושירו אותם.

שיר: **מי מחכה לגשם / חגית בנזימן** (עמ' 128)

מטרות בהוראת הספרות

1. עירור הזדהות עם הדובר בשיר
2. מתן ביטוי לרגשות ולמחשבות
3. יצירת זיקה בין המתואר בשיר ובין עולמו הפנימי של הקורא הצעיר

הצעות לפעילויות

- קראו את השיר ושאלו: מי מחכה לגשם לפי השיר? ערכו רשימה על הלוח. שאלו את התלמידים מי מחכה לגשם אך אינו מזכיר בשיר? הוסיפו לרשימה שערכתם על הלוח. שאלו: מדוע מצפים לגשם? האם גם אתם מחכים לגשם? מדוע השלויות הן החשובות ביותר בחורף לילד שבשיר?
- קראו את הבית האחרון של השיר ושאלו את הילדים: כיצד לדעתכם הרגיש הילד בשיר לאחר דברי הגננת? כיצד הייתם אתם מרגישים?
- הפנו את התלמידים לפעילויות בספר הלימוד ולמקראה הדיגיטלית.

שיר: **שיר גשם / שלומית כהן-אסיף** (עמ' 130)

מטרות בהוראת הספרות

1. הפקת הנאה משיר קצבי והומוריסטי
2. מתן ביטוי לרגשות
3. עירור הזדהות עם הדובר בשיר
4. פיתוח רגישות ליצירה הספרותית: למקצביה, לתכניה וללשונה

הצעות לפעילויות

- קראו את השיר לתלמידים. השתדלו לקרוא את השיר בהגנה (אינטונציה) ובדינמיקה מתאימות: לקרוא מהר את החלק הראשון של השיר כדי לתת תחושה של ריצה בגשם, ורק כאשר מגיעים אל המילה גג כדאי להאט את הקריאה כדי לתת תחושה שכבר הגענו למקום מחסה.
- שאלו את הילדים: מדוע מבקש הילד שבשיר שהגשם יחכה עד שיגיע לאיזה גג? מה לדעתכם הרגיש הילד כאשר הגיע לביתו כאשר פסק הגשם? האם גם לכם קרה מקרה דומה? איך הרגשתם?

- הפנו את התלמידים לפעילויות בספר הלימוד ולמקראה הדיגיטלית.

שיר: **המרזב / חיה שנהב** (עמ' 132)

מטרות בהוראת הספרות

1. יצירת זיקה בין המתואר בשיר ובין עולמו של הקורא הצעיר
2. פיתוח רגישות ליצירה הספרותית: למקצביה, לתכניה וללשונה
3. הבחנה בעיצוב השיר על הדף והצבעה על תרומתו למשמעות השיר

החזרה על המילה **טיפה** יוצרת בשיר אונומטופיאה. הצליליות מדמה את קולות הגשם המטפטף.

הצעות לפעילויות

קראו את השיר. הדגישו את הצלילים העולים מהשיר: "ובגן - רעש, רעש / רועשים העצים, / ורטובים - / רעד, רעד / רועדים העלים..."

- שוחחו עם התלמידים על מבנה השיר: שורות הבתים קצרות מאוד ויוצרות דימוי של מרזב צר וארוך. השיר מצייר תמונה של יום גשום בחורף ישראלי. כאשר הגשם נפסק המרזב ממשיך לזמר בקצב שלו.
- הציעו לילדים לצייר תמונות בהתאם לכתוב בשיר.
- הפנו את תשומת לב הילדים לסיומת של השיר: נגמר במלה אחת: **ודי**. שאלו אותם: מדוע לדעתכם מסתיים כך השיר?

שיר: **חצי שמש / שלומית כהן-אסיף** (עמ' 132)

מטרות בהוראת הספרות

1. הבחנה באמצעי ספרותי רווח - האנשה (גם אם לא ישתמשו במושג בשלב זה)
2. הפקת הנאה מייחוס תכונות אנושיות לשמש
3. הבעת התרשמות דרך ציור

הצעות לפעילויות

- קראו את השיר ושוחחו על התמונה הדמיונית שעולה מתוך השיר.
- כתבו עם הילדים שיר כמו:
אחרי הגשם ראיתי
חצי שמש מציצה
- שאלו: מאחורי מה מציצה השמש? הציעו להם לצייר תמונות המתאימות למשפט אחרי הגשם ראיתי חצי שמש מציצה.....
- הפנו את התלמידים לפעילויות בספר הלימוד ולמקראה הדיגיטלית.

אביב (עמ' 137)

עונת האביב נמצאת בין החורף ובין הקיץ, ולכן מכונה **עונת מעבר**. האביב הישראלי מתאפיין בפריחה שופעת ובמזג אוויר ההולך ומתחמם.

הצעות לפעילויות

- התבוננו עם התלמידים בתמונה בעמ' 137 ושוחחו על מאפייני האביב. איזו הרגשה מעוררת בכם עונה זו? חשבו: כיצד נדע שהאביב הגיע?
- שירו שירי אביב דוגמת "איך יודעים שבא אביב?"
- קראו לתלמידים את הפסוקים משה"ש ב, יא-יב, המתארים את האביב בלי לנקוב בשמו. שאלו: איך אנו יודעים שפסוקים אלה מתארים את האביב? הסבירו: הסתיו (שפירושו כאן - עונת החורף) חלף עבר ועתה הגיעה עונת האביב: צמיחת הפרחים ושירת הציפורים.

יצירת אמנות: **ענף פורח של שקדייה** (עמ' 136)

צייר: וינסנט ואן-גוך

- שוחחו על יצירת האמנות: האם פריחת השקד מתאימה לאביב? הסבירו. (חשוב להסביר לתלמידים שהצמח הראשון המקדים לפרוח הוא השקד המבשר את תחילת האביב) הסבו את תשומת לב התלמידים לכך שהענף פורח חלקית: חלק מהפרחים פתוחים לגמרי, חלקם נמצאים בתחילת הפריחה, ועל הענף יש גם ניצנים.
- ספרו לתלמידים על הצייר וינסנט ואן-גוך.

טקסט מידע: **למה יש "סבא" לסביונים?** (עמ' 138)

הצעות לפעילויות

- הביאו לכיתה תמונה של סביון פורח ושל סביון שנבל ("סבא"). הראו את תמונת הסביון ושאלו: האם אתם מכירים את הפרח הזה? הראו את תמונת הסביון שנבל (הסבא) ושאלו: האם ראיתם פעם את זה? האם יצא לכם פעם לנשוף בשערותיו? מה קורה לו? מה הקשר בין שתי התמונות? כתבו את תשובות התלמידים על גבי הלוח וקראו את הטקסט. לאחר הקריאה שאלו שוב: מה הקשר בין התמונות? שוחחו: מה התפקיד של שערות "הסבא"? כשאנו נושפים בשערותיו - כיצד אנו תורמים לפריחתו של סביון חדש? מה התחדש לנו בעקבות קריאתו של טקסט זה?
- הפנו את התלמידים לפעילויות בספר הלימוד ולמקראה הדיגיטלית.

קישור מומלץ -

פרחי ילדות - סביון

<http://www.youtube.com/watch?v=5p85fT9NUns>

שיר: **האביב / מאשה קלו** (עמ' 141)

מטרות בהוראת הספרות

1. מפגש עם שיר ובו תיאורי טבע חיים ועלזים
2. הבחנה באמצעי ספרותי רווח - האנשה (גם אם לא ישתמשו במושג בשלב זה)
3. הפקת הנאה מייחוס תכונות אנושיות לאביב
4. הפקת הנאה מחריזה

שיר אביבי זה מתאר את האביב כדמות עם מברשת המוחקת כל מה שקשור לעונת החורף ויוצרת את האביב.

הצעות לפעילויות

קראו את השיר.

שוחחו: כיצד מתואר האביב בשיר זה? אילו מאפיינים של האביב מוצגים בשיר זה? אם היו מלחינים את השיר - איזו מנגינה מתאימה לו? מדוע?

תוכלו לבקש מהתלמידים לחשוב על מנגינה שמתאימה לשיר.

הפנו את התלמידים לפעילויות בספר הלימוד ולמקראה הדיגיטלית.

הסבירו את הפעילות האחרונה: הפעם אתם נדרשים לצייר ציור של עונה אחרת. חשבו על המאפיינים של עונה זו. חשבו על הצבעים שתצבעו ציור זה. הזכירו לתלמידים מה כתב האביב בשלט (ככה נראה הכול באביב!) ובקשו מהם לחשוב מה מתאים לשלט של העונה שלהם.

שיר: **איך יודעים שבא אביב? / דתיה בן דור** (עמ' 144)

מטרות בהוראת הספרות

1. הבחנה בחזרתיות ובתרומתה למשמעות השיר
2. מתן ביטוי לדעות
3. יצירת זיקה בין התחושה העולה מן השיר ובין תחושות הקוראים בעת עונת האביב
4. הרחבת ההתייחסות ליצירה: התבוננות באיורים והארת יחסי הגומלין בינם ובין הטקסט
5. הפקת הנאה מחריזה ועמידה על תרומתה למשמעות השיר

שירה של דתיה בן דור מתאר את המאפיינים השונים של האביב: צמיחת הפרג והחריצית, הכנות לפסח, שירי אביב, היעלמות הבוץ והמעילים.

הצעות לפעילויות

טרם קריאה

- הקריאו את כותרת השיר ושאלו: איך יודעים שבא אביב?
- כתבו על הלוח את תשובות התלמידים.
- הקריאו את השיר והאזינו לשיר המולחן.

לאחר קריאה

- האם התלמידים כיוונו בתשובותיהם לתשובותיה של היוצרת. האם מופיעים מאפייני אביב שאינם כתובים על הלוח?
- שוחחו על האיור שמלווה את השיר: מדוע האדם מחייך לדעתכם? מה יש לו בסל? האם אתם שותפים להרגשה השמחה שבאביב? האם גם אתם חושבים שזו שמחה רבה שהאביב הגיע והפסח בא?
- הפנו את התלמידים לפעילויות שבספר הלימוד ושבמקרה הדיגיטלית.
- התייחסו למשפטי התנאי ("אם... אז") שמזמן השיר. הסבירו לתלמידים מבנה משפט זה והדגו בעזרת הפעילויות שבספר הלימוד (אם אנשים לובשים בגדי ים, אז יודעים שבא...) ובעזרת דוגמאות אחרות הלקוחות מנושאי תוכן אחרים (אם לא נכין שיעורי בית, אז...)
- התייחסו למילים החוזרות בשיר: מה הן? מדוע המחברת חוזרת עליהן שוב ושוב? מה זה גורם לנו?

קיץ (עמ' 147)

הצעות לפעילויות

- שאלו: כשאומרים קיץ חושבים על... כתבו על הלוח את תשובות הילדים. נסו ליצור יחד אתם הכללות לתשובות שהעלו וקבצו את התשובות בארגון גרפי כלשהו. אפשר להזכיר תופעות טבע, לבוש, התנהגויות מתאימות לקיץ וכו'.
- שאלו: מה מאפיין את עונת הקיץ? מה אתם אוהבים לעשות בקיץ?
- הציעו להם לצייר ציורים מתאימים לעונת הקיץ. המליצו להם לחפש במקורות שונים תמונות המשקפות את עונת הקיץ.
- שוחחו עם הילדים על התכניות שלהם לקיץ הקרוב.

שיר: **מה יש בקיץ? / חיה שנהב** (עמ' 148)

מטרות בהוראת הספרות

מפגש עם יצירה המוסרת את מאפייני הקיץ ואת קלילותו

הצעות לפעילויות

- השיר כתוב כרשימה. הפנו את תשומת לב התלמידים להבדל בין רשימה סתמית לשיר: ו החיבור, סדר הדברים, המילים **וגם, וחם** הופכים את הרשימה לשיר ונותנים לו ייחוד. מה מהכתוב בשיר אתם אוהבים?
- הפנו את התלמידים לפעילויות בספר הלימוד ולמקראה הדיגיטלית.

שיר: **שרב / לאה גולדברג** (עמ' 150)

מטרות בהוראת הספרות

1. מפגש עם תיאור אמנותי של תופעת מזג אוויר מוכרת
2. עירור הזדהות עם המתרחש בסביבתם של הקוראים
3. הרחבת משמעות היצירה באמצעות יצירת קשרים עם יצירות אחרות באותו בנושא תוכן

הצעות לפעילויות

טרם קריאה

- הבהירו מהו **שרב**; איך מרגישים כאשר יש שרב בחוץ?
- קראו את השיר פעמיים: קריאה רצופה המוסרת את החוויה וקריאה לצורך העיון בשיר.

לאחר קריאה

- בקריאה השנייה הציעו לתלמידים לקרוא כל בית בנפרד ושוחחו עליו. הבית הראשון מתאר בכלליות את המתרחש בזמן שרב (הוואדי, הגינה); הבית השני מתמקד בברוש, הבית השלישי מספר על הדלייה, והבית הרביעי - על עץ התפוח. הבית האחרון מתאר את הממטרה המנסה להשיב חיים לכל הצמחים שהוזכרו בביתים הקודמים.
- שוחחו על מבנה השיר: מה דומה בין הבתים בשיר ומה שונה? שני הבתים הראשון והאחרון, שמדברים בהכללה - ארוכים, ואילו הבתים המתמקדים כל אחד בצומח אחר קצרים יותר.
- הבית הראשון הוא פתיח המספר את המצב; הבית האחרון הוא בית סוגר, הבא להשיב את הסדר על כנו.
- הפנו את תשומת לב התלמידים לחריזה: כל שורה מתחרזת עם השורה שתחתיה. בקשו מהתלמידים למצוא חרוזים בשיר. חרוזים משפיעים על קצב קריאת השיר: קצב עייף במקצת, הנותן תחושה של יום קיץ לוהט.
- הציעו לתלמידים לבחור בית מהשיר ולצייר ציור מתאים.
- שוחחו על הפעילויות שבדפים אלו. הפנו את התלמידים למקראה הדיגיטלית.
- הפנו את תשומת לב התלמידים לשיר "רוח רוח..." מאת מרים ילן-שטקליס. בשני השירים מתואר מזג האוויר, בשני השירים מתלוננים על התופעה. שאלו את התלמידים: מה דומה ומה שונה בין שני השירים? אפשר לארגן את המידע בטבלה על הלוח.

מטרות בהוראת הספרות

מתן ביטוי לדעות ולמחשבות

עיקרו של הסיפור חוויה של ילד המספר על אירוע שבו רצה להצחיק את חבריו באמצעות לבוש שאינו מתאים לעונה.

הצעות לפעילויות

- קראו עם הילדים את החלק הראשון של הסיפור עד למשפט: "כשאני עטוף כולי".
- שאלו: מה לדעתכם יקרה בהמשך הסיפור? לאחר שהועלו השערות קראו יחד עם התלמידים את הסיפור עד למשפט: "עברתי ברחוב ואף אחד מהגדולים לא צחק".
- ארגנו יחד עם הילדים את המידע: כתבו את הדמויות שפגש אורי ברחוב. ליד כל דמות כתבו מה היא אמרה. שאלו: איך לדעתכם הרגיש אורי כשאף אחד מהאנשים לא צחק? מה הייתם מציעים לאורי לעשות? מה לדעתכם יהיה בהמשך הסיפור?
- המשיכו לקרוא עם התלמידים את הסיפור עד סופו.
- שוחחו: מדוע לדעתכם צחקו הילדים במגרש ואילו המבוגרים לא צחקו מהתלבושת של אורי?
- האם גם לכם קרה שרציתם להצחיק אבל המבוגרים לא הבינו את הבדיחה שלכם?
- האם לדעתכם הסיפור מצחיק? מדוע?

טקסט מידע: עונות השנה בישראל / על פי "האנציקלופדיה הראשונה שלי" (עמ' 157)

למרות מקומו של הטקסט (בסוף חלק זה של ספר הלימוד) אפשר לקרוא אותו בכל זמן אחר במהלך השנה.

הצעות לפעילויות

- שוחחו על הטקסט עם התלמידים: איזה מידע חדש מוסיף לנו טקסט זה?
- כתבו את תשובות התלמידים על הלוח וחזרו אליהן לאחר קריאת הטקסט.
- שאלו: מה חידש הטקסט? ארגנו את המידע שהוצג בטקסט. אפשר לערוך טבלה ובה התייחסות לכל אחת מהעונות: אורכם של הימים והלילות, משכה של העונה, מזג האוויר ומאפיינים. אמנם לוח השנה מראה שמשכן זהה אך נראה כי עונת הקיץ בישראל היא הארוכה מכולן.

הצעות לפעילויות

- בקשו מהתלמידים להתבונן באיור השער. המתינו לתגובותיהם.
- שוחחו: מה המשותף לכל הדמויות? בקשו מהם לבחור דמות שמוצאת חן בעיניהם במיוחד. תוכלו להציע לתלמידים לצייר במחברת דמויות נוספות שאפשר להוסיף לאיור זה. מי שאינו מעוניין לצייר יכול לתאר במילים מה היה רוצה להוסיף לאיור זה.
- שוחחו עם התלמידים: מה ההבדל בין חג הספר ובין החגים האחרים? האם זהו חג כמו כל החגים האחרים? כוונת את התלמידים לשבוע הספר העברי הנערך כל שנה בחודש יוני. המליצו להם לבקר בשבוע הספר כדי להתרשם מכמות הספרים. המליצו להם להירשם לספרייה, כי כך אפשר לחגוג את חג הספר כל השנה. שאלו: מהו הספר האהוב עליכם?
- קראו יחדיו את ההמלצות לקריאה המופיעות בעמודים אלה. שאלו: איזה מהספרים המוזכרים כאן אתם מכירים? על אילו ספרים אחרים שקראתם השנה אתם רוצים להמליץ בפני הכיתה?
- כדי לסכם את נושא הספר ערכו חידון ספרים: בחרו חפצים המסמלים ספרים שונים, ערכו תצוגה ובקשו מהילדים לנחש באיזה ספר מדובר.

נספחים

נספח 1: מבנה ספר הלימוד

נספח 2: מקרא צלמיות

נספח 3: רשימה חלקית של ספרי שלומית כהן־אסיף - היוצרת שנבחרה לתכנית

נספח 4: פריסת היצירות בספר הלימוד "קוראים ב-א"

נספח 5: יצירות ספרות נוספות המופיעות בספר ומיועדות לקריאה עצמית בהתאם לשלב ברכישת הקריאה

נספח 6: פריסת הטקסטים המידעיים בספר הלימוד "קוראים ב-א"

נספח 7: המלצות לקריאה המופיעות בספר הלימוד "קוראים ב-א"

נספח 8: המלצות לקריאה נוספת המוזכרות במד"ל

נספח 9: מודעות פונולוגית - דפי תרגול

נספח 10: דפי תרגול

נספח 1: מבנה ספר הלימוד

נושא יצירות הספרות	סימני הניקוד	התנועה	
התחלות	קמץ, פתח, שווא	a	חלק 1
אני וחברים	חיריק (מלא וחסר)	i	חלק 2
אני ומשפחתי	חולם (מלא וחסר)	o	חלק 3
כיד הדמיון	סגול וצירה	e	חלק 4
מה שילדים אוהבים...	שורוק וקובוץ	u	חלק 5

כל שנה מחדש - לוח השנה העברי: שבת, חגים, מועדים ועונות השנה

קוראים ב-א' - כותבים בכתב - חוברת להקניית אותיות הכתב

נספח 2: מקרא צלמיות

מאזינים האזנה לקריאת המורה	מְאֲזִינִים
הפניה למחשב הפניה ליחידה מקוונת בנושא	
הקניה צלמית זו מופיעה לרוב לצד נושאים לשוניים ומכוונת ללימוד הנושא בכיתה ולהרחבת הדין. (המורים מוזמנים לפנות למד"ל להרחבה בנושא.)	

ההנחיה	הצלמית
קראו	
סמנו (ב- V או בקו)	
מתחו קו	
הקיפו	
כתבו	
כתבו בכתיבה ילדית (על כתיבה ילדית - כתיב מומצא - ראו הרחבה בסעיף "רכישת הכתיב העברי" בעמ' 10 במד"ל.)	
ציירו	
צבעו	
משוחחים צלמית זו מופיעה לרוב בהקשר לנושא תמטי ומעידה על המלצה לשיחה כיתתית על הנושא. בהינתן צלמית זו מומלץ לפנות למד"ל להרחבה. לרוב מופיעות לצד צלמית זו גם שאלות לדיון בכיתה. לעתים מומלץ לעודד תלמידים גם לכתוב תשובות על שאלות אלה במחברת / במחשב לאחר השיח בעל פה.	

נספח 3: רשימה חלקית של ספרי שלומית כהן־אסיף - היוצרת שנבחרה לתכנית

שם הספר	שנה	הוצאה
גבעת הכפתורים	1985	הקיבוץ המאוחד
מחשבות שאינן רוצות לישון	1979	
הצימוקים הם ענבים עצובים		
הסוד של העכבר זנזיבר	1989	
הארנב ממושי	1988	
סיפור שמתחיל בנשיקה ונגמר בחיבוק	2003	עם עובד
גם לירח יש גומות חן		
ציפור, לאן את נוסעת?	2010	
גם לירח יש גומות חן	2013	
חצי גלימת מלכות	1981	ספריית פועלים
המלך ממדו	1979	
מוכר העננים	1989	
הצבע השמיני	2014	צלטר
לפעמים בגשם לפעמים בלב	1990	כתר
דובי דוביג'מה	1989	
חומפס	1980	מסדה
	2003 הוצאת לולו	
אחרי שלבשתי פיג'מה	1982	שוקן לילדים

נספח 4: פריסת היצירות המופיעות בחלקים השונים בספר הלימוד "קוראים ב-א"

שם היצירה	הסוגה ועולם השיח	מיקום בספר הלימוד	מיקום במד"ל	התאמה לסטנדרטים מתוך הליבה ומעגלים שני, שלישי, רביעי	הקשר התמטי
חלק 1					
שבוע ראשון / שלומית כהן-אסיף	שיר ספרות	חלק 1 עמ' 8	עמ' 39	מעגל שלישי	התחלות
שלום כיתה א' / יהונתן גפן	שיר ספרות	חלק 1 עמ' 38	עמ' 48	מעגל שני	התחלות
ילד כיתה א' / ויטל גייגר (פרלמן)	סיפור ספרות	חלק 1 עמ' 69	עמ' 55	מעגל רביעי	התחלות
אני בהחלט קטנה / מדיי לבית ספר / לורן צ'ילד	ספר קריאה ספרות	חלק 1 עמ' 85	עמ' 57	מעגל רביעי	התחלות
מתחילים לקרוא אותיות / תרצה אתר	שיר ספרות	חלק 1 עמ' 99	עמ' 60	ליבה	התחלות
והילד הזה הוא אני / יהודה אטלס	שיר ספרות	חלק 1 עמ' 143	עמ' 67	ליבה	התחלות
חלק 2					
שני חברים / יהודה אטלס	שיר ספרות	חלק 2 עמ' 8	עמ' 71	מעגל שני	אני וחברים
מיכאל / מרים ילן-שטקליס	שיר ספרות	חלק 2 עמ' 39	עמ' 77	מעגל שני	אני וחברים
דני גיבור / מרים ילן-שטקליס	שיר ספרות	חלק 2 עמ' 41	עמ' 78	ליבה	אני וחברים
התפייסות / שלומית כהן-אסיף	שיר ספרות	חלק 2 עמ' 61	עמ' 82	ליבה	אני וחברים
מכתב / שלומית כהן-אסיף	שיר ספרות	חלק 2 עמ' 76	עמ' 86	מעגל שלישי	אני וחברים
מי רוצה להיות חבר שלי? / אורי אורלב	סיפור ספרות	חלק 2 עמ' 91	עמ' 90	מעגל רביעי	אני וחברים

אני וחברים	מעגל שני	עמ' 91	חלק 2 עמ' 96	ספר ספרות	טרופותי / ג'וליה דונלדסון
אני וחברים	מעגל שני	עמ' 93	חלק 2 עמ' 131	סיפור ספרות	לבד / ארנולד לובל
חלק 3					
אני ומשפחתי	מעגל רביעי	עמ' 101	חלק 3 עמ' 26	שיר ספרות	איזה מזל / חגית בנזימן
אני ומשפחתי	מעגל שלישי	עמ' 102	חלק 3 עמ' 28	שיר ספרות	פתאום נולדתי / שלומית כהן-אסיף
אני ומשפחתי	מעגל רביעי	עמ' 104	חלק 3 עמ' 40	שיר ספרות	שלוש נשיקות / דליה אבניאון
אני ומשפחתי	מעגל שלישי	עמ' 107	חלק 3 עמ' 41	שיר ספרות	אימא תרנגולת / שלומית כהן אסיף
אני ומשפחתי	מעגל שלישי	עמ' 110	חלק 3 עמ' 60	ספר ספרות	אף פעם לא חיבקתי יונה / שלומית כהן-אסיף
אני ומשפחתי	מעגל שני	עמ' 113	חלק 3 עמ' 83	ספר ספרות	ויהי ערב / פניה ברגשטיין
אני ומשפחתי	ליבה	עמ' 115	חלק 3 עמ' 101	ספר ספרות	דודי שמחה / ע' הלל
אני ומשפחתי	מעגל שני	עמ' 116	חלק 3 עמ' 105	משל ספרות	עכבר הכפר ועכבר העיר / אזופוס
חלק 4					
כיד הדמיון	ליבה	עמ' 123	חלק 4 עמ' 19	סיפור עם ספרות	ג'וחא שואל קדירה / סיפור עם (עיבד שלמה אבס)
כיד הדמיון	רביעי	עמ' 125	חלק 4 עמ' 31	ספר ספרות	ממה באמת עשוי הירח / זהר ויגאל שוורץ
כיד הדמיון	ליבה	עמ' 128	חלק 4 עמ' 46	ספר ספרות	כובעים למכירה / אספיר סלובודקינה
כיד הדמיון	מעגל שני	עמ' 130	חלק 4 עמ' 56	סיפור ספרות	קורנליוס / ליאו ליאוני
כיד הדמיון	מעגל שני	עמ' 134	חלק 4 עמ' 77	ספר ספרות	דוקון אין דבר כזה / ג'ק קנט

גורילה / אנתוני בראון	ספר ספרות	חלק 4 עמ' 89	עמ' 136	מעגל שני	כיד הדמיון
הכלב של גיל / מיריק שניר	ספר / שיר ספרות	חלק 4 עמ' 97	עמ' 137	מעגל רביעי	כיד הדמיון
חלק 5					
פרת משה רבנו / אפרים סידון	שיר ספרות	חלק 5 עמ' 12	עמ' 141	מעגל שני	מה שילדים אוהבים
הצב והארנב / אזופוס	סיפור / משל ספרות	חלק 5 עמ' 15	עמ' 143	ליבה	מה שילדים אוהבים
האריה והעכבר / ג'רי פינקני	ספר ספרות	חלק 5 עמ' 19	עמ' 144	מעגל רביעי	מה שילדים אוהבים
האריה והעכבר / אזופוס	סיפור / משל ספרות	חלק 5 עמ' 19	עמ' 145	ליבה	מה שילדים אוהבים
שלמה המלך והדבורה / עפ"י חיים נחמן ביאליק	סיפור ספרות	חלק 5 עמ' 21	עמ' 145	מעגל רביעי	מה שילדים אוהבים
הקיפוד / אנדה עמיר	שיר ספרות	חלק 5 עמ' 23	עמ' 146	ליבה	מה שילדים אוהבים
הטיול הקטן / נעמי שמר	שיר ספרות	חלק 5 עמ' 35	עמ' 149	מעגל שני	מה שילדים אוהבים
מקהלת נוגנים / חיים נחמן ביאליק	שיר ספרות	חלק 5 עמ' 40	עמ' 150	מעגל שני	מה שילדים אוהבים
שתי בנות / חיים נחמן ביאליק	שיר ספרות	חלק 5 עמ' 41	עמ' 150	מעגל שני	מה שילדים אוהבים
אני אוהב לצייר / מירה מאיר	שיר ספרות	חלק 5 עמ' 43	עמ' 151	מעגל רביעי	מה שילדים אוהבים
שטו"זים / דתיה בן דור	שיר ספרות	חלק 5 עמ' 52	עמ' 152	מעגל שני	מה שילדים אוהבים
שיר השטות / חיה שנהב	שיר ספרות	חלק 5 עמ' 53	עמ' 153	מעגל רביעי	מה שילדים אוהבים
ככה זה בעברית / דתיה בן דור	שיר ספרות	חלק 5 עמ' 55	עמ' 153	מעגל שני	מה שילדים אוהבים

מה שילדים אוהבים	מעגל רביעי	עמ' 155	חלק 5 עמ' 56	ספר ספרות	רוני ונומי והדוב יעקב / מאיר שלו
מה שילדים אוהבים	מעגל שלישי	עמ' 155	חלק 5 עמ' 57	שיר ספרות	עברית של סבא / שלומית כהן-אסיף
מה שילדים אוהבים	מעגל שני	עמ' 156	חלק 5 עמ' 60	שיר ספרות	אלף בית / נעמי שמר
מה שילדים אוהבים	מעגל שני	עמ' 157	חלק 5 עמ' 65	סיפור ספרות	סיפור על סבתא רבקה, סבא יפת ועל אותיות של ניאון / עוזי בן כנען
מה שילדים אוהבים	מעגל שני	עמ' 157	חלק 5 עמ' 72	שיר ספרות	לקרוא ולכתוב / ע' הלל
מה שילדים אוהבים	מעגל שני	עמ' 158	חלק 5 עמ' 77	סיפור ספרות	עץ האלפבית / ליאו ליאוני
מה שילדים אוהבים	מעגל שני		חלק 5 עמ' 81	הזמנה לקריאה ספר ספרות	אריה הספרייה / מישל קונדסן
מה שילדים אוהבים	מעגל שני		חלק 5 עמ' 81	הזמנה לקריאה ספר ספרות	על עלה ועל אלונה / שירה גפן
מה שילדים אוהבים	מעגל שני		חלק 5 עמ' 81	הזמנה לקריאה ספר ספרות	משגעת פילים / אורי אורלב
סיום ספר הלימוד	מעגל רביעי		חלק 5 עמ' 83	שיר ספרות	שיר התעודה / נתן אלתרמן
כל שנה מחדש...					
לוח השנה העברי: שבת, חגים, מועדים ועונות השנה					
חגי תשרי / ראש השנה	מעגל רביעי	עמ' 165	חגים, עמ' 8	שיר ספרות	מתנה לראש השנה / לאה נאור
חגי תשרי / סוכות	מעגל רביעי	עמ' 170	חגים, עמ' 14	שיר ספרות	ארבעה באו לסוכה / ליון קיפניס
חגי תשרי / סוכות	מעגל רביעי	עמ' 170	חגים, עמ' 16	שיר ספרות	בסוכה / לאה גולדברג

שבת	רשימת משרד החינוך	עמ' 171	חגים, עמ' 20	שיר ספרות	שבת בבוקר / תרצה אתר
שבת	מעגל רביעי	עמ' 172	חגים, עמ' 22	שיר ספרות	שבת / יהודה עמיחי
שבת	מעגל שני	עמ' 173	חגים, עמ' 26	מדרש אגדה מקורות יהודיים	תבלין של שבת
שבת	ליבה	עמ' 174	חגים, עמ' 29	פיוט מקורות יהודיים	שלום עליכם מלאכי השלום
שבת	רשימת משרד החינוך	עמ' 176	חגים, עמ' 31	שיר ספרות	שבוע טוב / רבקה אליצור
חנוכה	רשימת משרד החינוך	עמ' 178	חגים, עמ' 37	שיר ספרות	חנוכייה לי יש / שרה גלזמן
חנוכה	רשימת משרד החינוך	עמ' 178	חגים, עמ' 38	שיר ספרות	עשה נסים / חגית בנזימן
ט"ו בשבט	רשימת משרד החינוך	עמ' 180	חגים, עמ' 44	סיפור ספרות	על אורן והאורן שלו / לאה נאור
ט"ו בשבט	מעגל רביעי	עמ' 181	חגים, עמ' 49	שיר ספרות	בוץ של ט"ו בשבט / נעמי גונן
פורים	מעגל רביעי	עמ' 183	חגים, עמ' 53	סיפור ספרות	הצב / לאה נאור
פורים	מעגל רביעי	עמ' 184	חגים, עמ' 58	שיר ספרות	עדלידע / אנדה עמיר
פורים	מעגל רביעי	עמ' 185	חגים, עמ' 61	סיפור בתמונות ספרות	אורי כדורי בפורים / לאה גולדברג
פסח	רשימת משרד החינוך	עמ' 188	חגים, עמ' 65	פיוט מקורות יהודיים	מה נשתנה
פסח	רשימת משרד החינוך	עמ' 190	חגים, עמ' 67	שיר ספרות	איפה האפיקומן? / פוצ'ו
פסח	ליבה	עמ' 191	חגים, עמ' 70	פיוט מקורות יהודיים	אחד מי יודע

יום עצמאות	רשימת משרד החינוך	עמ' 194	חגים, עמ' 79	הימנון ספרות	התקווה / נפתלי הרץ אימבר
יום עצמאות	רשימת משרד החינוך	עמ' 195	חגים, עמ' 81	שיר ספרות	יום הקמת המדינה / חגית בנזימן
לג בעומר	רשימת משרד החינוך	עמ' 197	חגים, עמ' 86	שיר ספרות	בר כוכבא / לוי קיפניס
לג בעומר	מעגל רביעי	עמ' 198	חגים, עמ' 89	שיר ספרות	קץ וחשת / אורה מורג
יום ירושלים	רשימת משרד החינוך	עמ' 200	חגים, עמ' 94	שיר ספרות	ירושלים / שושנה יובל
שבועות	רשימת משרד החינוך	עמ' 203	חגים, עמ' 102	שיר ספרות	כשקיבלו את התורה / לאה נאור
שבועות	מעגל רביעי	עמ' 204	חגים, עמ' 105	סיפור ספרות	השועל והלחם / לאה נאור
שבועות	מעגל רביעי	עמ' 205	חגים, עמ' 109	שיר ספרות	שמות החג / עדולה
סתיו	רשימת משרד החינוך	עמ' 207	חגים, עמ' 116	שיר ספרות	הקיץ עבר / שמואל בס
סתיו	מעגל רביעי	עמ' 207	חגים, עמ' 119	שיר ספרות	רוח ענן / אנדה עמיר
סתיו	רשימת משרד החינוך	עמ' 208	חגים, עמ' 123	שיר ספרות	גלגוליו של חצב / דני בירן
סתיו	מעגל שני	עמ' 209	חגים, עמ' 125	שיר ספרות	רוח, רוח... / מרים ילן־שטקליס
חורף	רשימת משרד החינוך	עמ' 211	חגים, עמ' 128	שיר ספרות	מי מחכה לגשם? / חגית בנזימן
חורף	רשימת משרד החינוך	עמ' 211	חגים, עמ' 130	שיר ספרות	שיר גשם / שלומית כהן־אסיף
חורף	מעגל רביעי	עמ' 212	חגים, עמ' 132	שיר ספרות	המרזב / חיה שנהב
חורף	מעגל שלישי	עמ' 212	חגים, עמ' 135	שיר ספרות	חצי שמש / שלומית כהן־אסיף
אביב	רשימת משרד החינוך	עמ' 214	חגים, עמ' 141	שיר ספרות	האביב / מאשה קלו

אביב	רשימת משרד החינוך	עמ' 214	חגים, עמ' 144	שיר ספרות	איך יודעים שבא דור אביב? / דתיה בן דור
קיץ	רשימת משרד החינוך	עמ' 216	חגים, עמ' 148	שיר ספרות	מה יש בקיץ? / חיה שנהב
קיץ	רשימת משרד החינוך	עמ' 216	חגים, עמ' 150	שיר ספרות	שרב / לאה גולדברג
קיץ	מעגל רביעי	עמ' 217	חגים, עמ' 155	סיפור ספרות	באמצע הקיץ / יעל העליון
חג הספר	מעגל שני	עמ'	חגים, עמ' 164	הזמנה לקריאה ספר ספרות	חתול תעלול / ד"ר סוס
חג הספר	מעגל שני		חגים, עמ' 164	הזמנה לקריאה ספר	משהו אחר / קתרין קייב
חג הספר	מעגל שני		חגים, עמ' 165	הזמנה לקריאה ספר ספרות	הצלחת שמתחת / מאיר שלו
חג הספר	מעגל רביעי		חגים, עמ' 166	הזמנה לקריאה ספר ספרות	סעודה אצל המלכה / רותו מודן

ספח 5: יצירות נוספות המופיעות בספר ומיועדות לקריאה עצמית בהתאם לשלב ברכישת הקריאה

שם היצירה	שלב הקריאה	מקום בספר הלימוד
גשם / אימא אווזה	סגול צירה	חלק 4 עמ' 25
היורה / יחיאל הלפרין		
כלב / ע' הלל		חלק 4 עמ' 72
גברת מרצל / אימא אווזה		חלק 4 עמ' 81
גברת שביט / אימא אווזה		
אותיות במיץ שטויות/ רינת הופר		קובוץ שורוק
שולה שולה / אימא אווזה	חלק 5 עמ' 51	

הערה

טקסטים אלה רוכזו בנפרד כיוון שלא התייחסנו אליהם כאל יצירות ספרות במובן הרחב, אלא כאל טקסטים ספרותיים המשמשים לתרגול הקריאה. כל טקסט כזה נמצא בספר הלימוד בשלב שבו הילד כבר רכש את התנועות הנמצאות בטקסט המדובר.

נספח 6: פריסת הטקסטים המידעיים בספר הלימוד "קוראים ב-א"

שם הטקסט	מס' עמוד בספר הלימוד	מס' עמוד במד"ל
בית ספר / ויטל גייגר (פרלמן) וחגית פורת	חלק 1 עמ' 113	62
בית ספר / אהוד מנור וציפורה שפירא	חלק 1 עמ' 113	62
שלומית כהן-אסיף - ביוגרפיה	חלק 2 עמ' 58	81
הכלב / ויטל גייגר(פרלמן) וחגית פורת	חלק 2 עמ' 148	95
הכלב / אהוד מנור וציפורה שפירא	חלק 2 עמ' 149	95
אימא ברוזה / ויטל גייגר(פרלמן) וחגית פורת	חלק 3 עמ' 51	108
ברוז / אהוד מנור צפורה שפירא	חלק 3 עמ' 52	108
הגורילה / ויטל גייגר(פרלמן) וחגית פורת	חלק 3 עמ' 70	111
החילזון / ויטל גייגר(פרלמן) וחגית פורת	חלק 3 עמ' 81	112
הבית / עפ"י: רותי ירדני כץ	חלק 3 עמ' 87	114
האם היינו יכולים לחיות על הירח? / עפ"י פיליפ סטיל	חלק 4 עמ' 32	125
הירח / אהוד מנור וציפורה שפירא	חלק 4 עמ' 32	125
לחופש נולדה / רות גפן	חלק 4 עמ' 75	134
פרה / אהוד מנור וציפורה שפירא	חלק 4 עמ' 76	134
דרקון / אהוד מנור וציפורה שפירא	חלק 4 עמ' 77	135
מה עושים ממה / ויטל גייגר(פרלמן) וחגית פורת	חלק 4 עמ' 84	135
על האורז / ויטל גייגר(פרלמן) וחגית פורת	חלק 4 עמוד 86	135
הקרמבו / ויטל גייגר(פרלמן) וחגית פורת	חלק 4 עמוד 88	135
תוכים מדברים / עפ"י פיליפ סטיל	חלק 5 עמוד 25	147
דב סגול / רות גפן	חלק 5 עמוד 30	148
החצב / ויטל גייגר (פרלמן) וחגית פורת	חגים, עמ' 121	208
למה יש "סבא" לסביונים? / אתר צמח השדה, אבי שמידע ודוד דרום	חגים, עמ' 138	213
עונות השנה בישראל / האנציקלופדיה הראשונה שלי	חגים, עמ' 157	217
ספר לי סיפור / רותם בר כהן	חגים, עמ' 162	238

נספח 7: המלצות לקריאה המופיעות בספר "קוראים ב-א"

שם הטקסט	סוגה	תת-נושא	מס' עמוד בספר הלימוד
חלק 1			
הילד סתם / יהונתן גפן	שיר	התחלות	41
הילד הביישן / יהונתן גפן	שיר	התחלות	41
אימא הולכת לכיתה א / תרצה אתר	ספר שירים	התחלות	87
כיתה א של אימא / נאוה מקמל עתיר	ספר	התחלות	87
לילה חשוך אחד / אורה אייל	ספר	אני וחברים	67
שלגייה ושבעת הגמדים	אגדה	אני וחברים	88
הכינה נחמה / מאיר שלו	ספר	אני וחברים	120
אולי אפשר גרגר סוכר? / נעמי בן גור	ספר	אני וחברים	147
האפרוח שהלך לחפש אימא אחרת / ליון קיפניס	ספר	אני ומשפחתי	52
אמא רובוט / דוידה קלי	ספר	אני ומשפחתי	52
אימא שלי תמיד ממהרת / הדסה יובל	ספר	אני ומשפחתי	52
ממה באמת עשוי הירח / זהר ויגאל שוורץ	ספר	אני ומשפחתי	86
לילה בלי ירח / שירה גפן ואתגר קרת	ספר	אני ומשפחתי	86
אילו הירח היה יכול לדבר / קייט בנקס	ספר	אני ומשפחתי	86
שבתאי מסכן / אורית ברגמן	ספר	כיד הדמיון	66
בינה נוסעת מבנימינה / יונה טפר	ספר	כיד הדמיון	76
מרתה והאופניים / ז'רמנו זולו	ספר	כיד הדמיון	76
כלבים לא רוקדים בלט / אנה קמפ	ספר	כיד הדמיון	97
פרת משה רבנו / חיה שנהב	שיר	מה שילדים אוהבים	13
מעשה בחתוליים / ע' הלל	ספר שירים	מה שילדים אוהבים	29

29	מה שילדים אוהבים	סיפור	הצב והעקרב / עודד בורלא
29	מה שילדים אוהבים	סיפור	למה לתרנגול כרבולת אדומה / מירי ברוך
10	חגים: יום כיפור	סיפור	סליחות בפעם הראשונה / לאה נאור
17	חגים: סוכות	סיפור	סך לסוכה / לוי קיפניס
33	חגים: שבת	שיר	בשבתות אני חושב / יעקב סתר
41	חגים: חנוכה	שיר	לכבוד החנוכה / חיים נחמן ביאליק
50	חגים: ט"ו בשבט	משל	העצים שבקשו להמליך עליהם מלך / דבורה עומר
62	חגים: פורים	סיפור	שתי חברות ומשלוח מנות / רבקה אליצור
74	חגים: פסח	סיפור	משה התינוק בארמון פרעה / רבקה אליצור
76	חגים: יום השואה	ספר	למה לנפתלי קוראים נפתלי / אלונה פרנקל
78	חגים: יום הזיכרון	שיר	אבא שלי / מרים ילן-שטקליס
78	חגים: יום הזיכרון	ספר שירים	מלחמה זה דבר בוכה / תרצה אתר
83	חגים: יום העצמאות	סיפור	סיפור על יעל בחג העצמאות לישראל / רבקה אליצור
92	חגים: ל"ג בעומר	טקסט מידע	כיצד להדליק מדורה בלי גפרורים / עמוס בר
97	חגים: יום ירושלים	ספר	יונה חצי לבנה / אילנה זיידמן
110	חגים: שבועות	שיר	ביכורים / שמואל בס
126	חגים: סתיו	סיפור	האם הגיע סתיו / עודד בורלא
135	חגים: חורף	שיר	מה עושים דגים בגשם / מירה מאיר
146	חגים: אביב	שיר	האביב הגיע / אילנה אבן טוב ישראלי
156	חגים: קיץ	סיפור	כף עץ וקדירה שטוחה / נורית זרחי

נספח 8: המלצות לקריאה נוספת המוזכרות במד"ל

שם הטקסט	סוגה	נושא	מס' עמוד במדל
הדובון לא לא / יצחק אבנון	ספר	הרחבה למילה השלמה לא חלק 1 בספר הלימוד	57
אלונה לא / רימונה דינור	ספר	הרחבה למילה השלמה לא חלק 1 בספר הלימוד	57
לא דני! / דיויד שנון	ספר	הרחבה למילה השלמה לא חלק 1 בספר הלימוד	57
סעודה עם המלכה / רותו מודן	ספר	הרחבה ללימוד מהו עלילון חלק 1 בספר הלימוד	46
היה הייתה צפרדע / מאיריים אחדים עלילונים	ספר	הרחבה ללימוד מהו עלילון חלק 1 בספר הלימוד	46
גם הילד הזה הוא אני / יהודה אטלס	ספר שירים	בעקבות שירי יהודה אטלס חלקים 1, 2 בספר הלימוד	67
ורק אני לא / יהודה אטלס	ספר		67
אני רוצה שפתאום / יהודה אטלס	ספר		67
הילדה שאני אוהב / יהודה אטלס	ספר		67
היפופוטם במרק / יהודה אטלס	ספר		67
אצו רצו גמדים / מרים ילן-שטקליס	ספר	בעקבות היצירות "מיכאל" ו"דני גיבור", חלק 2 בספר הלימוד	79
דני / מרים ילן-שטקליס	ספר		79
שיר הגדי / מרים ילן-שטקליס	ספר		79
המסע אל האי אולי / מרים ילן-שטקליס	ספר		79
פרח נתתי לנורית / מרים ילן-שטקליס	ספר שירים		79
אל / מרים ילן-שטקליס	שיר	בעקבות שומעים דומה, כותבים שונה , חלק 2 בספר הלימוד	84
מכתב / מחשבות שאינן רוצות לישון, עמ' 26		בעקבות השיר מכתב / שלומית כהן- אסיף, חלק 2 בספר הלימוד	87
מכתב לאלוהיו / גבעת הכפתורים, עמ' 30			87

90	בעקבות הסיפור מי רוצה להיות חבר שלי? / אורי אורלב, חלק 2 בספר הלימוד	3 ספרי סיפורים	צפרדי וקרפד / ארנולד לובל
		ספר	החברה הסודית של רחלי / דויד גרוסמן
		ספר	תהיה בריא, מוריס מגי / פיליפ ס' סטיד
		ספר	המתנה הכי טובה בעולם / ג'ונתן אמט
		ספר	בונים חברים / טומי אונגרר
91	בעקבות הספר טרופותי חלק 2 בספר הלימוד	ספר	טרופותי הבת / ג'וליה דונלדסון
95	בעקבות הסיפור הצרצר והנמלה חלק 2 בספר הלימוד	ספר משלים מחורזים	ספר המשלים הגדול / אפרים סידון
		ספר משלים	משלי אזופוס / הלן וורד
96	בעקבות טקסט המידע על הכלב חלק 2 בספר הלימוד	ספר מידע	בעקבות הכלבים / מירי לשם, הוצאת משרד הביטחון
		ספר מידע מצויר	פלפל או כל מה שכדאי לדעת על גידול כלב / קרולין היינס
106	בעקבות השירים בנושא אני ומשפחתי בחלק 3 בספר הלימוד	ספר	האפרוח שהלך לחפש אימא אחרת/ ליון קיפניס
		ספר	משפחה ממש מושלמת / אלינוער קלר, הוצאת כנרת
		ספר	אבא של עמליה נוסע לאוסטרליה / אשכול נבו, הוצאת זמורה ביתן
106	בעקבות היצירה אימא תרנגולת / שלומית כהן-אסיף חלק 3 בספר הלימוד	ספר	קוראים לי יו יו / דתיה בן דור
108	בעקבות הטקסט המידעי אימא ברוזה חלק 3 בספר הלימוד	אגדה	הברווזון המכוער / הנס כריסטיאן אנדרסן
		ספר	פנו דרך לברווזונים / רוברט מקלוסקי
		ספר	החופשה / גלעד סופר
112	בעקבות הטקסט המידעי גורילה חלק 3 בספר הלימוד	ספר	גורילה / אנתוני בראון
		ספר	אני ג'יין / פטריק מקדונל
115	בעקבות רק בעברית חלק 3 בספר הלימוד	ספר	משגעת פילים / אורי אורלב
117	בעקבות המשל עכבר הכפר ועכבר העיר , חלק 3 בספר הלימוד	משל	הכלב והזאב / לה-פונטיין
		משל	השועל והחסידיה / לה-פונטיין

126	בעקבות הטקסט המידעי האם היינו יכולים לחיות על הירח? חלק 4 בספר הלימוד	ספר	הילד שאהב את הירח / פאול קור
		ספר	לילה בלי ירח / שירה גפן ואתגר קרת
		ספר	לילה טוב ירח / מרגרט וויז
		ספר	אילו הירח היה יכול לדבר / קייט בנקס
137	בעקבות איך מטפלים בכלב? חלק 4 בספר הלימוד	ספר	איה פלוטו / לאה גולדברג
		ספר	כלב, חתול ואיש / יוסי אבולעפיה
		ספר	מחלת הגעגועים של סולי / נורית זרחי
		ספר	בייגלה / מרגרט ריי
134	בעקבות טקסט המידע לחופש נולדה, חלק 4 בספר הלימוד	שיר	לפרה האדומה / פניה ברגשטיין
		ספר	בינה נוסעת מבנימינה / יונה טפר
		ספר	מרתה והאופניים / ז'רמנו זולו
		ספר	הפרה שהטילה ביצה / אנדי קטביל,
150	בעקבות היצירות של חיים נחמן ביאליק חלק 5 בספר הלימוד	ספר שירים	שירים ופזמונות לילדים / חיים נחמן ביאליק
		אסופת שירים	רוץ בן סוסי / חיים נחמן ביאליק
165	בעקבות שער לראש השנה חלק חגים בספר הלימוד	שיר	בראש השנה / נעמי שמר
193	בעקבות שער ליום השואה חלק החגים בספר הלימוד	ספר	למה לנפתלי קוראים נפתלי / אלונה פרנקל
		ספר	המגירה השלישית של סבא / טל קופלמן
		ספר	ילד כוכב / רשל אוספטר דויב
		ספר	אוטו אוטוביוגרפיה של דובון צעצוע / טומי אונגרר